

DOĞU
ARAŞTIRMALARI

Doğu Dil, Edebiyat, Tarih, Sanat ve Kùltùr
Araőtirmaları Dergisi

A Journal of Oriental Studies

Sayı/Issue: 13-14, 2014/1-2014/2

İstanbul-2015

DOĞU ARAŞTIRMALARI

A Journal of Oriental Studies

ISSN 1307-6256

Sayı/Issue: 13-14, 2014/1-2014/2

Yılda İki Kez Yayımlanan Uluslararası Hakemli Dergi

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü (Owner and Managing Editor)

Prof. Dr. Ali Güzelyüz

Yayın Kurulu (Editorial Board)

Prof. Dr. Ali Güzelyüz
Prof. Dr. Mehmet Atalay
Prof. Dr. Mehmet Yavuz
Prof. Dr. Abdullah Kızılcık

Prof. Dr. Hüseyin Yazıcı
Prof. Dr. Halil Toker
Prof. Dr. Mustafa Çiçekler
Doç. Dr. Eyüp Sarıtaş

Bilimsel Danışma Kurulu (Advisory Board)

Prof. Dr. M. Fatih Andı (FSM Vakıf Ü.)
Prof. Dr. Bedrettin Aytaç (Ankara Ü.)
Prof. Dr. Mustafa Çiçekler (İ.Medeniyet Ü.)
Prof. Dr. Rahmi Er (Ankara Ü.)
Prof. Dr. Kavoos Hasanli (Shiraz U.)
Prof. Dr. A. Karaismailoğlu (Kırıkkale Ü.)
Prof. Dr. Hicabi Kırılancık (Ankara Ü.)
Prof. Dr. Charles Melville (U. Cambridge)
Prof. Dr. Halil Toker (İstanbul Ü.)
Prof. Dr. Faruk Toprak (Ankara Ü.)
Prof. Dr. Hüseyin Yazıcı (İstanbul Ü.)
Prof. Dr. Asuman Belen Özcan (Ankara Ü.)
Prof. Dr. Yusuf Öz (Kırıkkale Ü.)
Doç. Dr. Ali Temizel (Selçuk Ü.)

Prof. Dr. Mehmet Atalay (İstanbul Ü.)
Prof. Dr. Selami Bakırcı (Atatürk Ü.)
Prof. Dr. Veyis Değirmençay (Atatürk Ü.)
Prof. Dr. Ali Güzelyüz (İstanbul Ü.)
Prof. Dr. Mehmet Kanar (Yeditepe Ü.)
Prof. Dr. Victor el-Kik (Univ. Libanaise)
Prof. Dr. R.Moshtagh Mehr(A.T.Moallem U.)
Prof. Dr. Mehdi Nouriyân (Esfahan U.)
Prof. Dr. A. Naci Tokmak (Yeditepe Ü.)
Prof. Dr. Mehmet Yavuz (İstanbul Ü.)
Prof. Dr. Nimet Yıldırım (Atatürk Ü.)
Prof. Dr. Abdullah Kızılcık (İstanbul Ü.)
Doç. Dr. Eyüp Sarıtaş (İstanbul Ü.)
Doç. Dr. Hasanzade Neyyiri (A.Tabatabai Ü.)

Her makale üç danışman tarafından incelenmektedir.

Each article is evaluated by three referees.

Yazışma Adresi (Correspondence)

Prof. Dr. Ali Güzelyüz

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü

34459 Beyazıt-İstanbul

E-posta Adresi (E-mail)

guzelyuz@gmail.com

İnternet Adresi (Web)

<http://www.doguarastirmalari.com>

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

MAKALE/ARTICLES

NEZAHAT BAŞÇI

MİRZÂDE İŞKÎ KÜLLİYATINDA OSMANLI - TÜRK
MÜLAHAZALARI, S. 5-24

MUSTAFA IRMAK

HERSEKLİ MEHMED KÂMİL BEY VE İMRUULKAYS
MUALLAKASINA YAPTIĞI TERCÜME, S. 25-50

LÜTFİ ŞEYBAN

ENDÜLÜS KÜLTÜR HAVZASINDAN İBERYA-AVRUPA
KÜLTÜRLERİNE GEÇEN KELİME VE KAVRAMLAR-2, S.
51-110

ALİM KORAY CENGİZ

HATAY KENTİYLE İLGİLİ FACEBOOK GRUPLARINDA
FRANCO-ARAB İZLERİ, S. 111-134

ISSAM HALAYQA - MAHMUT AĞBAHT

AGRICULTURAL TERMS IN THE ARABIC DIALECTS OF
ANTIOCH AND RAMALLAH: AN ETHNOGRAPHIC AND
LEXICAL COMPARISON, S. 135-158

BERNA KARAGÖZOĞLU

ADVANCEMENT OF PERSIAN BY TURKS IN INDIA, S.
159-164

RUHULLAH HADİ – HAKKI UYGUR

INTRODUCTION AND SURVEY ON MANUSCRIPT OF
CHANGEENAME OR SHAHANSHAHNAME OF AHMAD
TABRIZI, S. 165-184

NADIA BOUCHEFRA

SEARCH IN NARRATIVE TECHNIQUES FORMULA
“FOCUSSING AS A MODEL” , S. 185-192

YAYIN İLKELERİ VE YAZIM KURALLARI

Doğu Araştırmaları Dergisi; "Doğu Dilleri ve Edebiyatları" çerçevesinde çağın gereğini yerine getiren bir bilimsel etkinliğe zemin hazırlamak amacına yönelik olarak; öncelikle dil ve edebiyat, aynı zamanda tarih, sanat ve kültür alanlarında özgün makalelere ve nitelikli çevirilere yer veren hakemli bir dergidir.

Derginin yayın dili Türkçedir. Ancak herhangi bir dilde de yazı gönderilebilir. Yabancı dildeki yazıların yayımlanması, Yayın Kurulu'nun onayına bağlıdır.

Dergiye gönderilecek yazıların, Türk Dil Kurumu'nun yazım kurallarına uygun olması gerekmektedir.

Türkçede yaygın kullanılan yabancı kelimelerin dışındaki kelimelerin Türkçe karşılığının kullanılmasına özen gösterilmelidir.

Yazılar MS Word programında yazılmalıdır. Yazılarda "Times New Roman" yazı tipi kullanılmalı, yazı boyutu 11 punto ve girinti 1 cm olmalıdır. Farklı yazı tipi kullananların, kullandıkları yazı tiplerini de göndermeleri gerekmektedir.

Yazar, kısa özgeçmiş bilgilerini göndermelidir.

Makalelerin özetleri 250 kelimeyi aşmamalıdır. Yazı başlıkları, özet ve anahtar kelimeler Türkçe ve İngilizce olarak yazılmalıdır.

Makalelerdeki dipnotlar, sayfa altı dipnot tekniğine uygun olmalıdır.

Yazıların, elektronik posta ile guzelyuz@gmail.com veya CD ile Prof. Dr. Ali Güzelyüz, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, 34459 Beyazıt-İSTANBUL adresine gönderilmelidir.

Yazılarda resim, çizim veya herhangi bir görsel anlatım varsa; bunların en az 300 dpi çözünürlükte taranması ve kullanıldığı metindeki adları ile kaydedilerek gönderilmesi gerekmektedir.

Yayımlanan yazıların sorumlulukları yazı sahiplerine aittir.

Yazılar, B5 sayfa boyutuna göre 40 sayfayı geçmemelidir. Ancak geniş kapsamlı yazılar, Yayın Kurulu'nun onayıyla seri halinde ya da derginin eki şeklinde de yayımlanabilir.

MİRZÂDE İŞKÎ KÜLLİYATINDA OSMANLI - TÜRK MÜLAHAZALARI

NEZAHAT BAŞÇI¹

ÖZET

İran Meşrutiyet Edebiyatının önemli şairlerinden Mirzade İşkî yazdığı şiir, makale ve tiyatro-opera metinlerinin birçok yerinde Osmanlı, Bab-ı Âli, İstanbul ve Türklerden söz etmektedir. I. Dünya Savaşı günlerinde İstanbul'da yaşamış, Osmanlı düşüncesinden etkilendiği kadar Jön Türklerin kimi düşünce ve iddialarını da eleştirmiş olan Şair, Yazar ve Journalist İşkî, dönemin İran entelijansiyasının Osmanlı'ya bakışını en iyi yansıtan isimlerin başında gelir. İran Meşrutiyet Edebiyatının vatanperest-milli edebiyat şairleri ile birlikte anılan İşkî'nin şiirlerinde, Osmanlılar, dönemin siyasal, kültürel ve edebi konjoktürüne uygun betimlenmiştir. Bu durum her ne kadar özeldir İşkî ile alakalı olsa da diğer İranlı vatan şairlerinin fikir dünyasından da izler taşımaktadır. İstanbul'da yaşadığı dönemde Ali Nihad Tarlan, Hüseyin Daniş Pedram ve Rıza Tevfik gibi aydınlarla tanışan ve Tevfik Fikret'in yenilikçi tarzından etkilendiği gözlenen İşkî, şiirlerinde yeri gelmiş Batı karşısında Osmanlı-İran birlikteliğinden söz etmiş, yeri gelmiş Turancılara en ağır şekilde cevap vermiş ve Osmanlı ile müzakere masasına oturan İran'ın resmi heyetini ihanet ile suçlamıştır. Bu makalede kısa ömrüne pek çok şey sığdırmış İşkî'nin Osmanlı-Türk algılayışını şiir örnekleri ile birlikte sunmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Mirzâde İşkî, Osmanlı, Meşrutiyet, Türkler, Mülahazalar

ABSTRACT

In many parts in his poetry, articles, play and opera writings Mirzadeh Eshghi, one of the most significant poets of Iranian Constitutionalism era, talks of the Ottoman, Bab-i Ali, Istanbul and Turks. He lived in Istanbul during First World War. Eshghi, as a poet and journalist at the same time, was influenced by ottoman idea and criticized the Young Turks on some their assertions and ideas. In this sense, he was one the major personalities that reflect the Iranian intellectual upheld view of the Ottoman. Eshghi, is considered as a patriotic poet of Iranian Constitutionalism period. Ottoman empire got portrayed true to the political, cultural and literary conjunctural of the time in his poetry. Although, this could be said to be particle to Eshghi, we

---

¹ Yrd. Doç. Dr. Mardin Artuklu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.

can see the same trace in other patriotic Iranian poets of the time. He met Turkish intellectuals such as Ali Nihad Tarlan, Huseyin Danis Pedram and Riza Tevfik. We can infer that he was influenced by Tevfik Fikret's reformist ideas, yet he would still talk in favour of Ottoman-Iranian alliance against the West, or answer Turanists very harshly on occasion, or accuse the Iranian committee of treachery for negotiating with Ottomans. Eshghi, had a short but accomplished life. In this article, we will try to present Eshghi's perception of the Ottoman Empire and Turks by referring to his poetry.

Keywords: Mirzadeh Eshghi, Ottoman, Constitutionalism, Turks, Trends

GİRİŞ

Milli devletler XVIII ve XIX yüzyılda Fransız Devriminden sonra ortaya çıkmışlardır. Türkiye için bu durum Osmanlı Devletinde XIX yüzyılda başlamıştır. İran içinse aynı yıllara denk gelen Kaçarlar döneminden itibaren söz konusu olmuştur. Modern anlamda edebiyatın uluslaştırılması da yine aynı dönemlerde gündeme gelmiştir. Sözkonusu dönemde Osmanlı-İran ilişkileri siyasetin gölgesinde ilerlerken edebiyatın iz düşümü de iki ülkede kendini fazlaca hissettirmiştir. Özellikle Meşrutiyet edebiyatında Osmanlı-İran ilişkilerinin ulus devlet temelli ilişkilerini görebiliyoruz. İranlı kimi düşünür, şair ve edebiyatçıların “*Aydınlanma Çağı*” adını verdikleri sözkonusu döneme ve bu dönemdeki iki ülke ilişkilerinde edebiyatın rolüne, ülkemizde gereği şekilde teveccüh gösterilmemiştir. Oysa modern anlamda iki ülke arasındaki bugün bile etkisini sürdüren bir takım sosyal ve siyasal algıların mezkûr dönemde oluş[turul]muş edebi fikriyattan kaynaklandığı söylenebilir. Zira sözkonusu dönemde iki ülkede de edebiyattaki ana temalar ortak şekilde; *batılılaşma*, *yenilikçilik*, *özgürlük* ve buna paralel olarak gelişen *nasyonalizm* ve *ulusal değer* arayışlarıdır. Bu bağlamda yüzünü Batıya dönmüş İran entelijansiyasının ilk durağı ise coğrafik ve kültürel sebeplerden ötürü Osmanlı’dır. Osmanlı ve Bab-ı Ali, Meşrutiyet dönemlerinde özellikle özgürlük taraftarı pek çok İranlı’ya ev sahipliği yapmış, çeşitli siyasi ve edebi gruplar İstanbul ve Avrupa’da faaliyet göstermişlerdir.¹

---

¹ Geniş bilgi için bkz: Efsar, İreç *Mobarize ba Mohammed Ali Şah, Esnadi ez Faaliyetha-yi Azadikhahan –e İran der Ürupa ve İstanbul*. Mecmu-e Ferheng-i İran Zemin, 1359, Tahran. Aynı şekilde bkz. Dovletabadi, Yahya, *Hayat-e Yahya*, c.III İntişarat-e Attar, 1361, Tahran

Osmanlıdaki İranlılar özgürlük ve meşrutiyet arayışındayken Jön Türklerle de çok sıkı ilişkiler geliştirmişlerdir. Bu sıkı ilişkilere Yahya Dovletabâdi'nin aşağıdaki şiirini örnek gösterilebiliriz;

اول حریت عثمانی، غیرت ملت مر
آن ربانی

Önce Osmanlı hürriyeti [oldu], Milletın ruhani gayreti [ile oldu]

سال تاریخ رقم زد یحیی، که اول حریت
عثمانی¹

Tarih senesini yazdı Yâhya, Ki önce Osmanlı hürriyeti [oldu]
Meşrutiyet döneminde Osmanlı topraklarına ayak basan özgürlükçü ve yenilikçi İranlı şairlerden biri de Mirzâde İşkî'dir. İşkî'nin siyasi olarak Osmanlıya bakışı pragmatist bir bakışı ifade eder. Zira İşkî'de diğer İranlı entelektüeller gibi İngilizler ve Ruslar arasında St. Petersburg'da imzalanan ve İran'ın iki nüfuz alanına taksim edilmesini öngören 1907 anlaşması sebebiyle, Müttefik Kuvvetlere kırgındır ve 1914-1918 yılları arasında cereyan eden I. Dünya Savaşı sırasında İtilaf Devletlerine yakın durmuştur.² Ancak sonraki yıllarda özellikle Osmanlıda Pan İslamizm'den Pan Turanizm'e geçişin tartışıldığı ve Enver Paşa'nın "*Doğu Politikalarının*" gündeme geldiği günlerde ise Osmanlı karşıtlığı kendini siyasi arenada olduğu gibi İran edebiyat ve şiirinde de göstermiştir.³ İran Meşrutiyet döneminin katı nasyonalist edebiyatçılardan ve şairlerden birisi de Mirzâde İşkî'dir. İşkî'nin özellikle Türk Milliyetçiliği ve Turancılık fikriyatı etrafında İran veya İranî değerlerle ilgili görüş beyan etmiş kimi Türk düşünürlerine şiir ile verdiği cevaplar, iki ülke edebiyatındaki münazaralara güzel bir örnek teşkil etmekle birlikte, tarihten günümüze gelen edebi rekabetin estetik birer yansıması olarak da değerlendirilebilir.

¹ Dovletabadi bu şiiri ikinci Meşrutiyetin Osmanlı'da başarıya ulaşmasına binaen söylemiştir. Başçı, Veysel, *Hajv ü Nazireguyihaye Siyasi-İctima-î Beyn-i İrân ü Osmanî Der Dovreye Meşrute*, s.111 Tahran Ün. Edebiyat Fakültesi, Doktora Tezi, 2014, Tahran

² Sasani, Han Melik, *Payitahtın Son Yıllarında Bir Sefir*, s.21, çeviren; Hakkı Uygur, Klasik, 2006, İstanbul

³ Geniş bilgi için bkz: Atabeki, Toreç, *İrân ve Ceng-i Cihan-î Evvel*, s.149-166, Neşr-e Mahi, 1389, Tahran

I. Mirzâde İşkî'nin Hayatı, Eserleri ve Edebi Kişiliği

Seyit Muhammet Rıza Mirzâde İşkî 1312 hk/1893 yılında İran'ın Hemadân şehrinde dünyaya geldi. Babası Ebu'l-Kâsım-i Kürdistânî'dir. İlk eğitimine doğduğu şehirde başlayan İşkî, yedi yaşından sonra 'Ülfet' ve 'Alliance' okullarında okumaya başladı. ¹ Ancak bu okulların Hamedân mı yoksa başka şehirde mi olduğuna dair değişik rivayetler vardır. ²

Farklı kaynaklarda Alliance okulunda okurken Fransız bir tüccarın yanında tercüman olarak çalıştığı yazılmışsa da Fransızcadan herhangi bir çevirisi veya yazılı eseri yoktur. ³ On yedi yaşında resmi eğitimini tamamladıktan sonra sosyal ve siyasal konularla ilgilenmeye başladı. 20 yaşlarında iken memleketi Hemadân'a döndü ve burada *Nâme-i İşkî* adlı ilk gazetesini çıkardı. Bu gazetenin ilk sayısında, en ünlü şiiirlerinden "*Harname*" ve "*Har to Har*"⁴ adlı ilk politik şiiirlerini yayınladı. ⁵ Bu şiiirleri özellikle İran'ı kendi aralarında pay etmek isteyen İngiliz ve Rus işgalcilerine ve yerli işbirlikçilerine karşı yazmıştır. ⁶ 1900'lü yılların ilk çeyreğindeki Osmanlı-Alman İttifakı, İran'daki iç karışıklıklar sebebiyle ülkeyi terk etmek isteyen İranlı bağımsızlık yanlıları için Osmanlı'yı güvenli bir liman haline getirmişti. ⁷ Bu yüzden İşkî de bazı siyasetçilerle birlikte Bicard, Kürdistan ve Kermanshah'a oradan da İranlı hürriyet taraftarlarının merkezi sayılan İstanbul'a geldi. ⁸ İstanbul'a gelişini "*Berg-i Bad Borde*"

---

¹ Aryenpûr, Yahyâ, *Ez Sabâ tâ Nîmâ, Târîh-i 150 Sâl-i Edeb-i Fârsî*, c. II, s. 361. İntişarat-e Zovvar, 1372, Tahran

² Kaid, Muhammed, *Mirzâde İşkî*, s.35 İntişarat-e Terhe No, 1377, Tahran

³ Kaid, Muhammed, *a.g.e.*, s.35.

⁴ *Har to Har*, Harc-ü Merc tabirinin halk dilinde söylenişidir. İsteyenin istediğini yaptığı, kafasına buyruk davrandığı anlarda söylenir. *Ferheng-i Lugate Amiyane*, Cemalzade, Seyid Muhammet Ali, Muhammed Cafer Mehçub, İntişarate Suhen, 1382, Tahran. Türkçe'ye *Ringo'nun Ahır* şeklinde de çevrilebilir.

⁵ Kaid, Muhammed, *a.g.e.*, s.66. İşkî ilk şiiirini 14 yaşında yazmış 20 yaşlarında da yayınlamıştır.

⁶ Kaid, Muhammed, *a.g.e.*, s.67

⁷ Sasani, Han Melik, *a.g.e.* s.20-26

⁸ Bu yolculukta Osmanlı Şehbenderi ile bazı Alman Subaylarının kendilerine eşlik ettiği yazılıdır. Bkz: Kaid, Muhammed, *a.g.e.*, s.68

[Rüzgâra Savrulan Yaprak] adlı şiirindeki şu beyitlerle ifade etmiştir;

پس از سیر عراق و روسیه، افکندهش در اینجا
دیوار کنستانتین

Irak ve Rusya'yı gezdikten sonra attı buraya, [felek]

Diyar-ı Konstantine,

من و آن برگ، رخ زردی از این ماجرا
چه رنگ هجرت است این!

Beni ve o yüzü sararmış yaprağı, Ki hicretin rengidir bu
Muşîr Selimî'nin, Mîrzâde İşkî'nin “*Osmanlı taraftarı*” olarak İstanbul'a gittiği yönündeki iddiası İşkî'nin Osmanlı hayranı oluşundan değil bilakis yukarıda da belirttiğimiz politik sebeplerden ötürüdür.² İstanbul'a ilk geldiği günlerde maddi sıkıntılar çektiği, hatta Taksimdeki banklarda yatıp kalktığı, daha sonra İran Sefaret'inin de imkânları ile durumunun iyileştiği vb... bilgileri dönemin İran Sefaretinde görevli General Muazzem'ül-saltene Devlet, hatıralarının “*Ben ve İşkî*” adlı bölümünde etraflıca anlatır.³ İstanbul'dayken siyasi ve edebi faaliyetlerinin yanı sıra Bab-ı Âli Darülfünûn'un Felsefe ve Sosyal İlimler Bölümündeki dersleri takip ettiği söylene de şiir veya yazılarında sözkonusu derslere katıldığına dair kendisinin herhangi bir ifadesi mevcut değildir.⁴ İstanbul'da bulunduğu yıllarda entelektüel çevreyle yakın ilişkiler kurmuş, özellikle Hüseyin Daniş Pedram ile yakın dostluğu olmuştur. İstanbul'da kaleme aldığı *Novrûzî-nâme*'nin⁵ başındaki “*Reviş-i Tâze-i Men*

¹ Muşîr Selimî, Ali Ekber, *Kolliyat-e Mosavver Mirzâde İşkî*, s.308. İntişarat-e Emir Kebir, 1350, Tahran

² Bkz. Muşîr Selimî, a.g.e s.

³ Muşîr Selimî, a.g.e, s. 27-29

⁴ Kaid, Muhammed, a.g.e, s.43

⁵ İşkî'nin İstanbul'dan ve İstanbul'un “*Moda*” “*Kızıltoprak*” gibi semtleri ile “*Kız Kulesi*” gibi çeşitli güzelliklerinden söz ettiği tekib-i bentlerinden oluşur. Bkz. Turgut, Kadir, *Farsça Şiirlerde İstanbul ve Mirzade İşkî'nin İstanbul'u Anlatan Şiirleri*, İ.Ü. Şarkiyat Mecmuası sayı XIX (2011-2) s.103-118. *Nevroziname*'nin dışında külliyyatının farklı yerlerinde “*Üsküdar*” “*Boğaz*” [Bosfor] gibi İstanbul'a ait farklı ve özel yer adları da geçmektedir. Örneğin İstanbul'da ikamet eden İranlı din adamlarından Şeyh Memakâni'yi hicv ederken onun *Üsküdar*'da satın aldığı yazlığının haksız kazanç sayesinde olduğunu dillendirmiştir. Bkz. Muşîr Selimî, a.g.e. s. 436. Aynı şekilde “*Berg Bad Borde*” [Rüzgâra Savrulan Yaprak] adlı şiirinin ilk mısralarında da Boğaz'dan ve rüzgârlı bir boğaz gününün eşsiz güzelliğinden bahseder. Bkz; Muşîr Selimî, a.g.e, s. 308

der Nigâriş” [Yazıda Yeni Tarzım] isimli mukaddimesinde; “*Konservatuardaki tutucu edebiyatçılar tarafından maruz kaldığım eleştirilerinin aksine bu şiiri neşretmeye karar verdim, ola ki bu yeni tarzı destekleyen yegâne dostum Hüseyin Daniş’e bir övgüm olur*”¹ diyerek kendisine teşekkürlerini bildirmiştir. Ayrıca Ali Nihad Tarlan ise kendisiyle yakın arkadaş olduğunu ve düşüncelerini bizzat ağzından duyduğunu yazmıştır.²

Mîrzâde İşkî İstanbul’da tahminen üç yıl kaldıktan sonra 1336/1918 ya da 1337/1919 yılının başlarında tekrar memleketi Hamedân’a dönmüştür. Bir süre Hamedân’da kaldıktan sonra Tahran’a geçerek bazı yazarlarla birlikte Sosyalist Parti ile Meclis Azınlıklar Komisyonu ve diğer özgürlükçülerin siyasi mücadelesine destek vermiştir.³ Bu yıllarda yazdığı yazı ve şiirlerle İran yönetimini özellikle de dönemin Başbakanı Vûsuk-uddovle’yi eleştirmiş, 1919 yılında İran ve İngiltere arasında yapılan anlaşmayı “*İran’in Satış Sözleşmesi*” olarak adlandırarak bu yönde eleştirel şiirler kaleme almıştır.⁴ Sivri eleştirileri tutuklanmasına neden olmuş, kısa bir süre tutuklu kaldıktan sonra serbest bırakılmış ve 1339/1920 yılında Tahran’da ***Karn-i Bistom [20.yüzyıl]*** adıyla siyasi bir gazete çıkarmaya başlamıştır. Toplam on yedi sayı yayınlanan gazetede İşkî, muhalif siyasi düşünceleri ifade eden yazı ve şiirlerin yanında karikatürler de kullanmıştır.

Gazetede yayınladığı makalelerinin birinde İngiliz Politikalarının Osmanlı ile İran’ın arasını açmaya yönelik olduğunu belirterek; Osmanlı *Teşkilat-ı Mahsusa* mensubu *Ruşeni Bey*’in⁵ dönemin Başbakanı Kavvam-ül-saltane tarafından tutuklanması için verdiği talimatı eleştirmiştir.⁶ Ancak bu eleştirisi Batı karşısında Doğu birlikteliğini savunmasından kaynaklanmaktadır. Zira İşkî sıkı bir sömürgecilik ve

---

¹ Muşîr Selimî, *a.g.e.*, s. 262

² Tarlan, Ali Nihad, *Çağdaş İran Şiiri*, s.18, CHP Yayını, Nadir Kitap, 1938

³ Aryenpür, Yahyâ, *a.g.e.* c. II, s. 361.

⁴ Aryenpür, Yahya, *a.g.e.* c.II. s.361-362

⁵ Hasan Ruşeni Barkın. Ruşeni Bey’in İran Serüveni ve İran’la ilgili düşünceleri için bkz: Başçı, Veyssel, *Hajv û Nazireguyihaye Siyasi-İctimai Beyn-i İran û Osmanî Der Dovreye Meşrute*, s.246-250 Tahran Ün. Edebiyat Fakültesi, Doktora Tezi, 2014, Tahran. Aynı şekilde bkz. Beyat, Kave, *Pantürkizm ve İran*, s. 31-45, 157-165

⁶ Muşîr Selimî, *a.g.e.*, s. 165

emperyalizm karşıtıdır ve Batılılar aleyhine Doğuluların birlik olmasından yanadır. Bu yöndeki düşüncelerini aşağıdaki beyit açık şekilde ifade eder. Doğu toplumlarına şöyle seslenir Işkî;

ای گروه پاک مشرق، هند و ایران و ترک و چین
بر سر مشرق زمین شد جنگ در مغرب زمین

*Ey Doğu'nun temiz halkları, Hint, İran, Türk ve Çin,
Doğu üzerine Batı'da savaşlar veriliyor*

در اروپا، آسیا را لقمه ای
پنـداشتند

هر یک اندر خوردنش، چنگالها برداشتن¹
*Avrupa'da Asya'yı bir lokma gördüler,
Yemek için her biri çatalara sarılıyor*

Işkî, 1302 hk/1923 yılında Rızahan'ın Ahmed Şah-ı Kaçar tarafından Başbakan olarak atanmasından sonra onun [Rızahan'ın] ülke dengelerini değiştirecek şekilde **Cumhuriyet Talebi** [Cumhur-î hahî]² girişimlerine önceleri destek vermişse de sonraları bunun bir Batı aldatmacası olduğunu ileri sürerek muhalefet etmiştir.³Cumhuriyet sisteminin Osmanlı ve İran için İngilizler tarafından kurulmuş bir tuzak olduğunu belirterek Cumhuriyet değerlerini **Cumhuriname** adlı şiir ve yazılarıyla ağır bir şekilde eleştirmiştir.⁴Cumhuriyet sistemine yönelttiği ağır eleştiri yazılarını, şiir ve karikatürleri yayınlamayı sürdürmesi ve bu şiirlerinde halkı özellikle İngiliz Emperyalizmine karşı silahlı mücadeleye davet ve teşvik etmesi⁵ neticesinde 30 Zilkade 1342 [3 Temmuz 1924] tarihinde 31 yaşındayken evinde kimliği belirsiz kişilerce kurşunlanarak siyasi bir cinayete kurban gitmiştir.⁶

Işkî'nin şiirlerinde göze çarpan ilk özellik, sosyo-politik eleştiri ve hicivlerle dolu olmasıdır. Bu nedenle dili ve bazen de üslubu edebi açıdan basit kalmakta, bu yönüyle de edebiyatçılar tarafından zaman zaman eleştirilmektedir.⁷Bununla birlikte

¹ Muşîr Selimî, *a.g.e.*, s. 240

² Atabeki, Toreç, *Teceddüd-i Amirane*, s.13. İntişarat-e Koknus, 1385, Tahrân.

³ Aryenpûr, Yahya, *a.g.e.* c.II. s.363

⁴ Kaid, Muhammed, *a.g.e.*, s.217-218

⁵ Aryenpûr, Yahyâ, *a.g.e.* c. II, s. 366

⁶ Kaid, Muhammed, *a.g.e.*, s.336

⁷ Aryenpûr, Yahyâ, *a.g.e.* c. II, s. 366

edebiyatta yenileşmenin öncülerinden kabul edilir. Her ne kadar Fars Şiirinde yeniliğin öncüsü Nima Yuşiç kabul edilse de Yuşiç'e göre Modern Fars Şiirinde yeniliğin asıl öncüsü Işki'dir.¹

Işki'nin yeniliğe bakışı felsefi hayat tarzını da ihata edecek ölçüde radikaldir. Işki'ye göre sadece edebiyat değil düşünce dahil, “*kainatta varolan her şey, cansızlar bile, her an bir değişim ve dönüşüm içerisindedir.*”² Onun bu felsefik dünya görüşü kısa hayatında çeşitli fikriyatı tecrübe etmesine sebebiyet verdiği gibi nevi şahsına münhasır kimi edebi ve felsefi durumlarını, aynı şekilde şiirde bireyseliğini de ortaya çıkarmıştır.

Işki şiirlerinde geleneksel kalıpları kullanmakla birlikte değişiklikler de yapmıştır. Ayrıca kafiye yazıya değil sese göre dizilmesi gerektiği fikrini savunmuştur. Şiirdeki bu yenilik düşüncesine Türk şairlerinin tesir ettiği iddia edilmektedir. Özellikle kafiyelerin yazı yerine sese göre dizilmesi fikrinin Tefik Fikret'in bu yöndeki düşüncesinden ve şiirlerindeki uygulamasından esinlendiği belirtilmiştir.³

Işki Fars edebiyatında ilk manzum operayı yazan şair olarak da kabul edilir. İstanbul'da kaleme aldığı “*Restâhîz-i Şehrîyârân-i İran*” [İran Şahlarının Yeniden Doğuşu] adlı opera şiirinde İslam öncesi eski İran büyüklerini –Enuşirevan, Zerdüş, Daryuş, Hüsrev vb.- karakterize ederek onların dilinden yaşadığı döneme sosyal ve siyasal eleştiriler yöneltmektedir. Operanın müziğini

---

¹ Kaid, Muhammed, a.g.e, s.179, 183, 189. Aynı şekilde bkz; *Namehaye be Işki az Nima Yuşiç, a.g.e. s.327-331.*

² Acudani, Maşallah, *Ya Merg Ya Teceddüd*, s.134, Neşr-e Ehteran,1382, Tahran,

³ Aryenpûr, Yahyâ, a.g.e c.II, s. 368 Aryenpûr, Tefik Fikret'in *Ferda* adlı şiirinden aşağıdaki dördlüğü örnek vermiştir;

Yükselmeli dokunmalı alın semalara
Doymaz beşer dedikleri kuş i'tilalara
Bir ufki itila açılır yükselir hayat
Yükselmeyen düşer ya terakki ya inhitat

ise İstanbul'da izlediği *Leyla ile Mecnun*¹ adlı Türk Operasından iktibas ettiğini belirtmiştir.²

Işkı, teatral şiirlerinde yoğun olarak sosyal ve siyasal meselelerden bahsetmiş, görüş ve eleştirilerini açıkça dile getirmiştir. "*Kefen-i Siyâh*" [Siyah Kefen] adlı şiirinde kadın sorunlarına değinmiş, İran toplumunda kadının giydiği çarşafi siyah bir kefen ve kara bir zindana benzeterek bundan kurtulmaları gerektiğini ifade etmiştir. Sözkonusu şiirini "*kadın başında o kara kefeni tuttukça, İran halkının yarısı ölmüş demektir*" diye bitirmektedir.³

Işkî'nin en ünlü şiirlerinden biri de "*İdeâl-e Pir-i Merde Dehkâni*" [Feodal Yaşlı Adamın İdeali] diğer adıyla "*Se Tabloye Meryem*" [Meryem'in Üç Tablosu]⁴ isimli yine teatral eseridir. Işkî'nin trajedi-melodram kalıbındaki siyasi manifestosu olarak da kabul gören bu eserde üst sınıftan bir gencin baştan çıkardığı kızın yaşadığı problemler ve nihayetinde intihar edişi roman akışında anlatılıyor.⁵

II. Osmanlı Devlet Erkânı ve Türkleri Öven Şiirleri

Işkî, Sultan V. Mehmet Reşad'ın huzuruna iletilmek üzere İstanbul'da kaleme aldığı *Name-i Işkî* adlı 22 beyitlik kasidesinin son beyitinde kendisini Unsuri'ye dolaylı olarak Sultan Reşad'ı da Mahmut Gaznevi'ye benzetmiştir. Zira Unsuri Klasik Fars Edebiyatında Mahmut Gaznevi'nin saray şairi olarak ün yapmış ve *Melik-ül Şu'era* lakabını almıştır. Şair'in kendine hitaben yazdığı bu kaside de baştan sona ye's ve ümitsizlik vardır. Kimilerine göre bu şiir Işkî'nin İstanbul'da ikamet ettiği günlerde çektiği zorluklardan şikâyetini dile getiriyor kimine göre de bu onun anarşist-nihilist düşüncelerine örnek teşkil ediyor.⁶ Kasidenin son iki beyti şu şekilde'dir;

¹ Azerbaycan Türklerinden *Üzeyir Hacıbeyov*'un 1900"lü yıllarda Fuzûlî'nin "*Leylâ ile Mecnûn*"unu bestelediği Doğunun ilk operasıdır.

² Kaid, Muhammed, a.g.e, s.43-Muşîr Selimî, a.g.e, s. 231-241

³Muşîr Selimî, a.g.e, s. 201-219

⁴Muşîr Selimî, a.g.e, s. 171-200

⁵ Kaid, Muhammed, a.g.e, s.193

⁶ Bkz: Kaid, Muhammed, "*Simay-i Necib-e Yek Anarşist*", a.g.e. s 11-12.

بشر یک لکه ننگی است، اندر صفحه گیتی
سزد پاک ای زمین، زین دم بریده جانور گردی!
*İnsan, dünya sayfası üzerinde bir utanç lekesidir, öyleyse sana
yaraşan ey dünya bundan sonra o canlıdan arınıp
kurtulmandır!*

تو هم با «عنصوری» شک نیست از یک عنصری
عشقی چرا او گرد زر گردید و تو گرد ضرر
گردی؟

*Ey Işkî şüphesiz sen de “Unsuri'nin” bir unsurusun, neden o
altınların etrafında dolandı da sen zararın etrafında
dolaniyorsun?*¹

Bu kasidesi dışında yukarıda sözünü ettiğimiz *Novrûz-î nâme*'nin “Osmanlı ve İran Padişahlarının Methini İçeren Nevruz Tebriği ve Nizâmu's-saltana Mafi'ye Övgü” başlıklı şiirinde ise Işkî, Osmanlı ve İran padişahlarının büyüklüğünden bahsedip onları övdükten sonra aynı şiir içinde yine yukarıda adı geçen Sürgünde İran Hükümeti başkanı Nizâmu's-saltana'nın şahsında İran'ın ve tüm İranlıların Nevruz bayramını tebrik ediyor. Terki-i bend içerisindeki bu şiirde diğer pek çok şiirinde olduğu gibi sevgiliye hitap eden² şiirin bazı kısımlarının tercümesi aşağıdaki şekildedir;

تبریک عید متضمن ستایش اعلیحضرتان پادشاه
عثمانی و ایران

خداوند ملکہا و مدح نظام السلطنۃ مافی

*Allah mülklerini daim eylesin, Osmanlı ve İran Padişahlarının
methine zamin olan bayram tebriği ve Nizâmu's-saltana Mafi'
ye övgü*

...
نگارا ! اولین گامی که بردارم، بهر
راهم :

Ey Sevgili! Yolumda atacağım ilk adım[la];

¹ Beyitte istifham sanatı vardır. Aynı şekilde iki “Unsuri” arasında cinas yapılmıştır.

² Işkî İstanbul’da yazdığı şiirlerin hemen hemen hepsinde bir sevgiliye hitap ediyor. Gerek İstanbul’u anlatan şiirlerinde gerekse İstanbul da kaleme aldığı kaside, gazel ve değişik kalıplarda ki şiir türlerinde hatta ileriki sayfalarda da göreceğimiz üzere Türkleri yeren şiirlerinde dahi bir sevgiliye hitap ediyor. Sevgilinin Türklüğüne de aşırı derecede vurgu yapıyor. Bu da Şair’in İstanbul’da iken bir Türk sevgilisinin olabileceği ihtimalini akıllara getiriyor.

ترا گویم، ترا پویم، ترا جویم، ترا
خواهم

Seni söyliyecek, sana gelecek, seni arayacak, seni isteyeceğim
همین امروز هم مدح تو می بایست و آنگاهم
Bugün de seni anar ve seni yüceltirken;

ثنا شاهان ملک خویش و تو، در یک سخن با هم
Ülkemin ve ülkenin padişahlarını da beraber yücelteceğim,
یکی گو مدح من گوید که مداح دو درگـاهم
Bir mehdiye [içerisinde] iki sarayın meddahıyım ben
[diyeceğim]

غلام این دو درگه باد، دائم فتح و فیروزی
Fetih ve zafer daim bu iki sarayın hizmetkârı olsun!

...

تو در این شهر یار ما و این دو شهر یار
ما

*Sen bu şehirde bizim sevgilimiz, bu ikisi de [padişahlarımız
da], bizim sevgililerimiz*

خوشا بر شهر یار ما و در این شهر یار ما¹
*Ne mutlu bu sevgililerimize [padişahlarımıza] ki bu sevgili
şehirde [sevgililerimiz!]*

خوشا نوروزشان و روزشان خوش، در چنین روزی
Kutlu olsun Nevruzları, böyle bir günde, günleri kutlu olsun

...

نظام السلطنة، سر خط از این دو پادشه دارد
Nizamı's-saltana bu iki padişaktan alır gücünü

که ایشان مردو، مردانه سر از بهر گله دارد
Zira o iki padişah yiğitçe halklarını gözetirler...

Novrûz-î nâme' de geçen bir diğer şiirin başlığı da "*İran ve Türklerin Birliği ile Bu Birlik Gölgesinde İki Milletin Muzaffer Olacaklarına Dair*" şeklindedir. Bu şiirde Mîrzâde İşkî Türk ve İran halkları hakkında iyi dileklerini ifade etmektedir. *Talat* ve *Enver Paşayı* da andığı bu kısımda, iki milletin 'bir' olması gerektiği, aralarındaki muhabbetin artması icab ettiğini söylüyor. Buna delil olarak da *Mesnevî*'nin yeterli olacağını ifade ediyor ve şöyle devam ediyor; "*Yabancılar yüzünden dostluğumuzu*

¹ Beyitte "شهر یار ما" kelimesi dört kez tekrar edilmiştir. Kelimeler arasında cinas yapılarak *sevgili, padişah, İstanbul ve dostluk* anlamı verecek şekilde dört farklı anlam kastedilmiştir. Bir beyitte dört kelime arasında cinas yapabilmek şairin meani ve beyan yeteneğini göstermesi açısından da dikkate şayandır.

ytirmiştik, şimdi o sönen mumu tekrar yakmalıyız. Zira bizler aynı yolun yolcusuyuz, ikimiz de Kâbe'ye gidiyoruz.” Ardından şiirini şu duygu ve satırlarla bitiriyor: “Balla şekeri birbirine katarsak”, “iyi günde kötü günde birlikte olursak”, “Allah’ın yardımıyla dünyayı yeniden bir baştan bir başa ele geçiririz...”

سخن در اتحاد و یگانگی ایرانیان و ترکان و
بیروزی این دو ملت
در سایه اتحاد و یگانگی

*İran ve Türklerin Birliği ile Bu Birlik Gölgesinde İki Milletın
Muzaffer Olacaklarına Dair*

نگارینا! من آن خواهم که با توفیق
یزدانی

Ey Sevgili! Ben Allah’ın da yardımıyla;

همان مهري که مابین من و تو هست میدانی
Seninle aramızda olan sevginin bir benzeri
شود تولید بین ما هر ایرانی و
عثمانی

Her İranlı ile her Osmanlının arasında da olsun istiyorum!

همان روز است می بینم، تبه این شام ظلمانی
*Olursa bu sevgi işte o gün görürüz bu karanlık günlerin
geçtiğini*

ز ظل « طلعت » و « انور » فضای شرق نورانی
“Talat” ile “Enver”in gölgesiyle ile Doğu aydınlandı

همانگونه که تو با طلعت خود، عالم افروزی¹
Tıpkı kendi gölgenle Âlemi aydınlattığın gibi...

میان این دو قوم ، الفت مقام معنوی دارد
Bu iki millet arasında sevginin manevi bir anlamı vardır

دلیل منطق من، کتاب مثنوی دارد
Bu sözümün mantuki delili ise Mesnevi kitabıdır.

«چه خوش یادی، هنوز ایران ز شاه غزنوی دارد»
İran’ın hala Şah-ı Gaznevi’yi² hatırlayışı ne de güzeldir!

بویژه همان که الفتمان، ز نو طرح نوی
دارد

Aramızda ki sevgi bilhassa tekrar hayata geçerse;

بتا بس سود این الفت، ز من از بشنوی دارد

¹ İki «طلعت» arasında cinas, ayrıca «ظل» ve «نورانی» kelimeleri arasında da tezat vardır.

² Gazneli Mahmut.

Ey sevgili benden duymuş ol ki bu sevginin faydası çok olacaktır

اگر چه تو زبان من، ندانی و نیاموزی!
Her ne kadar sen benim dilimi bilmiyor ve öğrenmiyorsan da!
چسان بدخواهان، آخر به هم زد آن بنائی را :
Düşmanlarımız aramızda ki o binayı yıktılar;
که در ما مثنوی بنهاد حیف آن صوت نائی را !
Mesnevi'nin [aramıza] inşa ettiği o binayı, lakin yazık oldu Ney'in nefesine!

«پی بیگانگان از دست دادیم آشنائی را»
Ecneblerin arkasından gitmekle, yitirdik yakınlığımızı, [birlikteliğimizi]

افول آن بنا آوردمان، این تنگنائی را
O binanın yıkılışı bizleri zorluğa düçar kıldı
کنون ظلمت به ما فهماند، قدر روشنائی را
Şimdiyse o karanlık günler bize aydınlığın kadrini hatırlatıyor,
سزد اکنون تو شمع مرده را، از نو بیفروزی
Şimdi icap eden, sönmüş mumu tekrar yakman olacaktır!

ز یک ره می رویم، از سوی بیت الحجر با هم
Kâbe'ye aynı yoldan birlikte gidiyoruz,
از این رو اندرین ره، هم‌هیم و هم‌سفر با هم
Bu yüzden bu yolda, aynı yolun yolcusu, yoldaşınız biz,
چرا زینرو نیامیزیم، چون شهد و شکر با هم
Neden balla şeker gibi birbiriyle karışmayalım!?

قرین یکدگر روز خوش و گاه خطر با هم
İyi günde kötü günde [birbimize] yakın olursak;
فراگیریم باز از سر، جهان را سر بسر با هم
Dünyayı bir baştan bir başa tekrar fethedebiliriz.

بتوفیق خداوندی و با اقبال و فیروزی
Allah'ın yardımı ile kutlu talih, [kutlu] zaferler ile!
Novrûzi-nâme'de "Eski Dönemde İranlıların Nevruz Gelenek ve Göreneklere Beyanındadır" başlığını taşıyan şiirinde ise eski İran toplumu adetlerinden hamasi ve destansı bir şekilde bahsederken yine Türk olan Sevgili'ye seslenerek Nevruz bayramının Türklerin ve İranlıların ortak bayramı olduğunu belirtiyor ve Sevgiliye şöyle sesleniyor;

نگارنما! تو خود ترکی و دانی رسم ترکان
را

Ey Sevgili! Sen Türksün, bilirsin Türklerin âdetini

که نیز این عید نوروزی، بود عیدی هم آنان
را

Bu Nevruz Bayramı onlarında bayramı idi nitekim

سر انگشتی بزن: اوراق تــــاربخ نیاکان را
Şöyle bir çevir tarih sayfalarını,[bak]atalarına,
گرفتندی و در عیش و خوشی، آن روز ایشان را¹
Onlar da o günde eğlenmiş, bayram etmişlerdi...

III. Osmanlı ve Türkler Aleyhindeki Şiirleri

Işkî İstanbul'a gelmeden önce, **Ceng** [Savaş] veya diğer adıyla "**Muhacirlere Eleştiri ve Muhaciret Günlerinin Yaklaşması**"² adlı ۱۱۲ beyitlik kaside tarzında uzun bir şiir yazmış ve bu şiirde özellikle İran'ı temsilen Osmanlı'ya gidecek heyetkileri³ hicvetmiştir. Sözkonusu şiirin başında şiiri neden yazdığını kendisi şu sözlerle ifade etmektedir: "*İngilizlerin Bağdat'ı alarak Hanekin yakınlarına ilerledikleri, Muhacirlerin, Kasrı Şirin'e doğru geri çekildiği ve Rus Birliklerinin arkadan Kerend⁴kapılarına dayandığı bir sırada Müderris, tüm Muhacirlerin İran'a dönmesi yönünde görüş bildirdi. Yani Ruslara teslim olmalarını istemişti. Bu arada kendisi, Nizam'us-saltana ve Seyyid Yakup dahil bazı kişilerle birlikte Osmanlı'ya gitmeye karar vermişti. Söylenenlere göre; Osmanlı'ya ve İstanbul'a giderek onlara Azerbaycan'ın İran'dan ayrıldığını ve bu sebeple bölgenin Osmanlılar tarafından tasarruf edilmesi gerektiğini, zira bölge halkının Türkçe konuştuğunu söyleyecek*

¹ Muşîr Selimî, a.g.e, s.269

² Kaid, Muhammed, a.g.e, s.37

³ Sözkonusu Heyette; Geçici Devlet Reisi ve Savaş Nazırı, Nizam'ul Saltana Mafî, Adalet Nazırı ve Milli Meclis Azınlıklar Komisyonu Reisi Ayetullah Seyyid Hasan Müderris, Ticaret Nazırı Emanullah Erdalan, Maliye Nazırı Muhammed Ali Ferzin, İçişleri Nazırı Edib'ul Saltana Hüseyin Semîî, Dışişleri Nezaret Vekili Nizam'ul Saltana'nın oğlu Mafî, Posta ve Telgraf Nazırı Kasım Sur'î İsrâfil, Erbab Keyhosro ve sonraki dönemlerde Milli Mecliste Fars Eyaleti Vekilliği yapmış Seyid Yakup Envar vardır. Akili, Dr. Bakır, *Şerh-i Hal Rical Siyasi ve Nizami-î Muasır-e İran* c.III s.1376 Ayrıca bu heyetin Osmanlı ile münasebetleri için Han Melik Sasani, "*Kirmanşah'ta Alman askerlerinin azlığına mukabil Osmanlı askerlerinin sayısının fazla olması, Osmanlılardan para alınması(!) ayrıca bölgenin Irak sınırına yakın olması sebebiyle Nizam'ul Saltana başkanlığında Kermanşah'ta kurulmuş geçici hükümetin ve sözkonusu heyetin Osmanlı hükümetine meylettiğini*" yazmıştır. Bkz: Sasani, Han Melik, a.g.e s.20-26

⁴ Kirmanşah'ın ilçesi.

(!!!) ve bu hususta Osmanlı ile el sıkışacaktı!” Kendi ifadesinden de anlaşılacağı üzere Işkı’yi burada tedirgin eden şey İran’ın bir parçasının Osmanlıya devredilmek istenmesidir.¹ Siyasi anlamda olay tahmin ettiği gibi gelişmemişse de duydukları Şair’in heyettekileri direkt ihanet ile suçlamasına yetmiştir. Bu arada kullandığı dil, uslup ve “Lira” gibi o dönemde Osmanlı parası olarak da bilinen kavramlarla heyettekileri hicvedişinin bunun açık göstergesidir. Kasidesinde ilk olarak dört bir yanda savaşların olduğunu ve İran’ın içinde bulunduğu savaş şartlarını en ince ayrıntısına kadar tasvir ediyor. Ardından bir grup seçkinin, kulis çalışmaları için ülke dışına [Türkiye’ye] gideceğinden söz ediyor. Böylesi bir ortamda ne Almanlara ne de bir başkasına[!] güven duyulamayacağını söylüyor. Aşağıda söz konusu kasidenden ilgili beyitler ve çevirileri şu şekildedir;

چکامه چنگ

Savaş Şiiri /Kasidesi

چنگ است چنگ، خاک اروپا نهفته است
در زیر یک صحیفه پُلُود گری

Savaş var, savaş, Avrupa Kitası bir döküm platosu altında duruyor,

ایتالی و فرانسه و روس و انگلیس
بلغار و ترک و ژرمن و اتریش و هنگری
*İtalya’ni, Fransız’ı, Rus’u İngiliz’i, Bulgar’ı Türk’ü Alman’ı
Avusturya’sı, Macar’ı...*

.....
تنها «نظام السلطنه» را این اجازتست
با چند تن ز هیئت ملی و کشوری
...Sadece Nizam’us-saltana’nın Milli, Sivil bir heyet ile gidişine izni var,

تا آنکه بر ممالک ترکیه رو کنند
لیک این اجازه نیست همه بهر دیگری
Ta ki Türkiye’ye gitsinler, ancak böyle bir izin yok, burada amaç farklı

.....
این زشت ماجرا چو بمن نیز شد بیان
گشتم ز فرط انسدده و افسوس بستی

¹Işkı bu şiirini İstanbul’a gelmeden önce kaleme almıştır zira kendisi de Geçici Hükümetin ilan edildiği Kirmanşah’tan, şiirinde hicvettiği heyet üyeleri ile birlikte yola çıkarak İstanbul’a gelmiştir. Bkz; Kaid, Muhammed, a.g.e, s.42, s. 443.

*Bu kötü olaydan haberdar olunca, üzüntüden, acıdan yataklara
düştim,*

کـــردم هزار ناله، کشیدم هزار آه
نفرین ببخت کـــردم و رسم مقدری

*Binlerce ah ettim, binlerce kez inledim, Kadere kazaya lanet
ettim,*

...

این حکم زور زاده شور «مدرس» است
به که بیش از این، ننماید مشاوری
*Bu yaşananlar Müderris'in zoru ve dayatması ile dir, hani şu
önceden Müşavir olmayan adamın,*

ایــــن عنصور کثیف لجوج سیاه فکر
ایــــن موذی مــــدرس علم مزوری

*Kara düşünceli, inatçı pislik herif, şu sahtekâr ilimleri yayan
Müderris kılığındaki zararlı herif,*

...

معلوم نیست بهر چه کرده مسافرت؟
بهر وطن نبوده، قسم به مهاجری!
*Neden gidiyor belli değil ama muhacirliğe ant olsun vatanın
yararına olmadığı kesin*

نه تنها او خراب، برون آمد از میان
و آنانکه کرده اند در این راه رهبری!

*Sadece o bozulmadı bu yolda ona yol gösterenlerden sadece
birisidir o*

دادند هر یک از دگری بهتر امتحان
در اجنبی پرستی و بیگانگی پروری!

*O zümrenin tamamı yabancı tapıcılığı ile ecnebi
yetiştiriciliğinde iyi bir sınav verdi!...*

صندوق های «لیره» جلو، دوش استران
واندر عقب مهاجر و انصار چرچری

*Lira sandıkları önde, merkeplerin üzerinde, arkada da otlanan
muhacir ve ensar*

...

«یعقوب» نام سید رسوای بد سگال
آنکس که ندیده ام، آدم به آن خری!
*Seyid Yakup adındaki rezil ve alçak adam ki ondan daha eşek
birini görmedim şu güne kadar*

یک مشت «لیره» دارد و بر کف گرفته است
با آن قیافه و پز منحوس شنردی

Elinde tuttuğu bir avuç Lira ile çirkef çirkef ona buna hava atıyor

.....
ایران نمی رود ز کف، این ملک جسته است
از چنگ فتنه های مغول و سکندری
...*İran kaybedilmeyecektir, bu ülke İskender'in de Moğol'un da fitnesini atlatmıştır,*

.....
چنگ این زمانه، هم چو قمار است غم مدار
هر چند باختی تو، در آخر همه بری
Günümüz savaşıları kumar gibidir, endişelenme sen, ne kadar kaybedersen de son da kazanırsın sen...

İşkî'yi İran Meşrutiyet döneminin diğer vatanperest şairlerinden ayıran en önemli özelliği ondaki nasyonalizm düşüncesinin katıksız oluşudur. Onun nasyonalizm anlayışında İslam'dan veya İran'ın resmi mezhebi Şiilikten eser yoktur. Dini değerlere neredeyse hiç değinmez. Bunun yerine şiirlerinde daha çok İslam öncesi döneme vurgu yapar. Ona göre “vatan, İslam öncesi Sasani İmparatorluğundaki görkemli misyonunu ifa ederse vatandır ve Sasani döneminde en ufak bir kötülük vuku bulmamıştır, o dönemde sadece övünülecek zafer, iktidar, adalet ve insaniyet vardır”.² İşkî zaman zaman bu düşüncelerinde o kadar ileri gitmiştir ki bazen diğer halkları aşağılayacak derecede şoven şiirler kaleme almıştır. Örneğin İstanbul'daki kimi gazetelerde Zerdüşt'ün Türk olduğunu iddia eden Turancılara karşı yazdığı “Zerdüşt'ü Savunma” adlı şiirinde sözü edilen Milliyetçi-Turanist çevrelere cevap verirken; aslında Türkleri de aşağılamıştır.³ Gazel kalıbında toplam dokuz beyitlik bu şiirinde

---

¹ Muşîr Selimî, a.g.e, s.353-363

² Acudani, Maşallah, a.g.e. s.228

³ Muşîr Selimî, a.g.e, s.374

Meşrutiyet dönemi Türk Edebiyatında ilk olarak Samih Rifat, Zerdüşt'ün Türk olduğunu dönemin *Ati* gazetesinde iddia etmiş, hatta bu konuda Rıza Tevfik'le uzun süren bir polemığe girmiştir. *Ati* gazetesinde başlayan ardından *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuasına* taşınmış bu polemik, Türk Edebiyatında “Zerdüşt Münakaşası” olarak II Meşrutiyet döneminin en önemli kalem kavgalarından birisi olarak kabul edilir. Bkz. *Zerdüşt Münakaşası Üzerine*, Uçman, Abdullah. *Türk Dili Edebiyatı Dergisi*, c. XXVIII, 1998 s. 511-530. Uçman'a göre; “Rıza Tevfik, Hüseyin Daniş Pedram'la çok yakın dosttur, hatta Samih Rifat'a cevaben yazdığı kimi reddiyelerinde Pedram'ın Zerdüşt ile ilgili Farsça yazdığı yazılarından direkt alıntılar dahi yapmıştır. Samih Rifat ile arasında cereyan

Türk kızlarına seslenen Şair, *gönül çalmak ile Zerdüşt adını yağmalamak* arasında ironik bir bağlantı kurarak Türk kızlarının şahsında Türk Milliyetçilerine Zerdüşt'ü yağmalamaktan, daha açık bir ifadeyle onu kendinize mal etmekten vazgeçin demeye çalışıyor.

دفاع از زرتشت
Zerdüşt'ü Savunma

ای دختران ترک! خدا را، حیا کنید
باری در این معامله، شرم از خدا کنید!
Ey Türk kızları! Ne olur utanın biraz, az da olsa bu muamelede Allah'tan utanın

یا رخ نهان کنید که دل نـابـرید یا
بـا عاشقان دلشده کمتر جفا کنید
Ya yüzünüzü saklayın ki gönüller çalmayın, ya da gönlünü kapturanlara pek cefa etmeyin

یا وعده نادهدید که با ما وفا کنید
یا برقرار وعده خودتان وفا کنید
Ya vefa göstereceğiz diye vaatte bulunmayın, ya da vaad ettiniz mi vadenize vefa gösterin

یغما نموده اید دل و دین ما بلی
کی عادت قدیمی خود را رها کنید؟
Yağmaladınız gönlümüzü hem de dinimizi, evet, şu kadim âdetinizi ne zaman terk edeceksiniz?

ترک ختا همیشه به یغما بنام بود
یک چند هم رواست که ترک خطا کنید¹

---

etmiş sözkonusu münazarada İranlı Rızazâde Şafak gibi başka İranlılarında Rıza Teyfik'e yardımcı oldukları mektuplarından anlaşılmaktadır.” a.g.m. s. 515-519. Pedram ve Rızazade Şafak'ın da İşkî'nin İran asıllı yakın arkadaşları olduğu göz önünde bulundurulsa İşkî ile Rıza Teyfik'in de tanışıyor olmaları kuvvetle muhtemeldir. İkisi de aynı konu ile ilgili olarak kalem oynattığına göre İstanbul'da aynı entelektüel çevrede –Galata Müdavimleri mesela-bulunmuşlardır diye bir tahminde bulunabiliriz.

¹ Beyitin Farsçasında *Huta* ile *Hata* kelimeleri arasında cinas-ı lafz, *Huta* ile *Türk* kelimeleri arasında ise İham-ı tenasüp vardır. Klasik Fars Edebiyatında *Tork-i Huta* her ne kadar güzelliği sembolize etmişse de yağmalama eylemi ile birlikte veya yağmacı olarak da anılır. Örneğin Hafız-ı Şirazi'nin şu beytinde olduğu gibi;

آن ترک پری چهر که دوش از بر ما رفت
دید که از راه ختا رفت؟

Şah Nebat-ı Hafız, 82. Gazel, s.224, Dr. Haliki, M.Rıza Berziger.

*Huten Türkü yağmalıkla meşhurdur daima, az da olsa şu
hatanızdan vazgeçseniz [artık] ?*

جایی کشید کار ز یغما که این زمان
یغمای شت، پیمبر پیشین ما کنید؟

*Bu zamanda yağmalama işini bizim kâdim Peygamberimizi
hedef alacak kadar ileri mi götürdünüz?*

زرتشت دل نبود که آنرا توان ربود
حاشا قیاس دل، ز چه با انبیا کنید؟

*[Yalnız], Zerdüşť gönöl değıldir, çalın[a]maz! Gönöl kıyas mı,
hâşâ! Enbiyalara ne yapacaksınız?*

زرتشت بردنی نبود، این طمع چه سود؟
تنها همان، به بردن دل اکتفا کنید!

*Zerdüşť çalınmaz, bu tamahkarlığın ne yararı olabilir?! Siz
gönöl çalmakla yetinin sadece!*

امروز قصد بـردن پیغمبران کنید
فردا بعید نیست که قصد خدا کنید!

*Bugün Peygamber çalmaya niyetlendiyseniz, belli olmaz yarın
Allah'ı bile çalmaya niyetlenirsiniz!*

SONUÇ

Bu makale ile Mirzade İşkî'nin külliyyatında muhteva açısından birbiriyle farklı iki Osmanlı ve Türk algılayışı olduğu görülmüştür. Bu da Şairin olaylara sosyal, siyasal ve kültürel yaklaşımlarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Şair, her ne kadar ideolojik olarak vatanperest bir şairse de pragmatist yaklaşımlar sergilemiş, konjektürel tutum almıştır. İşkî'nin Meşrutiyet Şiirine yenilik ve çağdaşlaşma anlamında pek çok şey kattığı görülmüş ancak genç yaşta ölmüş olması hasebiyle Fars Şiirine istenilen etkiyi yapamadığının da farklı edebiyat çevrelerince dile getirildiği anlaşılmıştır. Aynı şekilde yine bu makale ile I. Dünya Savaşı'nın başlamasından, Osmanlı İmparatorluğunun çöküşüne kadar geçen süre içerisinde, bölgede ve özellikle de Osmanlı- İran arasında yaşanmış pek çok sosyal ve siyasal olayın, meşrutiyet dönemi İran edebiyat ve şiirine yansıdığı görülmüştür. Bu sebeple İran Meşrutiyet edebiyatının ülkemizde iyi tanınması açısından bu tür çalışmalara ihtiyaç olduğu kesindir. Objektif ve eleştirel bir bakışla incelenecek Meşrutiyet dönemi İran Edebiyatı, ülkemizi de yakından ilgilendiren pek çok olayın daha iyi anlaşılması ve aydınlatılması bakımından önemli bir boşluğu dolduracaktır.

Kaynakça

- Acudani, Maşallah, *Ya Merg Ya Teceddüd, Defteri der Ş'er ü Edeb-e Meşrute*, Neşr-e Ehteran, 1382, Tahran,
- Aryenpür, Yahyâ, *Ez Sabâ tâ Nimâ, Târih-i 150 Sâl-i Edeb-i Fârsî*, c. II. İntişarat-e Zovvar, 1372, Tahran
- Akılı, Dr. Bakır, *Şerh-i Hal Rical Siyasi ve Nizami-î Muâsır-e İran* Neşr-e Goftar-Neşr İlm, c.III 1380, Tahran
- Atabeki, Toreç, *İran ve Ceng-i Cihani Evvel*, Neşr-e Mahi, 1389, Tahran
- Atabeki, Toreç, *Teceddüd-î Amirane*, İntişarat-e Koknus, 1385, Tahran.
- Başçı, Veysel, *Hajv ü Nazireguyihaye Siyasi-İctima-î Beyn-i İran ü Osmanî Der Dovreye Meşrute*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Tahran Üniversitesi Edebiyat Fakültesi 2014, Tahran
- Beyat, Kave, *Panturkizm ve İran*, Perdis-e Daniş, Şirket-e Neşr ve Pejuhiş Şirazey-i Kitap, 1386, Tahran
- Cemalzade, Seyid Muhammet Ali, *Ferheng-î Lugat-e Âmiyane* İntişarate Suhen, 1382, Tahran.
- Dovletabadi, Yahya, *Hayat-e Yahya*, c.III İntişarat-e Attar, 1361, Tahran
- Efşar, İreç, *Mobarize ba Mohammed Ali Şah, Esnadi ez Faaliyetha-yi Azadikhahan –e İran der Ūrupa ve İstanbul*. Mecmu-e Ferheng-i İran Zemin, 1359, Tahran
- Haliki, M.Rıza Berziger, *Şah Nebat-ı Hafız*, İntişarat-e Zovvar 1382, Tahran
- Kaid, Muhammed, *Mirzâde Işki*, İntişarat-e Terh-e Nû, 1377, Tahran
- Sasani, Han Melik, *Payitahtın Son Yıllarında Bir Sefir*, çeviren; Hakkı Uygur, Klasik, İstanbul 2006,
- Muşîr Selîmî, Ali Ekber, *Kolliyat-e Mosavver Mirzâde Işki*, İntişarat-e Emir Kebir, Tahran, 1350.
- Turgut, Kadir, *Farsça Şiirlerde İstanbul ve Mirzâde Işki'nin İstanbul'u Anlatan Şiirleri*, İ.Ü. Şarkiyat Mecmuası sayı XIX (2011-2) s.103-118
- Tarlan, Ali Nihad, *Çağdaş İran Şiiri*, CHP Yayını, Nadir Kitap, 1938.
- Uçman, Abdullah *Zerdüşt Münakaşası Üzerine*, Türk Dili Edebiyatı Dergisi, c. XXVIII, 1998 s. 511-530.

HERSEKLİ MEHMED KÂMİL BEY VE İMRUULKAYS MUALLAKASINA YAPTIĞI TERCÜME

MUSTAFA IRMAK*

ÖZET

Cahiliye dönemine ait olup “muallakât” ismiyle bilinen kasideler, Arap Edebiyatının en seçkin metinleri olarak kabul görmüşlerdir. Edebi ürünlerin, başta Kur’ân tefsiri olmak üzere İslamî ilimlerde önemli bir istişhad kaynağı olması, genel anlamda şiirin özeldi ise muallakaların öneminin bir hayli artmasına vesile olmuştur. Gösterilen yoğun ilgi, tarih boyunca bu kasideler üzerine tercüme ve şerh türü pek çok çalışma yapılması sonucunu doğurmuştur. Adı geçen kasidelerin en eskisi ve en fazla rağbet göreni ise İmruulkays’a aittir. Bu makalede, son dönem Osmanlı âlim ve bürokratlarından Hersekli Mehmed Kâmil Bey’in İmruulkays muallakasına yaptığı tercümele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Muallaka, İmruulkays, Tercüme, Hersekli Mehmed Kâmil Bey

MAHMAD QAMİL BEY OF HERZEGONİVA AND HIS TRANSLATION OF IMRU’ AL-QAYS’S MUALLAQA

ABSTRACT

The odes that belong to the pre-Islamic era and are known as “mu’allaqat” have been recognized as the most outstanding texts of Arabic Literature. The use of literary works as evidences in Islamic sciences especially in the science of Qur’anic exegesis has led to a great increase in the importance of poetry in general and the odes in particular. The interest shown to the odes throughout the history has resulted in the production of a lot of works on odes such as their translations and interpretations etc. The oldest and the most adored one of the odes belongs to Imru’ al-Qais. In this article, it is dealt with the translation of Imru’ al-Qays’s odes made by Mahmad Kamil Bey of Herzegovina, one of the Ottoman scholars and bureaucrats of the later period.

Key Words: Muallaqa, İmru’ al-Qays, Translation, Mahmad Qamil Bey of Herzegovina

---

* Yrd. Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagati,
halilahmed@hotmail.com

Giriş

Resim, müzik, heykeltçilik gibi güzel sanat dallarından biri olan şiirin, Arap edebiyatı açısından köklü bir tarihe sahip olduğu ve İslam öncesi Arap toplumunun yaşam tarzına ışık tutan önemli figürler arasında yer aldığı bilinen bir husustur. Arap kabileleri, şiire yükledikleri anlamın tabîi bir sonucu olarak, içlerinden şair çıkarmaya büyük özen göstermişlerdir. Nitekim şair yetiştiren bir kabilenin bunu kutlamak üzere ziyafetler tertip ettiği, diğer kabileler tarafından tebrik edildiği, kabile reisinin aynı zamanda iyi bir şair olmasının ise büyük bir mutluluk kaynağı olarak görüldüğü nakledilir.¹Zira kabilecilik anlayışının hâkim olduğu böyle bir çevrede, diğer kabilelerin etkili hicivleriyle açtığı yaralar ancak benzeri bir hamleyle kapatılabilirdi.²

Kabile hayatında oynadığı bu önemli rolünyanısına, Cahiliye döneminde şiiri teşvik eden başka unsurlar damevcuttu. Ukaz başta olmak üzere Arap yarımadasının pek çok yerinde organize edilen panayırklar, bir ticaret merkezi oldukları kadar edebî bir merkez idiler. Yarımadanın muhtelif yerlerinden gelen şairlerin sundukları şiirler arasından beğenilenler, raviler vasıtasıyla Arap coğrafyasının her tarafına aktarılırdı. Hîre, Kinde ve Gassânî hükümdarlarının şairleri teşvik ve himayesi de bölgede genel anlamda edebiyatın özelde ise şiirin gelişimine imkân tanıyan önemli etkenlerden biriydi.³

A. Muallakât

Câhiliye dönemi edebî ortamının en önemli ve kalıcı semeresi *muallakât*⁴adıyla bilinenkasideler olmuştur. Muallakâtı oluşturan kasideler ve şairlerinin sayısı hakkında farklı rivayetler söz konusu ise de yaygın görüşe göre liste yedi kişiden

¹ ez-Zeyyât, Ahmed Hasen, *Târihu'l-edebi'l-Arabî*, Dâru'l-Marife, Beyrut 2006, s. 36; Demirayak, Kenan, *Arap Edebiyatı Tarihi-I: Cahiliye Dönemi*, Fenomen Yayıncılık, (2. Basım), Erzurum, 2012, s. 75.

² Demirayak, *a.g.e.*, s. 69.

³ Demirayak, *a.g.e.*, s. 78-79, 83-85.

⁴ *Sümût, müzehhebât, vâhide, mukalledât, müsemmetât* vb. isimlerle de anılan bu kasideler için kullanılan en yaygın isim, altın suyuyla yazılarak Kâbe'ye asıldığı fikrinden hareketle verilen *muallakât* ismidir. Bazı araştırmacılar, bunların Kâbe'ye asıldığı görüşünü reddetmişlerdir. Geniş bilgi için bkz. Sancak, Yusuf, "Mu'allakalar ve Kâbe'ye Asılmalarına İlişkin Görüşler", *EKEV*, sy. 34, s. 381-398.

oluşmaktadır.¹Muallakâtın önemi, daha ziyade, Cahiliye toplumunun dilde zirveye yükseldiği bir döneme ait son derece olgun ve dönemin özelliklerini en güzel şekilde yansıtan edebî mahsuller olmasından kaynaklanmaktadır.²Bu nedenle söz konusu kasîdeler, Arapların içinde yaşadığı muhite, hayat, örf ve âdetlere ilişkin sağlıklı bilgiler saklayan bir ilim hazinesi (divan, sicil) olma konumlarını tarih boyunca muhafaza etmişlerdir.³

Muallakâta gösterilen büyük ilgi günümüze kadar sürmüştür. Ebubekir İbnü'l-Enbârî (ö. 328/940), Ebû Cafer en-Nehhâs (ö. 338/950), Ebû Abdullâh ez-Zevzenî (ö. 486/1093), Ebû Zekeriyâ et-Tebrîzî (ö. 502/1109) ve Ahmed Emîn eş-Şînkîti (ö. 1331/1913) gibi âlimlerce bütün kasîdeleri içeren şerhler yapıldığı gibi, muallakalar tam veya kısmî olarak Latince, Fransızca, Almanca, İngilizce, İspanyolca, İsveççe, Rusça, Lehçe, Farsça, Hintçe, Urduca ve Türkçe gibi dillere tercüme edilmiştir.⁴

B. İmruulkays ve Muallakası

520 yılı civarında Necd'de doğan İmruulkays, Arap edebiyatının en önemli şairlerinden biridir. Babası, Esedoğulları ve Gatafan kabilesi emiri Hucr'dur. Esedoğulları tarafından öldürülen babasının intikamını almak isteyen İmruulkays, verdiği bir dizi mücadeleden sonra Bizans imparatorunun yardımını talep etmek üzere İstanbul'a gelir. İmparator ona yardım etmeyi kabul etmiş ve kendisine "Filistin Bey"i unvanı vermişse de

¹ Bu yedi şair; İmruulkays, Tarafe, Züheyr, Lebîd, Amr b. Kulsûm, Antere ve el-Hâris b. Hillîze'dir. Nâbiğa ve el-A'sâ da muallakât listelerinde yer alan önemli isimlerdendir. Farklı muallakât listeleri için bkz. İbn Abdîrabbih, *el-'İkdü'l-ferîd*, (nşr. Ahmed Emîn vdğr.) tsz., VI, 103; el-Kayrevânî, İbn Reşîk, *el-Umde fî mehâsini's-şi'r ve âdâbihi ve nakdih*, (nşr. M. Muhyiddîn Abdülhamîd), Beyrut 1972, I, 96; es-Süyûtî, Celâluddîn, *el-Muzhir fî 'ulûmi'l-luğa ve envâ'ihâ* (nşr. M. Ahmed Câdelmevlâ vdğr.), Beyrut 1987, II, 480.

² Sancak, "a.g.m.", s. 382.

³ Durmuş, İsmail, "Şiir" *DİA*, XXXIX, 146. Muallakât başta olmak üzere Cahiliye şiirinin sahte olduğu da savunulmuştur. Bilgi için bkz. Nâsiruddîn el-Esed, *Mesâdiru's-şi'ri'l-câhilîve kıymetuhâ et-târîhiyye*, (5. Basım), Dâru'l-Mearif, Kahire 1978, s. 352-376; Çetin, Nihad M., *Eski Arap Şiiri*, Kapı Yayınları, İstanbul 2011, s. 40 vdğr.

⁴ Muallakât bibliyografyası için bkz. Tülücü, Süleyman, "Mu'allakât ve Şairleri Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi-I", *AÜİFD*, sy. 23, Erzurum 2005, s. 6-10.

şair,dönüş yolculuğu esnasında Ankara veya Kayseri’de ölür.¹

Şiirlerinin Hammâd tarafından nakledilmiş olması şair hakkında bazı şüphelere yol açmışsa dabüyük bir şöhrete sahip olmasına mani olmamıştır.²Şairliğini takdir eden hadisler ve Hz. Ali’nin onun şiirlerini övmesi şöhretini daha da artırmıştır. İmruulkays, bir beyitte birkaç teşbih birden kullanabilmesi³ ve pek çok temayı ustaca işlemeyle bilinir. Kaynakların çoğunda o, klasik kasîde formunu ilk defa ortaya koyan, şiirbelli kurallara bağlayan ve kafiye için esaslar tespit eden şair olarak tanıtılır.⁴

Muallakasına, terk edilmiş diyar ve bu mekânda kendisine hâkim olan hislerin tasviriyle başlayanİmruulkays, daha sonra yaşadığı aşk hikâyelerinden bahseder. Tabiat tasvirlerine de genişçe yer veren ve atıyla maceralarını, kaygılı gecesini anlatan şair, at, av, bulut ve sel tasvirleriyle kasidesini tamamlar. Aruzun Tavîl bahriyle nazmedilmiş olan kaside 81 beyitten oluşur.⁵Sözeiki kişiye hitapla başlaması, arkadaşlarını durdurup sevgilisinin göç ettiği yerde yok olmaya yüz tutmuş izler ve kalıntılar önünde kendisiyle birlikte ağlamaya davet etmesi gibi hususlar sonraki şairleri çok etkilemiştir.⁶

¹ Şair, imparatorun, şerefini lekelediği düşüncesiyle kendisinden intikam almak amacıyla giydirdiği zırhın açtığı yaralar sebebiyle *zü'l-kurûh*, babasının intikamı için diyar diyar dolaşması sebebiyle de *el-melikü'd-dillil* lakabıyla anılır. Geniş bilgi için bkz. Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi*, I, 183; Savran, Ahmet, “İmruülkays b. Hucr”, *DİA*, XXII, 237.

² Furat, Ahmet Subhi, *Arap Edebiyatı Tarihi*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1996, I, 75.

³ Muallakayı teşbih açısından inceleyen bir makale için bkz. Subh, Haldûn Saïd, “el-Binyetü'l-cemâliyye li't-teşbih fi mu'allakati İmrii'l-Kays”, s. 445-462.

⁴ Savran, “İmruülkays”, s. 238.

⁵ Zevzenî, Ebû Abdullah Hüseyin b. Ahmed, *Şerhu'l-mu'allakâti'l-'aşr*, Dârü Mektebeti'l-Hayât, Beyrut 1983, s. 29-80; Ceviz, Nurettin vdğr. *Yedi Askı*, Ankara 2013, s. 31. Hersekli tercümesinde kasidenin üçüncü ve dördüncü sırasında olması gereken: نَرَى بَعْرَ الْأَرَامِ فِي عَرَصَاتِهَا/وَيَقْبَعَانِهَا كَأَنَّهُ حَبٌّ غَدَاةُ الْبَيْنِ يَوْمَ تَحْمَلُوا/لَدَى سَمَرَاتِ الْحَيِّ نَاقِفٌ حَنْظَلٍ إِذَا مَا بَكَى مِنْ خَلْفِهَا أَنْصَرَفَتْ لَهُ/بِشَقِّ وَتَحْتِي شَقِهَا لَمْ يُحَوَّلْ beyitleriyle on yedinci sırada olması gereken: نَرَى بَعْرَ الْأَرَامِ فِي عَرَصَاتِهَا/وَيَقْبَعَانِهَا كَأَنَّهُ حَبٌّ غَدَاةُ الْبَيْنِ يَوْمَ تَحْمَلُوا/لَدَى سَمَرَاتِ الْحَيِّ نَاقِفٌ حَنْظَلٍ إِذَا مَا بَكَى مِنْ خَلْفِهَا أَنْصَرَفَتْ لَهُ/بِشَقِّ وَتَحْتِي شَقِهَا لَمْ يُحَوَّلْ beyiti mevcut değildir. Bu beyitler Hersekli'nin temel kaynağı olan Zevzenî şerhinde yer almasına rağmen kendisi bunları zikretmemiş, herhangi bir zikretmeye gerekçesi de sunmamıştır. Tebrizi ise muallakayı 82 beyit olarak nakleder. Bkz. *Şerhu'l-mu'allakât*, s. 31-69.

⁶ *Zeyyât, Târihu'l-'edebi'l-'Arabî*, s. 38; Savran, “a.g.md.”, s. 238.

Muallakât çerçevesinde yapılan şerh, tercüme türü çalışmaların yanı sıra, Ebû Üsâme el-Herevî (ö. 399/1009) ve Ahmed b. Ahmed es-Sucâ'î (ö. 1197/1783) gibi âlimlerin İmruulkays muallakasına yönelik müstakil çalışmaları da vardır.¹ Abdullah Hasîbkasideyi Türkçe şerh etmiş,² Cemal Süreya nazmen Türkçe'ye çevirmiştir. Hersekli Mehmed Kâmil Bey de *Terceme-i Muallakât-ı Seb'a*'dakasidelerin tamamını şerhe niyetlenmiş fakat çalışması İmruulkays ile sınırlı kalmıştır.³

C. Hersekli Mehmed Kâmil Bey: Hayatı ve Eserleri

İstanbul'da doğan Mehmed Kâmil, bugünkü Bosna Hersek'in Hersek Bölgesi'ndeki Trebinje (Trebinje) kazasının tanınmış ailelerinden Cvijetiçler'e mensup olup daha sonra İstanbul'a göç eden Hacı Abdullah Efendi'nin oğludur.⁴ Osman Nuri Ergin, onun, ilk eseri *İkâzu'l-ihvân*'da, Türkçesinin iyi olmayışı sebebiyle özür dileyen ifadelerinden hareketle anadilinin Boşnakça ve bu itibarla kendisinin Boşnak veya Hırvat kökenli olabileceği hususunadikkat çeker.⁵ İlköğreniminin ardından Hacı İbrahim Efendi'nin yeni bir yöntemle kısa zamanda Arapça öğretmek için kurduğu Dâru't-ta'lim'e devam eden Mehmed Kâmil Bey,⁶ bu esnada Şehremaneti Tahsilat Kalemi'nde memur olması sebebiyle mektebe günde ancak

¹ Geniş bilgi için bkz. Tülüçü, "Biyografya Denemesi-I", s. 8.

² *İmruulkays Kaside-i Muallakasının Şerhi* (İstanbul 1316) isimli bu eser, Doç. Dr. İlyas KARSLI tarafından yayına hazırlanmıştır.

³ Abdullah Hasîb ve Hersekli'nin çalışmalarını inceleyen Şerafeddin Yaltkaya, ilkinde pek çok yanlış bulunduğunu belirtmiştir. Hersekli'nin eserini ise daha doğru ve daha itinalı bulur. Fakat Hersekli'nin eseri henüz Dâru't-Ta'lim'de talebe iken kaleme almasını diline dolayan Yaltkaya, çalışmayı "bir çocuk eseri" olarak niteler. Ayrıca kitabın adının *Terceme-i Muallakât-ı Seb'a* oluşunu da Arap gramerine aykırı bulur. Bkz. Yaltkaya, *Yedi Askı*, s. 9. Yaltkaya gramer hatası olarak seb'a kelimesinin sayı-temyiz ilişkisi çerçevesinde seb' şeklinde müzekker gelmesi gerektiğini kastetmiş olmalıdır. Yaygın kural bu ise de sayı temyizden sonra geldiğinde sıfat gibi değerlendirilebilir. Bkz. er-Râcihî, Abduh, *et-Tabîku'n-nahvî*, Dâru'n-Nahdati'l-Arabiyye, Beyrut 2004, s. 463-464. Yaltkaya'nın hatadan kastı bu ise bu bir gramatik hata olmayıp *muallakât-ı seb'* denilebileceği gibi *seb'a* da denilebilir.

⁴ Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Ankara 2009, II, 404; Handzić, Mehmed, *el-Cevheru'l-esnâ fi ulemâi ve şu'arâ-i Bosna*, Kahire 1992, s. 169; Aruçi, Muhammed, "Hersekli Mehmed Kâmil Bey", *DİA*, XVII, 235.

⁵ Ergin, Osman N., *Türk Maarif Tarihi*, İstanbul 1977, III-IV, 972.

⁶ Mehmed Tahir, *a.g.e.*, II, 404; Aruçi, "agmd.", s. 235.

birkaç saat devam edebilmiştir.¹Bir müddet sonra bu mektebe hoca olan Hersekli, bir ara Şehremaneti Tahsilât Kalemî'nde çalışmış, ardından II. Abdülhamîd döneminde sarayda şifre kâtipliğine getirilmiştir. Bu memuriyette iken Madrid'teki müsteşrikler kongresine Osmanlı Devleti'ni temsilen katılması, onun, Arapçanın yanısıra bir Batı dilini de bildiğini gösteren bir işaret kabul edilmiştir.²Bir ara V. Murad'ın mâbeynciliğinde de bulunduğu bilinen Hersekli, 17 Ramazan 1317'de (19 Ocak 1900) İstanbul'da vefat etmiş³ ve Edirnekapı dışındaki aile kabristanına defnedilmiştir.⁴Başlıca eserleri şunlardır:

1. *Îkâzü'l-ihvân: İbnü'l-Cevzî'nin Tenbîhü'n-nâimi'l-ğamr 'alâ mevâsîmi'l-umr* adlı tasavvufî eserinin ilavelerle yapılmış tercümesi olup ilk eseridir.(İstanbul 1302)

2. *Metâli'u'n-nücûm: Sahâbîlerin hal tercümesini ihtiva eden bu eserin ancak elif harfi ikmal edilebilmiştir.*(İstanbul 1307)⁵

3. *Terceme-i mu'allakât-ı seb'a:İmruulkays muallakasının tercüme ve şerhidir. Müellif henüz Dâru't-ta'lim'de talebe iken kaleme aldığı bu kitapta, "Mana" başlığı altında beyti tercüme, "Müfredât" bölümünde kelimeleri tahlil eder. "Tahlîl-i Beyt" kısmında ise beytin gramer tahlilini yapar.*

D. Mehmed Kâmil Bey'in Muallaka Tercümesi

Bu kısımda İmruulkays muallakasınınmetni ve Mehmed Kâmil Bey'in adı geçen eserinin "mana" başlığı altında yaptığı tercüme,beyitler hâlinde sunulacaktır. Tercümenin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olması için eski kelimelerin güncel karşılığı dipnotta verilmiştir.

١- قَفَا نَبِكَ مِنْ ذِكْرِي حَبِيبٍ وَمُنْزِلٍ بِسْفَطِ اللَّوَى بَيْنَ الدُّحُولِ فَحَوْمَلٍ

"Refikler tevakkuf edin! Veyâhûd refik tevakkuf et! Ki

¹ Ergin, *a.g.e.*, III-IV, 972 (8 no.lu dipnot).

² Ergin, *a.y.*

³ Mehmed Tahir, *a.g.e.*, II, 404; Aruçi, "agmd.", s. 235.

⁴ Bazı kaynaklarda 1315 olarak verilen vefat tarihi rûmî olmalıdır. Aruçi, *a.y.*

⁵ Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, II, 404; Handzić, *el-Cevheru'l-esnâ*, s. 169; Aruçi, "agmd."s. 235.

firâk-ı dil-şikâfına¹ tâb-âver-i² mukâvemet olamadığım sevgili-
min ve anın Havmel ile Dehûl arasındaki Sıkt-ı Livâ nâm mev-
kide olan menzilinin yâd ü tezekküründen nâşî sirişk-i³ hüzn-
âlûdu akıdalım!”

۲-فَتَوَضَّحْ فَالْمَقْرَآةَ لَمْ يَعْغُفْ رَسْمَهَا لِمَا نَسَجْتَهَا مِنْ جُنُوبٍ وَشَمَائِلِ

“Mahbûbemin sahbây-ı⁴ firkatıyla bî-hûş⁵ olduğum o Sıkt-ı Livâ’daki menzili Hem Dehûl ile Havmel ve hem de Mikrât ile Tûdih arasındadır ki rîh-i şemâl ile bâd-ı cenûb mütekâbilen vezân⁶ ettikleri için anın eseri mahv u nâ-bûd olmamıştır.”

۳-وَوُفُوفًا بِهَا صَحْبِي عَلَيَّ مَطِيئِهِمْ يَقُولُونَ: لَا تَهْلِكْ أَسَى وَتَجَمَّلِ

“Ben eşk-rîz-i⁷ tehassür olduğum o Sıkt-ı Livâ’da kâ’id, refiklerim dahî süvâr oldukları matiyyeler üzerinde vâkîf oldukları hâlde bana derler idi ki: ‘Sen fart-ı hüzn ü keder ve şiddet-i ceza’ ve dacr ile helâk olma! Sabreyle, tecemmül ve tezeyyün eyle”

۴-وَإِنَّ شِفَائِي عَبْرَةَ مَهْرَاقَةٍ فَهَلْ عِنْدَ رَسْمِ دَارِسٍ مِنْ مُعْوَلٍ

“Benim mübtelâ olduğum derd-i sâ mân-sûzdan⁸ ve bana firâk ile isâbet eyleyen elem-i cân-güdâzdan çare-i halâsım seyelân eden gözyaşdır. Lâkin acaba binâsı münderis, hey’eti muntamis olup sevgilimi bana îade edemeyen eser yanında karâr u itimâd veyâhûd kerîh u zârın fâidesi var mıdır?”

۵-كَدَّأَبِكُ مِنْ أُمِّ الْحَوْرِيْثِ قَبْلَهَا وَجَارَتْهَا أُمُّ الرَّبَابِ بِمَأْسَلِ

“Ey İmrûulkays! Senin şu mahbûbe-i dil-rübâyâ arz-ı vidâd edip de visâliyle dil-şâd olamamaktaki de’b ü âdetin andan evvel Ümmü’l-Hüveyris ile cebel-i Me’sel’de hem-sâyesini⁹ olan Ümmü’r-Rebâb’a meyl ü mahabbet eyleyip de visâllerinden mahrûm kalmaktaki âdetin gibidir.”

1 Dil-şikâf: Yüreklere delen, çok acıklı, dokunaklı.

2 Tâb-âver (tabaver): Güçlü, kuvvetli, dayanıklı, dayanan.

3 Sirişk: Gözyaşı.

4 Sahbâ: Şarap.

5 Bî-hûş: Akılsız, sersem, deli.

6 Vezân: Esen, esici.

7 Eşk-rîz: Gözyaşı dökken, ağlayan.

8 Sâ mân-sûz: Rahat ve huzuru bozan.

9 Hem-sâye: Komşu.

٦- إِذَا قَامَتَا تَضَوَّعَ الْمِسْكَ مِنْهُمَا نَسِيمَ الصَّبَا جَاءَتْ بِرِيَّا الْقَرْنُفُلُ

“Nev-bâve-i¹ hadîka-i mahabbet olan Ümmü'l-Huveyris ile Ümmü'r-Rebâb yerlerinden kıyâm ettikleri vakitte sabaha karşı hübüv eden nesîm-i sabânın getirdiği güzel karanfil kokusu gibi kendilerinden râiha-i misk münteşir olur idi.”

٧- فَفَاضَتْ دُمُوعَ الْعَيْنِ مِنِّي صَبَابَةً عَلَى النَّحْرِ حَتَّى بَلَ دَمْعِي مُحْمَلِي

“Ümmü'l-Huveyris ile Ümmü'r-Rebâb uşşâk-ı dil-figâra² iltiâm ümidini bahşeden bu gûne³ hâlât-ı neşât-ı intimâ ile muttasıf oldukları için anlara şiddet-i aşk, rikkat-i şevkimden nâşî bârân-ı⁴ hazân gibi dümü-i çeşmânım göğsümün üzerine akar, hattâ kılincımın bağımi dahi isladır idi.”

٨- أَلَا رَبُّ يَوْمَ لَكَ مِنْهُنَّ صَالِحٌ وَلَا سَيْمًا يَوْمَ بَدَارَةِ جُلْجُلٍ

“Ey İmrulkaş! Senin tâli⁵ muvâfık nice eyyâm-ı ferhunde-fâl⁶ var idi ki sen o eyyâmıda visâl-i nisvân-ı mâh-peykerân⁷ ile be-kâm⁸ ve hüsn-i mu‘âşeretleriyle nâil-i merâm oldun. Lâsiyyemâ Dâratü Cülcül günü ne kadar sana müsâ‘id idi.”

٩- وَيَوْمَ عَقَزْتُ لِلْعَدَارَى مَطِيَّتِي فَيَا عَجَبًا مِنْ كُورِهَا الْمُتَحَمَّلِ

“Ben nev-nihâlân-ı⁹ çemen-zâr-ı sabâhatü melâhat¹⁰ olan o taze ve güzel kızlara râkib olduğum matiyyemi zebh ettiğim gün dahî bana mes‘adet-bahşâ olan günlerden idi. Ya! Matiyyenin palanıyla sâir edevâtımı o naz-perverânın ber-düş¹¹ edip yüklenmesi dahî ne kadar sezâ-vâr-ı ta‘accüb idi.”

١٠- فَظَلَّ الْعَدَارَى يَزْتَمِينِ بِلْمَجْهَآ وَشَحْمِ كَهْدَابِ الدَّمَقْسِ الْمُفْتَلِّ

“O rûh-perver ü sürûr-âver kızlar benim kurban eylediğim

1 Nev-bâve: Yeni yeşillik, hediye, armağan.

2 Dil-figâr: Gönlü yaralı, âşık.

3 Gûne: Türlü, gidiş, tarz, yol; sıfat.

4 Bârân: Yağmur, rahmet.

5 Tâli: Kismet, kader, baht.

6 Ferhunde-fâl: Uğurlu olan.

7 Mâh-peyker: Yüzü ay gibi parlak, güzel.

8 Be-kâm: Maksat ve meramına ulaşan.

9 Nev-nihâl: Taze fidan, yeni filiz, yetişmiş güzel kız.

10 Sabâhat: Yüz güzelliği, cemel. Melâhat: Yüz güzelliği, cemel.

11 Ber-düş: Omuzda, omuz üzerinde.

devenin lahm-ı semînini, bükülmüş ibrişim¹ saçak gibi olan şahm-ı semînini yekdiğerine itişir oldular.”

۱۱- وَيَوْمَ دَخَلْتُ الْخَدْرَ خَدْرٌ عَتِيْرَةٌ فَقَالَتْ: لَكَ الْوَيْلَاتُ إِنَّكَ مُرْجَلِي

“Ben Uneyze'nin -sevgilimin- süvâr olduğu devesinin üzerindeki mahmeline dehâlet ettiğim gün dahî bana sâlih ü müsâ'id olan günlerden idi. O esnâda cânânım bana 'itâb ile hitâb edip: 'Veyl -efsûs-² sana ki beni yayan bırakacaksın' dedi.”

۱۲- تَقُولُ: -وَقَدْ مَالَ الْعَبِيْطُ بِنَامِعَا- عَقَرْتَ بَعِيْرِي يَا امْرَأَ الْقَيْسِ فَأَنْزِلِي

“Bindiğimiz mahfe-i ferah-fezâ birden bir cânibe imâle etmiş bir hâlde iken mahbûbem bana 'itâb ile: 'Ey İmruulkays! Devenin zahrını ceriha-dâr eyledin, zemîne nüzûl et' dedi.”

۱۳- فَقُلْتُ لَهَا: سَبِيْرِي وَأَرْحِي زِمَامَهُ وَلَا تُتْبِعِدِيْنِي مِنْ جَنَّاكِ الْمُعَلَّلِ

“Sevgilim bana devesinden nüzûlümü emretmesini müteâkib ben de ana: 'Ey ser-firâz-ı duhterân!³ Sen seyrinde devâm ve zimâm-ı ba'îri irhâ eyle de mükerreren sakyile neş ü nemâ bulup lezzet-yâb olduğum tatlı meyvelerinden veyâhûd âğûş-i şevk u mahabbetimde gîsû-yi müşk-fâminî⁴ koklayıp bûse-çîn-iruhşârın⁵ olmak sûretiyle nâil olduğum nimetlerinden beni dûru mehcûr etme' dedim.”

۱۴- فَمِثْلِكَ حُبْلَى قَدْ طَرَفْتُ وَمُرْضِعِ فَأَلْهَيْتُهَا عَنْ ذِي تَمَائِمٍ مُّحْوَلِ

“Ben mahbûbeme 'inân-ı⁶ matiyeyi saliverip seyrinde devâm etmesini niyâz ettikten sonra dedim ki: 'Senin gibi zükûrdan i'râz eden nice hublâ-i şîve-kâr⁷ ve irdâ'-ı veled eyleyen nice bânûy-i şîr-dâra⁹ leylen gelip anı gerdenine boncuk kılâdesi ta'lik olunan tfl-i yek-sâlinden¹⁰ veyâhûd hem gebe ve hem murdi'a olduğu

¹ İbrişim: İpek ipliği, bükülmüş ipek.

² Efsûs: Yazık! Hay! Eyvah! gibi bir teessür edatı.

³ Ser-firâz: Benzerlerinden üstün olan. Duhter: Kız.

⁴ Gîsû-yi müşk-fâm: Misk renginde olan, siyah uzun saç.

⁵ Bûse-çîn: Öpücük alan. Ruhsâr: Yanak.

⁶ 'Inân: Atın dizgini.

⁷ Şîve-kâr: İşveli, şiveli, cilveli.

⁸ Bânû: Kadın, hatun, hanım, gelin.

⁹ Şîr-dâr: Sütü, süt veren.

¹⁰ Yek-sâl: Bir yıllık, bir yaşında.

halde nicehatuna geldim ki dehân-ı¹ ma'sûmuna vaz'-ı pistân² eylemesinden işgal ettim.”

١٥- وَيَوْمًا عَلَيَّ ظَهَرَ الْكَيْبِ تَعَدَّرْتُ عَلَيَّ وَأَلَّتْ حَلْفَةً لَمْ تَحَلَّلْ

“Mahbûbem Uneyze, veyâhûd geceleri görüştüğüm o hublâ, bir gün kum yığının zahrında bana muâmele-i dürüşti³ ve izhâr-ı rû-yi bî-âştî⁴ edip: ‘İnşallah seninle müfârakat ederim’ diyerek yemin eyledi.”

١٦- أَفَاطِمٌ مَهْلًا بَغَضَ هَذَا التَّدَلُّ وَإِنْ كُنْتُ قَدْ أَرْمَعْتَ صَرْمِي فَأَجْمِلِي

“Sevgilimin firâkı ihbâr eden o yemini üzerine ben de ana: ‘Ey Fâtıma! Sen bu gibi nâz u şîveleri bırak! Her ne kadar benimle müfârakate samîmî azmetmiş isen de bu husûsda acele ve ifrât etmeyerek teennî eyle’ dedim.”

١٧- أَغْرَكَ مِنِّي أَنْ حُبَّكَ قَاتِلِي وَأَنَّكَ مَهْمَا تَأْمُرِي الْقَلْبَ يَفْعَلْ

“Cânâ!⁵ Seni sevmekliğim beni bî-şu‘ûr ve lezâiz-i hayâtıdan mahrûm ederek kâtilim olmak ve kalbimin sana olan inkıyâdı hasebiyle ana emrettiğin şeyi bilâ-te’hîr infâzkaydında bulunmak seni mağrûr etti mi?”

١٨- وَإِنْ تَكُ قَدْ سَاءَتْكَ مِنِّي خَلِيقَةٌ فَسَلِّي ثِيَابِي عَنْ ثِيَابِكَ تَسَلَّلْ

“Eğer benim ahlâkımdan biri sana fena görünmüş ise sen kalbimi yüreğinden çıkarıp bana iâde et ki senden ayrılıyım. Zira senden ayrılmakta ‘inân-ı ihtiyârım elimde değildir.”

١٩- وَمَا دَرَفْتُ عَيْنَاكَ إِلَّا لِتَضْرِبِي بِسَهْمَيْنِكَ فِي أَغْشَارِ قَلْبٍ مُقْتَلِ

“Senin gözlerinin yaş dökmesi ancak pâre pâre ve zelîl ü hazîn olan yüreğime hıdnın⁶ gamzenle (v)urmak içindir. Veyâhûd senin dîdelerin⁷ kalbime mâlik olmakla sihâm-ı müyesser ve cüzûrdan rakîb ve mu‘allâ denilen okların hisselerini ele geçirmek

¹ Dehân: Ağız, fem.

² Pistân: Meme.

³ Dürüş: Katı, kalın, kaba, sert.

⁴ Rû: Yüz, çehre. Bî-âştî: Barışık olmayan.

⁵ Cânâ: Ey cân! Ey sevgili!

⁶ Hıdn: Kucak, nahiye, canip, taraf.

⁷ Dîde: Göz, göz bebeği.

için sirişk-nisâr oluyor.”

٢٠- وَيَبِيضَةَ خَدْرٍ لَا يُرَامُ خِبَاؤُهَا تَمْتَعْتُ مِنْ لَهْوٍ بِهَا غَيْرَ مُعْجَلٍ

“Ben, kuşun, kanadı altında hıfzyletiği yumurta gibi vesah ve iftizâzdan berî ve levni sâfî ve ikâmetgâhından taşraya çıkmamakda olan nice mahbûbelerle müteenniyâne mülâtafe ve mulâ‘abe ettim.”

٢١- تَجَاوَزْتُ أَحْرَاسًا إِلَيْهَا وَمَعَشَرًا عَلَيَّ حِرَاصًا لَوْ يُسْرُونَ مَقْتَلِي

“Ben cânânımın ziyâretinde bir hayli korkular ile hıfz u hirâsetine me‘mûr bir nice kimseleri tecâvüz eyledim ki anlar beni hafiyyen öldürmeğe muktedir olaydılar kanıma harîs olurlar idi.”

٢٢- إِذَا مَا التَّرِيًّا فِي السَّمَاءِ تَعَرَّضْتُ تَعَرَّضَ أَتْنَاءِ الْوَسَاحِ الْمُنْفَصَلِ

“Murassa‘ümusanna¹ gerdenliğin parlıtısu gibi necm-i Süreyyâ’nın târim-i minâ-fâm-² semâda şa‘şa‘a-endâz-ı ihtizâz olduğu bir zamanda ben mahbûbemin ziyâretine gittim.”

٢٣- فَجِئْتُ وَقَدْ نَضْتُ لِنَوْمٍ ثِيَابَهَا لَدَى الْبِئْرِ إِلَّا لِبَسَةَ الْمُتَفَصَّلِ

“Ma‘şûkam uyumak arzusunu ehl-i beytine irâe için *libsetü l-mütefaddil* nâm gecelik fütasından³ mâ‘adâ cümle siyâbını çıkarıp hücreninin perdesi zahrında vürûduma muntazır olduğu hâlde huzuruna çıktım.”

٢٤- فَقَالَتْ: يَمِينُ اللَّهِ مَا لَكَ حِيلَةً وَمَا إِنْ أَرَى عُنْكَ الْعَوَابَةَ تَنْجَلِي

“Ol dil-dâr-⁴ işve-kârımın sirran perde-i nâzına ferce-yâb-⁵ dühûl olduğum zaman bana hitâb-ı ‘itâb-âmîzi tevcih ile Cenâb-ı Allah’a kasem edip dedi ki: ‘Benim için seni def edecek bir çare bulunamadığı gibi senin mübtelâ olduğun aşk u hevâ dahî senden zâil olacağını zannetmem.”

٢٥- خَرَجْتُ بِهَا أَمْسِي تَجُرُّ وَرَاءَنَا عَلَيَّ أَثْرِينَا ذَيْلَ مِرْطٍ مُرْحَلٍ

1 Murassa‘: Kıymetli taşlarla süslenmiş.Musanna‘: Sanatla yapılmış olan.

2 Târim: Kalın bulut. Minâ-fâm: Sırça renkli,cam mavisi.

3 Fûta: Peştamal, eskiden kullanılan bir çeşit kumaş cinsi.

4 Dil-dâr: Sevgili, maşuk.

5 Ferce: Yarık, girecek yer, medhal, açıklık.

“Mahbûbem izlerimizi setretmek için münakkaş olan câmesinin¹ eteğini yerlere salıverip sürür olduğu hâlde ben anı ârâm-gâhından² çıkardım.”

۲۶- فَلَمَّا أَجْزْنَا سَاحَةَ الْحَيِّ وَانْتَحَىٰ
بِنَا بَطْنُ خَبِطِ ذِي جَقَافٍ عَمَّتَلِ

“Vaktâ ki ben mahbûbemi ikâmetgâhından çıkarıp sâha-i hayyı tayy u tecâvüzle zemîni galîz ve etrâfi sengistân³ olarak üzerinde kumdan birikmiş müdevver ve yüksek tepeler bulunan arazî-i mutmainneye vâsıl olduk. Neyl-i visâle hâil bir mâni zuhûr etmedi.”

۲۷- هَضْرَتْ بِقُودِي رَأْسَهَا فَتَمَائِلَتْ
عَلَيَّ هَضِيمَ الْكُشْحِ رَبِّا الْمُخَلِّلِ

“Ben nâzeninimle beraber mahall-i sâlifü’z-zikre gelip ‘adâvet-i rukabâdan kesb-i itmi’nân ettiğim vakitte annın zülf-i anberin⁴ü kâkül-i müşğîni⁵ tutup kendi tarafıma çektim. O da arzumu is‘âf için nihâl-iserv-i sehî⁶ gibi olan kadd-i bâlâsımın⁷ letâfetli ve tarâvetli nây-ı sır-âba⁸ müşâbih bulunan sâk-ı billûrunun kemâl-i nü‘ûmet ve dahâmetiyle bana temâyül etti.”

۲۸- مُهْمَمَةٌ بَيْضَاءُ غَيْرُ مُفَاضَةٍ
تَرَائِبُهَا مَضْفُورَةٌ كَالسَّجْنَجْلِ

“Mevzûnü’l-kâme ve mütenâsibü’l-a‘zâ olan mahbûbemin karnı büyük ve sarkık olmayıp beli ince ve bedeni gayet beyaz ve musaffâ ve sadr-ı semîni dahî âyine gibi musaykal⁹ ve mücellâ idi.”

۲۹- كِبْكُرِ الْمُقَانَاةِ الْبِيَاضِ بِضْفَرَةٍ
غَدَاهَا نَمِيرِ الْمَاءِ غَيْرِ الْمُخَلِّلِ

“O nâzeninin levni ka‘r-ı deryâda mâ-i lezîz ile perveriş-yâb¹⁰ olan sadefteki incinin rengi gibi sarımtırak beyaz idi.”

1 Câme: Evde giyilen bol elbise, çamaşır.

2 Ârâm-gâh: Dinlenilecek yer.

3 Sengistan: Taşı çok olan yer, taşlık yer.

4 Zülf: Saç lülesi. Anberî(n): Güzel kokulu, anber kokulu.

5 Müşğîn: Misk kokulu, miskli, siyah şey.

6 Nihâl: Taze, düzgün, fidan. Serv-i sehî: Doğru büyümüş iki daldan ibaret selvi.

7 Kadd-i bâlâ: Uzun boy.

8 Nây-ı sır-âb Suya kanmış ney, kamış.

9 Musaykal: Cilalı, parlak, yaldızlı.

10 Perveriş-yâb: Beslenen, terbiye edilen, yetiştirilen.

٣٠- تَصُدُّ وَتُبْدِي عَنْ أَسِيلٍ وَتَتَّقِي بِنَاطِرَةٍ مِنْ وَحْشٍ وَجَزْرَةٍ مُطْفِلٍ

“Ol nigâr-ı¹ şîve-kâr hem benden i‘râz ve hem de tûle mâil olan ruhsârını bana izhâr ve Vecre nâm mahaldeki yavrulu âhû-yi yabânînin gözleri gibi fitraten mekhûl olan çeşmânıyla ağyârdan ittikâ eyler idi.”

٣١- وَجِيدٍ كَجِيدِ الرِّيمِ لَيْسَ بِفَاحِشٍ إِذَا هِيَ نَصْنَتْهُ وَلَا بِمُعْطَلٍ

“O mahbûbe-i mehlikâ² âhû gerdenine müşâbih bir gerdene mâlik idi ki anı yukarıya doğru ref‘ ettiği vakitte hadd-i ma‘rûfu tecâvüz eyleyecek derecede atvel ve zîb ü zînetden de mu‘attal değil idi.”

٣٢- وَفَرَعٍ يَزِينُ الْمَثْنَ أَسْوَدَ فَاحِمٍ أَثِيثٍ كَقِنْوِ النَّخْلَةِ الْمُتَعَثِّكِلِ

“O âfet-i cihân-sûz³ kömür gibi siyah ve dallı budaklı hurma salkımı gibi firâvân⁴ bir saça mâlik idi ki anı sarkdıkça miyânına⁵ zînet ü letâfet verir idi.”

٣٣- عَدَائِرُهَا مُسْتَشْرِزَاتٌ إِلَى الْعُلَى تَضِلُّ الْعَقَاصُ فِي مُشَى وَمُرْسَلِ

“Vasf olunan mahbûbenin gîsû-yi müşgîni bir hüs-ni sûretle yukarıya doğru merfû‘ idi ki o gîsûnun kıvrıkcıkları katlanmış ve sarkıdılmış olan mahallerde gâib olmuş idi.”

٣٤- وَكَشْحٍ لَطِيفٍ كَالْجَدِيدِ مُحْضَرٍ وَسَاقٍ كَأَنْبُوبِ السَّقِيِّ الْمُدَلَّلِ

“O bir latîf belde arz eyler idi ki zimâm gibi ince ve güzel bir sâk dahî izhâr eyler idi ki saky ü irvâ olunmuş nây gibi ter ü taze idi.”

٣٥- وَتُضْحِي فَتَيْثُ الْمِسْكِ فَوْقَ فِرَاشِهَا نَوْوُمُ الضُّحَى لَمْ تَنْتَطِقْ عَنْ تَفْضُلِ

“O yâr-ı işve-bâz firâşında misk parçaları olduğu hâlde sabaha vâsıl olur ve duhâ vaktinde dahî uyuyup *fazla* denilen sevb-i mahsûsu telebbüs eyledikten sonra kuşak bağlamaz idi.”

1 Nigâr: Güzel yüzlü sevgili.

2 Mehlika: Güzel, ay yüzlü.

3 Cihân-sûz: Cihânı yakan.

4 Firâvân: Bol, çok, aşırı, fazla.

5 Miyân: Orta, ara, bel.

٣٦- وَتَعَطُّو بِرِخْصٍ غَيْرِ شَشْنٍ كَأَنَّهُ
أَسَارِيْعُ ظَنِّيِّ أَوْ مَسَاوِيْكُ إِسْحَلِ

“Ol dil-âram-ı nâzik-endâm¹ haşin olmayan benân-ı nâ‘im ü mülâyim ile te‘âtî ve tenâvül eyler idi ki güya o parmaklar Zaby nâm vâdînin nem-nâk kumsalında neşv ü nemâ bulan beyaz dûdeler veyâhûd şecer-i İshil’den²ittihâz olunan misvaklar gibi hûş umatbû‘³ idiler.”

٣٧- تُضِيءُ الظَّلَامَ بِالْعَشِيِّ كَأَنَّهَا
مَنَارَةٌ مُمَسِّي رَاهِبٍ مُتَبَيِّلِ

“O dil-berime peyker-i nâsdan kat‘-ı rişte-i⁴ ihtilâtla peygûle-güzîn-i⁵ ta‘abbüd olan râhib-i mütenessikin gece îkâd ettiği sirâc-ı vehhâc gibi vech-i pertev-efşân⁶ ile zalâm-ı leyli ziyâdâr eder idi.”

٣٨- إِلَىٰ مِثْلِهَا يَزُنُو الْحَلِيمِ صَبَابَةً
إِذَا مَا اشْبَكَوَتْ بَيْنَ دِرْعٍ وَمِجْوَلِ

“Bu misillü bir mahbûbe-i dil-firîb⁷pîrâhen-i⁸ dir‘ ü micveli⁹ telebûs eden genç kızların arasında mutedil kâmetiyle hırâmân¹⁰ olduğu vakitte kesret-i şevk ve şiddet-i aşktan dolayı sâhib-i akl ve tedbîr olan kimsenin ana hasr-ı nazar etmesi sezâdır.”

٣٩- تَسَلَّتْ عَمَائَاتُ الرِّجَالِ عَنِ الصَّبَا
وَلَيْسَ فُوَادِي عَن هَوَاكُ بِمُنْسَلِي

“Herkes ‘amâ-yı sabâvetten hurûc etti. Yani ‘uşşâk-ı âşüfte-gân¹¹cây-gîr-i¹²dil-âzürdeleri¹³ olan hevâü mahabbet zâil olup nâil-i âsûde-gî¹⁴ oldular. Benim kalbim ise senin aşk

¹ Dil-âram: Gönül alan, okşayan. Nâzik-endâm: Latif vücutlu, nazik endamlı.

² İshil: Misvak ağacı.

³ Matbû‘: Hoş, latif, makbul, güzel.

⁴ Rişte: Tel, iplik, hayt.

⁵ Peygûle-güzîn: Köşeye çekilmiş, bir köşede oturan.

⁶ Pertev-efşân: Işık saçan, ziya saçan.

⁷ Dil-firîb: Gönlü aldatan, cazibeli.

⁸ Pîrâhen: Gömlek, kamis.

⁹ Micvel: Gömlek, küçük esvap, kalkan.

¹⁰ Hırâmân: Salınarak, naz ve eda yaparak yürüyen.

¹¹ Aşüfte-gân: Aşüfteler, âşıklar, iffetsiz kadınlar.

¹² Câ-y-gîr: Yer tutan, yerleşen, yerleşmiş.

¹³ Dil-âzürde: Gönlü incinmiş, kalbi kırık.

¹⁴ Âsûde-gî: Huzur, rahat, asayiş.

u mahabbetinden fâriğ olmadı. Yani senin nîş-i dil-rîş-i¹ meveddetin hâlâ hadşe-ress-i² cângâhımdır.”

٤٠- أَلَا رَبُّ خَصْمٍ فِيكَ أَلْوَى رَدُّهُ نَصِيحٍ عَلَيَّ تَعْدَالِهِ غَيْرِ مُؤْتَلٍ

“Ey benim yâr-ı gam-güsârım!³ Âgâh ol ki kemâl-i tehâlûkle seni sevdiğimden dolayı bana husûmeti şedîd nice hasm-ı bed-gîş⁴ ve beni levîm ü ta‘zîrde kâsır olmayan nice nâsih-idûr-endîş⁵ vardır ki ben anları reddedip ‘adâvet ü nasâhatlerine havâle-i sem‘itibâr etmedim.”

٤١- وَلَيْلٍ كَمَوْجِ الْبَحْرِ أَرْحَى سُدُولَهُ عَلَيَّ بِأَنْوَاعِ الْهُمُومِ لِيَبْتَلِي

“Nice gece dahi vardır ki her türlü şedâid ve mesâibe sabredip edemeyeceğimi tecrübe ve imtihan için emvâc-ı dehşet-i irticâc-ı derya gibi ğumûm-i lâ tuhsâ ile estâr-ı muzlimesini üzerime salıvermiş idi.”

٤٢- فَقُلْتُ لَهُ لَمَّا تَمَطَّى بِضُلْبِهِ وَأُزْدَفَ أَعْجَازًا وَنَاءً بِكُلِّكَلٍ

“Kesret-i ahzân ü vefret-i ekdârım hasebiyle gözlerime uyku girmemesinden nâşî ben o şeb-i gam-bürûza ifrâtle tûlünü uzatıp evâilini tezyîd ve a‘câz ü evâhirini temdîd eylediği vakitte dedim ki:”

٤٣- أَلَا أَيُّهَا اللَّيْلُ الطَّوِيلُ أَلَا ائْتَجَلِي بِضَبْحٍ وَمَا الْإِضْبَاحُ مِنْكَ بِأَمْتَلٍ

“Ey leyl-i tavîl! Sen subh ile münkeşif ol! Yani senin zalâm-ı nevâib-i insicâmın zıyâ-i behcet-bahşây-ı bâm⁶ ile muzmahil olsun. Hâlbuki sabah da senden efdal ve ercah degildir. Çünkü leylen çektiğim meşâkk-ı bî-pâyân⁷ nehâren dahî beni giryânü nâlân⁸ ediyor.”

٤٤- فَيَا لَكَ مِنْ لَيْلٍ كَأَنَّ نُجُومَهُ بِأَمْرَاسٍ كَتَّانٍ إِلَى ضَمِّ جَنْدَلٍ

¹ Nîş: İğne, diken, zehir. Dil-rîş: Dertli, gönlü yaralı.

² Hadşe: Vesvese, ye’s, hüzmün. Ress: Taşla örülmüş kuyu.

³ Gam-güsâr: Dert ortağı, arkadaşı.

⁴ Bed-gîş: Dinsiz, mülhîd.

⁵ Dûr-endîş: İlerisini düşünen, tedbirli, akıllı.

⁶ Bâm: Sabah vakti.

⁷ Bî-pâyân: Sonsuz, payansız.

⁸ Giryân: Ağlayan. Nâlân: İnleyen, figan eden.

“Ey leyl-i mağmûmü’z-zeyl! Taaccub senin fart-ı tûlüne ki güya nücûm-i dıraşşân¹ kettân² ipler ile sahra-i sammâya yani yalçın kayalara muhkem şedd ü rabt olunmuş da fûrûzân³ oldukları noktalardan erilemiyorlar.”

٤٥- وَقَزِيْبَةٌ أَقْوَامٍ جَعَلْتُ عِضَامَهَا عَلَى كَاهِلِ مَبْنِي ذُلُولٍ مَرْحَلٍ

“Akvâmın nice kırbaları dahî vardır ki ben onların bağlarını zelûl⁴ve kirâren mahmûl olan omzumun üzerine yükledim. Yani müsâfirîne tertîb-i ziyâfetle ikrâm ve fukarâyâ ihsân u in‘âm ve duafâyı dahî zalemeden sıyânete ikdâm gibi akvâmın nice eskâl-i hukûkunu omzunda kırba taşımakla me’lûf olan saka gibi ber-dûş eyledim.”

٤٦- وَوَادٍ كَجَوْفِ الْعَيْرِ قَفْرٍ قَطَعْتُهُ بِهِ الذِّئْبُ يَغْوِي كَالْخَلِيعِ الْمُعَيَّلِ

“Ve cevf-i ‘Ayr⁵ gibi ıssız veyâhûd himâr-ı vahşinin batnına müşâbih intifâ’sız ve ins ü nebâtдан hâlî nice vâdî vardır ki ben anı seyr ile kat’ ettim. O vâdîde kurt -fart-ı cû‘undan dolayı- âile sâhibi olduğu hâlde tedârük-i kûtdan âciz olan şahs-ı perişân-hâl veyâhûd habâseti cihetle matrûd-i ehl ü ‘ıyâl olan bedbaht-ı pür-melâl gibi sayha-zen-i⁶‘acz ükelâl⁷ olur idi.”

٤٧- فَقُلْتُ لَهُ لَمَّا عَوَى: إِنَّ شَأْنَنَا قَلِيلُ الْعِنَى إِنْ كُنْتُ لَمَّا تَمَوَّلُ

“Ben o kurda sadâ-yı cân-hırâş ile uluduğu hengâmda dedim ki: ‘Sen eğer mütemevvil değil isen bizim de hâl ü şânımız kalilü’l-ğmâdır. Yani sen nasıl mal-dâr ve sâhib-i servet ü yesâr değil isen ben de senin gibiyim.”

٤٨- كِلَانَا إِذَا مَا نَالَ شَيْئًا أَفَاتَهُ وَمَنْ يَحْتَرْتُ حَرْبِي وَحَزْنُكَ يُهْرَلُ

“Ey gürg-i nâ-kâm!⁸Bizim ikimiz de bir şeye nâil ve muzaffer olduğumuz zaman o şeyi fevt edip andan mahrûm oluruz. Ve her kim senin sa’y ü ceddin ile benim ihtimâm u

¹ Dıraşşan: Parlak, parıldayan.

² Kettân: Ketten.

³ Fûrûzân: Parlak, parlayıcı, parlayan.

⁴ Zelûl: Yavaş, yumuşak huylu, başı sert olmayan.

⁵ Ayr: Medine-i Münevvere yakınında bir dağ.

⁶ Sayha-zen: Çığlık atan.

⁷ Kelâl: Yorgunluk, bıkkınlık.

⁸ Gürg: Canavar, kurt, zi’b. Nâ-kâm: Muradına eremeyen.

cehdim gibi verziş¹ü bezl-i mechûd eder ise fakîr u mehzûlü'l-
'ayş olur.”

٤٩- وَقَدْ أَعْتَدِي وَالطَّيْرُ فِي وَكُنَاتِهَا بِمُنْجَرِدِ قَيْدِ الْأَوَابِدِ هَيْكَلِ

“Sabahleyin kuşlar henüz yuvalarında iken ben hilkatî azîm ve hayevânât-ı vahşiyeyi müdrîk ve tüyleri kısa olan ata râkib olarak sayd u şikâra gider idim.”

٥٠- مَكَرٍ مَفَرٍ مُقْبِلٍ مُدْبِرٍ مَعَا كَجَلْمُودِ صَحْرٍ حَطَّ السَّيْلُ مِنْ عَلِي

“O rahş-ı sabâ-reftâr² bi'l-kuvve kerr ü ferr ü ikbâl ü idbâr edebiliyordu. Yani lüzûmu hâlinde tekrâr tekrâr rücû' eyler ve çok kaçar ve ileri gider ve geri gelir idi. Ve kendisi dahî seyl-i azîmin yüksekten indirdiği büyük taş gibi serî' ve metîn idi.”

٥١- كَمَيْتٍ يَزِلُّ اللَّيْدَ عَنْ حَالِ مَثْنِهِ كَمَا زَلَّتِ الصُّمُوءُ بِالْمُسْتَرِّلِ

“O feres-i kümeýt yani doru at etinin dolgunluğu ve zahırının düzgünlüğü cihetle belinin üzerinde olan keçeyi (eğer teğeltisini³) düz ve kati taşın kendisine nüzûl eden yağmuru kaydırıldığı gibi kaydırır idi.”

٥٢- عَلَى الذَّبْلِ جِيَّاشٌ كَأَنَّ أَهْتَرَامَهُ إِذَا جَاسَ فِيهِ حَمِيهُ غُلِيٍّ مِرْجَلِ

“Vasf olunan feres-i serî'u's-seyrin hâlet-i mehzûliyye-tinde dahî neşâtının harâreti ve sadrında kişnemesinin tekessürü tencere kaynaması gibi kendisinde galeyân eyler idi.”

٥٣- مَسْحٌ إِذَا مَا السَّابِحَاتُ عَلَى الْوَنَى أَثْرَنَ الْعُبَارَ بِالْكَدِيدِ الْمُرْكَلِ

“O esb-i bâd-peymâ,⁴serî'u's-seyr olan atlar yorulup bî-tâb ü tüvân olduğu ve ayakla basılan sarp yerlerden isâre-i gubâr ettikleri vakitte süratle koşar idi.”

٥٤- يَزِلُّ الْعُلَامَا لِحَفِّ عَنْ صَهْوَاتِهِ وَيُلْوِي بِأَثْوَابِ الْغَنِيْفِ الْمُثَقَّلِ

“O feres-itîz-rev⁵ neşâtla koştığı vakitte fûrûsiyyette

1 Verziş: İşletme, çalışma, çalışmış.

2 Rahş: Gösterişli, güzel at. Sabâ-reftâr: Rüzgâr gibi hafif ve çabuk giden.

3 Teğelti: At eğeri altına konan keçe, nemed-zîn.

4 Esb: At, beygir, feres.Bâd-peymâ: Başiboş, boş gezen, âvâre.

5 Tîz-rev: Yürüyüşü çabuk, çabuk yürüyüştü.

mâhir olmayan gulâm-ı hafifi sırtından kaydırır ve behre-mend-i¹ fûrûsiyyet olan racül-i sakîl u ‘anîfin dahî siyâbını atar idi.”

٥٥- دَرِيرٍ كَحُدْرُوفِ الْوَلِيدِ أَمْرُهُ تَتَابِعُ كَفَيْهِ بِحَيْطٍ مُوَصَّلٍ

“O at, etfâl-i hurd-sâlin² hayt-ı mûsileyani ipliğe geçirir iki ellerinin tetâbu‘uyla döndürdüğü fırıldakın deverânı gibi serî‘u’s-seyr idi.”

٥٦- لَهُ أَيُّطَلَا ظَبْيٍ وَسَاقًا نَعَامَةً وَإِرْحَاءَ سَرْحَانٍ وَتَقْرِيْبُ تَنْمَلٍ

“O semend-i rah-vârın³âhû pehlûsu yani böğürü gibi iki hâsırası ve deve kuşu inciği gibi iki sâkı ve kurt yelmesi⁴ gibi puyânı⁵ ve tilki seyirtmesi gibi sıçrayışı var idi.”

٥٧- ضَلِيْعٍ إِذَا اسْتَدْبَرْتَهُ سَدَّ فَرْجَهُ بِضَافٍ فُوَيْقَى الْأَرْضِ لَيْسَ بِأَعْرَلٍ

“O atın adlâ‘ı⁶ azîm ü müntefih yani pehlûları şişkin ve kaburga kemikleri kalın idi ki sen anın arkasından atf-ı nigâh⁷ eylediğin zaman eğri olmayan ve yerin azıcık yukarısına kadar uzamış güzel kuyruğuyla iki bacaklarının arasını kapatır görürsün.”

٥٨- كَأَنَّ عَلَى الْمُتَمَتِّينِ مِنْهُ إِذَا اتَّحَى مَدَاكَ عَرُوسٍ أَوْ صَلَايَةَ حَنْظَلٍ

“O feres-i azîmü’l-cüsse durup arz-ı endâm eylediği hengâmda belinin salâbet ü melâseti cihetle güya ki anın üzerinde nev-arûsuntıbsahkına⁸ mahsûs olan summâki⁹veyâhûd hanzal kırılacak yassı taş var idi.”

٥٩- كَأَنَّ دِمَاءَ الْهَادِيَاتِ بِنَحْرِهِ غُضَارَةٌ حِنَاءٍ بِشَيْبٍ مُرْجَلٍ

“O esb-i sebük-revin¹⁰ sadrına ileri gidenavların bulaşmış olan al kanları taranmış aksakalındaki kına rengine benzer idi.”

¹ Behre-mend: Nasibi olan, hissedâr, bilen, anlayan.

² Hurd-sâl: Genç, yaşı küçük.

³ Semend: Çevik ve güzel at. Rah-vâr: Sarsmadan yürüyen at.

⁴ Yelmek: Koşmak, telaş ve aceleyle yürümek.

⁵ Puyân: Koşan, seğirten.

⁶ Adla‘: Kaburgalar.

⁷ Atf-ı nigâh: Bakma, göz atma.

⁸ Sahk: Dövme, ezme.

⁹ Summâki: Ebrulî, gayet sert, parlak ve değerli bir taş.

¹⁰ Sebük-rev: Çabuk giden.

٦٠- فَعَنْ لَنَا سِرٌّ كَأَنَّ نِعَاجَهُ عَدَارَى دَوَارٍ فِي مَلَاءٍ مُذَيَّلٍ

“O esnâda bize bağıteten bir bakar-ı vahşî sürüsü nümâyân¹ olmuş idi ki anın dişileri uzun etekli cârlara² bürünüp hacer-i Devâr’ın pîrameninde³ dolaşan nevre ü nâzenin kızlar gibi idi.”

٦١- فَأَذْبَرَنَ كَالْجَزَعِ الْمُمْضَلِ بَيْنَهُ بِحَيْدٍ مَعَمَّ فِي الْعَشِيرَةِ مُحْوَلٍ

“O reme-i⁴ bakar-ı vahşî, kabilesinde ‘ammileri kerîm u ashâb-ı servet ve dayıları za‘îm ü erbâb-ı miknet⁵ tıfl-ı nevre-istenin⁶ gerdenine başka cevherlerle mafsûl ve yekdiğerine ma‘tûf bulunan Yemen boncukları dizisi gibi bizden istinfâr edip kaçıştılar.”

٦٢- فَأَلْحَقْنَا بِالْهَادِيَاتِ وَدُونَهَا جَوَاحِرُهَا فِي صِرَّةٍ لَمْ تَزَيَّلِ

“O rahş-ı bâd-refâtâr,⁷ sâlifü’z-zikr sürünün evâhiri biri birinden gayr-ı müteferrik ve evâiline karîb bir sûret-i müctemi‘ada oldukları hâlde anların pişrevü mütekaddimlerine bizi îsâl eyledi.”

٦٣- فَعَادَى عِدَاءً بَيْنَ ثَوْرٍ وَنَعَجَةٍ دِرَاكًا وَلَمْ يَنْصَحْ بِمَاءٍ فَيُغْسَلِ

“Vasfolunan feres-i serî‘u’s-seyr o yabânî sığırın bir erkekle dişisi beyninde öyle bir sûret-i serî‘ada puyân oldu ki vücûdu o kadar ter ile nem-nâk olmaksızın anları müdrîk oldu.”

٦٤- فَظَلَّ طُهَاءُ اللَّحْمِ مِنْ بَيْنِ مُنْصَجٍ صَفِيْفَ شِوَاءٍ أَوْ قَدِيرٍ مُعْجَلٍ

“O avları tabh edenlerin kimisi sıra sıra taşlara dizilen kebapları ve kimisi alelacele tencerelerde mevzû‘ olan etleri pişirmekle meşgul oldular.”

٦٥- وَرُحْنَا يَكَادُ الطَّرُوفُ يَقْضُرُ دُونَهُ مَتَى مَا تَرَقَّ الْعَيْنُ فِيهِ تَسْفَلِ

“O at öyle matbû‘u’l-hey’e ve cemîlü’s-sûre idi ki istiksây-ı

¹ Nümâyân: Görünen, âşikâr olan.

² Câr: Kadınların, elbisenin üstünde örtündükleri çarşaf.

³ Pîrâmen: Çevre, etraf, yan.

⁴ Reme: Sürü, tabur.

⁵ Miknet: Güç, kudret, kuvvet.

⁶ Nev-reste: Yeni yetişmiş, yeni bitmiş.

⁷ Bâd-refâtâr: Rüzgâr gibi hızlı yürüyen, çabuk koşan, süratli.

mehâsininden kuvve-i bâsıra kâsır ü pesmânde¹ olduğu hâlde biz dâhil-i mesâ' olduk. Ve her ne vakit ki çeşm-i dakîka-senc² anın ülüvv-i hilkâtine nazra-endâz³ irtikâ olsa kavâimine dahî imâle-i nigâh eylemek ister idi.”

۶۶- فَبَاتَ عَلَيْهِ سَرْجُهُ وَلِجَامُهُ وَبَاتَ بِعَيْنِي قَائِمًا غَيْرَ مُرْسَلٍ

“O at çayıra salıverilmemiş ve eğeri dizgini üzerinde hâzır ve kendisi kâim bulunmuş olduğu hâlde pîş-gâh-ı⁴ nazarımda şeb-güzâr-ı⁵ tevakkuf oldu.”

۶۷- أَصَاحُ تَرَى بَرْقًا أَرِيكَ وَمِيضَهُ كَلَمْعِ الْيَدَيْنِ فِي حَبِيٍّ مُكَلَّلٍ

“Ey benim refikim! Görür müsün? Bir berk-i ziyâ-pâşısı ki anın mükellel⁶ olan sehâbdaki tele'lü'ü iki elin kapanıp açılması gibi pertev-nisâr⁷ olduğunu sana irâe edeyim.”

۶۸- يُضِيءُ سَنَاهُ أَوْ مَصَابِيحِ رَاهِبٍ أَمَالَ السَّلِيطِ بِالذُّبَالِ الْمُتَمَثَّلِ

“O tab-nâk⁸ şimşekin buluttaki leme‘ânı râhibin, fitili yağına imâle edilmiş şeb-çırağı gibi hafif hafif şu‘le-feşân olur idi.”

۶۹- قَعَدْتُ لَهُ وَصُحْبَتِي بَيْنَ ضَارِحٍ وَبَيْنَ الْعَذِيبِ بُعْدَمَا مَتَأَمَّلِ

“Ben refiklerimle beraber Dâric ile ‘Uzeyb nâm mevkilerin arasında o bulutu seyr ü temâşâ için oturduk. Ve teemmül ü temâşâm o sehâbın bu‘du kadar uzadı.”

۷۰- عَلَى قَطْنٍ بِالشَّمِيمِ أَيْمَنُ صُرُوبِهِ وَأَيْسَرُهُ عَلَى السِّتَارِ فَيَذُبُّ

“O ebr-i⁹ bârika-bâra atf-ı nazar edilince hâmil-i bârân olan sağ cenâhı Katan ve sol ciheti dahî Sitâr ve Yezbül nâm cebeller üzerinde olduğuna hükmolunurdu.”

1 Pesmande: Geri kalmış, geride bulunan.

2 Dakika-senc: Güç şeylere akıl erdiren.

3 Nazra-endâz: Göz atan, bakan.

4 Pîş-gâh: Ön, huzur.

5 Şeb-güzâr: Gece geçiren.

6 Mükellel: Başında taç bulunan, parlak, müzeyyen, süslü.

7 Pertev-nisâr: Işık saçan.

8 Tab-nâk: Parlak, ışıklı, ziyâdâr, münevver.

9 Ebr: Bulut.

٧١- فَأَضْحَى يَسْحُ الْمَاءِ حَوْلَ كُتَيْفَةٍ يَكْبُ عَلَى الْأَذْقَانِ دَوْحَ الْكَنْهَبِلِ

“O sehâb-ı zulmet-ihticâb suyunu Küteyfe karyesinin havâlisine döküp anın *kenehbül* denilen azîm ağaçlarını istîsâl¹ ederek yüzleri üzre düşürdü.”

٧٢- وَمَرَّ عَلَى الْقِنَانِ مِنْ نَفْيَانِهِ فَأَنْزَلَ مِنْهُ الْعُصْمَ مِنْ كُلِّ مَنَزَلٍ

“O matardan mütetâyir olan reşehât Cebel-i Kınân'dan mürûr edip şiddet-i tekâtür ve kesret-i tenâsürüyle ayakları beyâz olan yabânî keçileri o dağın her bir mahallinden aşağıya indirdi.”

٧٣- وَتَيْمَاءَ لَمْ يَثْرُكْ بِهَا جَذَعٌ نَحْلَةً وَلَا أَطْمَأ إِلاَّ مَشِيدًا بِجَنْدَلٍ

“O bârân-ı şedîdü'l-cereyân Teymâ karyesinde ne bir hurma dalı ve ne de taşla müşeyyed ü muhkem olmayan hiçbir kâşâne² bırakmadı. Yani eşcâr-ı mevcûdesini kal' u perişan ve müstahkem olmayan ebniyesini hedm ü hâk ile yeksân eyledi.”

٧٤- كَأَنَّ ثَبِيرًا فِي عَرَائِنِ وَبِلِهٍ كَبِيرُ أَنْاسٍ فِي بَجَادٍ مَزْمَلٍ

“O ebr-i latîfü'l-manzarın bidâyet-i terâşşuhunda Cebel-i Sebîr güya ki nâsın hil'at-i fâhireye bürünmüş seyyid ü ser-âmedi idi.”

٧٥- كَأَنَّ ذُرَى رَأْسِ الْمُجَيْمِرِ عُذْوَةٌ مِنَ السَّيْلِ وَالْعُنْتَاءِ فَلَكَّةُ مِعْزَلٍ

“Sabahleyin kûh-i³ Müceymir'in büyük zirveleri dahî her taraftan seyl ve seylin getirdiği çör çöp mekûlesiyle muhât olmasından dolayı iğîn⁴ağırşak⁵ gibi ufacak görünüyor idi.”

٧٦- وَالْقَى بِضَحْرَاءِ الْغَبِيطِ بَعَاغُهُ نَزُولَ الْيَمَانِي ذِي الْعِيَابِ الْمُحْمَلِ

“O bulut sâhib-i ahmâl ü eskâl olan Yemen tâcirinin nüzûlünde emti'a ve akmişe-i mütenevvi'asını müşterilerin enzârına arz eylemesi gibi yağmurunu sahrâ-yı gabite ilkâ ve îsâr edip anda rengârenk şükûfeler⁶ inbât ile çemen-zârını zînet-dâr etti.”

¹ İstîsâl: Kökten koparıp çıkarmak.

² Kâşâne: Büyük, süslü ve gösterişli ev, saray.

³ Kûh: Dağ.

⁴ İğ: Yün, pamuk vb. çevirip kıvırmaya mahsus çelik, iğne.

⁵ Ağırşak: Kasnak, tepe.

⁶ Şükûfe: Çiçek, zühre, tomurcuk.

٧٧- كَأَنَّ مَكَائِي الْجَوَاءِ غُدِيَّةٌ صُبْحُنْ سَلَاةً مِنْ رَحِيْقِ مُفْلَلٍ

“Hengâm-ı seherde güya ki vâdînin Mekâ denilen mürgân-¹ hoş-elhânına içirilen sahbâ-yı müfelfelin yani yerli şarabın sevret ü hiddetinden nâşî o kuşçağızlar gayet münbasit ve neşâtlı bir hâlde terâne-sâz² oluyorlardı.”

٧٨- كَأَنَّ الْبَيْعَ فِيهِ عَرْقَى عَشِيَّةً بِأَرْجَائِهِ الْفُضْوَى أَنَابِيْشُ عُضَلٍ

“Akşamleyin ise vâdînin nevâhî-i kusvâsında olan vühûş-ü müfterise o matar-ı şedîdin seyl-i hevl-nâkına³ müstağrak olarak yabânî soğanın kökleri gibi câmid ve hareketten âtl idi.”

E. Tercümenin Değerlendirilmesi

Hersekli tercümesi, doğal olarak döneminin dil ve kültür özelliklerini yansıtmaktadır. Arapça ve Farsça kelimelerin çokluğunun yanı sıra *ağırşak*, *teğelti* ve *yelmek* gibi eski Türkçekelimeleri de ihtiva eden çalışma, bu hâliyle, Osmanlı tercüme geleneğinin karakteristik özelliği olan tefsîrî tercüme anlayışının tipik bir örneğidir. Hemen her beyitte bunun izleri görülebilir. Nitekim kırk beşinci beyit önce: “*Akvâmın nice kırbaları dahi vardır ki ben anların bağlarını zelûl ve kirâren mahmûl olan omuzumun üzerine yükledim*” şeklinde tercüme edilmiştir. Devamındaki: “*Yani müsâfirîne tertib-i ziyâfete ikrâm ve fukaraya ihsân ü in’âm ve duaîyâ dahi zalemeden sıyânete ikdâm gibi akvâmın nice eşkâl-i hukûkunu omzunda kırba taşımakla me’lûf olan saka gibi ber-dûş eyledim*” şeklindeki açıklama ise ifadenin nasıl anlaşılması gerektiğini göstermektedir.

Mütercimim, “fâ” ile başlayan beyitlerin tercümesine, öncesini özetleyerek başlaması da tefsîrî tercümenin yansımalarından biridir. Örneğin: “*Ümmü’l-Huveyrîs ile Ümmü’r-Rebâb uşşâk-ı dil-figâra iltiâm ümidini bahşeden bu güne hâlât-ı neşât-ı intimâ ile muttasıf oldukları için anlara şiddet-i aşk, rikkat-i şevkimden nâşî bârân-ı hazân gibi dümû’-i çeşmânım göğsümün üzerine akar, hattâ kıluncimin bağını dahi ısladır idi.*” şeklinde tercüme edilen yedinci beytin metni,

¹ Mürgân: Kuşlar.

² Terâne-sâz: Öten, ötücü.

³ Hevl-nâk: Korkulu, korkunç.

ancak bold kısmın karşılığıdır. Hersekli sebep bildiren “fâ”nedeniyle önceki kısımları özetleme ihtiyacı hissetmiştir.¹

Sözlü rivayet kültürünün bir yansıması olarak, diğer şiiirlerde olduğu gibi İmruulkays muallakası için de bazı rivayet farklılıkları söz konusu olmuştur. Bu meyânda, Mehmed Kâmil Bey’in sunduğu metin de diğer şârihlerin metinleriyle zaman zaman çelişmektedir. Nitekim otuz üçüncü beyitteki “عَدَائِرُهُ” ifadesini Hersekli, “عَدَائِرُهَا” olarak zikreder. Zamir müzekker olunca “سَاعِر/شَعْر” kelimesine râci olup “*Saçların gîsû (zülûf) kısmı*”² şeklinde tercüme edilir. Zamiri müennes getiren mütercim ise onu sevgiliye râci kılmış ve “*Vasf olunan mahbûbenin gîsû-yi müşgîni...*” şeklinde tercüme etmiştir.³

Şârihlerin zaman zaman beytin gramatik yapısı hakkında da farklı görüşlerserdettiği edebiyat çevrelerinin malumudur. Hersekli de şerhinde bu yorum farklılıklarına işaret ederek manaya etkisine dikkat çekmiştir. Bu özelliği, tercümenin ayırıcı yönlerinden biridir. Zira bu yöntemle beytin muhtemel anlamları bir araya toplanmış olmaktadır. Örneğin birinci beyitteki “قَفَا” ifadesinde müsennâ kipi kullanılması şârihler arasında ihtilafa yol açmıştır. Bazılarına göre şair gerçekten iki kişiye hitap etmektedir. Bazılarına göre ise tek kişiye hitapta müsennâ kipi kullanmak Arapların sıkça başvurduğu bir üslup olduğu için burada hitap tek kişiye yöneliktir. Bu yorum farklılığını uzunca işleyen Hersekli, “*Refikler tevakkuf edin! Veyâhûd refik tevakkuf et*” şeklindeki ifadesiyle de tercümeyle yansıtmıştır.⁴

Bazı yerlerde Hersekli’nin açıklamalarının beytin anlaşılmasını kolaylaştırdığı görülür. Nitekim ikinci beyit bir çalışmada: “*Tûdih ve el-Mikrât’a kadar uzanan, güney ve kuzey rûzgârlarının dokuması sayesinde henüz izleri silinmemiş olan hatırasına ağlayalım*”⁵ şeklinde tercüme edilmiştir. Bu cümledeki “*rûzgârların dokuması*” ifadesinin maksadını anlamak hayli güçtür. Mütercime görece beyitteki “تَسَجَّح” fiilinin ilk anlamı “*dokumak*” olsa dâburada “*rûzgârların farklı yönden karşılıklı*

¹ Benzer örnekler için bkz. 2, 7, 14, 18, 24, 42, 44, 47, 62, 73. beyit.

² Mehmed Zihni, *el-Kavlü l-ceyyid*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1328, s. 22.

³ Benzer bir örnek için bkz. 62. beyit.

⁴ Benzer örnekler için bkz. 14, 15, 19 ve 46. beyit.

⁵ Ceviz, *Yedi Askı*, s. 31.

esmesi, birinin açtığını diğerrinin örtmesi” anlamına gelmektedir.¹ Nitekim tercümesi de “*Rîh-i şemâl ile bâd-ı cenûb mütekâbilen vezân ettikleri (estikleri) için anın eseri mahv u nâ-bûd olmamıştır*” şeklindedir. Bize göre bu açıklama şairin kastını daha net bir şekilde ortaya koymaktadır.²

Olumlu özelliklerinin yanı sıra tercümenin kusur sayılabilecek çeşitli yönleri de dikkatlerden kaçmamaktadır. Bu kusurlardan bazıları şekilsel bazıları ise anlamla ilgilidir. Örneğin birinci beytin orijinal metninde iki yer ismi sırasıyla *Dehûl* ile *Havmel* olarak zikredilmiştir. Mütercim ise *Havmel* ve *Dehûl* demek suretiyle orijinal sıralamaya riâyet etmemiştir. Hâlbuki aynı ifadeyi ikinci beytin tercümesinde tekrarlarken orijinaline uygun bir şekilde tercümeyle yansıtmıştır.

Hersekli'nin tercümedeki bazı takdirlerinin de şârihlerin genel kabulüyle örtüşmediği görülür. Örneğin on altıncı beytin ikinci şatırını: “*Her ne kadar benimle müfârakate samûmî azmetmiş isen de bu husûsda acele ve ifrât etmeyerek teennî eyle dedim*” şeklinde tercüme etmiştir. Beyitte geçen “فأجملِي” ifadesini şârihler genellikle “أحسني” şeklinde takdir etmişlerdir.³ Hersekli ise “أجمل” fiilini: “*Bir nesnenin talebinde acele ve ifrât eylemeyip teenni etmek*”⁴ diye açıklamıştır. Bize göre “*Beni terk etmeyi kafana koyduysan bunu güzelliikle yap*”⁵ şeklindeki çeviri daha düzgündür.

On yedinci beytin tercümesini de anlam kusuruna örnek olarak zikredebiliriz: “*Cânâ! Seni sevmekliğim beni bî-şu'ûr ve lezâiz-i hayâtdan mahrûm ederek kâtilim olmak ve kalbimin sana olan inkiyâdı hasebiyle ana emrettiğin şeyi bilâ-te'hîr infâz kaydında bulunmak seni mağrûr etti mi?*” Burada, mecâzî anlamlı bir soru cümlesi gerçek bir soru cümlesi olarak tercüme edilmiştir. Bağlamı dikkate alındığında burada şairinsoru

¹ Hersekli, *Terceme*, s. 16.

² Şerafeddin Yaltkaya da ifadeyi Hersekli'ye paralel olarak “*Çünkü güney rüzgârının bozduğu ve kapattığı bu izleri (ona karşı esen) kuzey rüzgârı tekrar dokumaktadır*” şeklinde tercüme etmiştir. Bkz. *Yedi Askı*, s. 18.

³ Tebrîzî, *Şerhu'l-mu'allakât*, s. 45; Şinkîfî, *Şerhu'l-mu'allakât*, s. 27.

⁴ Hersekli, *Terceme*, s. 45

⁵ Ceviz, *Yedi Askı*, s. 33.

sormaktan ziyade sevgilisine sitem ettiği görülür.¹ Nitekim bir çalışmadabu beyit: “*Senin aşkının uğruna ölmem ve ne emredersen yüreğimin onu yerine getirmesi seni böyle şımarttı, değil mi?*”² diye tercüme edilmiştir ki kanaatimize göre bu, şairin iç dünyasını daha güzel yansıtmaktadır.

Sonuç

Genel anlamda edebiyat özelde ise şiir, Cahiliye döneminin temayüz eden en önemli yönlerinden biridir. Muallakât ismiyle bilinen kasideler, mevsukiyeti konusunda ileri sürülen bazı şüphelerin varlığıyla beraber, bu edebî ortamın seçkin metinleri olarak dikkat çekmektedir. Arap edebiyatının üst düzey şairlerinden biri olarak kabul edilen İmruulkays’a ait muallaka ise, bu kasidelerin en fazla ilgi görenidir. Muallakât üzerine yapılan tercüme, şerh türü çalışmaların yanı sıra herhangi bir muallakaya yönelik müstakil çalışmalar da vardır. Son dönem Osmanlı âlimlerinden Hersekli Mehmed Kâmil Bey de muallakâtı tercüme ve şerh eden bir eser kaleme almaya niyetlenmiş ise de çalışması, tespit edemediğimiz bir gerekçeyle, İmruulkays muallakası ile sınırlı kalmıştır. Eserde, Osmanlı tercüme geleneğine uygun olarak tefsirî tercüme yönteminin kendini belirgin bir şekilde hissettirdiği görülmektedir. Muallaka metni üzerindeki bazı rivayet farklılıklarının da yansıtıldığı tercümenin bize göre en dikkat çekici yanı, gramatik yorumların sebep olduğu anlam değişmelerine de yer vermiş olmasıdır. Böylelikle beytin muhtemel anlamları bir araya toplanmış olmaktadır. Başka çalışmalarla mukayese edilince artı yanları ağır basmakla birlikte bazı tercüme kusurlarından da uzak olmadığı görülen çalışmanın, genel anlamda, İmruulkays muallakası için başvurulacak kaynak bir eser olduğunu söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Aruçi, Muhammed, “Hersekli Mehmed Kâmil Bey”, *DİA*, XVII, 235.
Ceviz, N. - Demirayak, K. - Yanık, N. H., (2013), *Yedi Askı Arap Edebiyatının Harikaları*, Ankara Okulu: Ankara.
Çetin, Nihad M., (2011), *Eski Arap Şiiri*, İstanbul: Kapı Yayınları.
Demirayak, Kenan, (2012), *Arap Edebiyatı Tarihi-I Cahiliye Dönemi*, (2. Basım), Erzurum: Fenomen Yayıncılık.

¹ Nitekim İbnü'l-Enbârî burada istifhâmın taktırir anlamı taşıdığını belirtmektedir. İbnü'l-Enbârî, *Şerhu'l-kasâidi's-seb'*, s. 45.

² Ceviz, a.g.e., s. 33.

- Durmuş, İsmail, “Şiir” *DİA*, XXXIX, s. 146.
- Ergin, Osman N., (1977), *Türk Maarif Tarihi*, İstanbul.
- el-Esed, Nâsiruddîn, (1978) *Mesâdiru 'ş-şi'ri'l-câhili ve kıymetuhâ et-târihiyye*, (5. Basım), Kahire: Dâru'l-Mearif.
- Furat, Ahmet Subhi, (1996), *Arap Edebiyatı Târîhi-I*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Handžić, M. (1992), *el-Cevheru'l-esnâ fî ulemâi ve şu'arâ-i Bosna*, Kahire.
- İbn Abdırabbih, Ebû Ömer Ahmed b. Muhammed, (1953), *el-'İkdü'l-ferid*, Kahire: Lecnetü't-Te'lif ve't-terceme.
- İbnü'l-Enbârî, Ebûbekr Muhammed b. el-Kâsım, *Şerhu'l-kasâidi's-seb'i't-tivâli'l-câhiliyyât*, (5. Basım), Kahire: Dâru'l-Me'ârif.
- el-Kayrevânî, Ebû Ali Hasan b. Reşîk, (1988), *el-Umde fî mehâsini's-şi'r ve âdâbih*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife.
- Mehmed Kâmil, Hersekli, (1305). *Terceme-i mu'allakât-ı seb'a*, Dersaadet: Matbaa-i Osmâniyye.
- Mehmed Tahir, (2009), *Osmanlı Müellifleri*, Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- er-Râcihi, Abduh (2004), *et-Tatbîku'n-nahvî*, Beyrut: Dâru'n Nahdati'l-Arabiyye.
- Sancak, Yusuf, “Mu'allakalar ve Kâbe'ye Asılmalarına İlişkin Görüşler”, *EKEV*, sy. 34, s. 381-398.
- Savran, Ahmet, “İmrüülkays b. Hucr”, *DİA*, XXII, s. 237.
- Subh, H. S., “el-Binyetü'l-cemâliyye li't-teşbih fî mu'allakati İmrii'l-Kays”, *Mecelletü Mecmai'l-Luğati'l-Arabiyye*, cilt: 84, cüz: 2, s. 445-462.
- Süyüfî, Ebû'l-Fazl Celâluddîn, (1998), *el-Muzhir fî 'ulûmi'l-luğa ve envâ'ihâ*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- eş-Şinkîti, Ahmed el-Emîn, (2000), *Şerhu'l-mu'allakâti'l-aşr ve ahbâri suarâihâ*, Beyrut: el-Mektebetü'l-asriyye.
- Tebrizî, Ebû Zekeriyâ Yahya b. Ali eş-Şeybânî, (t.y.), *Şerhu'l-mu'allakâti'l-aşri'l-mühezzebât*, Beyrut: Dâru'l-Erkâm.
- Tülücü, Süleyman, (2005), “Mu'allakât ve Şairleri Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi-I”, *AÜİFD*, sy. 23, Erzurum, s. 1-70.
- Yaltkaya, Şerafettin, (1985), *Yedi Askı*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Zevzenî, Ebû Abdullah el-Hüseyn b. Ahmed (1983), *Şerhu'l-mu'allakâti's-seb'a*, Beyrut: Dâru Mektebeti'l-Hayat
- ez-Zeyyât, Ahmed Hasen, (2006), *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî*, (10. Basım), Beyrut: Dâru'l-Marife.
- Zihni, Mehmed, (1328), *el-Kavlü'l-ceyyid fî şerhi ebyâti't-Telhis ve şerhayhi ve Hâşiyeti's-Seyyid*, İstanbul: Matbaa-i Âmire.

ENDÜLÜS KÜLTÜR HAVZASINDAN İBERYA- AVRUPA KÜLTÜRLERİNE GEÇEN KELİME VE KAVRAMLAR-II

LÜTFİ ŞEYBAN*

ÖZET

Bu çalışmada yer verilen kelime ve kavramların büyük ekseriyeti Doğu İslam ülkesinden (Maşrik) ziyade Endülüs kültür havzasından (Mağrib) veya Endülüs Arapçası'ndan İspanyolca'ya ya da İspanya'daki yerel diller ile Portekizce, İtalyanca, Fransızca ve İngilizce gibi diğer Avrupa dillerine geçmiş olan kelimelerdir. Bu çalışmanın amacı, İslam medeniyetinin içerisinde veya çevresinde yer almış olan gayrimüslimlerin İslam kültüründen nasıl etkilendiklerine ışık tutan kelime veya kavramlara dikkat çekmektir. Bugün artık hem doğu hem de batı bilim dünyasında genellikle kabul edilmektedir ki, Endülüs ve İslam dünyasında insana hizmet amacıyla geliştirilen bilim, teknik ve aletler çağdaş Batı uygarlığının temelinde mevcut olan uygarlık mirasının en önemli parçasını teşkil etmektedir.

Bu çalışmada ele alınan kelimeler göstermektedir ki, Endülüs kültürü özellikle tarım, ticaret, şehirleşme, bilim ve sanat alanlarında çağdaşlarına nisbetle bâriz bir üstünlüğe sahip olmuştur. İber Yarımadasında görece çok ilkel şartlarda yaşayan toplulukları ve onların tarihî uzantısı olan Franklar ile diğer Avrupa halklarını derinden etkilemiştir. Asırlarca süren bu etkileme süreci içinde, Endülüs-İslam medeniyetinin taşıyıcısı rolünü oynayan Arapça'dan, fakat özellikle ve büyük oranda Endülüs kültür havzasından diğer Avrupa dillerine her alanda sayısız kelime ve kavram geçmiştir. Bu kelime ve kavramlar, çağdaş Batı uygarlığının beslendiği ana alana işaret eden önemli delillerden yalnızca birisidir. Dolayısıyla bu kelimeler bize Ortaçağ'da Müslümanların eriştiği yüksek medeniyetin resmini de tasvir etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Endülüs, İslam medeniyeti, İspanya, Endülüs Arapçası, İspanyolca, Avrupa dilleri, kelime ve kavramlar, kültür geçişi, Avrupa uygarlığının oluşumu, İber Yarımadası.

ABSTRACT

---

* Doç.Dr., Sakarya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü,
Kampüs, Serdivan, Sakarya, seyban@sakarya.edu.tr, +90 533 748 59 30

The great majority of the words and concepts in this study is the words that have passed the part of it from Eastern Islamic (Mashreq) culture but more from Andalusian culture basin or from Andalusian Arabic in Spanish and other local languages in Iberian Peninsula and in other European languages.

The purpose of this study, to draw attention to words or concepts which shed light on influence of Non-Muslims which took place in and around the Islamic civilization by Islamic culture.

Today, it is generally accepted in both the eastern and western scientific world that the sciences, techniques and tools developed in order to serve the people of Andalusia and the Islamic world are most important part of the heritage of civilization that have on the basis of Western civilization.

The words discussed in this article show that, Andalusian culture have had a distinct advantage with respect to its contemporaries especially in the fields of agricultur, trade, urbanization, science, and art. It deeply affected the communities living in relatively primitive conditions in the Iberian Peninsula and Franks and other European peoples that they are their historical extension.

In the process spanning centuries have passed numerous words and concepts in every aspect of life in Spanish and other European languages from Arabic playing the role of carrier of Andalusian-Islamic civilization but especially is largely from the Andalusian culture basin.

These words and concepts are only one of the most important evidence pointing to the main area affected by modern Western civilization. Therefore, these words depict us a picture of high civilization accessed by the Muslims in the Middle Ages.

Keywords: Al-Andalus, Islamic civilization, Spain, the Andalusian Arabic, Spanish, European languages, words and concepts, culture, migration of the culture, the formation of European civilization, the Iberian Peninsula.

GİRİŞ

Bir kültür tarihi araştırması sayılabilecek bu çalışmada yer verilen kelime ve kavramların büyük ekseriyeti Endülüs menşelidir. Yani Doğu İslam ülkesinden (Maşrık) ziyade, Endülüs kültür havzasından (Mağrib) veya Endülüs Arapçası'ndan İspanyolca'ya ya da İspanya'daki yerel diller ile Portekizce, İtalyanca, Fransızca ve İngilizce gibi diğer Avrupa dillerine geçmiş olan kelimelerdir. Bu nedenle konu, özellikle

Endülüs tarihinde Müslümanlar ile Hristiyanlar arasındaki medenî iletişim ve etkileşim kanalları ile sosyal ve ekonomik ilişkiler dikkate alınarak incelenmiştir. Bilinmelidir ki, burada yer verilen kelimeler, Endülüs kültür havzasından Avrupa dillerine geçen kelimelerin tamamı değildir. Bu çalışmanın böyle bir iddiası da yoktur. Çünkü bunu yapmak ciltler dolusu kitap yazmayı gerektirir.

Bundan sonra yapılacak olan araştırmalara bir teşvik niteliğinde kabul edilmesi gereken bu çalışmanın gayesi, Müslüman toplulukların yedinci asırdan itibaren yükledikleri medeniyet mirasını hangi seviyelere çıkarmış olduklarını kısmen gösteren ve ayrıca, bu medeniyetin içerisinde veya çevresinde yer alan gayrimüslimleri kendi kültürüyle nasıl etkilediğine ışık tutan kelime veya kavramlara dikkat çekmektir. Nitekim, bu kelimelere bir göz atıldığında anlaşılacaktır ki, bugün medeniyet dairesinde hatta bilim-teknik alanında bilinen pekçok şeyin asırlarca süren Ortaçağ İslam ve Endülüs dünyasında yeri vardır. O dünyada yaşanan evrensel insanî değerler hayatın içindedir ve yaşanmıştır. Bugün artık hem doğu hem de batı bilim dünyasında genellikle kabul edilmektedir ki, o dünyada insana hizmet amacıyla geliştirilen bilim, teknik ve âletler çağdaş Batı uygarlığının temelinde mevcut olan uygarlık mirasının en önemli parçasını teşkil etmektedir.

Çoğunluğu İspanyolca'ya ya da İspanya veya İberya Yarımadası'ndaki yerel dillere ve lehçelere, bir kısmı da diğer Avrupa dillerine mâl olmuş olan Arapça menşeli kelimeleri tespit ederken, öncelikle bu alanda daha önce bazı müsteşrikler tarafından yapılmış çalışmalara müracaat edilmiştir. Bunlar arasında en önemlileri şöyle sıralanabilir: 1) Reinhart Pieter Anne Dozy (1820-1883) - Willem Herman Englemann, *Glossaire des mots espagnols et portugais dérivés de l'arabe*. 2) Stephen Weston, *Remains of Arabic in the Spanish and Portuguese Languages*. 3) Leopoldo de Eguílaz y Yanguas, *Glosario etimológico de las palabras españolas: (castellanas, catalanas, gallegas, mallorquinas, portuguesas, valencianas y bascongadas) de origen oriental (arabe, hebreo, malayo, persa y turco)*. 4) Federico Corriente, *Dictionary of Arabic and Allied Loanwords: Spanish, Portuguese, Catalan, Galician and Kindred Dialects*. Bu çalışmada yararlanılan kelimelerin tamamı,

bugün İspanya'nın resmi sözlüğü olan ve Real Academia Española tarafından 2009 yılında yeni yazım kurallarına uygun şekilde revize edilerek <http://lema.rae.es/drae> adresi üzerinden çevrimiçi hizmet vermekte olan *Diccionario De La Lengua Española*'da (22. baskı) birer birer taranmıştır. Sonuçta görülmüştür ki, kelimelerin ekserisi tarihî ve/veya güncel anlamlarıyla bu sözlükte yer almaktadır.

Yukarıda zikredilen çalışmalarda yüzlerce, hatta binlerce kelime ele alınmaktadır. Pekçoğunda isabet oranı yüksek görünmekle birlikte, bazı kelimelerin Arapça karşılıklarının yanlış tespit edildiği de anlaşılmaktadır. Ancak bu da normal görülmelidir çünkü, bu kelimelerin karşılıklarını doğru tespit etmenin önünde, tarihî kaynakların yetersizliği yanında, ortalama yedi asır önce yaşamış çokkültürlü bir toplumun lisanını araştırmak gibi temel zorluklar bulunmaktadır. Üstelik, o toplumun kültürü, siyasi hâkimiyetin yitirilmesi sonrasındaki birkaç asır içerisinde bilinçli veya bilinçsiz şekilde hayattan çıkartılmıştır. Bu yüzden, bu çalışmada lisana ve konuya hâkim olarak tahmin yeteneği önem arz etmektedir. Dolayısıyla, her araştırmanın farklı eşleştirme veya anlamlandırma yaptığı kelimeler de olabilmektedir. Çalışmanın bir diğere zorluğu da, etimoloji sözlükleri arasındaki farklı yaklaşımların olmasıdır. Bu tür sözlüklerde aynı kelimeye farklı anlamlar verilebilmektedir. Diğere bir deyişle, biri bir kelimeyi Arapça asıllı olarak açıklarken, aynı kelime diğere sözlükte yer almamakta veya farklı menşeli verilmektedir. Bu durumda kelimenin hem Arapça'da hem de Avrupa dillerindeki çeşitli anlamları karşılaştırılarak bir sonuca gidilmiştir. Kaynak ve araştırmalarda farklı anlamlar yüklenmiş olan kelimelerde ise, pekçok Batılı araştırmanın da yaptığı gibi, Endülüs uzmanlığı ile dile vukûfiyet yeteneğine dayanarak tahmin yapılmıştır. Yani, bilinmelidir ki bu çalışmada yer alan bazı kelimelerin karşılığı tahminen verilmiştir, kesin değildir.

Çalışmanın sağlıklı anlaşılması bakımından önemli olan diğere iki hususu da belirtmekte yarar vardır. İlk olarak, bilinmelidir ki, özellikle İspanyolca'ya geçen kelimelerin pekçoğu bugün pek kullanılmayan eski kelimeler ya da kavramlardır ve bu yüzden de güncel İspanyolca sözlüklerde ya yer almamakta ya da tarihî anlamından farklı şekilde yer

almaktadır. Mesela bugün İspanya sokaklarında herhangi bir İspanyola, “dügümlemek ya da gemici düğümü yapmak” anlamına sahip *alcayata* (el-kayd / القيد) kelimesi sorulduğunda anlamını bilemeyecektir.¹ Belki bunu dil alanında ihtisas ya da özel ilgi sahibi kimseler bilebilecektir. Aslında Arapça kelimeler için de benzer durum söz konusudur. Yani, bu çalışmada yer alan ve tarihî bir vâkıa olarak İspanyolca veya diğer Avrupa dillerine geçmiş olan Arapça kelimelerin çoğu tarihî birer terime dönüşmüşler, diğer bir ifadeyle bunlar Endülüs-İspanya tarihi ile özdeşleşmişlerdir. Bu yüzden de Arapça sözlüklerdeki anlamlarından az ya da çok farklı olabilmektedirler. Mesela *el-merc* (المرج) kelimesi İspanyolca’ya *almarcha* şeklinde geçmiş olup, tarihî bir terim olarak “ova üzerine kurulmuş yerleşim yeri” anlamına gelmektedir. Oysa herhangi bir Arapça sözlükte bunun kelime anlamı mera ya da otlaktır. Yani bir yer önceleri mera iken, hızlı iktisadî zenginleşme ve şehirleşme nedeniyle meskûn mahale dönüşmüştür. Bu sebeple, bu çalışmada yer alan her dilden kelimeyi bugünkü veya klasik sözlüklerdeki anlamıyla karşılaştırmak doğru bir yöntem değildir. Diğer bir deyişle, bu çalışmadan yararlanırken buradaki kelime ya da kavramların Endülüs toplumunda ya da Endülüs Arapçası’nda, Arapça konuşan diğer Müslüman milletlerden farklı olarak kendine has bir anlam yüküne sahip olduğu ve dolayısıyla da kendi tarihî bağlamı içerisinde anlam kazandığı gerçeği hatırd tutulmalıdır.

İkinci husus da şudur ki, yukarıda belirtildiği gibi, bu çalışmada yer alan İspanyolca veya diğer Avrupa dillerine geçmiş olan Arapça kelimeler Endülüs-İspanya tarihi ile özdeşleşmişlerdir. Yani Müslümanı, Hristiyanı ve Yahudisiyle çok kültürlü, çok milletli Endülüs toplumunun mensubu olup da İspanyolca konuşan Müslüman ya da gayrimüslimler yanında, Endülüs dışında ve ona komşu olarak yaşayan gayrimüslimlerin de Arapça’dan alarak kendilerine mâlettikleri kavramlardır. Bu yüzden de bazı kelime ya da kavramların anlamları hem Arapça aslından hem de Müslümanlara göre olan anlamından farklı olabilmektedir. Bunun en bâriz iki örneği, Arap ve Arapça kelimelerinin gayrimüslimler arasında kazandığı anlamdır.

---

¹ *Alcayata* kelimesi, 23 Ekim 2012 günü akşamı, İspanyol TV kanallarından Cuatro’da yayımlanan *lo sabe/no lo sabe* adlı programda, sokaktaki herhangi iki İspanyola soru olarak sorulmuştur.

Arapça'da *el-Arab* (العرب) şeklinde söylenen ve İspanyolca'ya *Alárbe* veya *Alarve* şeklinde geçmiş olan kelimeye, gayrimüslimler arasında kendi asıl anlamı yanında “barbar, kaba, haşin adam” gibi olumsuz anlamlar da yüklenmiştir. Diğer bir örnek kelime de benzer durum sözkonusudur. Arapça'daki *el-'Arabiyye* (العربية) kelimesi İspanyolca'ya *Algarabía* veya *Algaravia* ya da *Algravia* şeklinde geçmiş fakat, “Arapça” anlamı yanında, “sözü anlaşılmaz, çok konuşan, anlaşılmayan dil” gibi olumsuz içeriğe de sahip olmuştur. Bir başka örnek ise, Arapça *ğanîme* (غنيمة) kelimesidir ki, bu İspanyolca'da “soygun, hırsızlık” anlamlarıyla karşılık bulmuştur. Gerçekte, bu tür kelimelere olumsuz anlam yükleme işini Endülüs'te veya ona komşu olarak yaşayan bütün gayrimüslimlere, hatta bütün Endülüs asırlarına mâletmek doğru bir yöntem değildir. Bu daha çok Reconquista sürecinde Müslümanlara karşı bilinçli olarak mücadele veren fanatik Hristiyan kişi ya da gurupların eseri olarak algılanmalıdır.

ALFABETİK SIRALAMAYLA ENDÜLÜS ARAPÇASI'NDAN AVRUPA DİLLERİNE GEÇEN ÖRNEK KELİMELER LİSTESİ

Arriata/Arriate: er-Riyâd (الرياض - beyaz badanalı ve her yanı süs bitkileri veya çiçeklerle bezenmiş yüksek duvarlarla çevrili bostanlar veya bahçeler; yürüme yolu veya kaldırım)

Arriaz/Arreas/Arreaz: er-Riâs (الرياس - kılıç kabzası)

Arricaveiro: er-Rikâbî (الركابي - kaliper veya kumpas; kaliperi veya kumpası tutan kişi; emîrin usta binicileri)

Arricés: er-Rizâz (الرزاز - eyeri bağlayan tokalar)

Arrisco/Riesgo/Risco/Risque: er-Rızk (الرزق - beklenmedik kötü durumlar için ihtiyaten hazır tutulan; işe yarayan ve yararlanılan şey)

Arrizafa/Ruzafa: er-Rusâfe (الرصافة - saray bahçesi; bahçe; park)

Arrizar: er-Rizâze (الرزازة - denizciler arasında birbirine teminat vermek; balıkçılıkta teknenin güvertesine istiflemek veya asmak)

Arroba: er-Rub' (الربع - genellikle 11,502 kg.'a, Aragon bölgesinde 12.5 kg.'a denk gelen bir ölçü birimi; birşeyin dörtte biri; bugün @ rumuzunun adı)

Arrocabe/Arrocova: er-Rukkâb (الركاب - binanın duvarlarına yerleştirilen ahşapları birbirine tutturmak için kullanılan ahşap friz)

Arropar: er-Rubb (الرب - bazı tıbbî ve bitkisel maddeler içeren beyaz bal ile yapılmış konsantre şurubu veya kaynamış meyve şırasını bir içeceğe dökmek)

Arrope/Rob/Robe: er-Rubb (الرب - bazı tıbbî ve bitkisel maddeler içeren beyaz bal ile yapılmış konsantre şurup; kaynamış meyve şırası; pekmez)

Arroz/Arros/Erros/Riz/Rice: el-Ürz (الأرز - pirinç)

Arsenal/Atarazána/Atarazanál/Dársena/Darsanale/Drassana/Dra sena: Dâru's-sinâ'ah/Dâru san'a/Dâru'r-rasîf/Tersâne (دار الصناعة / دار الصنعة / دار الرصيف / دار ترسانة - tersâne; dok; gemilerin korunması ve onarımı için kullanılan mekan; limanda mal yükleme ve boşaltma için kullanılan yer; cephanelik; ticari mal deposu; mağaza)

Artarfe/Atarfe/Taraje: et-Tarf/et-Tarfâ' (الطرف / الطرفاء - ılgın ağacı)

Áscar/Áscari: el-'Asker (العسكر - Endülüs piyadesi; ordu)

Asequi/Azaque/Azaqui: ez-Zekâ (الزكاة - zekât)

Asesinar: el-Haşâşîn (الحشاشين - kasden ve ihânetle birini katletmek)

Asesino/Assassin/Assassino: el-Haşâşîn (الحشاشين - kâtiler; Hasan Sabbah'ın fedâîleri; düşman; saldırgan)

Aszabazoque/Zabazoque: Sâhibü's-sûk (صاحب السوق - çarşı-pazarın efendisi Muhtesib)

Atabaca: et-Tabbâka (الطباقة - kanarya otu; elecampe; olivarda)

Atabal/Atambal/Tabal/Tabla: et-Tabl (الطبل - bir tambur çeşidi; bayramlarda çalınan küçük davul; timpani)

Atabe: es-Sakbe (الثقبه - içinde su olup olmadığını anlamak için tesisatçılar tarafından duvardaki borulara açılan küçük delik)

Atacar : et-Tikke (التكة - kıyafeti tutturmada kullanılan ilik, düğme veya şerit)

Atacir: et-Tesyîr (التسير - gökkubbenin meridyenleriyle birlikte 12 eşit parçaya veya eve bölünmesi; bu bölünmeyi temsil eden âlet)

Atafal: et-Tıfl (الطفل - çocuk)

Atafarra/Ataharre/Atafarra: es-Sefer (الفر - at koşumunda süvarilerin sıçrama için kullandığı bir deri şerit; krupiyе)

Atafea: et-Tefâyâ/et-Tatfîha (التفاحة / التفایة - Endülüs yemek gelenekleri içinde bilinen ve Mağrib'te hâlen yapılan bir yemek çeşidi; çok yemekle gelen tokluk)

Atahona/Tahona/Atafona: et-Tâhûne (الطاحونة - çarkı at gücüyle döndürülen ve daha çok tahıldan ekmeklik un yapılan değirmen; ekmek fırını)

Ataifor: et-Tayfûr (الطيفور - yuvarlak sofa; içine et yemeği konan çanak)

Atairar: ed-Dâire (الدائرة - kapı-pencere çerçeve ve panelleri için kalıp yapmak)

Ataire: ed-Dâire (الدائرة - kapı-pencere çerçeve ve panelleri için dökülen kalıp)

Atalaya/Atalaia: et-Talî'a (الطليعة - ordunun öncü birliği; geniş bakış sağlayan gözetleme kulesi)

Atalayar: et-Talî'a (الطليعة - gözetleme kulesi veya yüksek bir yerden bir şeyi gözetleyip tespit ederek haber vermek)

Atalvina/Talvina: et-Telbîne (التلبينة - genellikle akşam yemeği için badem sütünden yapılan yulaf lapası veya un çorbası)

Atambor: et-Tabbâl (الطبول - tambur; davulcu)

Atanor: et-Tennûr (التنور - su taşıma-aktarma borusu; su nakil borusunu oluşturan kil tüplerden herbiri; ocak veya fırın)

Atanquía: et-Tenkiye (التنقية - sönmemiş kireç, yağ, vb. maddelerden oluşan tüy dökücü krem; ipek kozasının dışı)

Ataracea/Atarace/Taracea: et-Tersî' (الترصيع - kakma ve kaplama gibi tekniklerle yaldızlama ve değerli taşlarla süsleme sanatı; kakma işi yapmak; kakma mozayığı)

Ataracear: et-Tersi' (الترصيع - kakma ve kaplama gibi tekniklerle yıldızlama ve değerli taşlarla süsleme sanatını icra etmek)

Atarraya/Atarrafa/Tarrafa/Tarraya: et-Tarrâha (الطراحة - yuvarlak balık ağı; dökme ağı)

Ataúd/Ataut/Atahud: et-Tâbût (التابوت - tabut; bir tahıl ölçü birimi)

Ataujía/Atauxia: et-Tevşiye (التوشية - altın ve gümüş ipliklerin bir metal ile yuvalara kakılması şeklinde yapılan Dımaşk işi süsleme; yapılması zor iş)

Ataurique/Taurique: et-Tevrîka (التوريفة - Endülüs mimarisinde duvarı kabartma bitki yapraklarıyla donatarak yapılan bitkisel süsleme işi; arabesk veya İslâmî tezyinat)

Atifle: et-Tifle (التفلة - fırında pişerken kapların birbirine yapışmasını engellemek için çömlekçilerin kullandığı sacayaklı bir kil aparat)

Atijara: et-Ticâre (التجارة - mal ticareti; ticaret malının nakil fiyatı)

Atincar/Atimçar/Atymcar: et-Tenkâr (التنكار - deniz kenarlarında veya Çin, Tibet, Seylan'da bulunan ve borik asit, soda ve sudan müteşekkil tuz çeşidi; boraks)

Atlas: Atlas (أطلس - Grekçe menşeli, büyük bir iş yapmada kullanılan levhalar; pürüzsüz; mükemmel)

Atoba/Adobe: et-Tûb (الطوب - duvar yapımında kullanılan kerpiç ya da kilden yapılmış tuğla)

Atobar: et-Tabel (الطبل - şoke olmak, çok şaşırmaq veya hayran olmak)

Atocha: et-Tevşe (التوشة - sazlık)

Atochar: et-Tevşe (التوشة - bir şeyi saz ile doldurmak)

Atoque/Toque: et-Takk (الطقق - altını veya gümüşü sert bir taşa sürterek tes etme; boru veya davulla yapılan askeri bir çağrı; bir şeyi hemen hissettirmek için yapılan eylem)

Atracar: et-Terakkî (الترقي - birkaç gemiden oluşan filoyu sahile veya diğer gemilere yanaştırmak; genellikle kırsal alanda görülen soyma maksatlı saldırı; aşırı yemek ve içmek)

Atríaca/Atriaca/Triaca: et-Tiryâk (الترياق - Başta afyon olmak üzere bitkisel, hayvansal ve madensel maddelerin karışımından

yapılan bir çeşit macun; zehirli hayvan ısırması veya sokmasına karşı panzehir; bir zararın hikmetle veya kendi türüyle defedilmesi)

Atún: et-Tûn (الطون - Grekçe menşeli, tuna balığı)

Atutía/Tutia/Atucia: et-Tûtiyâ'/et-Tûtiyye (التوتية / توتياءال - ham çinko oksit; ham çinko oksitle yapılan tıbbî bir merhem)

Auge: el-Evc (الأوج - zirve; bir devletin tarihinde büyük işlerin ortaya konulduğu önemli dönem)

Aulaga: el-Cevlak (الجولق - karaçalı)

Avería/Avarie/Average: 'Avâriyye (عوارية - ticarî malın maruz kaldığı hasar; geminin veya taşıdığı ticarî malların maruz kaldığı zarar)

Averroes: İbn Rüşd (ابن رشد - İbn Rüşd, ö. ö. 595/1198: Meşşâî okulunun son temsilcisi, Endülüslü filozof, fakih ve hekim)

Avicebron: İbn Cebîrûl (ابن جببرول - İbn Cebiro, ö. 450/1058: Yahudî asıllı Endülüslü filozof ve şâir)

Avicenna: İbn Sînâ' (ابن سينا - İbn Sina, ö. 428/1037: İslâm Meşşâî okulunun en büyük sistemci filozofu)

Ayatolâ: Âyetullâh (آية الله - Şiî Müslümanlıkta en yüksek dinî otorite; bu sıfatı taşıyan din adamı)

Azabache/Acebatche/Azauage/Azevache/Azebichce/Azeviche/Acebeja/Adzabeja/Atsabeja/Atzabeja/Aizabeja/Adzabella/Açabai g/Arbalcha/Arbelcha: ez-Zebece (الزبجة - siyah kehribar; bir kuş türü)

Azabara/Zábida/Zábila/Zabilá/Sábila: es-Sabbâre (الصبارة - sarısabır; ödağacı bitkisi; sabırotu; aloe vera; bir çeşit kaktüs)

Azacán/Acéquí/Açacan: es-Sakkâ'/es-Sâkî (الساقى / السقاء - deriden tulumla su taşıyıcısı; ağır ve acı veren bir çalışma)

Azacaya: es-Sikâye (السقاية - büyük nâûre veya su çarkı; tâlî su kanalı)

Azache: Hazzâc/el-Hazz (الجز / خزاز - kozanın ilk katından elde edilen en düşük kalite ipek; sakız veya doğal vernik olarak kullanılan alkali suda pişmiş ipek; doğal zamkiyla korunmuş ipek; meyve ağaçlarında çiçeği boğucu bir çeşit hastalık)

Azadeca/Açadacha/Açadeca/Azateca: es-Sadaka (الصدقة - yıllık hayvan vergisi)

Azafama/Azafema: ez-Zahme (الزحمة - kalabalık insan akınından oluşan izdiham)

Azafate/Azafata/Safata/Açafate: es-Sefat (السطف - bir sepet çeşidi; metalden veya seramikten de yapılan büyükçe bir kap; tepsi-sini çeşidi)

Azafeha: es-Safiha (الصفحة - astronomi çalışmalarıyla ilgili bir âlet)

Azafrán/Zafrán/Açafrão/Saffron/Safran: ez-Za'ferân (زعفران - safran)

Azaguán/Zaguán: Üstuvân (أستوان - büyük bir evin kapalı girişi)

Azahar/Azhara/Lazar: el-Ezhâr/ez-Zehr (الأزهار / الزهر - turunc, limon ve portakal ağaçlarının beyaz çiçekleri; bu çiçeklerden hazırlanan tıbbî yatıştırıcı madde)

Azalá/Asala/Azalato/Zalá/Çalá/Çallá/Acear: es-Salâ (الصلاة - namaz; Allah'a adanan dinî aşkın tezâhürü olarak Endülüslüler tarafından çeşitli hareketler eşliğinde yapılan dua)

Azanefa/Zanefa/Senefa/Sanefa: es-Sanife (الصفنة - yatak örtüsü püskülü veya saçağı; kenar süsü; goblen kenarı)

Azar: ez-Zehr (الزهر - beklenmeyen bahtsızlık)

Azarbe: es-Serb (السرب - hendek veya sulama suyunun kalıntıları için drenaj künkü)

Azarcón/Circón/Zircão/Zircon/Zirconium: ez-Zerkûn (زرقون - zirkon; altın rengi; çok parlak turuncu renk)

Azaria: es-Seriyye (السرية - süvari birliği)

Azarja/Enjalma/Jalma: es-Serce (السرجة - ortasından mil geçen iki ruloda bulunan dörder kaburgalı bir üniteden oluşan ve ham ipeği çekip elde etmede kullanılan bir dokuma âleti)

Azarnefe: ez-Zirnîh (الزرنبخ - orpiment; sarı arsenik)

Azemel: ez-Zimâl (الزمال - su tulumu sargısı; devenin ayağına arız olan aksaklık)

Azémola/Sémola: es-Semûle (الشمولة - çiçek tozu kıvamındaki pirinç veya tahıl unundan yapılan hamur veya makarna; kabuğu soyulmuş beyaz buğday)

- Azenha: es-Senħa (السنحة - su değirmeni)
- Azerve/Algeroz: ez-Zerb (الزرب - harman yerini korumak için yapılan çit; korunmuş alan)
- Azinħaga: ez-Zenħa (الزنحة - dar yol)
- Azofaifa/Azufaifa/Aluneb: ez-Züfeyzefe/el-'Unnâb (زفيفةال / العناب - hünnap meyvesi)
- Azófar/Açofar: es-Sufr (الصفرة - pirinç madeni)
- Azofra/Azufra: es-Suhra (السخرة - angarya)
- Azogar: ez-Zâvik (الزواق - camı cıva ile kaplayarak ayna yapmak)
- Azogue/Zoco/Açougue: Sûk (سوق - çarşı)
- Azogue: ez-Zâvik (الزواق - cıva)
- Azor: es-Sûr (السور - bir saray ya da kalenin duvarı)
- Azorafa/Jirafa/Girafe/Giraffe: ez-Zürâfe (زرافةال - zürafa; uzun boylu zayıf yapılı kimse)
- Azotar: es-Savt (السوط - kırbaçlamak; havayı şiddetle kesmek)
- Azote/Açote/Açoute: es-Savt (السوط - kırbaç)
- Azotea/Açoteia: es-Satayħa (السطيحة - satıħ; çatı; teras)
- Azúcar/Açúcar/Sucre/Sugar: es-Sükker (السكر - şeker)
- Azucarî: es-Sükkerî (السكري - şekerli; tatlı)
- Azucena/Azucenas/Açucena/Cecen: es-Sûsene (السوسنة - süsen bitkisi; iris)
- Azuħe: ez-Zücc (الزج - kazıkların ucuna yerleştiren demir uç; kürek)
- Azuda/Azud/Açude: es-Südd (السد - tarlaları sulamak için nehirden su çeken makine; sulama ve içme suyu ihtiyacını karşılamak için nehirlere yapılan baraj; sulamada suyu yükseltmek için kullanılan su çarkı)
- Azulaque/Zulaque: ez-Zülâka/es-Sülâka (الزلاقة / السلاقة - öğütölmüş cam, kenevir, kireç, zeytinyağı ve ezilmiş cüruf karışımıyla yapılarak su borularını birbirine eklemek için kullanılan bitümlü macun)
- Azulejar: ez-Züleyce (الزليجة - sırlı tuğla veya seramik karo ile kaplamak)

- Azulejo: ez-Züleyce (الزليجة - sırlı tuğla veya seramik karo)
- Azúmbar: es-Sünbül (السنبل - sümbül)
- Azumbre: es-Sümn (الثلمن - yaklaşık iki litreye denk gelen sıvı ölçü birimi)
- Azurraça/Zurraça: ez-Züllâc (الزلاج - bir tekne türü)
- Babucha/Babouche: el-Bâbüş (البابوش - Farsça menşeli, pabuç; topuksuz hafif ayakkabı)
- Badea: Bittîha (بطيخة - kötü karpuz veya kavun; zayıf kişi; önemsiz şey)
- Badina: Bâtın (باطن - havuz suyu; gölet; balsa)
- Bagarino: Bihârî (يبحار - ücretli özgür veya köle kürekçi)
- Bagre: el-Bağıyye (البغية - yayın balığı)
- Baharî/Bafari: Bahrî (بحري - şahin veya doğan gibi bir yırtıcı deniz kuşu türü)
- Baja: Bâşâ (باشا - paşa)
- Baladî/Valadî: Beledî (بلدي - ülkeye ait; ülkemizden herhangi bir şey; yerli)
- Balaj/Balaje: Belahşî (بلخشي - mor yakut; bu taşın bulunduğu ülke Ortaasya bölgesindeki Bedahşan şehrine ait)
- Balate: Belât (بلاط - asfalt gibi döşeli dar yol; hendeklerin dış kenarı)
- Balcón: Belkûne/Bâlkâne (بالكائنة / بلكونة - Farsça menşeli, balkon; odanın zemininden dışarıya açılan hol)
- Baldaquin/Baldaquino/Baldachino/Baldachin: Bağdâdî (بغدادية - ipekli kumaştan mamul gölgelik; mimaride mihrabı örten kanat; Bağdad menşeli)
- Balde/Baldo/Baldon/Barata/Barato: Bâtıl (باطل - ücretsiz şey; değersiz bir şey; oyunda geçersiz hamle)
- Baldes: Bağdâz (بغزاز - eldiven benzeri mamüllerin imalinde kullanılan yumuşak ve ince kuzu derisi)
- Baldio: Battâl (باطال - kimseye ait olmayan ve ekilmeyen boş arazi; herhangi bir meslek sahibi olmayan kimse)

Baldosa: Balâtu'r-rasf (الرصيف بلاط) - güneşe karşı kullanılan ince tuğla; yollara döşenen kaldırım taşı ya da parke; santura bezeyen bir telli müzik âleti)

Baldosar: Balâtu'r-rasf (الرصيف بلاط) - baldosa döşemek)

Bâlsamo/Balsam/Balsem: Belsâm (بلسام) - Latince menşeli, bazı ağaçlardan elde edilen aromatik sıvı madde; rahatlatıcı merhem veya krem; balsam)

Bancal: Menkâle (منقالة) - sebze ve meyve ekimi için hazırlanmış arazi parçası; tepelerin veya dağların dik yamaçlarından aşağıya akan toprak yığıını; denizin kıyıya yığıdığı kum yığınları)

Bandullo/Bandulho: Batn (البتن) - göbek bölgesi iç kısmı)

Baraka/Berahá: Bereke (بركة) - ilâhî tâlihle gelen bereket veya nimet; Mağrib'te Şeriflere veya Murâbitlara verilen ilâhî armağan; Endülüs Yahudileri arasında Tanrıdan berekete vesile olan dua)

Barbacana/Barbican: Bâbü'l-Bakkâre (باب البقارة) - büyük binaların giriş kapısının önündeki alçak duvar)

Barca: Bârice (بارجة) - Latince menşeli, balıkçılık amacıyla kullanılan veya denizden nehirlere geçmeye yarayan tekne)

Bardaja: Berdec (بردج) - Farsça menşeli, hasta oğlancı)

Bardoma/Bardomera: Mirdûme (مردومة) - enkaz duvarı; hayırsız kişi; pislik veya çamurla kirlenmiş)

Barragan/Barregana/Bouracan: Berkânî (بركاني) - Farsça kökenli, su geçirmez yün kumaş; bu kumaştan mamul erkek kabanı)

Barrio/Barriada: Berrî (بري) - büyük bir yerleşim yerinin küçük birimlerinden herbiri; şehrin dış semti; mahalle)

Barros: Beraş (برش) - vücutta görünen lekeler)

Basca: Baska (بصقة) - anksiyete hali; tükürük)

Bata: Bet (بت) - Endülüs'ün güneyinde kullanılan fırfırlı ve kuyruklu bir kadın elbisesi)

Batafalua/Batafaluga: Habbe halve (حبة حلوة) - anason)

Batán: el-Batân (البتان) - bir mil tarafından çevrilen kalın ahşap tokmaklarla keçeyi dövme ve ovma işini yapan bir hidrolik makine; bu makinenin çalıştığı bina; dinkleyen değirmen)

Batea: Batîha (بطيحة) - içinde altın ve diğer minerallerin yıkandığı kübik biçimli ahşap tepsi; yassı oluk şeklinde imal edilen ahşap tekne; denizcilerin kullandığı ahşap duba)

Baurac/Bórax/Borate/Boron: Bûrak (بورق - boraks; pudra; barut)

Bazar/Bazaar: Bâzâr (بازار - Farsça menşeli, çarşı)

Bedem/Badán: Beden (بدن - gövde; hayvanî vücut)

Beduino/Bedoin/Bedouin: Bedevî (بدوي - bedevî)

Belis/Beliz: İblîs (إبليس - iblis)

Bellota/Bolota: Bellûta (بلوطة) - palamut; ince parlak keten ya da kadife kumaştan kızıl boncuklu ipek çizgili bazen de altın işlemeli bir çeşit kadın eteği; açılmamış karanfil tomurcuğu)

Ben: Bân (بان - beyaz çiçekli, fındık büyüklüğünde meyvesi olan ve parfümeride kullanılan bir tür ağaç)

Ben: Bin (بن - oğul; oğul)

Benalmádena: Binâü'l-mathane/Binâü'l-ma'dine/İbnü'l-medîne (بناءالمطحنة / بناءالمعدنة / ابن المدينة) - şehrin yollarına dönecek taşların temin edildiği taşocağı, Malaga'nın 20 km. kadar batısında bulunan bu beldede Endülüs devirlerinde taşocaklarının bulunması ihtimali yüksektir, çünkü bölge tam anlamıyla taşlık bir yerdir; maden ocağı, bölge maden bölgesi olarak da anılıyor olabilir, çünkü az da olsa yakut ve limonita gibi değerli ve yarıdeğerli taşların çıkarıldığı tahmin edilmektedir; şehrin oğlu, şehre bağlı fakat şehrin dış bölgesinde yer alan yerleşim yeri, bize göre bu anlamda olma ihtimali çok zayıftır)

Benicasim: Benî Kâsım (بنی قاسم - Kâsımoğulları)

Benimerín: Benî Merîn (بنی مرين - Merînîler)

Benjoin/Benjoim/Beijuim/Benzoin/Benzene: Lübân câvî (جاوي لبان - reçine; benzoin)

Berberí/Bereber: Berberî (بربري - Berberîliğe ait; Berberî)

Berberís/Barberry: el-Berbârîs (البرباريس - karamuk; sarıçalı; alıç)

Berenjena/Aubergine/Alberengena/Berengena/Beringela/Berinjela/Bringella: el-Bâdincâne (البادنجانة) - patlıcan)

Betelgeuse: Beytü'l-cevzâ' (الجوزاء بيت) - İkizler Evi; İkizler Burcu)

Bezoar: Bâzehr (بازهر - Farsça menşeli, sindirim sisteminde oluşan kitle veya taş)

Bismuto/Bismuth: Bismût (بزموت - Latince menşeli, bizmut)

Biznaga/Bisnaga: Bisnâka (بسناقة - Latince kökenli, bir bitki türü ve bu bitkinin kökleri)

Blaaah: Vâ lehâ (والها - yazık ona!)

Bocací/Bucarán/Buckram: el-Bukram (البقرم - Türkçe menşeli, renkli ve kalın iplikten dokunmuş kumaş)

Bodoque/Batoque/Badóch/Botoque/Bodocal/Bozzo: Bündük (بندق - yaylı bir tüfekten ateş edilen küçük bir kil topu veya kaya; yuvarlak kabartma tezyînat; zekâsı kıt kimse)

Borage/Boraginaceae: Ebû 'arak (أبو عرق - ter sökücü)

Borge: Burc (برج - kule)

Borraja: Burrece (برجة - zembil çiçeği)

Bota: Batta (بطة - içecek depolamada kullanılan deri tulum)

Botarga: Batraha (بطرخة - bazı gösterilerde veya eğlencelerde giyilen alaca renkli gülünç bir giysi)

Botor: Bûsûr (بثور - yumuşak tümör)

Brico: İbrîk (إبريق - Farsça menşeli, ibrik; toprak kap)

Búho: Bûhe (بوهة - alaca baykuş; asık suratlı kimse)

Bujía/Bougie: Bicâye (بجاية - Bicâye şehri; mum; şem'a; kandil)

Bulbul: Bûlbûl (بلبل - bûlbûl; andelîb)

Buraco/Agujero/Hueco: Burce (برجة - değırmendeki zeminde milin girdiğı yerdeki taş oyuk)

Burci: Burşe (برشة - yüksek kapasiteli büyük gemi)

Burdo/Burda: Bürde (بردة - hırka; pelerin benzeri bir giysi)

Buza: Bûze (بوزة - Farsça-Türkçe menşeli, boza; Osmanlı idaresindeki Mısır'da içilen bir içecek türü)

Buzaque: Ebû zakk (أبو زق - sarhoş)

Cabaya: el-Kabâ' (قباءال - kaftan benzeri bir giysi)

Cabilla/Cabilda: Kabîle (قبيلة - kabile)

Caceta: Ke's (كأس - maşrapa; kâse)

- Cachera: Kışre (قشرة - sert yünden yapılmış kaba bez veya çuhâ)
- Cacis: Kasîs (قسيس - Hristiyan din adamı; rahip)
- Caçarate: Kasarât (قصرات - balık ağının dar ve kısa olan kısmı)
- Cadae/Cadahe/Cotofre: Kadah (قدح - içecek sürahisi; kadeh)
- Cadí: Kâdî (قاضي - kadı; hâkim)
- Cadimo/Cadîn: Kadîm (قديم - kadîm; sanat veya meslek eğitime sahip)
- Cadira: el-Kadre/el-Kıdre (القدرة - küçük tencere)
- Cadozo: Kadûs (قدوس - nehir yatağında oluşan girdap)
- Café/Cafe/Coffee: Kahve (قهوة - kahve)
- Câfila: Kâfile (قافلة - yolcu kâfilesini; kervan)
- Cafîz/Cahiz: Kafîz (قفيز - tahıl için bir ölçü adı)
- Cafre/Kaffir: Kâfir (كافر - kâfir; insanlıkdışı; görgüsüz; hoyrat; barbar; zâlim)
- Caftân/Cafetan: Kaftân (قفطان - Farsça-Türkçe menşeli, kaftan)
- Caimacân: Kâim makâm (قائم مقام - vezirin yerine göreve nezâret eden bir asker-yönetici)
- Calahorra: Kalehürre (قلهرة - Baskça Calagurris menşeli, Müslümanların yaptığı güçlü kale; kıtlık zamanlarında halka ekmek dağıtılan resmî yer)
- Calamita: Karamît (قرميط - mıknatıs taşı)
- Calañes: Kalânîs (قلانس - kalensüveler; Abbâsî halifeleri tarafından kullanılan bir çeşit silindirik kavuk)
- Calatañazor: Kal'atü'n-nüsûr (قلعة النصور - kartallar kalesi; kartalkale)
- Calatayud: Kal'atü Eyyûb (قلعة أيوب - Eyüp kalesi)
- Califa/Calife/Alcalifa/Alifa/Aljalifa/Galdifa/Algalifus: Halîfe (خليفة - halife)
- Camafeo/Camafeu/Camaieu/Camée: Hacer kerîm (حجر كريم - minyatür; doğuya has nakış; değerli taş)
- Camello: Cemel (جمل - deve)
- Camisa/Chemise: Kamîs (قميص - gömlek)
- Canal: el-Kanâl (القنال - su kanalı)

- Canana: Kinâne (كنانة - ok torbası; okluk)
- Cande/Candie/Candi/Candy: Kandî (يَقْنَد - Farsça menşeli, şekerli)
- Candil: Kındîl (قندیل - lamba; kandil; misbah)
- Cárabe/Charabe/Karabe: Kehrebâ (كهربا - kehribar)
- Carabela/Caravela/Caravella/Caraway/Caravel: Kârib a'lâ (قارب - أعلى - Grekçe menşeli, karavela; bir çeşit hafif ve yuvarlak hatlı yük gemisi)
- Cárabo: el-Kelb (الكلب - gerçek av köpeği)
- Carafe: Ğarâfe (غرافة - cam sürahi)
- Caramuzal/Caramussal: Kârib musattah/Karamusal (قارب مسطح / قارة موسال - Türkçe menşeli, üç direkli yüksek yük gemisi)
- Carava: Karâb (قراب - bayram veya eğlence günlerinde çiftçilerin ya da işçilerin bir yerde toplanması)
- Caravana/Alcaravan/Alcarvan/Caravan/Caravane/Alcaravâo: el-Kervân (الكروان - Farsça menşeli, ticaret kâfilesini; kervan; balaban kuşu türü)
- Carcajada: Kahkaha (قهقهة - kahkaha)
- Carme/Carmen: el-Kerm (كرم - üzüm asmaları; bahçeli villa; meyve bahçesi; gerdanlık; dinlenme ve eğlenme için kullanılan meyve-sebze bahçesi; bostan)
- Carmel: Lisânü'l-hamel (لسان الحمل - sinirotu çeşidi)
- Carraca: Harrâk (خراق - iki bin tona kadar yük taşıyabilen büyük tonajlı bir gemi türü)
- Casida: Kasîde (قصيدة - kasîde; Tanrıya adanmış hüznü bir şarkı veya ağıt)
- Catâr: Kıtâr (قطار - birbirine iple bağlı ve aynı çizgide yürüyen deve veya fil sürüsü)
- Cavir: Kebîr (كبير - Müdeccenlerin mallarına Hristiyanlarca konulan ambargo; el-Hamrâ'da bir kemer çeşidi)
- Cazurro: Kazûre (قذورة - kötü ve acımasız adam)
- Cebatana/Cerbatana/Zarbatana/Sarabatana/Sarbacane: Zerbatâne/Sebatâne (زربطانة / سبطانة - kuş avlamak için kullanılan)

üfleç; üfleyerek ok atılan boru; küçük kalibreli bir top; hava tabancası)

Cedria: Sadriyye (صدرية - Gırnata'da kullanılan bir çeşit korse)

Cegatero: Sakkât/Sikât (سقات / سقاط - ikinci el satıcısı; yüksük)

Ceifa/Acefa: es-Sayf (الصيف - yaz; hasat mevsimi)

Cemime: Zimâm (زمام - hastalar veya öğrenciler için özel alan; birşeyi bağlamaya veya ayakta tutmaya yarayan ahşap parça)

Cenî: Sînî (صيني - çok ince bir pirinç madeni çeşidi; çinli)

Cequí/Ceca/Zecchino/Sequin: es-Sikkî (السكي - Endülüs devrinde Akdeniz dünyasında tedavülde olan bir altın sikke)

Cero/Cifra/Zéro/Zero/Chifra/Cipher: Sıfır (الصفر - sıfır; değeri olmayan rakam)

Ceuta/Ceita: Sebte (سبتة - Sebte)

Ceutí/Cepti/Cetil: Sebtî (سبتي - Sebte'li veya Ceuta'lı; XVI. Yüzyılda Kastilya'da geçerli olan bir Portekiz sikkesi)

Chafariz: Cevâris (الجوارس - boru yığını)

Chafarote/Chifla/Chifarote/Chifarote/Xafarot: Şifre/Şafre (شفرة - ucuna doğru kavisli bir pala çeşidi; kısa ve geniş budama bıçağı; kitap ve kutuların kapağını korumak amacıyla ince deriyle bağlama işinde kullanılan âlet; bekçilerin kullandığı ısıklık)

Charrán/Alchatin/Achatin: eş-Şerrâl (الشرال - uskumru satıcısı; deniz kırlangıcı)

Chilaba/Jellaba: el-Cilbâb (الجلاب - cilbâb; Müslümanların giydiği kapşonlu bir giysi)

Chiquero: eş-Şikâre (الشكارة - keçi-oğlak ahır; çocukların gece toplandığı kulübe)

Chorro/Chorroá/Churro/Churruá: Cerrâ (جری - bir delikten fişkırان sıvı veya gaz; buğday benzeri şeylerin veya insanların dereden akar gibi akışı)

Chulamo: Ğulâm (غلام - genç oğlan)

Cibica: Sebîke (السبيكة - sürtünmeyi önlemek için ağaca çivilenmiş demir levha)

Cica: Sika (ثقاء - güvenilir)

Ciclán: Siklâb (التكلاب - tek taşaklı adam)

Cid: Seyyid (سيد - efendi)

Cifac/Cifaque: Sıfâk (صفاق - karın zarı; periton)

Cifra/Cifrar/Jafr: el-Cefr (الجفر - Cifr ilmi; rakamlar, harfler ve sembollerden gizli anlamlar çıkarmak)

Cigarral/Zigarr: Arzu'l-eşcâr (أرض الأشجار - Endülüs şehrinin çevresinde şehre tepeden bakan bağ-bostan-bahçe evi; ağacı bol olan arazi; Tuleytula'da yazlık köşkların süslemelerine verilen ad)

Cimbara: Zebbâre (زيارة - budama makası; tırpan)

Cimboga/Zamboa: ez-Zenbû'a (الذنبوعه - buruşuk elmaya benzer bir meyve çeşidi)

Cimitarra: Sımasâme târi'e (صمصامة طارئة - eğri kılıç; gaddâre)

Clima: İklîm (إقليم - bir mntıkada temâyüz eden hava şartlarının toplamı; diğerlerine nisbetle kendine özgü ayırt edici özelliklere sahip bir bölge)

Cofa/Alcofa: el-Kuffe (القفة - küfe; büyük sepet)

Cohen: Kâhin (كاهن - kâhin)

Coima: Kaveyimme/Kâyime/Kıyme (قيمة / قايمة / قويمه - câriye; rüşvet)

Colcótar: Kulcutâr (قلقطار - toz demir peroksit içeren kırmızı renk; bakırımsı demir oksit)

Comino/Cominho/Cumin: el-Kemmûn (الكمون - Latince menşeli, kimyon)

Cora/Alcora: el-Küre (الكورة - birkaç şehri kapsayan büyük idarî birim)

Corbacho/Kurbash/Karbatsche/Cravache: el-Kürbâc (الكرباج - Farsça-Türkçe menşeli, kırbaç)

Corma: el-Gurme (القرمة - Grekçe menşeli, cezaevinde mahkûmun özgürce dolaşmasını engellemek için ayağına takılan ahşap aparat; özgürlüğü kısıtlama aracı)

Cotba: Hutbe (خطبة - Cuma hutbesi)

Cotonia/Algodão: el-Kutniyye (القطنية - pamuklu kumaş)

Coz: Kavs (قوس - Gırnata'da kemerli ya da yay şekilli bir ipek çeşidi)

Cubeba/Alcubeb/Alchubebe: el-Kübâbe (كبابة - Farsça menşeli, kübabe; biber çileği; biber çeşidi)

Cueza: Kıyâs (قياس - bir miktar tahıl; inşaatçıların sıva yoğurmak için kullandıkları ahşaptan havuz)

Cúfca: Kûfi (كوفي - Kûfi hat)

Cúrcuma/Curcuma/Curcumin/Curcuminoid: el-Kürküm (الكركم - zerdeçal kökü; hint safranı; ilaç olarak da kullanılan sarı boya)

Curdo: Kürdi (كردى - Kürt)

Cuscuta/Cuscute: el-Küşûte (الكشوتة - büyük küsküt, büyük bağbozan veya şeytansaçı bitkisi)

Dabbat: Dâbbe/Dâbbetü'l-ard (دابة الأرض / دابة - kıyamet alâmetlerinden biri olan Dâbbetülarz; Apocalipsis)

Dado: el-A'dâd (الأعداد - sayılar)

Daga/Taca: Tâka (طاقة - küçük mahzen; küçük kapaklı dolap; pişirmek için fırına dizilen tuğla bloklarından herbiri)

Dahîr: ez-Zâhir (الظاهر - sultandan gelen emirleri içeren mektup)

Daifa: Dayfe (ضيافة - muhabbetle ve ikramlarla karşılanan misafir veya konuk; eve hâkim olan câriye)

Dalmir: Darbü'l-Emîr (ضرب الأمير - bir para çeşidi)

Damasco/Damasqui/Damascus: ed-Dımaşkî (الدمشقي - Dımaşk tarzında kumaş doku desenli ipek veya yün kumaş; Dımaşk menşeli ticari mallar; Dımaşk menşeli)

Darga/Adarga: ed-Deraka (درقاة - yumurta veya kalp biçimli deri kalkan)

Darro: Ter'a/Terâ'a (ترعة / ترعة - pis suların aktığı kanal veya boru; kanalizasyon borusu)

Derrama/Garrama/Garama/Garramar: el-Ğarâme (الغرامة - devlete ödenmesi gereken verginin bir köy ya da belde sâkinleri arasında paylaşılması; geçici veya olağanüstü vergi)

Derramar/Garramar: el-Ğarâme (الغرامة - devlete ödenmesi gereken vergiyi bir köy ya da belde sâkinleri arasında paylaşmak)

Derviche/Dervish/Derviscio: Dervîş (درويش - derviş)

Dey/Dei: ed-Dây (الداي - Türkçe kökenli kelime, dayı: Osmanlılar döneminde Tunus, Cezayir ve Trablusgarp'ta valilere verilen san)

Dinero/Dinheiro: Dînâr (دينار - Latince menşeli, dinar; altın para)

Diván/Divan/Douane: Dîvân (ديوان - sedir; kanepeler; şiir divanı; Osmanlı devletinin yönetim meclisi ve üyeleri)

Droga/Drug/Droga/Drogue: Hatrûka (خطروقة - tıpta, imalat sektöründe ve güzel sanatlarında kullanılan nebâtî veya hayvânî mineraller içeren madde; hazırlığı yoğun bilgi ve zahmet gerektiren ilaç)

Drub/Droub: Darb (ضرب - yenilgiye uğratmak; dövmek)

Druso/Drusa/Druse/Druze: Dürzî (الدرزي - Dürzî)

Edén/Éden/Eden: 'Aden (عدن - çok lezzetli gıdaların bulunduğu çok keyifli bahçe; Adn cenneti)

Edrisî: İdrîsî (الإدريسي - Müslüman coğrafyacı)

Eixortins: eş-Şurtî (الشرطي - emîrin muhafızları)

Ejarbe/Jarba/Jarbe: eş-Şerb/el-Cerbe (الجرية / الشرب - şiddetli yağış alan nehrin taşması; sulama suyunun miktarı; üç günlük sulama sırası)

Elche: 'Ilc (علج - Hristiyan İspanyalılara göre Hristiyanlık'tan dönen mürted morisko; barbar)

Elemî: el-Lâmî (اللامي - merhem ve cilâ olarak kullanılan bir çeşit ağaç reçinesi; elimi)

Elíxir: el-İksîr (الإكسير - iksir; çeşitli tıbbî maddelerden müteşekkil etkili bir ilaç; Müslüman simyacıların felsefe taşı)

Embelear/Embeleco: el-Belâ' (البلاء - hile yapmak; kandırmak)

Emirato/Emirado/Émirat: İmâre (إمارة - emîrlik)

Emxara: eş-Şa'râ' (الشعراء - çalılık; çalı)

Encaramar: el-Kerâme (الكرامة - çaba sarfederek birini erişmesi zor olan bir yere yükseltmek veya ulaştırmak; birini yüceltmek uğrunda zahmet çekmek)

Enchufar/Enchufe: el-Cevf (الجوف - bir başkasıyla birlikte kazanılan ticarî iş; bir kimseyi gerekli özellikleri taşımadığı ya da ehil olmadığı halde siyasi nüfuzu sayesinde bir devlet makamına getirtmek)

Engarzar: Ğarze (غرزة - birden fazla nesneyi zincirleme şekilde birbirine bağlamak; katlamak; kıvırmak)

Enjeco/Jaque/Xáque//Chèque/Check: eş-Şâh (الشاه - şah; satrançta mat; kontrol; kargaşa; zorluk)

Escabechar: es-Sikbâc (السكباچ - Sikbâc hazırlamak veya yapmak)

Escabeche: es-Sikbâc (السكباچ - kızarmış zeytinyağı, sirke, baharat, soğan, defne yaprağı, limon vb. karışımıyla yapılan bir çeşit balık sosu veya salamurası)

Escafılar/Descafılar/Descacilar/Acafelar: et-Tasfiye (التصفية - mimaride eskiyen tuğlaları çıkararak yerlerine yenisini yerleştirmek; seviyesini düşürmek için bir duvarın dibini kazmak)

Escaquear: es-Sekvîr (سكويرال - bir şeyi satranç tahtası gibi karelere bölmek; bir görevin veya kamusal zorunluluğun ifa edilmesine mani olmak)

Escarlata/Escarlate/Scarlet/Scarlata/Écarlate: İşkerlâta (إشكرلاطة - Grekçe menşeli, halka veya broş benzeri şeylerle süslenmiş yün veya ketenden kızıl renkli giysi)

Espinaca/Espinafre/Épinards/Spinach: İsfânâh/İsbenâh (إسبناخ - Farsça menşeli, ıspanak)

Estragón/Estragão/Tarragon: et-Tarhûn (الطرخون - Grekçe menşeli, tarhun otu)

Fadan/Fadin: Fedân (فدان - külliye hazîresi; cami ve medresenin içinde bulunduğu alan; kampüs)

Fadia: Fidda (فضة - gümüş para)

Falacha: Halâce/Halíce (حلاجة/حليجة - hurma ve sütün karışımıyla yapılan zarif bir yiyecek)

Falagar/Halagar: Halâk (حلاق - hoş gidecek şeyler yaparak veya söyleyerek birine karşı sevdiğini göstermek; memnun olması veya gurur duyması için birine sebep bahşetmek; memnun etmek; teskin etmek; sevindirmek)

Falifa: Hanîfe (حنيفة - koyun veya keçi yününden mamul aba tarzında bir giysi)

Falleba: Hallâbe (خلاية - kapı tokmağı; pencere kanatlarını kapadıktan sonra sürgülemeye yarayan ve ortasında her iki yana işleyen tutacak yeri bulunan uzun demir sürgü)

Faltriquera: el-Hakîbe/Hatrikeyre (خطر كبيرة / الحقيبة - elbise çantası; bazı kadın giysilerinde bulunan iç cep; antik tiyatrodan sahne)

Faluca/Falouque/Felucca/Feluca/Filuca/Falúa: el-Felûke (الفلوكة - genellikle limanlarda ve nehirlerde kullanılan uzun ve dar hafif tekne; yelkenli-kürekli küçük gemi)

Fanal/Farol/Farola: Fenâr (فانار - deniz feneri; gemilerin kış kısmına yerleştirilen işaret feneri; fener; sokak lambası)

Fanega/Faneca/Hanega/Fanga: el-Fenîka (الفنيكة - büyük çanta; tahıl ve tuz gibi yiyecekleri ölçmede kullanılan ve miktarı Endülüs-İspanya yörelerine göre değişen ölçek; buğday ekimine uygun arazi parçası; tohum taşıyan tekne)

Fanfarrón/Fanfaron/Fanfaronade/Farfán: el-Ferfâr (الفرفار - sahip olmadığı özelliklere veya cesarete sahip olmadığı halde kendisiyle övünen kimse; bir buğday çeşidi Müslüman emîrin hizmetinde savaşa katılan Hristiyan askerler; VIII. Yüzyılda esir olarak Mağrib'e götürülen, orada yaşarken Hristiyan inancını muhafaza eden ve 1390 yılında Kastilya'ya geri getirilen İspanya yerli halkından bir grup)

Faquir: Fakîr (فقير - Müslüman velî veya derviş)

Fardacho: Hardûn (خرضون - kertenkele)

Fárfara/Hálara: Felğalâle/el-Ferfâre (الفرفارة / فلغلالة - öksürükotu; içinde kuş yumurtası olan yumuşak bir kapak)

Farnaca: Harnak (الخرنق - tavşan yavrusu; posta veya askerin önünde giden delil)

Farota: Harrûce (خروجة - mahkemeye gerek olmaksızın edepsizliği ortada olan kadın)

Farruco: Ferrûc/Ferrûka (فروجة / فروج - edepsiz ve küstah kimse; kendi topraklarından çıkıp gelmiş Galiçyalı veya Asturiaslı soluk benizli genç; yaygın bir Endülüs dansı ve müziği çeşidi)

Fatel: Fidâl (فضال - pileli etek)

Fatexa: Fettâşe (فتاشة - demirden veya metalden avize)

- Fatıma: Fâtıma (فاطمة - Fatma)
- Fatımida: el-Fâtımî (الفاطمية - Fâtımîler'den; Fâtımîler'e ait)
- Felús/Foluz/Fuluz: Fülûs (فلوس - bakırdan sikke)
- Fetua: Fetvâ (الفتوى - fetva)
- Fez: el-Fâs (الفاص - Fas şehri)
- Fideo: el-Fidevş (الفدوش - şehriye veya erişte; çok zayıf kimse)
- Filelí: el-Fîlâlî (الفيلاي - Mağrib'te Fîlâl şehriden gelen ince yünlü dokuma)
- Focefiza: el-Füseyfisâ' (الفسيفساء - mimari süslemede kullanılan mozayik; bitkisel ve hayvansal desenlerin altın yıldızla bezendiği renkli mozayik)
- Fodoli/Fodelí: Fuzûlî (فضولي - çağrılmadığı yere giden serseri geveze; üstüne vazife olmayan işe burnunu sokan kimse; etrafında çuvalları olup da onlarla bir şey yapmayan adam)
- Fomahant/Fomahante: Femü'l-hût (فم الحوت - Aquarius ya da balık burcunun birinci büyük yıldızı)
- Forrar: Hurr (حر - özgür kılmak)
- Fota: Fûta (فوطية - ince çizgili kumaştan yapılan şal veya sarık türü bir giysi)
- Fulano/Fulan/Fulane: Fülân (فلان - filan)
- Fustal/Fustán: Fustâtiyyü'l-asl/Füstân (فسطاطي الأصل / فسطان - Mısır'ın başşehri Kâhire'nin eski adı olan Füstât menşeli kaba kumaş)
- Fustic/Fustoc/Fustete: el-Füstukî (الفسنتقي - ahşap için kullanılan fistic rengi boya)
- Gabán/Gabana: el-Kabâ' (القباء - kaban; uzun manto)
- Gabarra/Gabarres: Ğabâre (غبارة - mavna)
- Gacel/Gacela/Gacele/Gazella/Gazelle: Ğazâl (غزال - erkek ceylan)
- Gacia: Ğâzi (غازي - kutsal savaşa katılan asker)
- Gala: Hil'a (خلعة - hükümdar ya da emîr tarafından verilen onur giysisi hil'at)
- Galacho/Calancho: el-Gavs/el-Galz (الفوز / الفلز - tepe ya da dağ yamaçlarından akan su arkı)

- Galbana/Galgana: Celbâne/Cülbâne (جلبانة - bezelye)
- Galima: Ğanîme (غنيمة - Endülüslülerin düşmanlarına göre sık tekrarlanan küçük hırsızlık; ganimet)
- Gamuza/Camuça/Gamuça/Camurça/Camusa: Câmûs (جاموس - manda)
- Gañán/Algame: Ğannâm (غانم - ziraat işçisi; rençber; kaba güce sahip adam)
- Gandul/Gandula/Alcandor: Ğandûr/Ğundâr (غندور / غندار - avam tabakasından olup iyi giyimli ve zarif kişiliğiyle kendini topluma sunan kimse; iyi giyimli zübbe; tembel; serseri; kabadayı)
- Gañivete/Cañivete: Cenbiyye (جنبية - bir bıçak veya kama çeşidi)
- Garbillar: el-Ğırbâl (الغربال – madeni, tahılı veya unu elemek)
- Garbillo/Alvarral/Alvarbal/Arel/Sajelar: el-Ğırbâl (الغربال - çömlükçi ve madenci eleği; tahıl ve un eleme işlerinde kullanılan büyük elek; elek)
- Garbino: Ğarbî (غربي - güneybatı rüzgarı)
- Garda: Ârıda (عارضة - enine kiriş)
- Garfa: el-Ğarfe (الغرفة - korunması gereken gelenek ya da kanun; bir avuçla alınmış su; hastalıklı hayvan tırnağı)
- Gárgol: Ğarġal (غرغل - cılk yumurta)
- Garra: el-Ğarre (الغرة - pençe)
- Garrafa/Garrafa/Carafe: el-Ğarrâfe (الغرافة - özellikle soğuk içecek için kullanılan dar ve uzun biçimli bir sürahi)
- Garrido: el-Ğarîde (الغريدة - temiz, zarif, hoş ve mükemmel kimse)
- Garza: Ğarse (غرسة - balıkçıl türü bir kuş; mavi gözlü kimse)
- Gazapa/Gazapo: Kezb (كذب - yalan)
- Gazua: Ğazve (غزوة - gazve; askerî sefer)
- Gelis/Geliz/Xeliz: Cellâs (جلاس - ipek tüccarı)
- Genio/Jinn/Djinns: Cinn (جن - cin; cinler)
- Gindi/Jinete: Cündî (جندي - asker; silahlı Müslüman süvari)

Gineta/Jineta/Genette/Genet/Civet/Civeta/Civette/Zibet/Zibetto: Zebede (زبده - kürk yapımında kullanılan misk derisi; misk kedisi)

Girel/Jirel: Cilâl (جلال - zengin at koşumları)

Giz: Cibs (جيس - terzilerin elbise çiziminde kullandıkları kireç türü)

Gomer: el-Ğumr (الغمر - safrandan elde edilen bir boya; kauçuk ağacı)

Gorab: Ğurâb (غراب - kuzgun)

Granadí: el-Ğarnâti/İğranâti (الغرناطي - Gırnatalı; Gırnata'ya ait)

Guadalajara: Vâdî'l-hicâre (جلاى دأو راة - kaya vâdîsi veya nehri)

Guadalcanal: Vâdî'l-kanâl (وآدى القتال - kanal veya nehri)

Guadalcazar: Vâdî'l-kasr (وآدى القصر - kaleköşk vâdîsi veya nehri)

Guadalcoton: Vâdî'l-kutn (وآدى القطن - pamuk vâdîsi veya nehri)

Guadalhorce: Vâdî'l-hars (وآدى الحرث - ekim vâdîsi veya nehri)

Guadalmedina: Vâdî'l-medîne (وآدى المدينة - şehrin vâdîsi veya nehri)

Guadalquivir: el-Vâdî'l-kebîr (الودى الكبير - büyük vâdî veya büyük nehir)

Guadalupe: Vâdî'z-zi'b (وآدى لذئب - kurt vâdîsi veya nehri)

Guadalviar: Vâdî'l-ebyaz (وآدى الأبيض - beyaz vâdî veya beyaz nehir)

Guadamaci/Guadamecil: Ğidâmesî (غدامسي - Ğidâmes şehrinde yapılan kabartmalı deri)

Guájara: el-Va're (الوعدة - gür ormanla kaplı bölge; engebeli ve çalılıklar içinden geçen yol)

Guájete/Guahate/Guahete: Vâhîde bi-vâhîde (واحدة بواحدة - birer birer, biri sebebiyle diğere)

Gualá: Vallâh (والله - Allah'a yemin olsun ki, Allah adına)

Guarismo: el-Hârizmî (الخوارزمي - Harizmî'ye ait rakamlar ilmi olan algoritma)

Guifa/Gifa/Jifa: Cife (جيفة - mezbaha sakatâtı)

- Guilla: Ğalle/Ğille (غلة - bereketli hasat, maddi refah)
- Guindilla: Cündiyye (جندية - askeri bina)
- Guitarra/Guitar/Quitarra/Guitare: el-Gîsâre (القيثارة - Grekçe menşeli, gitar)
- Gúmena/Gómena/Gúmera: Kûmene (كومنة - gemilerde kullanılan bir halat çeşidi)
- Gumía/Gomia/Agomia/Agumia: el-Kümmiyye (الكمية - kamaya benzer kambur bir bıçak ya da hançer türü)
- Gurapas: el-Kurâb (القراب - kürek cezası)
- Haarraz: Harrâs (حراث - çiftçi; köylü)
- Habiz/Habús: Habîs (حبيس - bir malı vakfetme; vakfedilen mal; vakıf)
- Haboob: Hebûb (هبوب - kum fırtınası)
- Hachís/Alhexixa/Alhaxix/Haxixe/Haschisch/Hashish: el-Haşîş (الحشيش - esrar otu; marihuana)
- Hacinar: Hazîn (حزين - düzensizce veya amaçsızca mal biriktirmek; inşaatla girişleri üstüste dizmek)
- Hacino: Hazîn (حزين - sefil; zavallı; hırslı; mutsuz)
- Hadixar: ed-Dişâr (الدشار - konak; mezraa; çiftlik; dağlık arazi)
- Hadruba: el-Hadbâ' (الحدباء - kambur)
- Hafiz/Haiz/Afice: Hâfız (حافظ - muhafız; kâhin; hâfız)
- Hamariyo: Harâm (حرام - haram; yapılması yasaklanan şey)
- Hamman: Hammâm (حمام - hamam; yıkanıp temizlenme yeri; Müslümanların hem temizlik hem de eğlence amacıyla kullandıkları mekân)
- Hamudí: el-Hammûdî (الحمودي - XI. Yüzyılda Alî b. Hammûd tarafından kurulan, kısa bir süre Kurtuba'ya fakat daha çok Mâleka ve el-Cezîretü'l-hadrâ' bölgesine hâkim olan hanedan)
- Haragán/Haragána: el-Harâ kân (خرا كان - "pislik oldu" sözlük anlamıyla "çalışmayı reddeden tembel adam" için kullanılan bir deyim)
- Harbar: Harâb (خراب - hasret kalmak; hızla veya aceleyle bir şey yapmaktan dolayı nefes nefese kalmak)
- Harem/Harén: Harîm (حريم - harem dairesi)

Harija: Harîce/Herîse (خريجة / هريسة - değirmende tahılın öğütülmesi esnasında havaya yayılan un tozu; un yapımında kullanılan kırık veya ezik mısır)

Harma/Alharma/Gamarza: el-Harmel (الحرمل - turunçgillerden bir bitki ya da ağaç)

Hárón/Aragan: Harûn (خرون - tembel veya çalışmayı reddeden kimse; ısıya dayanıklı)

Hasan/Haçen: Hasen (حسن - Hasan)

Hasta: Hattâ (حتى - ...e kadar)

Hataca: Fattâka (فطاقة - büyük kaşık; ahşap kepçe)

Hate: Hadd (حد - sulama için ayrılmış su veya gölet)

Hazana/Hazaña: Hasene (حسنة - üstün başarı; beceri; büyük iyilik)

He: Hâ (ها - işaret zamiri, işte; o)

Hégira: Hicre (هجرة - hicret)

Hobacho/Hobacha/Hobachón: el-Hevbe (الهوية - gevşek; ahmak; tembel)

Hoque/Oque: Hakk (حق - hakediş; hak; bir pazarlık ya da sözleşmenin tamamlanmasına aracılık edene verilen hediye)

Huri/Houri: Hûrî (حوري - huri; cennet kadını)

Ifrit: 'İfrît (عفريت - ifrit; Binbirgece masallarıyla meşhur olmuş bir cin ya da şeytan)

Imam/Imán/Imã: Îmâm (إمام - imam)

Imela: el-Îmâle (الإمالة - Endülüs Arapçası'nda e/a sesini i/ı sesine yakın söylemek)

Islam/Islám: Îslâm (الإسلام - Îslâm)

Iznajar: Hîsnü'l-hacer (حصن الحجر - Kayakale)

Jabalí/Javali: el-Cebelî (الجبلي - yaban domuzu)

Jabalón/Jabalcón: Cemelûn (جملون - payanda; yıldız yörüngesi)

Jábega/Jabeque/Enxavego: eş-Şebeke (الشبكة - balık avlamada kullanılan büyük süpürme ağı; bir balıkçı teknesi çeşidi)

Jabí : Şa'bî (الشعبي - Gırnata'da yetişen bir elma veya üzüm türü)

Jabón: Sâbûn (صابون - Latince menşeli, sabun)

Jácara: Şa'r (شعر - içinde masal ve hikâyelerden sözler içeren ve akşam eğlencelerinde kullanılan romantik bir danslı şarkı türü)

Jácena: Câsir (جاسر - yapının damında kullanılan çamdan kalın giriş)

Jaenez: Ceyyânî (جيانى - Ceyyân üzümü)

Jaez: Cehâz (جهاز - koşum takımı)

Jaharî: eş-Şe'arî (الشعري - Endülüs'te bir incir çeşidi)

Jaharrar: Ciyâr (جيار - harçla duvarı sıvamak)

Jaharro: Ceyr (جير - sıvama)

Jaima: Hayme (خيمة - Mağriblilerin çadırı)

Jaique: el-Hâik (الحائك - Endülüslü kadınların gündelik olarak giydikleri bir giysi çeşidi)

Jalear: Halâ'a/Halâ'e (خلاعة / خلانة - alkışla ve çeşitli şeyler söyleyerek şarkıcı câriye ve rakkâselere tezahürat yapmak; av köpeğini avın üzerine kışkırtmak)

Jaloque/Siroco/Sirocco: Şelûka (شلوكة - Akdeniz'den esen güneydoğu rüzgârı; sıcak sabâ rüzgârı)

Jamî: Şâmî (شامي - Şam üzümü)

Jâmila: Hâme (حامة / حاماة - değirmene gitmeden evvel kaynarsu yardımıyla sıkılmışzeytin yığınının çıkan sıvı)

Japuta: Şebbûta (شبوطة - kayabalığı; pomfret)

Jaque-mate/Xeque-mate/Checkmate: Şâh mâte (شاه مات / شيوخ مات - satrancın şâhi veya şeyhi öldü)

Jáquima/Xaquima: Şekîme (شكيمة - kement; yular)

Jarabe/Axarabe/Axarave/Xarabe/Syrup/Xarope/Sorbete/Sorvete /Sorbo/Sorvo/Sirop: eş-Şerâb (الشراب - içecek; şurup)

Jaraíz/Zafareche/Safareche/Zafariche/Chafariz/Safareig/Zafarei g/Safreig: Sıhrîc (صهرىج - sıkılmış üzüm çukuru; nebîzhâne; sarnıç; gölet; havuz)

Jarcha: Harce (خرجة - Endülüs şâirlerinin Arapça veya İbranice söyledikleri geleneksel romantik şarkılar)

Jareta: Şerîta (شریطة - bir çeşit büyük balık ağı; kement; süslü kemer)

Jaricar/Exarico: eş-Şerîk (الشريك - suyun elde edilmesi için ortaklığa katkı yaparak o suyun paylaşımına ortak olan kişi; ürünüyle mütenasip şekilde hasadın kirasını veren çiftçi)

Jarifo/Jarifa/Jerife/Aljerife: Şerîf (شريف - süslenmemiş olduğu halde gösterişli; şerefli; asil; saygın)

Jarra/Zarra/Gorra/Giara/Giarro/Jarre/Almoxarra: Cerre (جرة - kavanoz; testi; iki kulplu ve boyunlu çömlek)

Jatib: el-Hatîb (الخطيب - hatip)

Jayán: Hayyân (حيان - enerjik ve dinç kimse)

Jazarino/Jazarina/Jacerina/Jazerina/Ghiazzerino: el-Cezâîrî (الجزائري - Cezayir şehriden; oraya ait)

Jazmín/Jazmines/Jasmin/Jasmine/Jessamine/Jasmone: el-Yâsemîn (الياسمين - Farsça'dan Arapça'ya geçen kelime, yâsemîn)

Jeliz: Cellîs (جليس - Gırnata Emîrliği'nde şehrin ipek vergisini toplamakla ve açık artırmayla satmakla görevli tüccar)

Jemesía: eş-Şemsiyye (الشمسية - evin ışık ve havalandırma ihtiyacını karşılaması için taş, tuğla, alçı veya ahşaptan yapılan kafes)

Jeque/Xeque/Sheikh: eş-Şeyh (الشيخ - şeyh; büyük veya yaşlı bilge kimse)

Jerbo/Gerbo/Gerboise/Jerboa: Yerbû' (يربوع - bir tür sürüngen olan gerbil)

Jeta: el-Hadd (الخد - yanak; kadeh; arsız genç)

Jofor: Cüfre (جفرة - teşhis etme; çeşitli araçlar kullanarak gelecekte olabilecek hava şartlarını ve başka konuları tahmin etme)

Jorfe: Cürfe (جرفة - kuru taş duvar; uçurum)

Joroba: Hadebe (حلبة - tümsek; kambur; höyük; sıkıntı)

Jorobar: Hadebe (حلبة - dalga geçmek; muziplik yapmak)

Jorro: el-Cerr (الجر - kerestelik kütük sürüklenme veya çekme işi)

Josa: el-Huşşe (الحشة - meskûn mahalden uzakta üzüm ve meyve ağaçlarıyla donatılmış bağ ve bahçe)

Jucefia: Yûsufiyye (يوسفية - sultan Yusuf tarafından yaptırılan eser)

Julepe/Giulebbe/Julep: Cülâb (جلاب - canlandırıcı şurup; naneli kokteyl; gülsuyu; yatıştırıcı iksir)

Jurdía: el-Cürdiye (الجرديّة - bir çeşit balık ağı)

Jurel: Şürîl (شريل - uskumru; istavrit; karagöz)

Kaçabe: Kasb (قصب - şeker kamışı)

Kohl/Kohl: el-Kuhl (الكحل - sürme; rastık)

Laca/Laquê/Lacquer/Lascar/Laque: el-Lâkk (اللاك - Farsça menşeli, gomalak; lake veya vernik benzeri bir madde ya da bir tür reçine)

Lacre: Şem'u ahmer (شمع احمر - mektup ve benzeri şeyleri mühürlemek için kullanılan kırmızı mum; mühür mumu)

Latón/Latão/Laiton: Lâtûn (لاطون - Türkçe menşeli, parlak sarı renkte bakır ve çinko alaşımı)

Laúd/Alaud/Alod/Alaut/Luth: el-'Ûd (العود - ud)

Lebení: Lebenî (لبنّي - soğutulmuş ekşi süttten hazırlanan bir Mağribî içeceği)

Lechina: Lecîn (لجين - suççeği hastalığı)

Leila/Layda: Leylî (ليلى - gece yapılan eğlence, dans veya kutlama)

Lelilî: Lâ ilâhe illallâh (لاإلهإلاالله - Allah'tan başka ilâh yoktur, savaşlarda ve kutlamalarda Endüslülerin heyecanlı haykırdıkları kelime-i tevhîd)

Lilac/Lilas: Lîlek/Lîlâk (ليلاك - Farsça menşeli, leylâk)

Lima/Lime: el-Lîme (الليمة - bol sulu küçük bir limon türü veya limer)

Limón/Limão/Lemon/Limoeiro: Leymûn (ليمون - limon)

Limonada: Leymûnâda (ليموناضة - limonata; limon rengi)

Loco: Lûka (لوقة - akıldan ve bilgelikten yoksun kötü karar; hesapsız ve kontrolsüz çalısan pusula gibibir cihaz yerleştirme; sıradışı iş)

Loukoum: Râhatü'l-hulkûm (راحة الحلقوم - lokum)

Maavez: Mahbes (محبس - sarnıç; gölet)

Machumacete: Me'âcinü's-sitte (معاجن الستة - altı farklı şeyin karışımından oluşan bir çeşit özel macun)

- Macio: Mesîh (مسيح - pürüzsüz; düz; yumuşak)
- Macsura: Maksûre (مقصورة - maksûre; kamera)
- Madraza/Almadraza/Madraçal/Madraça: Medrese (مدرسة - medrese; akademi; Müslümanların yüksekokulu veya üniversitesi; evinin hanımefendisi ve çocukların mürebbiyesi anne)
- Madrid: Macrît (مجریط - esinti)
- Maglaca: Mağlaka (مغلقة - nehrin denize döküldüğü yerde yapılmış yay şeklinde büyük set; bir dokuma tekniği)
- Mahadora: Mahdara (محاضرة - ileri seviyeye hazırlık babında bir çeşit mektep)
- Mahaleb: Mahleb (مهلّب - gülgiller ailesinden idrisağacı; mahlep)
- Maharón: Mahrûm (محروم - mahrum; mutsuz; umutsuz)
- Mahoma/Mahomed/Maomé/Maomet/Maomede/Mafoma/Mafa mede: Muhammed (محمد - Hz. Muhammet; Muhammet adı)
- Maimón: Meymûn (ميمون - zeytinyağlı ekmekten yapılan bir çeşit çorba; Meymûn adı; görkem)
- Maimonides: Mûsâ b. Meymûn (موسى ابن ميمون - Musa b. Meymûn, ö. 601/1204: Yahudi asıllı Endülüslü/Kurtubalı din âlimi, filozof ve tabip)
- Mamarracho: Muharric (محرّج - saygıyı hak etmeyen ârızalı veya olgunlaşmamış kişi)
- Mameluco: Memlûk (مملوك - Mısır kölemenleri; köleler; memlûk; aptal)
- Mancage: Menkâş (منقاش - çapa veya kazma çeşidi; bir nakış âleti)
- Mancera: Menkîre (منقيرة - ekim arazisinde bahar koşumunda kullanılan pulluk çeşidi)
- Manchil: Mincel (منجل - kasap bıçağı)
- Mandil: Mindîl (منديل - mendil)
- Maquila/Almaquila/Machila: Mekîle (مكيلة - öğütmek üzere değirmene getirilen tahıl ve zeytin gibi yiyecekler; bir ölçme usulü)

Maquilar: Mekîle (مكيلة - tahıl ve zeytin gibi yiyecekleri ölçmek; hammaddeleri ithal edip işleyerek mamul maddeler halinde ihraç etmek)

Maravedí: Murâbitî (مرابطي - Murâbitlar devrinde ve sonraki asırlarda da Endülüs'te geçerli olan bir sikke çeşidi)

Marcasita/Marcasite/Marcassite: Merkaşîta (مرقشيطة - Latince menşeli, markazit; iki şekilli demir sülfid; pirit)

Marchamar: Mârşem (مارشم - gümrüklerde etiketlemek, işaretlemek veya damgalamak)

Marchamo: Mârşem (مارشم - gümrüklerde etiketleme, işaretleme veya damgalama)

Marfil: 'Azmü'l-fil (عظم الفيل - fildişi)

Marfuz: Merfûz (مرفوض - hilekâr; aldatan; reddolunmuş)

Margomar: Merkûm (مرقوم - işlemeli dokuma ya da deriyi dikmek veya nakışlamak)

Maroma: Mebrûm (مبروم - halat; kordon)

Márraga: el-Murâka (المراقبة - yünden yapılan bir çeşit kalın dokuma)

Marrano/Maharrana/Marrana: Muharram (محرم - İspanyalıların Endülüs Yahudileri için kullandıkları aşağılayıcı tabir; domuz; yasaklı)

Marras: Merra'z-zemân (مر الزمان - geçen zaman; uzun zamandır)

Marroquín/Marroquí/Maroquin/Moroccan: el-Mağribiyye (المغربية - Mağrib menşeli deri mamulleri; maroken)

Masamuda: el-Mesmûde (المسمودة - Mağrib'te bir Berberî kabilesi)

Máscara/Mask/Masquerade/Mascara/Masque: Meshare (مسخرة - gülünç şey; maskara; kına; maske)

Mascarar: Meshare (مسخرة - yüzü maskara veya kına türü şeylerle maskelemek)

Matarife: Mukrif/el-Müt'atışe li'd-dimâ' (مقرف / المتعطشة للدماء - kana susamış; seffâh; kasap; kâtil)

Matraca/Matraque: el-Mitraka (المطرقة - çingirak; vırvır; çekiç; sopa; çubuk; değnek; kaynana zırlıtısı)

- Matula: Mülteviye (ملتوية - fitilli; burmalı; bükümlü)
- Mauraca: el-Mahraka (المحرقة - açık havada kömür üzerinde kestane benzeri kavurma için kullanılan yer; ızgara yeri)
- Mazapán/Marzipan/Massepain: Bişmât/Merzebâniyye (بشمات / مرزبانية - badem ezmesiyle yapılan bir çeşit hamurlu tatlı)
- Mazmodina: Mesmûdiyye (المسمودية - Mesmûdiye; İspanya kralıklarında geçerli olan Muvahhid altın sikkesi; Muvahhidler'in de bağlı olduğu kabile olan Mesmûde'ye ait)
- Mazmorra/Masmorra: el-Matmûre (المطمورة - hububât gibi yiyeceklerin saklandığı yer; silo)
- Mazorca: Me'sûre (ماسورة - eğrilmiş keten veya yün ip bobini; mısır koçanı)
- Meca: Mekke (مكة - Mekke)
- Mecedero: Selletü Mûsâ (سلة موسى - Musa'nın sepeti veya beşik, şıra veya sabun imalinde kullanılan bir çeşit yayık)
- Medina/Almedina: Medîne (مدينة - medine; şehir)
- Medinaceli: Medînetü Sâlim (مدينة سالم - Sâlim'in şehri)
- Mejala/Mehala: Mihalle (مخلة - düzenli ordu)
- Mejunje/Machumacete/Maginacete: el-Ma'cûn/Memzûc (ممزوج / المعجون - çeşitli bitki özleriyle yoğrularak oluşturulan ve tıbbî veya parfümeri alanında kullanılan karışım veya macun)
- Mendruço: Matrûka (المطروقة - genellikle hayvanlara verilen ekmek kabuğu)
- Mengano/Mengana: Men kân (من كان - ikisinden biri; filan; kim olursa)
- Mequetrefe: el-Katres (القطرس - faydasız veya fuzûlî ya da işgüzar adam)
- Mexuar: Mişvâr (مشوار - hükümdar veya emîr meclisi)
- Mezquino/Mesquin: Miskîn (مسكين - harcamada aşırıya gitmekten sakınan kimse; asâletten yoksun kimse; miskin)
- Mezquita/Mesquita/Masdjid/Mosquée: Mescid (مسجد - mescit; câmi)
- Mía: Mi'eh (منة - Mağrib'in kuzeyinde İspanyol sömürgesinde yerlilerden oluşturulan 100 askerlik birlik)

Mide: Mevedde (مودة - sulama türlerinin ve sulanan arazinin beslediği nüfusun sayımı)

Mihrab: Mihrâb (محراب - mihrap)

Miramamolın/Amiramolim: Emîru'l-mü'minîn (أمير المؤمنين - Müminlerin emîri; halife)

Mitical/Metical/Mizcal/Meticais: Miskâl (مئقال - XIII. yüzyılda Endülüs-İspanya'da geçerli olan para birimi miskal)

Moamar: Mu'ammer (معممر - tamir edilmiş ya da yenilenmiş bina)

Moaré/Muaré/Moharra: Muhayyer (محيير - hâreli kumaş; tiftik)

Moaxaja: el-Müvaşşah (الموشح - müvaşşah; Endülüs Arapçası'nda sözlerinden şarkı yapılan ve Avrupa müzik kültürünü etkileyen bir şiir türü)

Mobatana: el-Mübettane (المبطنة - astarlı bir giysi çeşidi)

Moçafo/Moçefo: Mushaf (مصحف - Mushaf)

Moçuaquim: Misvâk (مسواك - misvak ağacı)

Mogate: el-Muğattâ (المغطى - seramikçiler veya çömlekçilerin kapları sır banyosuyla kaplamaları)

Moharracho: el-Müherric (المهرج - soytarı; palyaço)

Mohatra: el-Muhâtara (المخاطرة - ticarete hileli satış)

Mohatrar: Muhâtara (مخاطرة - hileli satış yapmak; satıcı veya alıcının yanıltıcı konuşması nedeniyle en düşük şartlardaki bir malı en yüksek fiyata satmak veya satın almak)

Mohedal: el-Müfide (المفيدة - çalılıklarla ve böğürtlenlerle kaplı gür orman)

Mohíno: el-Mehîn (المهين - huysuz, hırçın, kara at veya katır; sıkıntılı ve üzgün kimse)

Mojarrilla: Müceriyye (مجرية - daima neşeli ve şanslı kişi)

Mojí/Moxi: el-Muḥşî (المحشي - yemek pişirmede yaygın olarak kuklanılan yuvarlak, derin, iki kulplu, kapaklı ve geniş toprak veya metal kap; birkaç çeşit sebzeyle pişirilen bir çeşit et yahnisi; tiyatro benzeri gösterilerde kadınların işgal ettiği yüksek yer)

Momia/Momie/Mummy: Mûmiyâ' (مومياء - mumya; mumyalanmış ceset)

Mona: Münâ (منى - şehrin çevresindeki bostanlar; çiftlikler; bahçeler)

Monfi: el-Münfâ (المنفى - Reconquista sonrası fanatik İspanya Hristiyanlarının baskı altına aldıkları ve sürgün ettikleri Müslümanlar için kullandıkları kovulmuş, sürgün edilmiş, suçlular, hırsızlar çetesi gibi yakıştırmalar)

Monzón/Monção/Mousson/Monsoon: el-Mevsimiyye (الموسمية – muson rüzgârları)

Morabio: Mürebî (مربي - bir çeşit yemek kabı veya tencere)

Moraga: el-Murâka/Mavrak (المراقبة / مورق - kadınların hazırladığı bohça veya paket; açık havada odun ateşinde kuru meyve ve sardalye veya diğer balık çeşitleriyle yapılan ızgara)

Morcercel: Müselsel (مسلسل - bir eyer çeşidi)

Moscada/Muscade: el-Müskâde (المسكادة - Latince menşeli, küçük Hindistan cevizi)

Mostaguera: Müstedîre (مستديرة - el-Hamrâ ve Alcazar saraylarını süsleyen çinilerden bir tür)

Moz/Mussa/Mossa: el-Mevz (الموز - muz)

Mozârabe/Moçarabe: el-Müsta'ribîn (المستعربين - Ehl-i zimme'den Musta'ribler; Hristiyan kaldığı halde Müslümanlar gibi yaşayan Endülüs Hristiyanları; Araplaşanlar; İberyâ Hristiyan krallıklarında Müslüman kültürünü ya da hayat tarzını benimseyenler)

Mudbage: Müdbec (مدبج - altın nakışlı ipek şal)

Mudéjar: Müdeccen (مدجن - Müdeccen: Hristiyanların eline geçen Endülüs şehirlerinde yaşamak zorunda kalan Müslüman; Müdeccen ustaların Endülüs tarzında yaptığı mimari eserin üslûbu)

Muezim: el-Müezzin (المؤذن - müezzin)

Muftí/Moftí: Müftî (مفتي - özel heyetiyle birlikte hukukî problemlere çare üreten müftü)

Mujalata: Muhâlata (مخالطة - esas olarak Müslüman, Hristiyan ve Yahudilerin bir araya gelerek kurdukları ziraî cemiyet)

Muladí/Malado/Mulato/Mulâtre: Müvelled'in çoğulu Müvelledîn (مولد - Müvelled; Endülüs'e yerleşen bir erkeğin yerli

kadından doğan çocuğu; Müslümanlığı seçen Endülüs Hristiyanı)

Mulquía: Mülkiyye (ملكیة - şahitler huzunda akdedilen ve bir arazinin kime ait olduğunu kanıtlayan belge)

Muselina/Musselina/Mousseline/Muslin: el-Mûsulîn (الموصلین - Mezopotamya'da Musul'da yapılan ince ve biraz sık dokunmuş pamuklu, yünlü veya ipekli kumaş)

Musulmán/Muslim/Muslime/Mosoliman: Müslim (مسلم - Müslüman)

Nababo/Nabab: en-Nüvvâb (النواب - büyük servet sahibi Hint prensi; sen derece zengin adam)

Nabî: Nebî (نبی - Nebî)

Nácar: Nakra (نقرة - yüksek ses çıkaran bir çeşit sedef kakmalı dümbelek)

Nácara: Nakkâre (نقارة - süvarilerin kullandığı bir çeşit davul)

Nadir/Anadel/Anadell/Anhadel/Annadem: en-Nâzır (الناظر - şef; kaptan; gök kürede zenitin karşı noktası)

Nâdir/Nadir: en-Nezîr (الذئير - bir vakıf müessesesinin yöneticisi; gökküre üzerinde zenit'in zıddına denk gelen en aşağı nokta)

Nafta/Naphte: en-Neft (النفط - neft)

Nagueracuz: Nâkıra kûs (ناقرة كوس - bir çeşit bakır davul)

Nagüela: en-Nevvâle (النوالة - fakir insanların yaşamasına müsait küçük kulübe; kabin)

Naípe/Naíp: en-Nâib (النائب - ağaç, bakır, vs. üzerine yapılan küçük resim; eyalet valisi)

Naranja/Laranja/Laranjeira/Orange: Nârence (نارنجة - Farsça menşeli, nârenciye)

Narguile: Nargîl (نارجيل - Farsça menşeli, nargile)

Natrón/Anatron/Alatron/Natrium/Kalium: en-Natarûn (النطرون - natron; daha çok sabun imalathanelerinin kullandığı sodyum karbonat)

Nazarí: Nasrî (نصري - Nasrî; Endülüs'ün son emîrliği Nasrîler'e ait)

Neblí: Neblí (نبلي / برني - şahinle avlanabilen Neble'ye has bir çeşit kuş)

Nenúfar/Nénuphar: Neylûfer (نيلوفر - nilüfer çiçeği)

Nizarani/Nasarani: Nasrânî (نصراني - Hristiyan)

Nouba: en-Nûbe (النوبة - Nube dağları; kadınlar için örme yün başörtüsü)

Nuca/Nucha: Nuhâ' (نخاع - omurilik)

Ojalá/Oxalá: Lev şâallâh/Înşâe'llâh (ان شاء الله / لو شاء الله - şayet Allah dilerse; inşallah; olmasını dilerim)

Ole/Olé!: Evlâ/Yallâh (ياالله / أولي - evlâ!; çok iyi!; git!; devam et; teşvik ve alkışlama)

Omalhacen: Ümmü'l-Hasen (ام الحسن - Hasan'ın annesi)

Omeya/Omíada: el-Ümevî (بالأمو - Emevî hanedanı üyesi; Emevi hanedanıyla ilgili)

Orán/Oran: Vehrân (وهران - Vehran)

Oruga: 'Arûga (عروقة - bir çeşit bitki; yaprakbiti)

Otomano: 'Usmânî (عثماني - Türk; Osmanlı)

Ox: el-'Uşş (العش - av kuşlarını izleme amacıyla yapılan şey)

Pandero: el-Bendîr (البندير - Latince menşeli, Bendîr; çok konuşan aptal kimse)

Papagayo/Papagaio: el-Bebiğâ' (البيغاء - Farsça menşeli, papağan)

Pataca: Ebû tâka (ابو طاقة - Endülüslülerin kullandıkları Herkül sütunlu pencere)

Pato: Batta (بطة - evcil ördek; hantal ve sıkıcı kimse)

Perro: Dırû (ضرو - av köpeği)

Ponche/Punche: Benc (بنج - Hintçe menşeli, çay, limon, şeker, tarçın ve romdan oluşan bir içecek)

Quelbe: Kelbü'l-bahr (كلب البحر - köpekbalığı benzeri bir balık; deniz köpeği)

Quiça: Kîse (كيسه - çanta; torba)

Quilate/Quirate/Carat/Karat: Kîrât (قيراط - kırat; karat; altın ölçüsü; bir sikke çeşidi)

Quintal/Qintar: el-Kıntâr (القنطار - kıntar, Endülüs-İspanya yerel geleneklerine göre değişen ölçülerde ağırlık ölçüsü)

Rabadán: Rabbü'd-da'n (رب الضأن - sürüyü yönlendirmede çobana yardım eden büyük koç)

Rabazuz: 'Asîru 'ırkı's-sûs (عصير عرق السوس - yoğunlaştırılmış meyankökü şırası)

Rabel/Rabela/Rabell/Rabil/Rebel/Arrabil/Arrabeca: er-Rebâb (الرياب - Endülüslülerce kullanılan bir müzik âleti)

Ragua: er-Rağve (الرغوة - şeker kamışının üst kısmını kesme)

Rahez/Rejús/Rehús/Arefece: er-Rahís/er-Rahîsa (الرخيص / الرخيصة - ucuzluk; kabalık; bayağılık; edepsizlik; atık; ucuz)

Ramadán/Ramadão: Ramadân (رمضان - Ramazan)

Rambla: Remle (رملة - yağmur suyunun hızlı ve yoğun düşmesi; çok yağmur alan arazi; çevresi ağaçlandırılmış geniş cadde veya yol)

Raqueta/Raquete/Raquette/Racquet/Racket: Râhatü'l-yed (اليد راحة - avuçiçinde tutulan küçük kürekle oynanan tenis benzeri bir oyun; bir bitki türü)

Rauda: Ravda (روضة - Müslüman mezarlığı; soylu ya da zengin mezarlığı)

Rauta: Rabta (ربطة - bir hedefi veya amacı olan yolculuk ya da rota)

Rebitar: Rabt (ربط - bir perçin ya da çivi ile perçinlemek)

Rebite: Rabt (ربط - perçin; perçinleme)

Recamar/Raqama: Rakam (رقم - nakşetmek; süslemek; kenarını oya ile süslemek)

Recayqui: Rekâik (رقائق - incelik; zerâfet; ince ipek çeşidi)

Recua/Récoa/Recova: Rakbe (ركة - yük taşımada kullanılan hayvanlar topluluğu; birbiri ardınca birbirini takip eden hayvanlar veya vasıtalar; kervan)

Redina: Ridâne/Reddâne (ردانة - gül dalından yün eğirme âleti; kirmen)

Redoma: Redme/Ratûme (رطومة / ردمة - bir çeşit göbekli geniş cam kap)

Regaifa: Rağîfe (رغيفة - zeytinyağı imalathanesinde üstüste konmuş iki taşın arasında zeytinlerin ezilmesi ve yağının elde edilmesi işlemi)

Rehala/Reala: er-Rihâle (الرحالة - farklı kimselere ait koyunlardan müteşekkil fakat bir çoban tarafından güdülen sürü; sayıları 14 ile 25 arasında değişen av köpeği sürüsü)

Rehalî: er-Rahhâlî (الرحالي - göçer; Mağrib Arap kabilelerinden bazılarına verilen lakap)

Rehani: Reyhânî (ريحاني - yüksek kalitede bir Kurtuba inciri)

Rehén/Arrehen/Rahan/Refem/Arrefem: Rehn (رهن - rehin; rehîne; ticarete bir nevi sigorta olarak rehin alınan mal)

Rejalgár/Rosalgar/Réalgar/Realgar: Rehcü'l-ğâr (رهج الغار - arsenik sülfid; mağara tozu; kemirici zehir; arsenik ile sülfürün karışımından müteşekkil zehir)

Resma: Rezme (رزمة - bir top kâğıt; demet; balya)

Retama/Retamar/Retamera: er-Ratme (الرتمة - ekseriya fırınlarda yakacak ve ayrıca çalı süpürgesi olarak kullanılan bir çeşit çalı bitkisi)

Rincón: er-Rükn (الركن - zâviye; her köylünün sahip olduğu küçük arazi parçası)

Robda/Arrobdá: er-Rubt (الربط - sığırların geçişinden alınan vergi; ani tehlike karşısında hükümdarı veya emîri korumak amacıyla kalenin yakınında konuşlandırılan muhafız birliği)

Robo: er-Ribâ (الربا - tefecilik; hırsızlık; çalınan şey; cebir ve şiddet kullanarak birinin malından veya parasından meşru kârının dışında bir kazanç elde etme)

Roda: er-Rütbe (الرتبة - bir işin tamamlanmasının ardından o işe katkısı olanlara yapılan teşekkür veya ikram)

Romí/Romia: Rûmî/Rûmiyye (رومية / رومي - rumî safran; Romalı; Hristiyan)

Ronzal: Resen (رسن - yular; kement)

Rubia/Rupia/Ruabá: er-Rub'iyye (الربعية - altın sikkenin dörtte bir değerinde bir para çeşidi)

Sábalo/Saboga: eş-Şâbil/Sabûğa (صبوغة / الشابل - şabil; bir çeşit tirsi balığı; şerbetçi kadın)

Sacarina/Saccharine/Saccharin: es-Sükkerîn (السكرين - sakkarin; şekerliler; tatlılar)

Sacre: Sakr (سقر - şahin; doğan)

Saduceos/Sadduceai: es-Sadûkiyyûn (الصدوقيون - bir Yahudi tarikatı olan Sadûkîler)

Safari: Sefer/Seferî (سفر / سفرى - uzun ve zor av yolculuğu)

Safena/Saphena/Safena/Saphenous/Alfana: es-Sâfin (الصافن - safin; Müslüman tabiplerin kullandığı bir âlet; iriyarı güçlü at)

Safir/Saphir/Zafiro: Safîr (صفير - safîr; mavi zümrüt)

Safra/Zafra/Zafarî/Safarî/Zafariche/Zafaris/Safario: es-Saft/Zâfire (الصفرة / زافرة - bir çeşit yağ kabı; şeker kamışı hasadı ve mevsimi)

Sagena/Cija/Sija: Sicn (سجن - Hristiyanların esir aldıkları Müslümanları tuttıkları hapisane; kötü havalarda koyunları kapama amacıyla kullanılan ağıl)

Salema: Hallâme (حلامة - bir çeşit deniz balığı; bir hayvan türü)

Salep: Sahleb (سحلب - sahlep)

Salvilla: Şerbâle (شربالة - dar boyunlu yuvarlak uzun toprak kap; bir ibrik veya sürahi çeşidi)

Sandía: Sindiyye (سندية - karpuz; kavun)

Sarraceno/Sarracin/Saracen/Sarrahi/Sarracé: eş-Şarkıyyîn (الشرقيين - haçlı seferleri zamanında Müslümanlara verilen ad; şarklılar)

Sarrafa/Serrafa: Sarrâfe (صرافة - ağaçlardan meyve toplamada kullanılan bir çeşit merdiven)

Sash: Vişâh (وشاح - şerit)

Satín/Satin: Sâti' (ساطع - saten; parlak; atlas)

Seara: Zirâa' (زراعة - bir tarlaya ya da bahçeye yeşil hasatla veya hasat edilmemiş ürünle sahip olmak)

Secácul: Şakâkul (شقائق - çok aromatik köklere sahip yabancı havuç benzeri bir bitki; yaban soğanı)

Selhue: Selvâ (سلوى - bıldırcın)

Semun/Simoun: Semûm (سموم - zehir; Afrika çölünden gelen çöl rüzgârı)

Senna/Sena/Séné: es-Senâ (السنا) – yaprakları müşhil olarak kullanılan sinameki)

Sera/Seira/Ceira: Şeyre (شيرة - kulpsuz büyük sepet)

Serafîn: es-Sârûf (الساووف - Seraf; yüce meleklerden biri)

Servilla: Şerbîl (شربيل - ince tabanlı Kurtuba na'lini ya da ayakkabısı)

So so: Şuvey şuvey (شوي شوي - tadrîcen; yavaş yavaş)

Socarron: Suhare (سخرة - sinsice iş yapan kurnaz kimse)

Soda/Sodium: Süvâde/Süveyd/Süveyde (سودة / سويد / سويدة - tuzlu çevrelerde yetişen ve cam imalatında kullanılan bir bitki türü; ot börtölcesi; arpa mayası; bundan XIX. yüzyılda soda elde edilmiştir)

Sofâ/Sopha/Sofs: Suffe (صفة - evin sofası; evin ortasındaki koridorun sonunda bulunan ve bir ayak yüksekliğinde olup gündüzleri oturmaya geceleri ise yatmaya yarayan halı döşeli mekân; bugünkü anlamı iki veya daha fazla kişinin oturabileceği büyüklükte koltuk veya koltuk takımı)

Sofî/Sufî: Sûfi (صوفي - sûfî)

Soldán/Sultán/Sultan/Sultana/Sultanato/Sultão: Sultân (سلطان - sultan)

Solimán: Süleyman (سليمان - Süleyman)

Soltaní: Sultânî (سلطاني - saltanata veya sultana ait; bir Osmanlı sikkesi)

Somorta: Zümrüd (زمرد - zümrüt)

Sonaja: es-Sunc (الصنج - Endülüslülerce kullanılan bir müzik âleti)

Soquir: Sahûr (سحور - sahur; gizlice yemek yemek; şafağa kadar yenen yemek)

Sueira/Sueyra: Suhayre (صخرة - değerli taş)

Sunnî/Sunî/Sonnî: Sünnî (سني - Sünnî; Şîa'ya muhâlif ve Sünnet'i takip eden Ortodoks Müslüman)

Sura: es-Sûre (السورة - Kur'an sûresi)

Swahili: Sevâhıl (سواحل - sâhiller; Doğu Afrika'da Bantu kabilesinin lisamı)

Taba: et-Tâbe (الطابة - Taba oyunu)

Tabaque: Tabak (طبق - meyve ikram sepeti veya tabağı; bir çivi çeşidi)

Tabaxir: Tebâşîr (تباشير - Farsça menşeli, terzilerin kullandığı tebeşir)

Tabbouleh/Tabule/Taboulé: et-Tabbûle (التبولة - tabule; Doğu Akdeniz menşeli bir Endülüs salata çeşidi. Bulgur veya kuskus, domates, ince kıyılmış maydanoz, nane, soğan, sarımsak, zeytinyağı, limon suyu ve tuz ile yapılır)

Tabefe: et-Tabîh (الطيبخ - koyun sütünden elde edilen lorun un ve şeker katılarak pişirilmesiyle elde edilen tatlı türü)

Tabica: Tabîka/Tatbîka (طبقة / تطبقة - inşaatta kullanılan yükseltici; at koşumunda kullanılan süslü demirden veya bakırdan bir parça)

Tabicar: Teşbîk (تشبيك - bir kapı veya pencereyi tuğla duvar ile kapatmak; tuğladan bölme yapmak)

Tabique/Tabiquea/Tabich/Taibique: Teşbîk (تشبيك - demirden ızgara yapma; evin iç kısımlarını birbirinden ayırmak için inşa edilen ince tuğla duvar; iki boşluk veya oyduğu birbirinden ayıran tuğladan bölme)

Taffeta: et-Tefte (التفتة - tafta; ipekten yapılmış ince pürüzsüz dokuma)

Tafur/Tahûr: Tekfûr (تكفور - tekfur; kumarbaz; oyuncu)

Tafurea: Tafûriyye (طفورية - at nakletmek için kullanılan düz tabanlı tekne)

Tagarino/Tagarin/Tagarten: Saġrî (ثغري - Maġrib bölgesindeki Müslümanların kullandığı ve onlardan İspanyalılara geçen bir kavram, Hristiyanların arasında nerdeyse Hristiyanlardan ayırt edilemeyecek şekilde onların dilini çok iyi konuşarak yaşayan Endülüslü Müslüman; Müdeccen veya Morisko)

Tagre: Tuġar (طغر - bir şahin türü)

Taha: Tâ'a (طاعة - mıntika)

Tahalî: Hizâmü'l-ketf/Tehlîl (تهليل / حزام الكتف - süvarilerin taktığı bir çeşit omuz kemeri)

Tahen: Tahnân (طحان - değirmen taşını çeviren atlı; değirmenci)

Tahini: Tahîne (طحينة - tahin; susam hamuru)

Taifa: Tâife (طائفة - fırka; hizip)

Tajea/Atarjea: et-Tercî'/et-Tersîğ (الترسيغ / الترجيع - zemin seviyesinde veya kemerler üzerinde olup arazinin sulanmasını sağlayan ark veya küçük kanal; su yolu)

Tajear: et-Tercî'/et-Tersîğ (الترسيغ / الترجيع - zemin seviyesinde veya kemerler üzerinde olup arazinin sulanmasını sağlayan ark veya küçük kanal açmak; işaretler bırakarak arazi yüzeyinde su yolu açmak)

Talco/Talc: et-Talk (الطلق – Farsça menşeli, pencerelerde cam yerine kullanılan mağnezyum silikat mineralinden şeffaf ve yumuşak bir tutkal; nakış ve diğer süsleme işlerinde kullanılan birkaç renkli ince folyo)

Taleb: Tâlib (طالب - talebe)

Talega: et-Ta'lîka (التعليقة - genellikle kaba keten kumaştan mamul kese; çanta; torba veya çuval)

Talismán: Tıllasm (طلسم - tılsım)

Támara: Temre (تمرّة - palmiye veya hurma adaları; toplanmış hurma yığınları)

Tamarindo/Tamarin/Tamarind: et-Temru'l-Hindî (التمر الهندي - demirhindi ağacı; Hint hurması)

Tambor/Tanbur/Tanbura/Tambur/Tambura/Tambouras/Tamburica: Tabbûl/Tanbûr (طنبور / طبول - Farsça'dan Arapça'ya geçen bir kelime, tanbur)

Tamboril/Tabouret/Tamborim/Tambourin/Tambourine/Tabour: Tebûr (تبور - tabor; küçük dümbelek)

Tambul: Tenbûl (تنبول - tenbul denen bir tür müzik âleti)

Tamiz/Tamis/Tamiç/Alcamiz: Temyîz (تميز - ince toz veya toprağı ayırmada kullanılan ipek veya yağ eleği; askerî teftişte kullanılan asker listesi)

Tangerine/Tánger/Tanja/Tangier: Tance (طنجة - Tanca)

Tangul: Tengûl (تنقول - Berberî bakır)

Tara/Atara/Tare/Arbeja: Tarha/Tarh (طرح / طرحة - ticarete kutu veya sandıklar için kullanılan bir ağırlık ölçüsü)

Tarar: Tarha/Tarh (طرح / طرحة - ticari kutu veya sandıkları ölçüye uygun şekilde boş bir mekâna yerleştirmek)

Tarasî: et-Tarzî (الطرزي - nakışçı; sirmacı; terzi)

Tarbea: et-Terbî'a (التربية - evin dörtgen şekilli büyük salonu)

Tarea/Atarea/Tarefa: et-Tarîha (الطريحة - çalışma; çalışma görevi; belirli bir sürede yapılması zorunlu iş; hasat edilen zeytinden 15 fenik ölçüsünde ayarlamak veya hazırlamak)

Tareco: Terâik (ترائك - terk edilmiş eşya)

Tarida/Tarila/Teride: Tarîde (طريدة - XII. Yüzyıldan beri Akdeniz'de özellikle atlar ile askeri malzemeleri taşımakta kullanılan bir kuru yük gemisi çeşidi)

Tarifa: Tarîf (طريف - adını 710 yılında İspanya'ya 500 kişilik keşif birliğiyle ayak basan ilk Müslüman komutan olan Tarîf b. Mâlik'ten alan İspanya adası)

Tarifar: Ta'rîfe (تعريفه - bir tarifeyi tatbik etmek)

Tarima: et-Târime/et-Tarîme (الطارمة / الطريمة - Farsça menşeli, yerden belirli ölçüde yükseltilerek büyük levhalar halindeki parkelerle süslenen zemin)

Tarquîn: et-Tînu't-tarhîn/Terîkîn (الطين الطرحين / تريكين - herhangi bir gölet veya gölden çıkartılan kil çamuru; nehir çekilince kıyılarda kalan aluvyonlu toprak)

Târtaro: Târtâr/Tetâr (طرتار / تترار - potasyum asidinin tartrati; tuzlu veya topraklı şırayı fiçılara emanet bırakma; tatar)

Tasmia: Tesmiye (تسمية - görevlilerin topladıkları öşürlerden her birine ayrılan miktar)

Tasquil: Taskîl (تصقيل - taşları istenen ölçüde inceltme veya parçalama; bir âletle taşları çukurlara fırlatma)

Tasquiva: Teskîbe (تنقيبة - sulama suyunun bütün arazide dolaşmasını sağlayacak şekilde açılan kanal)

Taza/Tazza: et-Tass (الطس - tas; kâse; çanak)

Tegual: Tıvâl (طوال - Gırnata'da her bir balık yükü için devlete ferden ödenen vergi)

Telliz/Teliz/Telliza: Tellîs (تليس - at haşesi)

Teride: Tarîde (طريدة - at naklinde kullanılan küreksiz küçük tekne veya gemi)

Terrad: et-Tarrâd (الطراد - hafif ve hızlı bir tekne türü veya bu tekneyi kullanan kişi)

Tertil: et-Tartîl (الترطيل - Gırnata Emîrlîği'nin her bir rıtl ipek için Hristiyanlara ödediği sekiz Maravedi vergi ya da haraç)

Tíbar: Tibr (تبر - saf altın)

Tibo: Tîb (طيب - hem ferahlatıcı olarak hem de tıbbî amaçla kullanılan güzel koku; parfüm)

Tina/Tinaja: Tıyn (طين - büyük kil çömlek ve bu kaba sığan sıvı miktarı; un saklama sandığı; büyük kumaş boyama kabı)

Tina: Tîn (تين - Endülüs'ün güney kıyılarında yetişen bir incir türü)

Tomín: Sümn (ثمن - Endülüs ve İspanya'da kullanılan ve dinarın sekizde biri değerinde bir sikke)

Toronja: Türunce (ترنجة - Farsça menşeli, portakal ve elma gibi kürevî meyvelerin suyu; sarı renkte bir elma türü; büyük ve şekli bozuk burun)

Trafalmejas: Tarafü'n-necs (طرف النجس - boş kafa; küçük beyinli)

Trafic: et-Ticâre (التجارة - ticaret veya ticaret yapma; kanunsuz ticaret yapma)

Traficar: et-Ticâre (التجارة - ticaret yapmak)

Trazar/Traza/Trazo/Trazado: Tırâz (طراز - tasarlamak; düzenlemek; taslak; belirti; işaret; tertip; çizgi; görünüş; tavır; biçimli)

Truchimán/Trujamán/Truchement/Drogoman: et-Tercümân (الترجمان - tercüman; kendi üstün becerisinin veya tecrübesinin sonuçlarını başkasına tavsiye eden kimse; dalavereci veya düzenbaz kimse)

Trufa: Terrûhe (تروهة - bir yerdeki aromatik baharat çeşitliliği; pişmiş tavukların tabağa karınüstü konduğu bir çeşit tavuk dolması)

Tuera: et-Tüffâhu'l-murr/Tûre (طورة / التفاح المر - acı elma tadı acı olan bir sukabağı türü)

Tumbaga: et-Tumbek (التمبك - tombak; yaldızlı pirinç)

Tunecí: et-Tûnisî (التونسي - Tunuslu)

Turbit/Turpeth/Turbith: et-Türbîd (التربيد - Farsça menşeli, türbit kökü; müşhil olarak kullanılan Doğu Hindistan kökenli bir asma bitkisinin kökü)

Turco/Turch: Türkî (تركي - Türk)

Turquí: et-Türkiyye/Turkî (التركية / تركي - turkuaz veya firûze; Türkiyeli veya Türkiye'den)

Ulema: 'Ulemâ' (علماء - İslam hukuku doktoru; fıkıh âlimi)

Vacarí: Bakarî (بقرى - sığır cinsi)

Valencí: el-Belensî (البلنسي - Endülüs'ün Belensiye bölgesinde yetişen bir üzüm türü)

Valija: Velice (وليجة - içine mektup benzeri kâğıtların konulduğu deri çanta)

Valladolid: Vâdî ibnû'l-velîd (وادي ابن الوليد - İbnü'l-velîd vâdîsi ya da nehri)

Vaya por dios: "bu Allah'ın dilediği şey", burada Müslüman kültüründen kelime geçişi değil deyim geçişi vardır)

Vega/Vegues: Buk'a (بقعة - nehir çevresinde verimli ova veya vâdî)

Velmez: Melbes (ملبس - zırh altına giyilen giyecek)

Verde/Verdín/Albardín: el-Berdî (البردي - "kendiliğinden büyüyen çimen" anlamından yeşil veya yeşillik; Endülüs bozkırlarında yetişen ve papirüs benzeri uzun saz yapraklı endemik bir çimen türü; hasırotu; mecazen pislik ya da ayaktakımı)

Vereda: Eberde (أبردة - Berberîce menşeli, kaldırım; dar geçit veya dar yol)

Xame: Şâmî (شامي - Şamlı)

Xaraçına: Şer'u's-Sünne (شرع السنة - Sünnet Hukuku; sivil hukuk; medenî hukuk)

Xarnafa: Şirnâfe (شرنافة - uzun ve bol yapraklı bir bitki veya ağaç türü)

Xarqui/Xirque: Şarkî (شرقي - Şarklı veya Maşrıklı; Maşrık'tan gelen)

Xarquia/Jarquía/Ajarquia//Aiarquia/Axarquía/Charquez: eş-Şarkıyye (الشرقية - büyük bir şehrin doğu kısmı)

Xarraba/Xaraba: Şerrâbe (شرابة - serum kordonu; süslü ipek püskül)

Xatagua: Şetevî (شتوي - bir çeşit asma üzümü)

Xebec/Xaveco: eş-Şebbâk (الشباك - üç direkli tekne; büyük ağlarla balık avı için uygun tekne)

Xem: Şâm (شام - Şam)

Yébel/Jabal: Cebel (جبل - dağ)

Ymima: 'Imâme (عمامة - tipik Arap sarığı)

Yriam: 'Aramram (عرمرم - birlik veya ordu)

Zabacequia: Sâhibü's-sâkıye (صاحب الساقية - sular idarecisi; gölet veya baraj müfettişi; tarımsal sulamayı denetlemekle görevli muhafızların reisi)

Zabarcera/Abacero: Sâhibü's-serâ' (صاحب الثراء - genellikle meyve ve diğer gıdaları satan kadın; zenginlik sahibi tâcir kadın)

Zabazala/Zabalaza: Sâhibü's-salâ (صاحب الصلاة - câmi imamı; namaz kıldırarak görevli âlim kişi)

Zabra/Sabra: Zevrak (زورق - bir çeşit gemi)

Zacatîn: es-Sakkâtîn (السقاطين - köylerde hazır giyim satıcıları veya bu tür elbiselerin satıldığı yer; köylerde eskiciler)

Zacoum/Zacum: Zakkûm (زقوم - zakkum)

Zafa: Sahfe (صحفة - lavabo)

Zafar: Ezâh (ازاح - kurtarmak; koyvermek; görevinden ayrılmak; bir sıkıntıdan kurtulmak; uzak olmak; terk etmek)

Zafio/Çafio: Sefih (سفيه - bir çeşit deniz yılanı)

Zaga/Azaga/Çaga: Sâka (ساقية - ordunun arka birliği; bir arabanın arka kısmına yüklenen ticarî meta; bir şeyin arka kısmı)

Zagal/Zagales: Zağal (زغل - cesur yürek; yiğit ve güçlü delikanlı; genç rahip; ergen delikanlı)

Zagaya/Azagaya/Azagayas/Assegai: ez-Zeğâye (الزغاية - küçük mızrak)

Zaguaque: Sevvâk (سواق - iyi cins malların açık artırımla satıldığı yer)

Zagüía: Zâviye (زاوية - zâviye; türbe)

Zahalmedina/Zalmedina/Zabalmedina/Zahbalmedina/Zavalmedina/Catalmidina: Sâhibü'l-medîne (صاحب المدينة - şehir kadısı; bir şehirde o şehrin idaresiyle ilgili konularda sivil ve ceza yargısıyla yetkili kadı; vali veya kaymakam)

Zahara: Sâhıra (ساحرة - büyücü; cadı)

Zahareño: Sahrî (صخري - yabancı kuşların evcilleştirilmesinde yaşanan zorluk; küçümseyici, anlaşılmaz ve inatçı kimse)

Zaharrón/Çafarron: Zehru'l-elvân/Sahrûn (زهر الألوان / سخرون - rengârenk)

Zahazorta/Savasorda: Sâhibü'ş-Şurta (صاحب الشرطة - zâbita ve polis hizmetlerinin başındaki görevli)

Zahbaleil: Sâhibü'l-leyl (صاحب الليل - bir şehirde o şehrin gece güvenliğini sağlamakla görevli kadı)

Zaherar: Sahara (سحر - sahur yapmak; sahur yemeği yemek)

Zahínas/Çabines: Sahîne (سخينة - sıcak yenen bir un lapası; süpürge bitkisi ve darısı)

Zahón/Çahon: Sâk/Sikân (ساق / سقان - özellikle avcılar ve çobanlar tarafından giyilen bir tür tulum)

Zahora: Sahûr (سحور - sahur)

Zahorî: ez-Zuhûrî/ez-Zühârî (الظهوري / الزهاري - gizli olanı keşfetme gücüne sahip olup çubukla yeraltı suyu veya maden arayan kimse; su kâhini; başkalarının ne düşündüğünü kolayca tahmin edebilen basiretli ve çok zekî kimse)

Zaida: Seyyide (سيدة - seyyide; hanımefendi)

Zaino: Zehîm/Sâhım (زهيم / ساحم - yalancı, hâin ve güvenilmez kimse; yekpâre koyu kahverenkli at; yekpâre siyah renkli sığır)

Zalama/Zalamelé/Salamalec/Salamaleque: Selâm/es-Selâm aleyk (السلام عليك / سلام) - etkileyici sevgi gösterisinde bulunmak; sevgi ve saygı gösterisi olarak selam vermek)

Zalamería/Jametería: el-Îtrâ' (الإطراء - dalkavukluk; birini övmeye aşırıya gitme)

- Zalea: Selîha (سليخة - koyun postu)
- Zalear/Zacear: Selah (سلخ - birşeyi bir yerden başka bir yere kolayca sürüklemek; sığır kesmek)
- Zalona: Zenûne (زنونة - geniş ağızlı ve iki kulplu büyük sırsız toprak vazo; büyük sürahi)
- Zamacuco: ez-Zemmû'l-ahmak (الذم الأحمق - ahmak ve beceriksiz kimse; sarhoş)
- Zamboa: Zembû'a (زمبوعه - bir greyfurt çeşidi)
- Zambra/Çambra: Zemre (زمره - Endülüslülerce yapılan danslı gürültülü bir şenlik; Müslümanların kullandığı bir tekne çeşidi)
- Zamor: Semmûr (سمور - samur kürkü)
- Zanahoria/Azanoria/Azahanoria/Acenoria/Cenoria: İsfenâriyye (إسفارية - Grekçe menşeli, havuç)
- Zaque: Zaqq (زق - kuyudan su almada kullanılan deri kova; mecazen sarhoş)
- Zaquizami: es-Sakfü'ş-Şâmî (السقف الشامي - tavanarası küçük oda; Şam usulü çatıkata veya dam)
- Zara: Derâ/Dürâ/Zürâ/Zehr (ذرة / ذرة / ذرة / زهر - Türkiye-Osmanlı buğdayı darı; tohumluk; tane; çiçek)
- Zarabanda: Serbend (سرند - Farsça menşeli, bir İspanyol dans çeşidi)
- Zarafo/Çarâfo: Sarrâf (صراف - para değiştirici)
- Zaragüelles: Serâvil (سراويل - geniş pileli şort; elbise altına giyilen içlik)
- Zaranda/Zarandillo/Zarandaja/Çaranda/Azerenar:
Serende/Serendî/Serendece (سرندي / سرندي / سرندي - Farsça'dan Arapça'ya geçen bir kelime, toprak, kum, üzüm eleği; mutfakta kullanılan süzgeç)
- Zarandar: Serende (سرندي - Farsça'dan Arapça'ya geçen bir kelime, elemek ve süzmek)
- Zaratán/Zarazán: Seretân (سرطان - meme kanseri; habis ur; yengeç)
- Zarco/Zarca: ez-Zerkâ' (الزرقاء - açık mavi; gök mavisi; mavi gözlü kadın)

Zarelo/Zaraguelles/Coroulas/Ceroulas: Sirvâlû'l-inkâz (الإنقاذ - سروال don; iççamaşırı)

Zarracatîn: Sâriku't-tîn (سارق التين - "incir hırsızı" anlamından mecazen; değerli bir malı düşük fiyata almağa çalışan vurguncu veya fırsatçı)

Zatali: Cedâl (جدال - yuvarlak ve yeşil bir hurma çeşidi)

Zatara: Hattâre (خطارة - nehir taşımacılığında kullanılan bir çeşit sal)

Zavalachen: Sâhibü'l-Ahkâm (صاحب الأحكام - hukuk kaidelerinin uygulanmasında görülen anlaşmazlıkları nedenlerini açıklayarak çözen kadı)

Zéjel: ez-Zecel (الزجل - Zecel; Endülüs halk lisânı el-Acemiyye'nin daha çok İspanyolca'ya yakın şeklinden meydana gelen ve Endülüs'te kullanımı yaygınlaşan müveşşahların geliştirilmesiyle ortaya çıkmış olan edebî bir şiir biçimi)

Zofra: es-Süfre (السفرة - bir Endülüs halı çeşidi)

Zorzal: Zerzâr/Zürzûr (زرزور / زرزار - karatavuk cinsi bir kuş; kurnaz ve zekî adam)

Zuavo/Zouave: ez-Zivâve/ez-Zivâvî (الزواوي / الزواوة) - Cezayir'deki Zivâve Berberî kabilesinden Fransa hizmetinde çalışan Cezayir piyade birliği)

Zubia: ez-Zübye (الزبية - büyük miktarda suyun hızla döküldüğü yerde dönen çark)

Zulacar: Sülâka (السلافة - su boruları ve diğer hidrolik çalışmalarda kullanılan ve kireç, öğütülmüş cam, cüruf ve yağ gibi maddelerin bileşiminden meydana gelen bir çeşit bitümlü macun ile kaplamak veya tutturmak)

Zulaque: es-Sülâka (السلافة - su boruları ve diğer hidrolik çalışmalarda kullanılan ve kireç, öğütülmüş cam, cüruf ve yağ gibi maddelerin bileşiminden meydana gelen bir çeşit bitümlü macun; bitümen)

Zulla: es-Sülle (السلة - korunga veya avliyaotu)

Zumacar: Summâk (قسما - derileri sumak ile salamurada bırakmak)

Zumaque/Sumach/Summaq/Sumac: Summâk (قسما - sumak; bir çeşit üzüm şarabı)

Zumo: ez-Zûm (الزوم - Süryanice'den veya Grekçe'den Arapça'ya geçen bir kelime, bitki, çiçek, meyve ve benzerlerinin sıkılmış doğal suyu)

Zurriaga: Sürriyaka (سرياقا - kırbaç; muziplik)

Zurriagar: Sürriyaka (سرياقا - kırbaçla cezalandırmak)

Zurumî: Cürûmî (جرومي - çekirdekli bir üzüm çeşidi)¹

---

¹ Ebu'l-Fazl Cemâleddîn İbn Manzûr (ö. 711/1311), *Lisânü'l-Arab*, Dâru Sâdır, I-X, Beyrut (t.y.); İlyâs Kinsal, “Kelimât Arabiyye fi'l-Lisâni'l-İsbâni”, *Lügatü'l-Arab*, XI/1 (1974), s. 182-202; Reinhart Pieter Anne Dozy (1820-1883) - Willem Herman Englemann, *Glossaire des mots espagnols et portugais dérivés de l'arabe*, E.J. Brill, Leiden 1869, e-kitap (çevrimiçi) <http://www.archive.org/details/glossairedesmot00englgoog>, 02 Haziran 2012; Stephen Weston (1747-1830), *Remains of Arabic in the Spanish and Portuguese Languages*, S. Rousseau, London 1810; Leopoldo de Eguílaz y Yanguas, *Glosario etimológico de las palabras españolas: (castellanas, catalanas, gallegas, mallorquinas, portuguesas, valencianas y bascongadas) de origen oriental (arabe, hebreo, malayo, persa y turco)*, La Lealtad, Granada 1886; Federico Corriente, *Diccionario de arabismos y voces afines en iberorromance*, Madrid 1999; a. m., *Dictionary of Arabic and Allied Loanwords: Spanish, Portuguese, Catalan, Galician and Kindred Dialects*, Brill, Leiden 2008; *Diccionario De La Lengua Española*, Real Academia Española, (22. baskı), Madrid 2009, (çevrimiçi) <http://lema.rae.es/drae>; <http://www.spanishdict.com/translation>, “The World’s largest Spanish-English dictionary, translation, and language learning website”, Curiosity Media Inc., 22 Mayıs 2012; Antônio Houaiss, *As Projeções da Língua Árabe na Língua Portuguesa*, (çevrimiçi) <http://www.hottopos.com/collat7/houaiss.htm>, 01 Ağustos 2012; Francis Johnson (1796-1876) - Franciszek Meninski (1623-1698) - John Richardson (1741-1811) - Sir Charles Wilkins (1750-1836), *A dictionary, Persian, Arabic, and English*, Robarts, University of Toronto, 1852, e-kitap (çevrimiçi) <http://www.archive.org/details/dictionarypersia00johnuoft>, 02 Haziran 2012; Henri Lammens (1862-1937), *Remarques sur les mots français dérivés de l'arabe*, Beyrouth Imprimerie Catholique, Beyrut 1890, e-kitap (çevrimiçi) <http://www.archive.org/details/remarquessurlesm00lammuoft>, 02 Haziran 2012; E. W. Lane (1863-1876) - S. Lane-Poole (1877-1893), *Arabic-English Dictionary*, Lexicon, Copious, Eastern Sources, EK'amoos, 1863-77-93, 6-8 v., e-kitap (çevrimiçi) <http://www.archive.org/details/ArabicEnglishLexicon.CopiousEasternSources.EnlargedSuppl.Kamoos.Lane.Poole.1863>, 02 Haziran 2012; Maíllo Salgado, Felipe, *Los arabismos del castellano en la Baja Edad Media: Consideraciones históricas y filológicas*, Universidad de Salamanca, Salamanca 1991/1998; Mevlüt Sarı, *el-Mevârid Arapça-Türkçe Lügat*, Bahar Yayınları, İstanbul 1982;

SONUÇ

Endülüs, sekiz asra yakın ömrünün ilk dört asrında Maşrık İslam ülkesiyle adeta bütünleşmiş durumdaydı. Ömrünün büyük bir bölümünde siyaseten ondan farklı bir devlet olsa da gerek insan varlığı ve gerekse kültürel ve iktisadi alanlarda neredeyse tam bir birliktelik söz konusuydu. Asırlar süren kendi sosyo-kültürel gelişim süreci içinde Endülüslüler, özellikle Maşrık İslam ülkesinde gelişmiş olan İslam kültürünü bütün unsurlarıyla birlikte Endülüs'e taşımışlar ve ona İber Yarımadası'nda mevcut olan kültürel mirası da ekleyerek kendilerine özgü hale gelecek şekilde yeniden işlemiş ve geliştirmişlerdir. Sonuçta ortaya Endülüs İslam kültürü ve medeniyeti olarak adlandırılan tarihî bir gerçeklik çıkmıştır.

Sadece bu çalışmada ele alınan kelimelere bakıldığında bile kolayca anlaşılabilceği gibi, özellikle medeniyetin beş temeli sayılabilecek tarım, ticaret, şehirleşme, bilim ve sanat alanlarında çağdaşlarına nisbetle bâriz üstünlüğe sahip olduğu görülen Endülüs kültürü, İber Yarımadasında görece çok ilkel şartlarda yaşayan toplulukları ve onların tarihî uzantısı olan Franklar ile diğer Avrupa halklarını kendisine hayran bırakmıştır. Gerek Endülüs'te ve gerekse Maşrık'taki ülkelerde yaşayan Müslümanlar, bir nevi o çağlara has küresel kültürün belirleyicileri olmuşlardır. Onların sahip olduğu İslam medeniyeti ise yeryüzünde yaygın ve özenilen bir kültürün taşıyıcısı olmuştur. Dolayısıyla onlar bu medeniyete sahip olmayan diğer milletleri derinden etkilemişlerdir. Asırlarca süren bu etkileme süreci içinde, İslam medeniyetinin taşıyıcısı rolünü oynayan Arapça'dan, fakat özellikle ve büyük oranda Endülüs kültür havzasından diğer Avrupa dillerine her alanda sayısız kelime ve kavram geçmiştir. Bu kelime ve kavramlar, çağdaş Batı uygarlığının beslendiği ana alana işaret eden önemli delillerden yalnızca birisidir.

Walter William Skeat (1835-1912), *An etymological dictionary of the English language*, Oxford Clarendon Press, Robarts, University of Toronto, London 1888, e-kitap (çevrimiçi)
<http://www.archive.org/details/etymologicaldict00skeauoft>, 02 Haziran 2012;
Türkçe Büyük Sözlük, Türk Dil Kurumu, (çevrimiçi) <http://tdkterim.gov.tr/bts>, 22 Mayıs 2012

Endülüs-İslam kültürünün kelime ve kavramlar sayesinde İslam kültür coğrafyasından Hristiyan kültür coğrafyasına geçişi, havada yapraktan kokuya kadar görünür görünmez ne varsa taşıyan rüzgâr misali her alanda gerçekleşmiştir. Yeme-içmeden giyime, tarımdan ticarete, askerlikten denizciliğe, bilimden edebiyata, sanattan mimariye ve hatta gündelik hayatta sıradan sayılabilecek pekçok şeye kadar bu coğrafyada ne varsa bu kelime ve kavramlar vasıtasıyla çevre topluluklara yayılmıştır. Dolayısıyla bu kelimeler bize Ortaçağ'da Müslümanların eriştiği yüksek medeniyetin resmini de tasvir etmektedir.

Burada alanda şimdiye kadar yapılan çalışmalarda yer verilen kelime sayısına değinmek de yerinde olacaktır. Yapılan incelemelere göre, Arapça'dan İspanyolca veya İber Yarımadası'ndaki yerel diller ile diğer Avrupa dillerine geçen kelime ve kavramların sayısını kesin olarak söylemek mümkün değildir. Çünkü, araştırmalarda 650'den 6000'e kadar değışen sayıda kelime mevcuttur. Dozy'nin çalışmasında 1450, Eguilaz'inkinde 5400 civarındadır. En fazla sayıda kelime ve kavrama yer veren çalışma ise F. Corriente'nin araştırmasıdır ki, bunda 5000 ilâ 6000 arası kelime ve kavram mevcuttur. Bu çalışmada ise, farklı şekillerini bir kenara bırakarak söylendiğinde 1476 kelime veya kavram yer almaktadır.

Sonuç olarak, caydırıcı maddi gücünü ya da kendini müdafaa kabiliyetini yitiren bir millet ya da devletin zamanla topraklarını kaybetmesi ne kadar doğal bir gelişmeysen, vatanını kaybeden bir kültür ya da medeniyetin zamanla kaybolması veya büyük oranda yok olması da o kadar doğal bir hâdisedir. Vatanları olan Endülüs Hristiyanlar tarafından ele geçirilen Endülüslüler, ya ülkeyi terk etmişler ya da yeni hâkim gücün kültürüne boyun eğerek yaşamak zorunda kalmışlardır. Ülkede eskiye ya da Müslümanlığa ait ne varsa bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde yok edilmiş ve yerini yeni Hristiyan kültürü veya hayat tarzı almıştır. Dolayısıyla, İberya Yarımadası toplumuyla asırlar içinde bütünleşmiş bulunan ve Endülüs İslam kültürü ya da medeniyetinin taşıyıcısı niteliğindeki kelime ve kavramlar da bir-iki asır zarfında büyük oranda kaybolmuştur. Gerçekte İspanya ve Portekiz'de XIII. yüzyıldan itibaren başlayan ve XVII. yüzyıla kadar süren bu süreçte gerçekleşen büyük kültürel değişimin bir benzerini Osmanlı Türkleri ve milletleri de yaşamıştır. Osmanlı

gücü ve dolayısıyla topraklarının kaybını, Osmanlı dili ve kültürünün büyük ölçüde kayboluşu izlemiştir. İspanya’da bu temel değişim ve dönüşüm süreci birkaç asırda tamamlanmışken, Türkiye’de ve Osmanlı coğrafyasında henüz tamamlanmamış fakat sürmektedir.

KAYNAKÇA

Abu-Haidar, J. A., “Los arabismos del castellano en la baja edad media (consideraciones históricas y filológicas)”, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, University of London (1985), 48(2), s. 353-354

Abulafia, David, “The Role of Trade in Muslim-Christian Contact During the Middle Ages”, *The Arab Influence in Medieval Europe*, ed. Dionisius A. Agius-Richard Hitchcock, Lebanon 1994, s. 1-24

Allan, James W., “The Influence of the Metalwork of the Arab Mediterranean on that of Medieval Europe”, *The Arab Influence in Medieval Europe*, ed. Dionisius A. Agius-Richard Hitchcock, Lebanon 1994, s. 44-62

Anderson, Gláire D. - Mariam Rosser - Owen Brill, *Revisiting al-Andalus: perspectives on the material culture of Islamic Iberia and beyond*, Brill, Leiden 2007

“Arabic Language Influence on the Spanish Language”, “List of Arabic loanwords in English”, “List of French words of Arabic origin”, “List of Portuguese words of Arabic origin”, (çevrimiçi) <http://en.wikipedia.org>, 29 Haziran 2012

Artz, Frederick B., *Orta Çağların Tini 200-1500*, çev. Aziz Yardımlı, idea, İstanbul 1996

Âşûr, S.A., *Hadâretü ve nuzumü Avrubbâ el-Usûru'l-Vüstâ*, Kâhire 1966

Bâmmât, Haydar, *Mecâlâ'l-İslam*, çev. Âdil Züaytir, Kahire, 1956

Baretti, Joseph, *A Dictionary, Spanish and English, and English and Spanish: Containing the signification of words and their different uses; together with the terms of arts, sciences, and trades*, (Google e-kitap) <http://books.google.com.tr>, 02 Temmuz 2012

Braudel, Fernand, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, çev. M. Ali Kılıçbay, İmge, II, Ankara 1994

Braudel, Fernand, *Medeniyet ve Kapitalizm*, çev. Mustafa Özel, İz, İstanbul 1996

Burnett, Charles, “An Islamic Divinatory Technique in Medieval Spain”, *The Arab Influence in Medieval Europe*, ed. Dionisius A. Agius-Richard Hitchcock, Lebanon 1994, s. 100-135

Campbell, D., *Arabian Medicine and its Influence on the Middle Ages*, I-II, London 1926

- Castro, Americo, *The Spaniards*, Berkeley 1971
- Constable, Olivia Remie, *et-Ticâretü ve't-tüccâr fi'l-Endelüs*, Art. trc. Faysal Abdullah, Mektebetü'l-Ubeykân, Riyad 2002
- Corominas, Joan, *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*, Madrid 1980-1991
- Corriente, Federico, *Diccionario de arabismos y voces afines en iberorromance*, Madrid 1999
- Corriente, Federico, *Dictionary of Arabic and Allied Loanwords: Spanish, Portuguese, Catalan, Galician and Kindred Dialects*, Brill, Leiden 2008
- Cuadrado, Luis Teófilo Gil, "La influencia musulmana en la cultura hispano-cristiana medieval", *Anaquel de Estudios Arabes*, S. 13 (2002), s. 37-65
- Daniel, Norman, *The Arabs and Medieval Europe*, Longman, London 1979
- Denedeş, Abdülatıf *el-Endelüs fi nihâyeti'l-Murâbitîn ve müstehilli'l-Müvahhidîn: Asru't-Tavâifi's-Sâni (1116-1151)*, Beyrut 1988
- Diamond, Jared, *Tüfek, Mikrop ve Çelik: İnsan Topuluklarının Yazgıları*, çev. Ülker İnce, TÜBİTAK, Ankara 2004
- Diccionario De La Lengua Española*, Real Academia Española, (22. baskı), Madrid 2009, (çevrimiçi) <http://lema.rae.es/drae>
- Dozy, Reinhart Pieter Anne (1820-1883) - Willem Herman Englemann, *Glossaire des mots espagnols et portugais dérivés de l'arabe*, E.J. Brill, Leiden 1869, e-kitap (çevrimiçi) <http://www.archive.org/details/glossairedesmot00englgoog>, 02 Haziran 2012
- Eguilaz y Yanguas, Leopoldo de, *Glosario etimologico de las palabras españolas: (castellanas, catalanas, gallegas, mallorquinas, portuguesas, valencianas y bascongadas) de origen oriental (arabe, hebreo, malayo, persa y turco)*, La Lealtad, Granada 1886
- Fehervari, G., "Working in Metal: Mutual Influences Between The Islamic World and The Medieval West", *JRAS: Journal of the Royal Asiatic Society*, I, London (1977), s. 3-15
- Gibb, Hamilton A.R., "The Influence of Islamic Culture in Medieval Europe", *Bulletin of the John Rylands Library*, 38/1, (Manchester) 1955, s. 82-98
- Ginio, Alisa Meyuhas, *Jews, Christians and Muslims in the Mediterranean World After 1492*, London 1992
- Golladay, Sonja Musser, *Los Libros de Acedrex Dados E Tablas: Historical, Artistic and Metaphysical Dimensions of Alfonso X's "Book of Games"*, The University of Arizona, ProQuest, Arizona 2007
- Gorbea, Antonio Almagro - Hamid Triki - María Jesús Viguera, *Itinerario cultural de Aalmorávides y Almohades: Magreb y Península Ibérica*, Fundación El Legado Andalusi, Granada 1998
- Hakimi, M. Rıza, *İslam Bilim Tarihi*, İnsan Yayınları, İstanbul 1999
- Hamevî, Yâkût, *Mu'cemü'l-buldân*, I, Mısır 1906

- Hamilton, Rita - Alan David Deyermond, *Medieval Hispanic studies presented to Rita Hamilton*, Tamesis, London 1976
- Hassan, Ahmed Y., “Transfer of Islamic Science to the West”, *Foundation for Science Technology and Civilization*, FSTC Limited, P.I: 625, www.fstc.co.uk, Eylül 2006
- Hill, Donald R., “Arabic Fine Technology and its Influence on European Mechanical Engineering”, *The Arab Influence in Medieval Europe*, (ed. Dionisius A. Agius-Richard Hitchcock), Lebanon, Ithaca Press, 1994, s. 25-43
- Himyerî, İbn Abdülmü'min (ö. 900/1495), *er-Ravzu'l-mi'târ fi haberî'l-aktâr (Sıfatü Cezîreti'l-Endelüs)*, thk. İhsan Abbâs, Beyrut 1984
- Hitti, P. Khuri, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, II, çev. S.Tug, İstanbul 1989
- Houaiss, Antônio, *As Projeções da Língua Árabe na Língua Portuguesa*, (çevrimiçi) <http://www.hottopos.com/collat7/houaiss.htm>, 01 Ağustos 2012
- <http://www.spanishdict.com/translation>, “The World’s largest Spanish-English dictionary, translation, and language learning website”, Curiosity Media Inc., 22 Mayıs 2012
- <http://www.wordmeaning.org>, Abogados en Bilbao, 22 Mayıs 2012
- Imamuddin, S. M., *Some Aspects of the Socio-Economic and Cultural History of Muslim Spain 711-1492 A.D.*, Brill, Leiden 1965
- “Influence of Arabic on Other Languages”, (çevrimiçi) <http://en.wikipedia.org>, 01 Mayıs 2012
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemâleddîn (ö. 711/1311), *Lisâni'l-Arab*, Dâru Sâdir, I-X, Beyrut (t.y.)
- Johnson, Francis (1796-1876) - Franciszek Meninski (1623-1698) - John Richardson (1741-1811) - Sir Charles Wilkins (1750-1836), *A dictionary, Persian, Arabic, and English*, Robarts, University of Toronto, 1852, e-kitap (çevrimiçi) <http://www.archive.org/details/dictionarypersia00johnuoft>, 02 Haziran 2012
- Kinsal, İlyâs, “Kelimât Arabiyye fi'l-Lisâni'l-İsbâni”, *Lügatü'l-Arab*, XI/1 (1974), s. 182-202
- Lammens, Henri (1862-1937), *Remarques sur les mots français dérivés de l'arabe*, Beyrouth Imprimerie Catholique, Beyrut 1890, e-kitap (çevrimiçi) <http://www.archive.org/details/remarquessurlesm00lammuoft>, 02 Haziran 2012
- Lane, E. W. (1863-1876) - S. Lane-Poole (1877-1893), *Arabic-English Dictionary*, Lexicon, Copious, Eastern Sources, EK'amoos, 1863-77-93, 6-8 v., e-kitap (çevrimiçi) <http://www.archive.org/details/ArabicEnglishLexicon.CopiousEasternSources.EnlargedSuppl.Kamoos.Lane.Poole.1863>, 02 Haziran 2012
- Levi-Provençal, Evariste, *el-Hadâratü'l-Arabiyye fi İsbânya*, çev. Tâhir Ahmed Mekki, Dâru'l-Maârif, Kâhire 1994

- MacCabe, Joseph, *Medeniyetü'l-Müslimîn fî İsbanya*, trc. M. Takiyyüddin el-Hilâlî, Rabat 1985
- Maıllı Salgado, Felipe, *Los arabismos del castellano en la Baja Edad Media: Consideraciones históricas y filológicas*, Universidad de Salamanca, Salamanca 1991/1998
- Manzano Moreno, Eduardo, "Christian-Muslim Frontier in Al-Andalus: Idea and Reality", *The Arab Influence in Medieval Europe*, ed. Dionisius A. Agius-Richard Hitchcock, Lebanon 1994, s. 83-99
- Marcos Marín, Francisco, "Romance andalusí y mozárabe: dos términos no sinónimos", *Estudios de Lingüística y Filología Españolas*, Homenaje a Germán Colón, Madrid 1998, s. 335-341
- Marcos Marín, Francisco, "Toledo: su nombre árabe y sus consecuencias lingüísticas hispánicas", *Revista del Instituto Egipcio de Estudios Islámicos en Madrid*, XXX, 1998, 93-108
- Mez, Adam, *Onuncu Yüzyılda İslâm Medeniyeti İslâm'ın Rönesansı*, çev. Salih Şaban, İnsan Yayınları, İstanbul 2000
- Murata, Sachiko - William Chittick, *İslâm'ın Vizyonu*, çev. Turan Koç, İnsan, İstanbul 2000
- Nedvî, Ebu'l-Hasen, *Müslümanların Çöküşüyle Dünya Neler Kaybetti*, cev. Abdülkerim Özaydın, İstanbul, Bir, 1986
- O'Callaghan, Joseph F., *A History of Medieval Spain*, Cornell University Press, Ithaca 1975
- O'Callaghan, Joseph F., *Reconquest and Crusade in Medieval Spain*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 2004
- Özdemir, Mehmet, "Endülüs", *DİA*, XI, 211-225
- Puig, Roser, "La proyeccion ortografica en los instrumentos astronomicos: del Oriente Islamico a la Europa del Renacimiento", *Mecelletü'l-Ma'hedi'l-Mısrî*, Kısmü'l-Frencî, C.XXVI, (Madrid) 1993-94, s. 249-262
- Raguin, Virginia Chieffo, *Women's Space: Patronage, Place, And Gender in The Medieval Church*, State University of New York Press, Albany 2005
- Robinson, Cynthia - Leyla Rouhi, *Under The Influence: Questioning the Comparative in Medieval Castile*, Brill, Leiden 2005
- Robinson, Cynthia, *In praise of song: the making of courtly culture in Al-Andalus and Provence, 1005-1134 A.D.*, Leiden 2002
- Roux, Jean-Paul, *L'Islam en Occident: Europe-Afrique*, Paris 1959
- Runciman, Sir Steven, "Avrupa Medeniyetinin Gelişmesi Üzerindeki İslâmî Tesirler", çev. Nûşin Asgarî, *Şarkiyat Mecmuası*, S. 3, İstanbul (1969), s. 1-12
- Salloum, Habeeb, "Arabic Contributions to the Spanish Language", The Center for Arab Culture and Dialogue Website, (çevrimiçi) http://www.alhewar.net/Basket/Habeeb_Salloum_Spanish_Language.htm, 20 Ağustos 2012

- Sanz, José Luis Martínez, *Al-Ándalus, Los Árabes en España*, EDIMAT, Madrid 2011
- Sarı, Mevlüt, *el-Mevârid Arapça-Türkçe Lügat*, Bahar Yayınları, İstanbul 1982
- Sevilla-Sharon, Moshe, *Türkiye Yahudileri: Tarihsel Bakış*, Jerusalem 1982
- Shaath, Nada, *Arabic Influence on the Spanish Language*, (çevrimiçi) <http://www.arabic-socal.com>, 20 Ağustos 2012
- Skeat, Walter William (1835-1912), *An etymological dictionary of the English language*, Oxford Clarendon Press, Robarts, University of Toronto, London 1888, e-kitap (çevrimiçi) <http://www.archive.org/details/etymologicaldict00skeauoft>, 02 Haziran 2012
- Sola-Solé, Josep María, *Sobre árabes, judíos y marranos y su impacto en la lengua y literatura españolas*, Barcelona 1983, s. 279
- Spaulding, Robert K, “How Spanish Grew”, University of California Press, Chapter 5: *Arabic Spain*, Berkeley 1942/1971, pp. 53-62.
- Trend, J. B., *The Civilization of Spain*, London 1944
- Türkçe Büyük Sözlük*, Türk Dil Kurumu, (çevrimiçi) <http://tdkterim.gov.tr/bts>, 22 Mayıs 2012
- Wacks, David A., *Framing Iberia: Māqamāt and Frametale Narratives in Medieval Spain*, Leiden 2007
- Waines, David, “The Culinary Culture of Al-Andalus“, *The Legacy of Muslim Spain*, ed. Salma Khadra Jayyusi - Manuela Marín, E. J. Brill, Leiden 1992
- Watt, W. Montgomery, *The Influence of Islam on Medieval Europe*, Edinburgh 1972
- Weekley, Ernest (1865-1954), *An Etymological Dictionary of Modern English*, J. Murray, Robarts, University of Toronto, London 1921, e-kitap (çevrimiçi) <http://www.archive.org/details/etymologicaldict00weekuoft>, 02 Haziran 2012
- Weston, Stephen (1747-1830), *Remains of Arabic in the Spanish and Portuguese Languages*, S. Rousseau, London 1810
- Wulstan, David, “Boys, Woman and Drunkards: Hispano-Mauresque Influences on European Song?”, *The Arab Influence in Medieval Europe*, ed. Dionisius A. Agius-Richard Hitchcock, Lebanon 1994, s. 136-167

HATAY KENTİYLE İLGİLİ FACEBOOK GRUPLARINDA FRANCO-ARAB İZLERİ

ALİM KORAY CENGİZ*

ÖZET

Hatay’da resmi dil Türkçenin yanı sıra Arapça da günlük yaşamda ikidilli bireylerce etkin olarak kullanılan bir dildir. Arapça, bu kentte varlığını genellikle sözlü düzlemde sürdürmektedir. Bununla birlikte Arapça, günümüzde en önemli sosyal paylaşım sitelerinden biri olan Facebook’ta Hatay ile ilgili gruplarda da büyük oranda Türkçe alfabe esas alınarak kullanılmaktadır.

Arap dünyasının sanal medyasında da Arap harflerinin yanı sıra Latin harfleri ile de yazmak son zamanlarda sıklıkla görülen bir eğilimdir ve internet kullanıcıları arasında Franco-Arab şeklinde nitelendirilmektedir. Hatay’la ilgili bu çalışma, Facebook’ta Hatay ili ve kültürüyle ilgili bilgiler içeren “Antakya, Leameee, Sosyalist Nusayriiler, Arapça Atasözleri ve Deyimler vb.” gruplarda yer alan Arapça konuşmaları Toplumdilbilim ve Dil Antropolojisinin bakış açısı ile incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında Latin harfleri ile yazılan Arapçanın nasıl kullanıldığı incelenecek, bireylerin kendilerini ne şekilde ifade ettiklerine bakılacaktır. Bireylerin kullandıkları dilin kültür grupları arasında farklılık gösterip göstermediği dil kimlik ilişkisi kapsamında ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Toplumdilbilim, İki Dillilik, Arapça, Hatay, Facebook.

FRANCO-ARAB TRACES İN HATAY FACEBOOK SOCIAL MEDIA GROUPS

ABSTRACT

In Hatay province, Arabic is effectively used like the official language Turkish by the bilingual people in daily life. Arabic is generally spoken orally in Hatay. However, Arabic is used in ‘Facebook’ which is one of the most prominent social media web page amongst the others, mainly based on Turkish alphabet.

Writing with Latin letters in Arabic spoken countries’ social media is a popular incline recently and it is called Franco-Arab by internet users. This study aims to observe the written Arabic in some Facebook groups such as Antakya, Leameee, Socialist Nusayriyah and Arabic Proverbs and Idioms, etc.

---

* Mustafa Kemal Üniversitesi, YADİM İngilizce Öğretmeni

which involve information about Hatay province and its culture from the point of view of Sociolinguistics and Linguistic Anthropology. In the frame of the study, Arabic used by Latin letters will be examined and pointed out how bilingual individuals express themselves. It will be studied whether the language choice varies from one cultural group to another within the scope of language and identity.

Keywords: *Sociolinguistics, Bilingualism, Arabic, Hatay, Facebook.*

GİRİŞ

Hatay, coğrafi konumu itibariyle üç kıta Asya, Afrika ve Avrupa için geçiş yolu olduğundan geçmişten bugüne çok kültürlü ve çok etnikli bir yapıya sahip olmuştur (Türk, 2010:8). Bu kıtalar arasında bir köprü görevi görmesi, verimli toprakları, deniz kıyısında oluşu gibi özellikleri ve ikliminin kış mevsimleri için çok sert geçmediği düşünüldüğünde Hatay'ın tercih edilen bir yerleşim yeri olma sebebi daha da belirginleşecektir. Bu etnik çeşitlilik bugün de halen varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla, Türkçe, Arapça, Kürtçe, Özbekçe, Çerkezce ve Ermenice gündelik yaşamda halen konuşulan dillerdir.

Türkiye'de Arapça farklı diyalektleriyle Hatay, Mersin, Adana, Urfa, Mardin, Siirt, Diyarbakır, Batman ve Muş kentlerinde konuşulmaktadır. Bu diyalektler, beş ana-diyalekt (lehçe) grubu ile ilişkilendirilmektedir.¹ Hatay, Mersin ve Adana'da konuşulan Arapça *Suriye*, Urfa'da konuşulan Arapça *Suriye Bedevi*, Mardin, Siirt, Diyarbakır, Batman ve Muş'ta konuşulan Arapça *Mezopotamya* grubuna bağlıdır (Jastrow, 2006:154-155). Hatay'da Sünniler, Aleviler, Hıristiyanlar ve Antakya ilçesinde yaşayan Yahudi topluluğu tarafından konuşulan Arapça, dilbilimsel olarak Suriye-Filistin diyalekti bölgesinin kuzeybatı çevresinde yer almaktadır. Bedevi diyalektleri ise Suriye'nin kuzey ve kuzey doğusunda yaşayan *Şāwī* Bedevilerinin diyalektleriyle yakından bağlantılıdır (Arnold, 2006:111).

Doğruel (2005:31), Hatay'da kesin olmamakla birlikte 400.000 Arap Alevi, 4000 civarında Arap Ortodoks, 120'si

---

¹ Arap diyalektleri, genel olarak beş ana-diyalekt 1) *Arap Yarımadası*, 2) *Mezopotamya*, 3) *Büyük Suriye (Bilādu 'ş-Şām)*, 4) *Mısır* ve 5) *Kuzey Afrika* olarak sınıflandırılır (Jastrow, 2008:118-119).

Vakıflı köyünde olmak üzere 1000 civarında Ermeni'nin yaşadığını ileri sürer. Türk (2005:30), Hatay'daki en kalabalık etnik grubun Sünni Türkler olduğunu ve daha sonra da Arap Alevilerin (Nusayriler) geldiğini belirtirken Arap Sünniler ve Arap Hıristiyanların sayısının da az olmadığını vurgulamaktadır. Arap Aleviler daha çok Antakya, İskenderun ve Samandağ bölgesinde yaşarken Sünni Araplar ise Reyhanlı ve Altınözü bölgelerinde yoğunluktadır. Arap Aleviler için Nusayri ismi çoğunlukla literatürde kullanılsa da topluluğun üyeleri büyük oranda Nusayri ismiyle adlandırılmalarının doğru olmadığını düşünmekte ve kendilerini Arap Alevi olarak ifade etmektedirler (Mertcan, 2013:305-308).

Arapça ikideğişkelilik sergileyen bir dil olarak değerlendirilir.¹ Arnold da (2006:111-112), Hatay'da konuşulan Arap diyalektlerinin, komşu Suriye'de konuşulan diyalektlerle bağlantısı olsa da Arap dünyasının dışında konuşulduklarından Modern Standart Arapçadan az etkilenmiş ya da hiç etkilenmemiş olduklarını belirtir. Az sayıda kişinin de Arapça okumayı bildiğini, Standart Arapçanın da bireysel çabalarla ve sınırlı bir başarıyla öğrenilmeye çalışıldığını ancak günümüzde Hatay'da Arapların büyük çoğunluğunun Arapçada okuryazar olmadıklarını ifade eder. Bu nedendir ki Hatay'la ilgili Facebook gruplarında Hatay'lı Arap kullanıcılar konuştuıkları diyalekti, Arap dünyasındaki diğer kullanıcılar gibi Arap harflerinin yanısıra Latin alfabeyi de kullanarak değil, sadece Türkçe harfleri kullanarak yazmaktadırlar.

Hatay'da Arapça ikidilli bireyler tarafından günlük yaşamda kullanılmaktadır. Hatay'ın herhangi bir ilçesinde, semtinde ve sokaklarında günlük yaşamda Arapça ile başlayıp Türkçe ile devam eden ya da Türkçe başlayıp Arapça ile devam eden cümlelere çok sık rastlayabilirsiniz. Kimi zaman bir alışverişte kimi zaman arkadaşlar arasındaki neşeli bir konuşmada ya da hararetli bir tartışmada Arapçanın

---

¹ İkideğişkelilik (diglossia) kısaca *bir ülkede bir dilin iki farklı değişkesinin olması* olarak tanımlanır. Bkz. İmer, Kocaman ve Özsoy, 2011:153. Üst değişke, prestijli konuma sahip, eğitim, kültür, basın-yayın ve dini alanın dili olan *al-Fuṣḥā* 'Standart Arapça' iken alt değişke sokakta, alışverişte, gündelik hayatta kullanılan *al-ʿAmmiyya* 'halk dili (diyalekt)'dir (Ağbaht, 2014:11; Ferguson, 1959:234-236).

konuşulduğunu, dđđnlerde Arapça şarkılar sđylendiđini, bazen de pek tabii ki Arapça argo ifadeler duyabilirsiniz. Kentte Arapça yazılı dđzlemde çok gđrđnđr değildir. Ticari mđesseseler Őrdđn, Suudi Arabistan, Dubai ve Suriye gibi Arap ũlkelerinden gelen turistler için Arapça tabela ve panolar kullanmaktadır. Son zamanlarda Suriye'de yaşanan ihtilaflardan ũtđrđ Hatay'da çok sayıda Suriye'li gđmen de bulunmaktadır. Bu nedenle kentte ticari mekđnlerde Arapça yazılı metinlerin kullanımında artış gđzlenmektedir.

İki dillilikle ilgili değişik tanımlamalara rastlamak mđmkündür. Bunların içinden Skutnabb'ın (1981:97) iki dillilik tanımlamalarına bakalım. Skutnabb, iki dilliliği dđrt ana başlıkta toplamaktadır: "Doğal iki dillilik, kđltđrel iki dillilik, okul iki dilliliği ve seçkin iki dillilik". İki dili herhangi bir resmi eğitim olmaksızın genellikle de erken yaşlarda doğal yollardan gđnlđk iletişim aracı olarak kullanılması "doğal iki dillilik olarak tanımlamaktadır. Okul iki dilliliği adından da anlaşılacağı ũzere yabancı bir dili okulda resmi eğitim yoluyla ũđrenmez. Okul iki dilliliğinde ũđrenilen yabancı dil dđrt duvar arasında sınırlı kalmaktadır. Kđltđrel iki dillilik, okul iki dilliliği ile benzerlik gđsterir. Terim daha çok iş ve seyahat gibi nedenlerden ũtđrđ yabancı bir dili ũđrenen yetişkinleri ele almaktadır. Hatay ili kent merkezi Antakya periferisinden uzaktaki ilçelerde ve kđylerde yaşayan bazı eski kuşak Alevi Araplar ve Sđnni Araplar kđltđrel iki dillidir. Bu bireyler anadilleri Arapçayı yaşadıkları ortamda edinmiş ve Tđrkeyi de sonradan ũđrenmek durumunda kalmışlardır. İş yaşamının bir gereği sonucu ya da devlet okullarında resmi dil Tđrkeyi ũđrenmiřlerdir. Yeni kuşak Alevi Araplar ve Sđnni Araplar ise doğal iki dillidir (Cengiz, 2006:76).

Franco-Arab ve Sosyal Medya

Geçtiğimiz onyıllar içerisinde iletişim teknolojisi anlamında bilgisayar ve telefon gibi elektronik cihazlar ve internet kullanımı, gelişimini Batı dđnyasında sağlamıştır. Bu nedenle ilk başlarda sosyal iletişim mecraları olan ICQ, IRC gibi sohbet siteleri Arapça harflerin kullanımına olanak tanıma-maktaydı.¹ Bundan dolayı Arap internet kullanıcıları ve cep

---

¹ http://en.wikipedia.org/wiki/Arabic_chat_alphabet E.T. 01/09/2013

telefonu aracılığıyla mesaj gönderenler Arapça seslere karşılık gelen Latin harflerini kullanarak iletişim kurmaya başladılar. Arapça bilen bilgisayar, internet ve cep telefonu kullanıcıları bazen Arapça yazılı klavyeye sahip olmadıklarından bazen de pratiklik anlamında QWERTY klavyeyi kullanmak daha az süre gerektirdiğinden Latin harflerini kullanmaya başladılar. Wikipedia internet ansiklopedisi Arapçanın Latin harfleriyle kullanımını İngilizce sitesinde *Franco-Arab* olarak vermektedir.¹ Sitede geçen bir diğer kelime de *Arabi bel Engelizi dir*. Bu ifade de Arapçanın İngilizce harfleri ile yazıldığını anlatmak için kullanılmaktadır. Her iki ifade de genel olarak Arapçanın Latin harfleriyle yazılması için kullanılmaktadır. Franco-Arab ifadesinin bazı internet sitelerinde Arabic ve English kelimelerinin birleşimi olan *Arabizi* şeklinde kullanıldığı da görülmektedir. Wikipedia, Franco-Arab alfabesinin içerdiği karakterleri gösteren bir tabloyu (Resim1.) da sunmaktadır.

en.wikipedia.org/wiki/Arabic_chat_alphabet

etlerinizi buraya, yer işareti çubuğuna yerleştirin. Yer işaretlerini şimdi içe aktar...

Egyptian dialect).

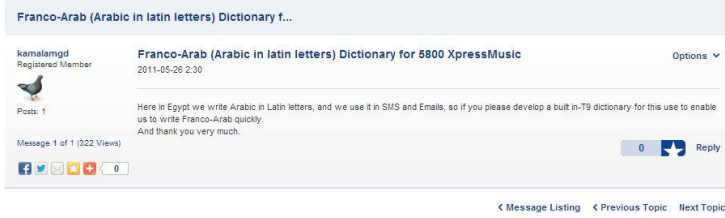
Those letters that do not have a close phonetic approximate in the Latin script are often letter that one wants to express (e.g. ع is represented using the numeral 3 because the Since many letters are distinguished from others solely by a dot above or below the mai before (e.g. 3' is used to represent ع).

Letters	Arabic Chat Alphabet	Phonetic Value (IPA)
أؤإآء	2	ʔ
ا	a / e / é [1]	æ( )~a( )~o( )~e( )~e( )
ب	b / p	b, p
ت	t	t~t̪~t̪̃
ث	s / th	s~θ
ج	g / j / dj [1]	g~j~ʒ~dʒ
ح	7	ħ~h
خ	kh / 7 / 5	x~χ
د	d	d~d̪
ذ	z / dh / th	z~ð

Resim1. Franco-Arab alfabesi.

¹ Franco kelimesi Türkçede *frenk* şeklinde okunmaktadır ve Anglosakson, Cermen veya Latin ırklarının birinden olan kimse anlamına gelir. Kelimenin bir diğer anlamı da Osmanlıların Avrupalılara, özellikle Fransızlara verdikleri isimdir. Bkz. TDK, 1992, s. 515

Cep telefonu üreticisi bir firmanın tartışma sayfasında Mısırlı bir tüketici, firmanın Franco-Arab alfabesi kullanan bir tüketici olarak kendisini dikkate almasını ve kendilerinin de kullanabileceği alfabeği içeren bir sözlük geliştirilmesini istemektedir (Resim 2.)¹.

Resim 2. Mısırlıların Franco-Arab T9 sözlük isteği

Hatay Facebook Sosyal Medyası ve Franco-Arab İzleri

İnternet, günümüz dünyasında en hızlı ilerleyen ve en çabuk kabul gören teknolojik yeniliklerden birisidir. Müzik arama ve dinleme, arkadaş bulma, sörf yapma, film seyretme gibi boş zaman değerlendirmek için her türlü etkinliğin kolayca yapılabilirdiği ve ulaşılabildiği bir alandır. Flickr, LinkedIn, Facebook, tahtını Facebook'a devreden MSN Messenger, Instagram, Youtube, Twitter, Hi5, MySpace gibi web sayfaları arkadaş bulma, video izleme, fotoğraf paylaşma ya da iş alanında belirli alanlara yönelik kişileri bulma konularında en çok bilinenlerdir. Kuşkusuz bunlar arasında en bilineni müzik dinleme, fotoğraf ve video izlenmesine ve paylaşımına görüntülü ve yazılı sohbet etmeye mesajlaşmaya olanak veren Facebook adlı sitedir. Kendi profilinizi oluşturduktan sonra başka arkadaşlarınızı isimleri aracılığıyla bulabiliyor, gruplar kurabiliyor ve oluşturduğunuz etkinliklere arkadaşlarınızı davet edebiliyorsunuz. Tüm bu özelliklerinden dolayı da sosyal bir varlık olan insan için Facebook'un tüm dünyada oldukça popüler olmasını anlamak mümkün. İnsanoğlunun en ilkel özelliği olan bilmek ve öğrenmek (Saran, 1989:9) anlamında Facebook sizin için her zaman ve her yerde.

¹ <http://discussions.nokia.com/t5/Phone-Applications/Franco-Arab-Arabic-in-latin-letters-Dictionary-for-5800/td-p/1031725> E.T. 01/09/2013

Facebook sayfalarında Hatay ile ilgili birçok sayfaya rastlamak mümkün. Bu sayfalarda Türkçe konuşmaların yanı sıra, Türkçe harflerle yazılan Arapça konuşmalar da gözlenebiliyor. Karşılıklı konuşmalarda ya da gruba yazılan mesajlarda Türkçe konuşmalar devam ederken bir anda altında Türkçe harflerle yazılmış Türkçe olmayan kelimeler görebilirsiniz. Bu kelimelerin aslında bir şekilde Türkçe harfler kullanılarak diyalekte bazı Arapça kelimelere karşılık olarak uyarlanmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Sayfalarda ikidilli bireyler hem Türkçe yazmakta hem de Arapçayı okuryazar oldukları Türkçenin alfabesindeki seslere uyarlayarak kullanılmaktadırlar. Bu çalışmada Hatay'la ilgili on farklı sayfa ve grup incelenmiştir: *Antakya, Antakya Gençlik, Harbiye, Hatay, Hatay (2), Leameee, Samandağ, Sosyalist Nusayriler, Arapça Atasözleri ve Deyimler ve Ehli Beyt*. Bu grupların bazıları doğrudan Hatay ilini tanıtmayı ve Hataylılar için bir iletişim platformu olma amacı taşırken, bazıları Hatay ilindeki ilçe isimlerinden oluşmaktadır. Kimisi ise ismi ve içerdiği konu Arapça ile ilgili olduğu için seçilmiştir. Çalışmada seçilen on adet Facebook sayfasının ya da grubun 05 Ekim 2013 tarihinden geriye dönük olarak 1-1,5 yıllık zaman dilimi içerisindeki mesaj ve konuşma içeriği taranmıştır. Bu tarama esnasında sayfalarda Türkçe harfleriyle kullanılan Arapça kelimeler ve ifadeler araştırılmıştır.

Lahm-i bilsini, Lahme le Varka ve Leame

Bilindiği üzere dil ve kültür birbiriyle yakından ilgilidir. Dilde olan herşey o toplumun kültüründe de var olacaktır. Hickerson (1980:106) bir dilin, konuşanlarının çevrelerini tanımalarına, doğal ve kültürel nesnelere tanımlamalarına ve etkinliklerini yönetme ve koordine etmelerine olanak tanıdığını belirtmektedir. *Whorf önermesi* adlı çalışmasında dil antropologu Benjamin Lee Whorf (Hickerson, 1980:108), dil ve kültür arasında yakın bir ilişki olduğunu düşündüğünü ifade etmektedir. Kültürel Görelilik olarak da bilinen çalışmasında dilin kültür üzerinde büyük etkisi olduğunu iddia ederken yine bir başka antropolog Edward Sapir de kendisiyle aynı görüşte olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla günlük yaşamdaki kültürel unsurlar da dilde kendisine yer bulmaktadır. Hatay'da yemek kültüründe tepsi kebabı ve kağıt kebabı çok bilinen ve sevilen iki yemekdir.

Facebook sayfalarında *Admin* adı verilen sayfa yöneticileri sayfalarını ve konuşma ortamını canlı tutmak için yöresel yemekleri ve kültürel nesnelere sayfalarında paylaşırlar (Resim 3.) ve sorarlar: 'Bunu seven var mı?' ya da 'Bu yemeğin adını bilen var mı?'

Resim 3. Kağıt Kebabı

Hatay'la ilgili farklı sayfalarda verilen farklı yanıtları görmek mümkün:

- *Lahmi-bilsini, Lahme bil sayniy, Lahmi bil sayni, Lahme bil sayni, Lahmee la warka, Lahmelevarka, Lahmi le warka, Lahmili warka.com.*

Arapçada *lahmi* 'et' ve *sayni* 'tepsi' kelimelerinin birleşiminden ortaya çıkan sözcük için farklı yazılışlar kullanılmıştır. Yanmayan yağlı kağıt üzerine konularak fırında domates ve biberle pişirilen et yemeğinin adı kağıda kebabtır.

‘Et’ anlamına gelen *lahmi* ve ‘kağıt’ anlamındaki *varka* kelimelerinin birleşimi de yukarıda görüldüğü gibi ortaya bir çok farklı dizilişi getirmektedir.

Resim 4. Kâğıt kebabı yazılışları

Buna bir başka örnek de Facebook web sitesindeki bir sayfanın kendisidir. Sayfanın adı Arapçada bir şaşırma, hayrete düşme ifadesinin karşılığı olan *Leamee*dir. (Resim 5.). Sayfa, gündelik hayatta olan ilginç konuları ti’ye almakta ve bir anlamda dalga geçmektedir.

Resim 5. *Leamee*

Şaşırma ve hayrete düşme anlamına gelen kelime sayfanın giriş kelimesini de sayarsak dört farklı şekilde kullanılmıştır:

- *Leamee*, *Lameeeeeeeee*, *Leameee*,
Leeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeee.

Sanal ortamlarda kelimelerin doğru yazılmasının önemli olmadığını yazışmalarda ve örneklerde çoğu zaman görebiliriz. Hele de söz konusu genç insanların yazışmalarıysa. Burada da kelimeyi diyalektteki sesletimine uygun olarak yazılmasının çok önemsenmediği ancak Türkçe sesleri gösteren harflerin esas alınarak bir yakıştırma yoluna gidildiği açıktır:

- *min reyhaniye ehleni sehlen ya hay, ehlen ve sehlen, ya ahla sahla hayyo, hayye, işlekin ikmen ğayye*

Yukarıdaki cümlelere bakıldığında karşılama cümleleri olan *ehlen* ve *sehlen* ifadesinin birden farklı şekilde yazıldığını görebiliyoruz. Yine aynı cümleler içerisinde geçen *hayye* ‘kardeş’ kelimesinin de görüldüğü gibi farklı yazımları söz konusudur: *hay, hayyo, hayye*.

Etnik Kimlik ve Dil

Hatay ve Hatay'la ilgili Facebook sayfalarına bakıldığında sayfalardaki Arapça yazılar hemen hepsinde Türkçeye nazaran oldukça azdır. Bunların arasında Franco-Arab yazılışını çağrıştıran ve Hatay Arap diyalektinin Türkçe harflerle yazılmasının daha yoğun olarak kullanıldığı iki sayfa görülür. Bunlar, Arapça Atasözleri ve Deyimler¹ ve *Sosyalist Nusayriler* adlı sayfalardır. İlk sayfada adından da anlaşılacağı üzere Hatay Arapçasında kullanılan deyimler ve atasözleri paylaşılmaktadır. Paylaşılan atasözleri ve deyimlerin Türkçe karşılıkları verilmekte, anlamları üzerine tartışmalar (Resim 6.) yürütülmektedir.

---

¹ <https://www.facebook.com/groups/sukayelmetel/> E.T. 04.10.2013

Resim 6. Arapça bir atasözünün paylaşımı

Sayfada paylaşımlar ağırlıklı olarak diyalekte yapılırken, Hataylı bireylere hitap eden bir sayfa olmasına rağmen, standart Arapçada da paylaşımlar yapıldığı ancak bu paylaşımların diyalekttekiler kadar ilgi görmediği gözlenmektedir (Resim 7.). Daha az ilgili görme durumu, daha önce belirtildiği gibi Hatay'da Arapların genellikle Arapçada okur-yazar olmadıkları ile açıklanabilir.

Resim 7. Arapça atasözü

Diğer sayfada yer alan paylaşımların ve yazılanların da Hatay ile ilgili olduğu görülmektedir. Sayfada Arap Alevi toplumuna ait kültürel unsurlar Arapçadaki isimleri kullanılarak verilmektedir. Hıristiyan ve Sünnilerde bayram sayısı nispeten daha azken Arap Alevi toplumunda birçok dini bayram bulunmaktadır (Türk, 2005:120). Yumurta bayramı sayfanın yöneticisi tarafından kutlanmakta (Resim 8.) ve birçok kişi de kutlama mesajları yazmaktadır.

Resim 8. Yumurta Bayramı

3id (...) Mberek 3leykin Cemi3en ‘Hepinizin Bayramı Kutlu Olsun’

Sürtünücü, yutaksıl, ötümlü bir ses olan [ع] (‘ayn) Franco-Arab alfabesinde şekilsel benzeşim gösteren üç (3) rakamı ile ifade edilmektedir. Sitede bu sesin Franco-Arab alfabesinde kullanıldığı şekliyle yer aldığı görülmektedir.

‘Hayırlı Sabahlar’, ‘İyi Sabahlar’ anlamında kullanılan *Sabah el 7eyr* ifadesinde ise *7eyr* sözcüğü diyalekte aslında sürtünücü, ötümsüz, artdamak ünsüzü [خ : ħ / x] ile başlamaktadır. Ancak bu ses, Franco-Arab’ta karşılığı *kh / 7’ / 5*

ile değil sürtünücü, yutaksıl, ötümsüz bir ünsüz olan [ç : ɣ] yi temsil eden 7 ile gösterilmiştir.

Sayfada zaman zaman Arap Alevi kültüründe yer alan yemek isimleri, bayram isimleri, Alevilik kültürüne ait bilgiler de paylaşılmaktadır. Sayfanın didaktik bir yapısı vardır. Üyelerine ve takipçilerine kültüre dair bilgiler vermekte (Resim 9.) ve hafızalarını canlı tutmayı hedeflediği görüntüsü vermektedir.

Şimdi de RAS SENET ve KIDDÉS bayramlarında yapılanlara bir göz atalım. Eskiden herkes Ras senet ve Kiddés bayramları için haftalar önce hazırlıklar yapardı. En önemli özelliği bu bayramlarda nişanlı kızlara ve kirvelere AYDIYE götürülmesidir. Aydiye çok zengin türülülerden oluşur. İçinde kumaştan altına, tatlıdan çereze, etten meyveye çok çeşit bulunur. Aydiyenin götürüldüğü evde RAS SENET ve KIDDÉS'e has zengin yemeklerden oluşan sofralar hazırlanır. Hazırlanan yemeklerin başlıcaları:

KİBEYBET: İçli köfte. İçinde et, soğan, maydanoz ve baharatlar bulunur. Zeytinyağında kızartılan ve sıcak suda haşlanan iki çeşidi vardır.

KURUS: Alta ve üstte et ve bulgurdan oluşan yuvarlak karışımın içinde et, soğan, maydanoz ve baharatlardan oluşturulan iç konur. Saç üzerinde pişirilerek hazırlanır.

ZİNGİLET: Un hamurunun içine baharatlı et konularak ve zeytinyağında kızartılarak yapılır.

KİBBİ BISSAYNIY: Tepside köfte.. Alta ve üstte et ve bulgurdan oluşan hamur, ortasında et, soğan, maydanoz ve baharatlardan oluşan karışımından oluşur.

LEBNİY: Pırnç pilavından ve yoğurt karışımından oluşur.

ZİLİBİ: Zeytinyağı ile kızartılan ekmek.

DIHEYRUCET: Bulgur ve et karışımından oluşan lokmaya benzeyen yuvarlak köfte.

Resim 9. Arap Alevi kültürüne dair bazı bilgiler

Resimde görüldüğü gibi Arap Alevi toplumundaki *Ras Senet* ve *Kiddes* bayramları hakkında bilgiler verilmektedir. Geçmişte bayramların nasıl olduğu, bayramla ilgili yapılan hazırlıklar, heyecanlar, kişilerin nasıl davrandığı ya da davranması gerektiği anlatılır. Bayramda yapılan ya da yapılması gereken yemekler, yemeklerin Arapçadaki orjinal isimleri, bu yemeklerin içinde neler olması gerektiği gibi konular sayfada yer alır: *Kibeybet*, *Kurus*, *Zingilet*, *Kibbi Bissayniy*, *Lebniy*, *Zilibi*, *Diheyruçet*. Eski bayramlar pek bir güzeldir, bayramlarda bu yemekler yapılır, yemeklerimizin isimleri bunlardır, bunları bilin. Sayfada takip edenlere verilen mesaj açıkça görülmektedir. Hobsbawm (2006:16) bütün icat edilmiş geleneklerin, mümkün olduğunca grup birlikteliğinin oluşması ve meşrulaştırılması için tarihe başvurduklarını belirtir. Farklı yemek isimleri, ritüeller, şarkılar, hitap şekilleri bir kültürün parçaları olarak yer almaktadır.

Sayfada birlik olma, kültürü öğrenme ve koruma mesajlarının yanısıra kendisini Nusayri olarak ifade edenlerin de

olduğu anlaşılmaktadır (Resim 10.). Sayfada kendi kùltürü ile ilgili bilgileri öğrenmek isteyenler vardır.

Resim 10. Arapça öğrenme isteğini gösteren bir yazı

Konuşmalar şu şekildedir:

- Nusayriyim ama maalesef dilimi bilmiyorum.
- Öğrenin arkadaşlar.
- Kurs olsa çok iyi olacak.

-Neredesiniz bilmiyorum ama çevreden ziyade bence de kursa gidilmesi daha iyi olabilir. Birde tabi kùltürü korumak açısından da çabalamanız gerekiyor. Sadece konuşmak yetmez diye düşünüyorum hızla asimile oluyoruz çünkü.

Gumperz (1990:1) kimlik konusunu ve sosyal, politik ve etnik ayrılıklarla birbirlerini nasıl etkiledikleri ve etkilendiklerini anlamak için ortaya çıktıkları iletişimsel süreçlere bakmak gerektiğini belirtir. İletişimin yalıtılmış bir şekilde incelenemeyeceğini ve insanların yaşamlarını etkilediği şekliyle incelenmesi gerektiğini de ifade etmektedir. Çokdilli toplumlarda dil seçimi (Mansour, 1993:21), aile, komşuluk, iş gibi sosyal davranış alanlarına göre yapıldığı bilinen bir gerçektir. Arap Alevi toplumundaki çok sayıda kùltürel ve ritüel imgenin isminin doğal olarak Arapça olması Arapçayı bu toplum için önemli bir konuma taşımaktadır. Arap Alevi toplumunun birlik ve beraberliğinin sağlanması açısından Arapça önemli bir işlev görür. Yukarıdaki konuşma metninde tavsiyelerde bulunan kişi Arapçanın öğrenilmesi gerektiğini aksi takdirde hızla asimile olduklarından bahsetmektedir. Arap Alevi toplumunda dini ritüeller, çok sayıda bayram, yemek isimlerinin çoğu ve

bayramlarda ve özel günlerde okunan dualar Arapçadır. Arapçanın kullanılmaması ya da unutulması bu etkinliklerin azalması anlamına da gelecektir.

Arapça Etkinlikler ve Tiyatro

Son dönemlerde Arapça etkinliklerin de çoğaldığını gözlemek mümkün. Arapça tiyatro oyunları bunun başlıca örneği. *Masrah El 3ase (Tiyatro As- Arapça Tiyatro)* adlı Facebook sayfası da Arapça tiyatro oynamak isteyen tiyatro severleri davet ediyor. Bu sayfanın içerisinde de Türkçe ve Arapça birlikte kullanılıyor. Aslında Hatay Antakya'da *Olur Böyle Vakalar* isimli Arapça ilk sergilenen oyunun 2005 yılında gerçekleştiğini görüyoruz.¹ Hatay'da Arap kültüründe "finnên" (ozan) geleneğinden yola çıkılarak hazırlanan belgesel film *Finnên* (Resim 11.) ile ilgili bilgilere yukarıda adı geçen Facebook sayfasında rastlamak mümkün. Aynı sayfada belgeselin 10 Mayıs 2013 tarihinde İstanbul'da gösterimde olacağı da belirtiliyor.

¹ <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/317153.asp?cp1=1> E.T. 01/09/2013

Resim 11. *Finnên* Belgeseli Afişi¹

Türkçe afişte bazı ifadelerin Arapçaları da verilmiştir. Belgeselle ilgili afişte yer verilen "*Geçmişten bugüne, yaşamın nabzını tutan Antakya'nın Arap ozanlarından şiirler, şarkılar...*" ifadesinin anlamsal içeriği şu mesajı içermektedir: Arapçanın Antakya'da kadim bir geçmişi var ve tabii ki bu kadim ve saygın geçmişte Arap toplumunu da unutmamak lazım. 2005 yılındaki *Olur Böyle Vakalar* adlı oyunla ilgili yönetmen Vejdi Koçak, Türk yazın tarihinde önemli bir yeri olan Aziz Nesin ve Muzaffer İzgü'nün öykülerinden esinlendiklerini ve bu komedi oyunlarını Arapça seslendirince ortaya farklı bir görüntü çıktığını belirtiyor. Bir başka tiyatro oyunu ise 2013 yılı Nisan ayında Düş Sanat Sahnesi tiyatro topluluğu tarafından Antakya kültür merkezinde oynanan *Ceriyne* adlı oyun (Resim 12).

Resim 12. Arapça tiyatro oyunu afişi

Oyunların Arapça oynanmasının Arapça bilen ikidilli bireyler için ayrı bir anlam ve önem ifade ettiği anlaşılıyor. Bunun somut bir örneği de *Yeni Nesil Arap Kadınları* adlı Facebook sayfası (Resim 13.). Sayfa, ağırlıklı olarak kadın kılıfına giren ve yerel kıyafetler giyen iki genç erkeğin Arapça konuşarak gündelik işleri anlatan kısa skeçlerini içeriyor.

¹ www.finnenbelgeseli.com E.T. 07.08.2014

Sayfada eklenen videoların ve konuşmaların içeriğine bakıldığında Arapça skeçlerin çok ilgi çektiği ve izleyenlerini güldürdüğü anlaşılıyor.

Resim 13. *Yeni Nesil Arap Kadınları* sayfası

Grosjean (Rubin 1968'den akt.: 137), ikidilli bireylerin birbirleri ile olan samimiyet derecesinin de dil seçiminde önemli olduğunu ve çay içerken, kızgın olduklarında, samimiyet belirten bir ifade kullanırken espri yaparken veya şakalaşırken dil seçiminin etkili olduğunu belirtiyor. *Yeni Nesil Arap Kadınları* sayfasında oyuncuların davranışları bir nevi orta oyuncuları ya da yergi sanatının ünlü karakterleri Hacivatla Karagöz gibidir. Karşılıklı atışma, dedikodu ve gündelik hayattan çıkan komik unsurları içerir. Arapça kullanıcılarının buradaki gündelik hayatı temsilen Arapça kullanılmasını, komedi unsurlarının Arapça temsil edilmesini Türkçeden daha eğlenceli bulduklarını belirtmeliyiz. O halde Arapça kullanımının ikidilli bireyde uyandırdığı imgelem ve düşünsel dünya daha zengindir.

Dilin korunması ve yaşatılması ile ilgili bir başka etkinlik de Arap Alevi toplumunun çok yoğun bir şekilde yaşadığı Samandağ ilçesinde İkidillilik konusunda gerçekleşen panel

yerel bir gazetenin 23 Ağustos 2012 tarihli haberinde¹ Samandağ Belediyesi tarafından *Anadilimiz ve İkidillilik* konulu bir panel düzenlendiği belirtiliyor. Haberde, lehçebilimci Prof. Dr. Werner Arnold ile Arap Dili Filoloğu Mahmut Ağbaht'ın konuşmacı olarak katıldığı yer alıyor. Belediye başkanı Mithat Nehir konuşmasında, konunun Türkiye’de hassas olduğunu ama aşılması gerektiğini ve geçmişte Arapça konuşmaktan utanma algısıyla büyütüldüklerini ancak bunun bir hata olduğunu, geçmişle olan bağlarını koparmamak ve kültürlerini korumak amacıyla anadili Arapçaya sahip çıkmak gerektiğini ifade ediyor.

BİZİM KENDİMİZE AİT BİR KÜLTÜRÜMÜZ VAR, BİR DİLİMİZ VAR!!!

BU HABERİN EKLENME TARİHİ 23-08-2012 / 13-17 | BU HABER TOPLAM 872 KEZ OKUNDU.

Anasayfa'ya Dön
Tüm Haberleri

Samandağ Belediyesi Tarafından "Anadilimiz ve İkidillilik" Konulu Panel Düzenlendi.

Panelistler Prof.Dr.Werner Arnold(Arapça lehçebilimci),Mahmut Ağbaht (Arap dili filoloğu)
ModeratörlüğüMuzisyen-egitimci Nihat Çay yaptı.

Panelde Samandağ Belediyesi evsahipliği yaptı.Samandağ belediye meclis salonunda gerçekleştirilen etkinliğe,

Samandağ Belediye Başkanı Mithat Nehir, Samandağ Belde belediye başkanları,Sivil toplum örgütleri temsilcileri, Meslek odalarının temsilcileri, siyasi parti temsilcileri ve Samandağ halkının yoğun katılım gösterdiği gözlemlendi.

Samandağ Belediye Başkanı Mithat Nehir konuşmasında:

"Türkiye’de bu konu hassas bir konudur. Biz bu konuyu aşmak zorundayız. Biz geçmişten bu güne kadar kendi dilimize o kadar yabancılaşık ki, o kadar çok utandırdık ki ne kadar çok Türkçe konuşursak o kadar medeni ,modern olacağız gibi bir algıyla büyütüldük.Büyükükçe ,aklimiz kemale erdikçe ne büyük bir kayıpmış anladık ki;kendi anadilimizden uzaklaştıkça araya açılan o

Resim 14. *Anadilimiz ve İkidillilik* ile ilgili gazete haberi

Panel afişi iki dilde Türkçe ve Arapça hazırlanmış, panelin konusu ve yer bilgisi ise Arapçanın iki değişiksi diyalekt ve Standart Arapça ile yazılması dikkat çekmektedir. Bu durum *Ceriyeme* adlı tiyatro oyunu ve *Finnên* belgeselinin afişlerinde de görülmektedir. Bu bakımdan bu afişlerde, resmi dil Türkçenin yanında anadili Arapçanın diyalekt ve standart değişkelerinin birlikte kullanılması afişlerin çok dilli olarak da değerlendirilebilmesini mümkün kılmaktadır. Ayrıca sanal

¹ <http://www.gazetebizim.com/Kultur-sanat-BIZIM-KENDIMIZE-AIT-BIR-KULTURUMUZ-VAR-BIR-DILIMIZ-VAR-11802.html> E.T. 07.08.2014

dünyada diyalektin yazımında görülen ve rastgele bir uyarılmanın sonucu olarak nitelendirebileceğimiz farklı yazımlara karşın, sosyal hayatta görsel-yazılı düzlemde afiş örneklerinde olduğu gibi standarta yakın bir sistemin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Üç afişte de yazıların diyalekte telaffuza uygun bir transkripsiyona tabi tutulduğu gözlenmektedir.

Diyalektin Yazımı Üzerine Bazı Notlar

Hatay *yerleşik*¹ Arap diyalektleri 24 ünsüze sahiptir (Ağbaht, 2014:19). Bu ünsüzlerden (ص : ş), (ض : d), (ط : t), (ظ : z), (ع : '), (غ : ğ), (و : w), (ح : h) ve (خ : x) Türkçede bulunmamaktadır.² Facebook'ta Hatay'la ilgili incelediğimiz sayfalarda bu seslere karşılık olarak genellikle aşağıdaki gibi bir kullanım görülmektedir:

(1): [و] için *v* (nadiren *w*), (2): [غ] için *ğ*, [خ] için *kh/h/ğ* (nadiren *x / 3/ g*), [ع] için *3* (bazen *ğ*), [ح] için *7 / ğ* (nadiren *3*), (3): [ص] için *s*, [ط] için *t*, [ض] için *d*, [ظ] için *z*, [ق] için *k* (nadiren *q*).

Yazımda [غ], [ع], [ح] ve [خ] seslerini göstermek üzere aynı harflerin kullanılabilmesi bir başka deyişle yazımın bu sesler için ayrı harfler içermemesi yazımın ses-anlam ayırt etme özelliği bakımından yetersizliğini yansıtmaktadır.

Üçüncü grup ünsüzlerin, yakın ünsüzleriyle ayrımları ünlülerle sağlanmaya çalışıldığı görülebilmektedir. Ör. *tentava* [ط : t] ve *meisteve* [ت : t] (Resim 15.)

¹ *Yerleşik* ifadesi, *Bedeve* dışındaki diyalektleri karşılar. Hatay'da yerleşik Arap diyalektleri, Alevi, Sünni, Hıristiyan ve Yahudi topluluğu tarafından konuşulmaktadır. Sünni topluluğu tarafından konuşulan Bedevi diyalektinde 27 ünsüz vardır (Ağbaht, 2014:19; Arnold, 2006:112).

² [ظ] yerleşik diyalektlerde peltik özelliğini kaybetmiştir. Arapçada [و], Türkçedeki [v] den *çift dudaksız* özelliği bakımından ayrılmaktadır. Türkçede *k* harfi iki sesi yansıtmak üzere kullanılmaktadır (Ör. *kal* ve *kel*). Arap Diyalektolojisi alanında [ق] için *q*, *k* ve [ك] için *k* kullanılmaktadır. Bkz. Ağbaht, 2014:19-21.

Resim 15. *Arapça Atasözleri ve Deyimler* sayfasından bir atasözü örneği.

[ق] ve [ك] sesleri de Türkçede ki gibi tek bir harfle *k* ile gösterilmekte, iki ses arasındaki ayırım da sözcükte yakın ünlü ile verilmektedir. Türkçede *kal*, *kel* örneğinde olduğu gibi [ق] arka ve ortadil ünlüleri, [ك] de öndil ünlüleri ile kullanılmaktadır.

Ör. *Kelbil* [ك : k] (Resim 16) ve *il kadib* [ق : q] (Resim 17):

Resim 16. ve Resim 17. *Arapça Atasözleri ve Deyimler* sayfasından iki atasözü örneği

Bilimsel yazıma benzer olarak, [و] için *w*, [خ] için *x*, [ق] için *q* harflerinin nadiren de olsa kullanımı görülmektedir. Bu harflerin söz konusu sesleri yansıtmak üzere kullanıldığını bilen bireyler, klavyesi olan tüm teknolojik aygıtlarda bulunmasının pratikliğinden yararlanmışlardır. Özellikle [خ] için *x* in kullanımı *kh* den daha ekonomik, *h / ğ* den de daha ayırıcı ve anlaşılır bir kullanım olduğu açıktır. Çünkü [ھ] için *h* ya da [ع] için *ğ / 3* de kullanılabilir.

Ayrıca diyalektteki ünsüzlerin Facebook'ta kullanımlarını Franco-Arab tablosu ile karşılaştırdığımızda sadece *w*, *q*, *kh*, *7*, *s*, *t*, *d*, ve *z* nin aynı sesleri yansıtmak üzere kullanıldığını

görürüz. Bunlardan ikisi *w* ve *q* nadiren görülmekte, *s*, *t*, *z* ve *d* harfleri de temsil ettikleri seslerden sadece artdamaksıl özellikleri bakımından ayrılmaktadır. Franco-Arab'ta [ح] için sadece 7 belirtilmişken diyalekte bu ses için birden fazla farklı harflerin kullanımı söz konusudur. Yine Franco-Arab'ta [خ] için *kh* / 7' / 5 karşılıkları verilmişken diyalekte *kh* dışında en az iki farklı kullanım görülmektedir. Bunun yanısıra bazı sesler tamamen farklı harflerle; diyalekte [ج] *c*, [ش] *ş* ve [غ] *ğ* ile karşılanırken Franco-Arab'ta ise [ج] *g* / *j* / *dj*, [ش] *sh* / *ch* ve [غ] *gh* / 3' ile karşılanmaktadır.

Sonuç Yerine

İnternetin yeni yeni yaygınlaştığı 1990'lı yıllarda, sohbet siteleri (chat) ve ICQ gibi yazışma ve tanışma programlarında, Arapça kullanımına olanak tanıyan yazılımların geç gelmesi ya da Arapça klavyelerin olmaması gibi nedenlerle, bilgisayar kullanıcıları ve cep telefonu mesajları gönderenler Latin harflerini kullanarak Arapçayı yazmaya başlamışlardır. Franco-Arab olarak adlandırılan bu yazımı çağrıştıran, büyük ölçüde Türkçe harflerin kullanıldığı bir yazım şekli de Hatay'la ilgili Facebook sayfalarında ikidilli bireyler tarafından kullanılmaktadır.

Hatay'la ilgili Facebook sayfalarında diyalektin yazım şekli ile Franco-Arab yazımını genel olarak karşılaştırdığımızda, bazı sesleri gösterme noktasında kısmi bir ortaklık söz konusu olsa da iki ayrı yazımdan söz etmemiz mümkün gözükmemektedir. Diyalektin yazımı Franco-Arab'tan etkilendiğine dair yorumlamaya müsait gibi görünse de daha çok Türkçe ses sisteminden etkilendiği açıktır. Mesela diyalekte, [ك : k] - [ق : q] ayırımında ünlülerin kullanılması ya da uzun ünlülerin hemen hemen hiç gösterilmemesi gibi görünümeler Türkçenin etkisinde geliştiğini akla getirmektedir.

Diyalektin Facebook'ta kullanılması sürecinde, Türkçe harflerin diyalektteki sesleri karşılamaya yönelik uyarlanması sonucunda ortaya çıkan yazımın ses-anlam ayırt edici bakımından yetersiz, karmaşık olduğu gözlenmiştir. Ancak sanal ortamda, dilin ekonomik ve faydacı yapısının ön planda olduğu göz önüne alındığında, ikidilli bireylerin baskın dil Türkçenin etkisiyle yani yazılı düzlemde daha yetkin oldukları dilin alfabe

sistemini esas alarak diyalekti kullanmaları anlaşılabilir bir durumdur. Sonuç olarak, diyalektin yazımında Türkçe ses sisteminin etkisi ikidilliliğin olası bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Hatay'da Arapça konuşan diğer kültür topluluklarına rağmen, Arap Alevi topluluğuna işaret eden *Sosyalist Nusayriler*, *Ehli Beyt* gibi Facebook sayfalarında diyalektin Latin harflerle kullanımında artış görölmektedir. Bu mecralarda Arapçanın topluluk için birlik, beraberlik ve dayanışma amaçlı kullanıldığı görölmektedir. Dil burada Arap Alevi kültürünün aktarıcısı görevi görmektedir. Bunun yansımaları bu tür sayfalarda rahatlıkla izlenebilmektedir.

Teşekkür

Bu çalışmada, Arap diyalektolojisi alanı ile ilgili katkı ve çözümlmelerinden dolayı (Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı) Araş. Gör. Mahmut Ağbaht'a teşekkürlerimi sunarım.

Kaynakça

Ağbaht, M. (2014). *Hatay Yerleşik Arap Diyalektleri: Wals'e Göre Dil Özellikleri* (Basılmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Arnold, W. (2006). ‘‘Antiochia Arabic’’, Kees Versteegh ve diğerleri (Yay.) *Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics I* içinde. (111-119). Leiden, Boston: Brill.

Cengiz, A. K. (2006). *Dil Kültür İlişkisi Açısından Hatay'da İkidillilik* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.

Doğruel, F. (2005). *İnsaniyetleri Benzer*, İstanbul: İletişim Yayınları,.

Grosjean, F. (1982). *Life With Two Languages*, Harvard College, AB.D., ISBN 0- 674- 53092-6.

Gumperz (1982). *Language and Social Identity*, Cambridge University Press., A.B.D.

Hickerson, N.P. (1980). *Linguistic Anthropology*, Holt, A.B.D.:Rinehart and Winston,

Hobsbawm, E. Geleneğin İcadı, Çeviren Mehmet Murat Şahin, Birinci Basım Eylül 2006, İstanbul, Agora Kitaplığı, ISBN: 9944-916-40-4

İmer, K., Kocaman, A. ve Özsoy A. S. (2011). *Dilbilim sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Jastrow, O. (2008). "Arabic language: the dialects". G. Krämer, D. Matringe, J. Nawas & E. Rowson (Yay.) *Encyclopedia of Islam Three* içinde. (118-125). Leiden, Boston: Brill.

Jastrow, O. (2006). "Arabic Dialects in Turkey - Towards a Comparative Typology". *Türk Dilleri Araştırmaları 16*, 153-164.

Ferguson, C. A. (1959). Diglossia. *Word 15* içinde (325-40). E.t. 22.06.2014

<http://mapageweb.umontreal.ca/tuitekj/cours/2611pdf/Ferguson-Diglossia.pdf>

Mansour, G. (1993). *Multilingualism and Nation Building*, Bristol: Multilingual Matters:91.

Mertcan, H. (2013). *Türk Modernleşmesinde Arap Aleviler*, Adana, Karahan Kitabevi.

Saran, N. (1989). *Antropoloji*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Skutnabb-Kangas, T.(1981). *Bilingualism or Not*, Multilingual Matters.

Türk, H. (2005). *Nusayrilik İnanç Sistemleri ve Kültürel Özellikleri*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Türk, H. (2010). Etkileşim ve Değişme Boyutunda Antakya Geleneksel Kültürü İnançlar Gelenekler ve Ritüeller, EOS Yayınevi

http://en.wikipedia.org/wiki/Arabic_chat_alphabet E.T. 01/09/2013

<http://discussions.nokia.com/t5/Phone-Applications/Franco-Arab-Arabic-in-latin-letters-Dictionary-for-5800/td-p/1031725> E.T. 01/09/2013

<https://www.facebook.com/groups/sukayelmetel/> E.T. 04.10.2013

<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/317153.asp?cp1=1> E.T. 01/09/2013

www.finnenbelgeseli.com E.T. 07.08.2014

Doğu Araştırmaları, 13-14, 2014/1-2014/2

<http://www.gazetebizim.com/Kultur-sanat-BIZIM-KENDIMIZE-AIT-BIR-KULTURUMUZ-VAR-BIR-DILIMIZ-VAR-11802.html> E.T. 07.08.2014

AGRICULTURAL TERMS IN THE ARABIC DIALECTS OF ANTIOCH AND RAMALLAH: AN ETHNOGRAPHIC AND LEXICAL COMPARISON¹

ISSAM HALAYQA* - MAHMUT AĞBAHT**

ABSTRACT

This article deals with etymological comparisons of some of the names of the agricultural tools and objects in the Arabic dialects of Antioch and Ramallah. We suppose that the names gathered from both dialects, one dialect located on the northern edge (Arabic dialect of Karaali (*Qrālī*) in the district of Antioch) and the other situated on the southern edge (Arabic dialect of Birzeit in Ramallah) of the Syrian dialect expansion, would display common linguistic affinities regarding the etymology and the meaning. The study aims to explore the supposed common etymological affinities.

Keywords: Arabic dialects, Agricultural terms, Etymology, Antioch, Ramallah

ANTAKYA VE RAMALLAH ARAP DİYALEKTLERİNDE
TARIM TERİMLERİ: ETNOGRAFIK VE SÖZLÜKSEL BİR
KARŞILAŞTIRMA

ÖZET

Bu makale, Antakya ve Ramallah Arap diyalektlerinde bazı tarım aleti ve nesne adlarının etimolojik karşılaştırmasını ele almaktadır. Suriye diyalekt yayılımının kuzey (Antakya ilçesi, Karaali (*Qrālī*) Arap diyalekti) ve güney (Ramallah, Birzeyt Arap diyalekti) ucunda yer alan iki diyalekten alınan adların, etimolojik ve anlam bakımından yaygın dilsel benzerlikler sergilemeleri beklenmektedir. Çalışma, etimolojik benzerlikleri ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Arap diyalektleri, Tarım terimleri, Etimoloji, Antakya, Ramallah

---

¹ This is the revised version of the paper entitled *A Comparative Study of the Arabic Dialect of Qrālī and Darsūnī in Antioch and the Village Dialect North of Ramallah, the Ethnography and Lexicon of the Agricultural Tool Names as Case Study* submitted to the 1st International Symposium on Spoken Arabic Dialects and their Oral Literature in Turkey, on May 17 and 19, 2013 at Mardin Artuklu University.

* Assistant Professor at the Department of History and Archaeology, Birzeit University, ihaliyka@gmail.com

** Research Assistant, Ankara University, Faculty of Humanities, Department of Arabic Language and Literature magbaht@ankara.edu.tr

Introduction: A general overview of the names of the agricultural tools, objects and water facilities from the vernacular of the two regions under discussion: the Arabic dialect of Antioch (DA) and of Ramallah (DR),¹ will provide us with an image of the agricultural activities and the tools used intensively by peasants in rural communities in order to produce food. It is assumed that the two dialects display commonalities in spite of each dialect being subjected to many different cultures through its history and the large geographical scopes between the two dialects. The names of the tools and objects treated here are apparently cultural in nature and function and it seems that they were borrowed from ancient languages. They are all traditional instruments – compound tools, vessels, containers and items that are still used in the agricultural and/or the domestic contexts. A scientific study of the ethnographic and the lexical backgrounds of these names is needed to define their function and meaning and to compare them with their counterparts in ancient Near Eastern languages (Semitic and non-Semitic). This will allow us to work out their origins and, hence, we will be able to demonstrate the linguistic and cultural ties and continuity of ancient Near Eastern languages (Semitic and non-Semitic) in both of the current dialects.

The terms were randomly gathered in March 2013 as a sample through interviews with members of the older generation carried out by *Mahmut Ağbaht* from the Arabic dialect of Karaali (*Qrālī*) village in the district of Antioch in the Turkish province of Hatay. Their counterparts in Ramallah were collected by *Issam Halayqa* through interviews with the old people in Birzeit village about 8km north of Ramallah. In regard to the system of transliteration used throughout this article, when the word has two different pronunciations in the two dialects, the word in DA is presented first then followed by its counterpart in DR, when both dialects share the same pronunciation of a word in common, the word will

---

¹ For more information about the dialects of the province of Antioch, see W. Arnold, *Die arabischen Dialekten Antiochiens*, 1998 and for the dialect of villages around Ramallah, see U. Seeger *Der arabische Dialekt der Dörfer um Ramallah* 1-3, 2009, 2013.

be transliterated only once. The words that are attested only in one dialect, will be written once followed by the name of the dialect they belong to.

Objectives of the study: This study aims to define briefly the tool or object in the two dialects and to trace the etymology, the lexical counterparts, the meanings and their origins in ancient Near Eastern languages (Semitic and non-Semitic languages). This will aid in the accomplishment of the following goals: 1. The identification of the link(s), in terms of the tool names used throughout the two areas, between the lexicons of ancient Near Eastern languages and the current spoken colloquial. This, in turn, will contribute to the historical preservation of cultural continuity as a result of the transmission of these ancient linguistic features. 2. To explore the shared etymological affinities of the two dialects regarding tools names through surveying the lexicon of the names of these tools, and their counterparts in the ancient languages. This is one of the very reliable ways to determine the origins and the meanings of these words. It enables us to determine whether the word is of Semitic or non-Semitic origin. 3. The creation of a solid base for further comparisons of the names of the tools in the two areas.

Categorizing the names: The 116 tool names and objects studied here are only those used in agriculture and households and are divided according to the field in which they are used:

Section one: Agricultural tools

The plough and its components: The plough played a significant role in the cultivation of the land, because it performs two forms of ploughing during the year: winter and summer tilling to plant seeds, vegetables and trees. This section covers the names given to the ploughing apparatus and its components: *bismōr*, *mismār* ‘nail, metal pin’,¹ *balġūm*, *lġām* ‘muzzle for the

---

¹ **OffAram** *msmr* (Hoftijzer – Jongeling 1995:665). **JPA** *msmr* (Sokoloff 1990:320). **BH** *masemer** (Koehler – Baumgartner 2001:606). **MH** *masemār* (Jastrow 1950:809). **CAr** *mismār* (Lane 1863:1426).

working animals, a bit as part of a bridle',¹ *hẓām* 'belt, girth',² *hyāša* 'belt around the hind quarters of a mule or donkey',³ *xnāq*⁴ 'collar',⁵ *sifrēwi*, *šurrāf(a/e)* 'wooden peg inserted into the centre of a yoke',⁶ *sikke*, *sikka/e*⁷ 'ploughshare',⁸ *sēf* (DA) 'ploughshare, sword',⁹ *šar^c*, *šar^ca* 'loop of a yoke',¹⁰ *šimd* (DA) 'yoke',¹¹ *ūd* 'bough, stick, the plough's pole',¹² *fiddān*, *faddān* 'yoke',¹³ *kiddāni*, *ki/ardāna/e* 'collar',¹⁴ *qaṭrīb*, *qoṭrīb* 'wooden pin inserted into a hole at the end of the wooden pulling pole of

¹ **Ph** *lgm* (Hoftijzer – Jongeling 1995:566). Cf. **JBA** *lūgemā* (Sokoloff 2003:619). **Sy** *lūgmā* (Sokoloff 2009:673). **Ma** *lugma* (Drower – Macuch 1863:232). **CAr** *liḡām* (Lane 1863:3008), (cf. Fraenkel 1962:100). **Eth** *legwama* (Leslau 1991:307). **Per** *liḡām* (Steingass 1988:1128).

² **CAr** *hizām* (Lane 1863:561).

³ **Sy** *hyāša* (Sokoloff 2009:448). **CAr** *hyāša* (Lane 1863:670).

⁴ The *q* in RD is always pronounced as *k*.

⁵ **CAr** *xnāḳ* (Lane 1863:818).

⁶ See **BH** *sare^cappāh** (Koehler – Baumgartner 2001:770). Cf. **Sy** *ser^cippūtāh* (Sokoloff 2009:1049).

⁷ In most places the *k* is palatalized as *č* in DR when followed by *a* in *sičča/e*, *tačana/e*, *lačan*, *birča/e*, or by *i* in *či/ardāna/e*.

⁸ **Akk** *sikkatu* (Oriental Institute S 247). **OffAram** *skh* (Hoftijzer – Jongeling 1995:785). **MH** *si/ikā* (Jastrow 1950:988). **JBA** *siketā* (Sokoloff 2003:803-04). **JPA** *sykh* (Sokoloff 1990:374). **Sy** *sektā* (Sokoloff 2009:1012). **Ma** *sikta* (Drower – Macuch 1863:326). **CAr** *sikka* (Lane 1863:1387). (< Sy Fraenkel 1962:90, 132).

⁹ **JBA** *sayīpā₁* (Sokoloff 2003:803). **Sy** *saypā* (Sokoloff 2009:1006). **Ma** *sipa₁* (Drower – Macuch 1863:329). **MH** *sayīp* (Jastrow 1950:978) (< Gr ξίφος Krauss 1964:382). **Gr** ξίφος (Liddell – Scott 1996:1191). **Eth** *sayf* (Leslau 1991:522). **CAr** *sayf* (Lane 1863:1485). (< Ar(?) Fraenkel 1962:239).

¹⁰ **CAr** *šir^ca* (Lane 1863:1535). Cf. **Sab** *s^{2r}c* (Beeston – Ghul et al. 1982:133). **Sy** *šir^cātā* (Sokoloff 2009:1611).

¹¹ **Akk** *šimdu* (Oriental Institute S 196). **EpHeb** *šmd₁* (Hoftijzer – Jongeling 1995:971). **BH** *šæmæd* I (Koehler – Baumgartner 2001:1033).

¹² **MH** *ūdāh** (Jastrow 1950:1048). **Ma** *ūda* (Drower – Macuch 1863:342). **CAr** *ūd* (Lane 1863:2190). **ADDR** *ūd* (Seeger 2009, 2:180).

¹³ **OffAram** *pdn₁* (Hoftijzer – Jongeling 1995:902). **JBA** *padānā* (Sokoloff 2003:888). **JPA** *pdn* (Sokoloff 1990:425). **Sy** *padānā* (Sokoloff 2009:1157). **Ma** *padana* (Drower – Macuch 1863:359f.). **MH** *padān* (Jastrow 1950:1137). **CAr** *faddān* (Lane 1863:2353). (< Aram Fraenkel 1962:29).

¹⁴ **JBA** *kadenā* (Sokoloff 2003:554). **SArD** *kardān* (Barthélemy 1935:709). **Eth** *kādān* (Leslau 1991:275). See **Sy** *kdānā*, *kdīnūtā* (Sokoloff 2009:600). **MH** *kdn* (Jastrow 1950:614).

the plough',¹ *lābūte*, *nabbūt* 'wooden stick used for beating small quantities of straw, oxen goad',² *libbāde* 'any item made of compacted felt, piece of felt placed over the neck of the bull',³ *missēs*, *missās* 'an ox goad',⁴ *nīr* 'yoke beam', *misiblāni* (DA) 'said to be of the 4 pins that form the two yoke hook, yoke bow',⁵ *babsi* (DA) 'a bracelet to tie the yoke to the pulling shaft of the plough', *niššāb(i)* 'the shaft, the pulling shaft of the plough'.⁶

Digging, cutting, pruning, and chopping: This sub-section involves the names of tools and objects involved in digging pits for planting trees and vegetables, or to prepare seedbeds, as well as tools of digging of cisterns as water sources in houses or fields. It also contains the tools that were used to prune trees or to chop wood for fire. *balṭa* 'hatchet',⁷ *rafš*, *rafaš* 'triangular metal spade with a pointed front',⁸ *fās* 'axe, pickaxe',⁹ *qazma* 'double-headed axe',¹⁰ *šātūr*, *šātūra* 'cleaver with a grip',¹¹ *ṭirnāqa* (DA) 'harrow, metal fork with 6-8 prongs which are connected to a

¹ **Sy** *qaṭrībā* (< MH > Arab) (Sokoloff 2009:1359). **MH** *qaṭereb* (Jastrow 1950:1353). **SArD** *qaṭrīb* (Barthélemy 1935:666).

² **BH** *nābōt* (Koehler – Baumgartner 2001:660). **Sy** *ʿabūta* (Sokoloff 2009:3). **JPA** *ʿbw* (Sokoloff 1990:32). **SArD** *nabbūt/d* (Barthélemy 1935:812). **ADDR** *nabbūt* (Seeger 2009, 2:253).

³ **MH** *lābāed* (Jastrow 1950:687). **JBA** *lībēddā* (> Arab *libd*) (Sokoloff 2003:624). **JPA** *lbd* (Sokoloff 1990:275). (< Aram *lbd* Fraenkel 1962:103). **CAr** *lubbāda* (Lane 1863:2646). **Eth** *lābd* (Leslau 1991:305).

⁴ **JPA** *mss* (Sokoloff 1990:321). **Sy** *masāsā* (Sokoloff 2009:793). **MH** *masāʿsā* (Jastrow 1950:803). **CAr** *minsāʿa* (Lane 1863:2786).

⁵ **CAr** *silb* (Lane 1863:1399). See **JBA** *šlb* (DJBA 1146). **MH** *šʿlābā**, *šʿlabiyōt*, *šʿlabīm* (Jastrow 1950:1577).

⁶ **CAr** *nuššāb* (Lane 1863:2792), **SArD** *niššābe* (Barthélemy 1935:826). **ADDR** *niššāb* (Seeger 2009, 2:257).

⁷ **Turk** *balta* (Redhouse 1996:382). **ADDR** *balta* (< Turk *balta*) (Seeger 2009, 2:28). **CAr** *balṭ(a)* (Lane 1863:249). **Turk** *balta* (Aytaç 1994:37).

⁸ Cf. **Akk** *rapāštu* (Oriental Institute R 152f.). **Sy** *rapšā* (Sokoloff 2009:1486). Cf. **Ma** *rpš* (Drower – Macuch 1863:437). **SArD** *rafš* (Barthélemy 1935:287).

⁹ **Akk** *paštu* (Oriental Institute P 265). **JPA** *ps* (Sokoloff 1990:438). **Sy** *pūstā* (Sokoloff 2009:1167). **MH** *pas* (Jastrow 1950:1191). **CAr** *faʿs* (Lane 1863:2325). (< Aram Fraenkel 1962:86).

¹⁰ **Turk** *qazma* (Redhouse 1996:1414). **Turk** *kazma* (Aytaç 1994:87).

¹¹ **Sy** *šātūrā* (> Arab *šātūr*) (Sokoloff 2009:995). **CAr** *šātūr* (Lane 1863:1358). **Turk** *satr* (< Arab *šātūr*) (Eren 1999:358).

wooden staff',¹ *qaddūm* 'an adze',² *mağirfi*, *miğrafe* 'hoe with a broad plate',³ *maşṭrīn*, *maşṭarīn* 'trowel',⁴ *minšāra*, *munšāra* 'saw'.⁵

Tree supports: here a short description is provided for the names of the wooden or metal tools used to keep vines and olive trees as well as other trees standing upright to avoid heat and insects. *xāzūq* 'wooden or metal pole',⁶ *sāmūk*, *mismāk* 'wooden pole or pillar with a V-shaped or forked end',⁷ *ʿāmūd* 'general term for pole, wooden pole or pillar'.⁸

Harvesting of fruits and grain: The fruit and vegetable harvest is carried out in summer and autumn. One may use one's hands and a few tools and vessels (boxes or containers) to pick up the produce either for domestic consumption or for trade. The harvest of grain is gathered together on the ground of the

---

¹ < **Turk** *tirmiq* (Redhouse 1996:1238).

² **BH** *qaredom (Koehler – Baumgartner 2001:1137). **MH** *qaredōm* (Jastrow 1950:1412). **CAr** *qaddūm* (Lane 1863:2986). (< Aram Fraenkel 1962:84).

³ **MH** *magrep*, *magrepāh* (Jastrow 1950:730). **JPA** *mgrwpyth* (Sokoloff 1990:291). **Sy** *magrūpītā*, *magraptā* (Sokoloff 2009:710). **CAr** *miğrafa* (Lane 1863:412). **ADDR** *miğrafe* (Seeger 2009, 2:42).

⁴ **MH** *maşeterā* (< Gr *μύστρος/ον*) (Jastrow 1950:778). **Gr** *μύστρον* (diminutive of *μύστρον*) (Liddell – Scott 1996:1157). See **Sy** *mīsrīn* (< Gr *μινσοῦτριον*, *μινσότριον*) (Sokoloff 2009:754).

⁵ Cf. **Akk** *šašāru* (Oriental Institute Š 2/174). **BH** *mašūr* (Koehler – Baumgartner 2001:640). **MH** *masār* (Jastrow 1950:811). **JBA** *masārā* (Sokoloff 2003:693). **Sy** *masārā* (Sokoloff 2009:795). **Ma** *massār* (Drower – Macuch 1863:249). **Eth** *mošar(t)* (Leslau 1991:621). **CAr** *minšār* (Lane 1863:2795).

⁶ **CAr** *xāzūq* (Lane 1863:733). **ADDR** *xāzūq* (Seeger 2009, 2:70). **SArD** *xāzūq* (Barthélemy 1935:190).

⁷ **MH** *sāmōkōt* (Jastrow 1950:966, 999). **JBA** *semākā* (Sokoloff 2003:820). **JPA** *smk* (Sokoloff 1990:382). **Sy** *masmākā*, *sāmkā* (Sokoloff 2009:792, 1019). **Ma** *samka* (Drower – Macuch 1863:313). **CAr** *mismāk* (Lane 1863:1431). **SArD** *sāmūk* (Barthélemy 1935:359).

⁸ **Akk** *imdu* (Oriental Institute I/J 109f.). **Ph**. **Pun** *md₂* **OffAram**. **Palm** *md* (Hoftijzer – Jongeling 1995:869-70). **BH** *ʿammūd* (Koehler – Baumgartner 2001:843). **MH** *ʿammūd(ā)* (Jastrow 1950:1087). **JBA** *ʿammūdā* (Sokoloff 2003:869). **JPA** *ʿmwd* (Sokoloff 1990:410). **Sy** *ʿammūd/ā* (Sokoloff 2009:1109). **Sab** *md* (Beeston – Ghul et al. 1982:16). **CAr** *ʿamūd* (Lane 1863:2152). **Turk** *amut* (< Arab *ʿāmūd*) (Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük ve Yazım Kılavuzu Çalışma Grubu (TDK) 2005:92), *amud* (< Arab *ʿāmūd*) (Tietze 2009:93).

cultivated fields or transported to a threshing floor. To perform these activities many instruments were used in the harvesting of grain and fruits and are indicated in this section. *rōṭ* (DA) ‘stick of 2m in length with a curved end used to harvest olives and almonds’,¹ *čabbūqa* (DA) ‘the same as *rōṭ* but shorter’,² *qālūš* ‘unserrated lunate sickle’,³ *kaff*, *kaffa/e* ‘leather gloves for harvest’,⁴ *mišib‘ānī*, *mišib‘āniyye* ‘gloves for harvest’,⁵ *manğal*, *miñgal* ‘unserrated large sickle’.⁶

Threshing, winnowing and sifting: Harvest and threshing processes are combined efforts in which all members of the family take part using different tools to complete their respective duties. The harvested grain is piled up on the threshing floor in heaps. Each heap is then taken to be threshed. A pair of work animals is brought to go over this heap for hours; sometimes the animals are harnessed to a threshing tablet which could also do the job. After being threshed, the resulting heap is made up of grain, straw particles and the remains of some of the soil. This will be winnowed and sifted further to remove the small stones and soil particles from the grain. *ğirbēl*, *ğurbāl* ‘grain sifter’,⁷

---

¹ **Sy** *rawṭā* (SL1447). **Ma** *roauṭ* (MD 419).

² **Per** *čūb*, *čūbak* (Steingass 1988:401). **Turk** *čabek* (< Per) (Redhouse 1996:733), *čubuk* (probably < Per *čūb*) (Clauson 1972:395). **Turk** *čubuk* (Aytaç 1994:57).

³ *qālūš* it is an Arabic diminutive of the root *q l š* (< Turk *q l š*) **ADDR** *kālūš* (Seeger 2009, 2:217). **SARd** *qālūš* (Barthélemy 1935:677). See **Per** *qiliğ* (< Turk *qiliğ*) (Steingass 1988:984). **Turk** *qiliğ* (Redhouse 1996:1468). **Turk** *kılıç* (< Per) (Clauson 1972:618). **Turk** *kılıç* (Aytaç 1994:89).

⁴ **OffAram** *kp₁* (Hoftijzer – Jongeling 1995:528-29). **BH** *kap* (Koehler – Baumgartner 2001:491-92). **MH** *kap* (Jastrow 1950:657). **JBA** *kappā* (Sokoloff 2003:594). **JPA** *kap* (Sokoloff 1990:266). **Sy** *kappā*, *kāpa* (Sokoloff 2009:641-42). **CAr** *kaff* (Lane 1863:3001). **Eth** *kāf*I (Leslau 1991:276).

⁵ See *šābī/išba* below.

⁶ **BH** *maggāl* (Koehler – Baumgartner 2001:544). **MH** *maggāl* (Jastrow 1950:728). **JBA** *maggelā* (Sokoloff 2003:640). **Ma** *manglia* (Drower – Macuch 1863:247). **Sy** *magāl(ā)* (Sokoloff 2009:709). **CAr** *miñgal* (Lane 1863:3028). (< Sy Fraenkel 1962:133).

⁷ **Akk** *arballu* (< Ar) (Oriental Institute A/2 239). **JBA** *‘arebālā* (Sokoloff 2003:163). **MH** *‘arebelā* > *‘arebelā* (Jastrow 1950:114, 1113). **Sy** *‘arbālā* (Sokoloff 2009:1135). **ADDR** *ğurbāl* (Seeger 2009, 2:183). **CAr** *ğurbāl* (Lane 1863:2245).

midri, *midrā(ya/e)* ‘winnowing fork’,¹ *mixbōt*, *muxbāt* ‘wooden stick of 70-80cm in length, for beating small quantities of wheat and barley’,² *mirğ*, *mōrağ* and *nōrağ* ‘threshing tablet’,³ *mištōf* (DA) ‘a synonym for *mixbōt*, wooden stick for washing cloths’.⁴

Grinding of grains: Hammers, pestles made of stone or wood were required to grind grain, in order to produce flour and groats for local and commercial needs. *ğirn*, *ğurⁿ* ‘mortar’,⁵ *daqmūq*, *doqmāq(a)* ‘wooden mallet, hammer’,⁶ *čākūč*, *šākūš* ‘small hammer’,⁷ *ṭāḥūn(a/e)* ‘hand-millstone’.⁸

Transport and storage: This part contains tools used in transport, storage and division of the dry and liquid products. After completing the harvest, the produce is moved from the fields to the houses and used for local consumption, trading, and permanent or temporary storage of surplus grains, and other foodstuffs. Therefore, many implements and vessels were used for transport and storage. *xirğ*, *xuruğ* ‘pannier, two open saddle bags’,⁹ *zambīl*, *zanbīla/e* ‘small sack made of palm fibres for

¹ **BH** *mizeræh* (Koehler – Baumgartner 2001:566). **MH** *mizeræh* (Jastrow 1950:756). **Sy** *madreyā* (Sokoloff 2009:717). **CAr** *midrāt* (Lane 1863:965). **ADDR** *midrā* (Seeger 2009, 2:90).

² **Sy** *maḥbūṭā* (Sokoloff 2009:736). **MH** *maḥabōṭā* (Jastrow 1950:757). **CAr** *mixbaṭ* (Lane 1863:699). **SArD** *mixbaṭ* (Barthélemy 1935:192).

³ **BH** *mōrağ* (Koehler – Baumgartner 2001:560). **MH** *mōriğ* (Jastrow 1950:750). **JBA** *mwryğ²* (Sokoloff 2003:649). **CAr** *nawrağ* (Lane 1863:2783). (cf. Fraenkel 1962:133).

⁴ See **JPA** *štp₂* v. (Sokoloff 1990:545).

⁵ Cf. **Akk** *garanu*, *garunnu* (Oriental Institute G 46, 52). **JPA** *gwrn* (Sokoloff 1990:124). **Sy** *ğūrenā* (> Arab *ğurn*) (Sokoloff 2009:211). **CAr** *ğurn* (Lane 1863:414). **ADDR** *ğurn* (Seeger 2009, 2:43).

⁶ **Turk** *doqmaq* (Redhouse 1996:1258). **SArD** *deqmāq* (< Turk *doqmāq*) (Barthélemy 1935:245).

⁷ **Per** *čākoč* (Steingass 1988:386). **Turk** *çekiç* (Redhouse 1996:727). **ADDR** *šākūš* (< Turk *çekiç*) (Seeger 2009, 2:135). **Turk** *çekiç* (Aytaç 1994:53).

⁸ **OffAram** *ṭnh* (Hoftijzer – Jongeling 1995:421). **BH** *ṭehūn* (Koehler – Baumgartner 2001:373). **MH** *ṭaḥanāh* (Jastrow 1950:528). **JBA** *ṭaḥenā* (Sokoloff 2003:499). **JPA** *ṭhwn* (Sokoloff 1990:222). **Sy** *ṭaḥānā* (Sokoloff 2009:524). **CAr** *ṭāḥūna* (Lane 1863:1832). **SArD** *ṭāḥūne* (Barthélemy 1935:472). **ADDR** *ṭāḥūne* (Seeger 2009, 2:153).

⁹ **Per** *xurğ* (Steingass 1988:453, 1020). **Sy** *kūrgā** (< NPer *xurğ*), *kūrzā* (Sokoloff 2009:613). **Ma** *kulaza* (Drower – Macuch 1863:207). **Eth** *kwərz* (Leslau 1991:295). **CAr** *xurğ* (Lane 1863:719).

storing grain',¹ *sall(a/e)* 'large basket made of straw or braided willow with two bow handles',² *qiffi, quffe* 'basket made of straw, or palm fibres with two looped handles',³ *arabī, arabāya/e* 'chariot, cart, carriage pulled by an animal to transport vegetables and fruits',⁴ *takna, takana/e* 'box',⁵ *barmīl* 'barrel or cylindrical metal container',⁶ *haşl, hāşil* 'a garden-wall made from reed',⁷ *ğarra* 'jar, amphora',⁸ *anbor, anbar* 'a large wooden box for storing grain',⁹ *čwāl, šwāl* 'sack made of canvas, fibres',¹⁰ *kīs* 'sack used for transporting or storing grain, flour and rice'.¹¹

¹ **Akk** *zabbilu* A, *zanbilu* (Oriental Institute Z 6, 45). **JBA** *zabbīlā* (< Akk > Sy *zbił* > Arab) (Sokoloff 2003:397). **Sy** *zabbīlā, zanbīlā* (Sokoloff 2009:362, 387). **MH** *zabīlā* (Jastrow 1950:378). **CAr** *za(n)bił* (Lane 1863:1212f.). **Turk** *zembil* (< Arab *zanbił* or < Per *zambīl, zimbīl*) (Eren 1999:467).

² **Akk** *sellu* (Oriental Institute S 217). **JBA** *sallā, saletā* (Akk *sellu* > Arab *sallat*) (Sokoloff 2003:811-12, 817). **JPA** *sal* (Sokoloff 1990:378). **Ma** *salā₁* (Drower – Macuch 1863:312, 326). **Sy** *sall(t)ā* (Sokoloff 2009:1012). **MH** *sal(lā)* (Jastrow 1950:993). **CAr** *salla* (Lane 1863:1396). (cf. Fraenkel 1962:76).

³ **Akk** *quppu* A (Oriental Institute Q 308). **OffAram** *qph* (Hoftijzer – Jongeling 1995:1019). **JBA** *qūppā* (< Akk *quppu*) (Sokoloff 2003:1001). **JPA** *qwph* (Sokoloff 1990:483). **MH** *qūppā* I (Jastrow 1950:1337). **Sy** *qūptā* (Sokoloff 2009:1341). **Ma** *qupa₂, qupta₁* (Drower – Macuch 1863:409). **Eth** *qafo* (Leslau 1991:423). **CAr** *quffa* (Lane 1863:2291), (< Aram *qwph* Fraenkel 1962:80).

⁴ **Per** *araba* (Steingass 1988:842). **Turk** *araba* (Redhouse 1996:56). Cf. **JBA** *arebā₂* (< *rbh*) (Sokoloff 2003:162). **Ma** *araba₁* (Drower – Macuch 1863:35). See **CAr** *araba* (Lane 1863:1994).

⁵ **SArD** *takana* (< Turk *tekne*) (Barthélemy 1935:89). **Turk** *tekne* (Redhouse 1996:584). Cf. **Ma** *kinta₂* (Drower – Macuch 1863:214). **Turk** *tekne* (Aytaç 1994:127).

⁶ **SArD** *barmīl* (< Fr *baril*) (Barthélemy 1935:41). **OldFr** *baril* (Tobler – Lommatzsch 1925, A-B 844).

⁷ **CAr** *hawşal* (Lane 1863:585). **SArD** *hāşil* (Barthélemy 1935:162). **ADDR** *hāşil* (Seeger 2009, 2:56).

⁸ **CAr** *ğarra* (Lane 1863:400f.), (cf. Fraenkel 1962:72, 167). **ADDR** *ğarra* (Seeger 2009, 2:42).

⁹ **MH** *imebberā* (Jastrow 1950:75). **JBA** *amebbārā* (Sokoloff 2003:138). **Sy** *bet ambra* (Sokoloff 2009:144). **CAr** *anbār* (Lane 1863:2757). (< Per *hambār* Fraenkel 1962:136). **Per** *ambār* (Steingass 1988:103). **Turk** *anbar* (< Per) (Redhouse 1996:207). **SArD** *anāber* (Barthélemy 1935:556).

¹⁰ **Per** *čuwāl* (Steingass 1988:401). **Turk** *çuval* (Redhouse 1996:733). **ADDR** *şwāl* (< Turk *čuwāl*) (Seeger 2009, 2:140). **Turk** *çuval* (Aytaç 1994:57).

¹¹ **Akk** *kīsu* A (Oriental Institute K 430f.). **Palm** *kys* (Hoftijzer – Jongeling 1995:499). **BH** *kīs* (Koehler – Baumgartner 2001:472). **MH** *kīs(ā)* (Jastrow 1950:633). **JBA** *kīsā₁* (Sokoloff 2003:576f.). **JPA** *kys* (Sokoloff 1990:256). **Sy**

Section two: house

Domestic furniture and installations: The tools and objects that are listed in this section include those used on a daily basis as furniture in the dwelling places. *tirrāmi* (DA) ‘small table, small wooden seat’,¹ *hawra* ‘a wooden beam for roofing houses’,² *şalḥa* ‘wooden beam, a synonym for *hawra*’,³ *xirstāni* (DA) ‘a niche in the wall of the house with wooden boards used for storing small items’,⁴ *raff* ‘closet, cupboard’,⁵ *sillom*, *sillam* ‘wooden ladder’,⁶ *şam^ca* ‘wax’,⁷ *lōḥ* ‘a tablet, board’,⁸ *marḡūḥa*, *murḡēḥa* ‘hammock, cradle for children’,⁹ *maşṭbi*, *mişṭaba* ‘floor of the house, terrace’,¹⁰ *mayzor* (DA) ‘a sheet of cotton put beneath bread dough’,¹¹ *nāmūsī*, *nāmūsīyya/e* ‘mosquito net’.¹²

---

kīs(ā) (Sokoloff 2009:620). **Ma** *kisa* (Drower – Macuch 1863:215). **CAr** *kīs* (Lane 1863:2640).

¹Probably < **CAr** *tarama* (Lane 1863:335).

²**Sy** *hawrā₂* (Sokoloff 2009:432). **CAr** *hawr* (Lane 1863:666).

³**MH** *şileḥā* (Jastrow 1950:1580).

⁴**Per** *xwūristan* (Steingass 1988:487). See **Turk** *kereste* (< **Per** *kerāste*) (Redhouse 1995:1573). **Turk** *kereste* (Aytaç 1994:88).

⁵**Per** *raff* (Steingass 1988:581). **Ma** *rapa* (Drower – Macuch 1863:421). **CAr** *raff* (Lane 1863:1116). **Turk** *raf* (< Arab) (Redhouse 1995:980).

⁶**Akk** *simmiltu* (Oriental Institute S 237ff.). **Ph** *slmh* (Hoftijzer – Jongeling 1995:788). **BH** *sullām* (Koehler – Baumgartner 2001:757f.). **MH** *sūllām* (Jastrow 1950:964). **Sy** *sebbeltā* (< **Akk** *simmiltu*) (Sokoloff 2009:963). **Ma** *sumbiltā* (Drower – Macuch 1863:322). **CAr** *sullam* (Lane 1863:1416).

⁷**CAr** *şam^c* (Lane 1863:1598). **Sy** *şam^cā* (< Arab *şam^c*) (Sokoloff 2009:1571). **Eth** *şam^c* (< Arab?) (Leslau 1991:531).

⁸**OffAram**. **Nab** *lwh₂*. **Pun** *lh₁* (Hoftijzer – Jongeling 1995:569f.). **BH** *luaḥ* (Koehler – Baumgartner 2001:522f.). **MH** *luaḥ* II (Jastrow 1950:696). **JBA** *lawewḥā*, *lōḥā* (Sokoloff 2003:619). **JPA** *lwh* (Sokoloff 1990:279). **Ma** *luha* (Drower – Macuch 1863:232). **Sy** *lūḥā* (Sokoloff 2009:677). **Eth** *lawḥ* (Leslau 1991:320). **CAr** *lawḥ* (Lane 1863:2679). **Turk** *levha* (< Arab *lawḥ*) (TDK 2005:306).

⁹**CAr** *marḡūḥa*, *urḡūḥa* (Lane 1863:1035). **SArD** *marḡūḥa* (Barthélemy 1935:270). **ADDR** *murḡēḥa* (Seeger 2009, 2:93, 244).

¹⁰**JBA** *maşeṭabetā* (Sokoloff 2003:699). **JPA** *mşṭwby* (Sokoloff 1990:319). **Sy** *maşeṭabetā* (Sokoloff 2009:789). (Sy > Ar) Fraenkel 1962:21).

¹¹Cf. **Akk** *uzāru* (Oriental Institute U-W 360). **BH** *ʿezōr* (Koehler – Baumgartner 2001:27). **MH** *ʿezōr* (Jastrow 1950:37). **JBA** *ʿywr^o* (Sokoloff 2003:112). **JPA** *ʿywr* (< BH, MH *ʿywr*) (Sokoloff 1990:48). **Sy** *ʿizrā*, *mīzrānā* (Sokoloff 2009:33, 751). **CAr** *ʿizār* (Lane 1863:53).

¹²**CAr** *namūs* (Lane 1863:2853). **ADDR** *namūsīyye* (Seeger 2009, 2:264). **SArD** *nāmūsīye* (Barthélemy 1935:851). Probably it is of Sanskrit origin. Or

Household utensils: This section includes the utensils, containers, vessels, and tools that have been employed by the residents in the villages. They are used to hold dry and liquid substances, to store different quantities of grain and dried fruits; to cook with and serve food in; to serve drinks like water, tea and coffee, to transport and provide water. *billāni*, *blāne* ‘broom’,¹ *dist* ‘large copper tray or crater’,² *xadda*, *mxāḍa/e* ‘churn’,³ *saqqa* ‘metal container for water or oil, large goat skin to churn curdled milk’,⁴ *ṣahin* ‘ceramic or metal dish, deep serving bowl’,⁵ *ṣaṭl* ‘cylindrical container made of metal or plastic’,⁶ *ṣaynī*, *ṣiniyya/e* ‘circular plate’,⁷ *ṭbayqī*, *ṭabaq(a)* ‘circular dish, round tray’,⁸ *ṭāsa/e* ‘cylindrical metal cup, small bowl used for drinking or milking’,⁹ *ṭanğra*, *ṭa/unğara* ‘cooking pot made of tinned copper

---

composed of two Persian words *nā* a negative particle and *mūsā* ‘bee, wasp’ (Steingass 1988:1345, 1365) and by analogy it could mean ‘against mosquitoes’.

¹ **Per** *balūm* (Steingass 1988:198).

² **CAr** *dast* (< *Per tast*) (Lane 1863:878). **Per** *tast*, *tašt* (Steingass 1988:300, 302). Cf. **Turk** *tešt* (< *Per*) (Redhouse 1996:549).

³ **CAr** *maxāza* (Lane 1863:823). **SArD** *xazāza* (Barthélemy 1935:207).

⁴ **Akk** *s/šaqqu* (Oriental Institute S 168f.). **OffAram** *šq₂* (> Gr σάκ(κ)ος) (Hoftijzer – Jongeling 1995:1186). **BH** *šaq* (Koehler – Baumgartner 2001:1349-50). **MH** *šaq* II (Jastrow 1950:1019). **JBA** *saqā* (Sokoloff 2003:828). **Ma** *saqa* (Drower – Macuch 1863:314). **Sy** *saqā* (Sokoloff 2009:1036). **Eth** *s/šaqq* (Leslau 1991:532). **CAr** *siqā* (Lane 1863:1385f.).

⁵ **BH** *šallahat* (Koehler – Baumgartner 2001:1027). **MH** *šlōhūt* (Jastrow 1950:1282). **Sy** *šelūhūtā* (Sokoloff 2009:1286). **JPA** *šlwhyth* (Sokoloff 1990:465). **CAr** *ṣahin* (Lane 1863:1656), (cf. Fraenkel 1962:63). **Eth** *šāhl* (Leslau 1991:552).

⁶ **JPA** *ṣṭl* (Sokoloff 1990:373). **Sy** *ṣṭlā* (< Gr σῆτλα Krauss 1964:380) (Sokoloff 2009:1000). **CAr** *s/ṣaṭl* (Lane 1863:1359). (< Gr ρῆτλα, Lat *situla* > **JPA** *ṣṭl* > Arab *ṣayṭl*) (Fraenkel 1962:67). **Gr** σῆτλα = Lat *situla* (Liddell – Scott 1996:1601). **Lat** *situla* (Lee 1968:1775). **Turk** *saṭl* (< Arab *ṣaṭl*) (Eren 1999:371).

⁷ See Behnstedt – Woidich 2012:216 p. 141 “eine Schale aus Porzellan” referring to China.

⁸ **Per** *tabūk*, *tāba/iq* (Steingass 1988:281, 805). **JBA** *tāpeqā* (< Middle Iranian *tāpak**) (Sokoloff 2003:514). **Sy** *tabqā(ā)* (Sokoloff 2009:512). **Ma** *tapqa* (Drower – Macuch 1863:175). **MH** *tapeqā** (Jastrow 1950:548). **CAr** *ṭabaq* (Lane 1863:1828). **Eth** *ṭabiq* (Leslau 1991:586). **Turk** *tabak* (< Arab *ṭabaq*) (TDK 2005:1878).

⁹ **OffAram** *ṭs* (Hoftijzer – Jongeling 1995:426). **JBA** *ṭasā* (Sokoloff 2003:508). **JPA** *ṭs* (Sokoloff 1990:227). **Sy** *tā/asā* (Sokoloff 2009:539). **Ma** *ṭasa₁* (Drower – Macuch 1863:175). **MH** *ṭas* (Jastrow 1950:541). **CAr** *tās(a)*

or clay',¹ *fiṅḡān* 'porcelain cup, with or without handles',² *kafkūr* 'ladle, large wooden spoon',³ *laqn, laqan* 'copper or tin basin for bathing',⁴ *mi^clāqa, ma/i^claqa/e* 'wooden or metal spoon'.⁵

Fires and ovens: This section contains the tools, instruments and vessels used to produce fire for cooking and baking, as well as ovens associated with household work: *tannūr* 'baking oven made of clay and hay',⁶ *tfi* (DA) 'metal tripod on which a cooking

---

(Lane 1863:1890). **Turk** *tas* (< Arab *tāṣ*) (TDK 2005:1910). **Turk** *tas* (Aytaç 1994:126).

¹ **Per** *taṅḡir* (Steingass 1988:331). **Turk** *tiṅḡir, teṅḡere* (Redhouse 1996:597-98). **JBA** *ṅgyr^o* (Per > Sy *ṅgyr^o* > Arab *ṭannḡira(t)* (< MPer *tangīr^s*) (Sokoloff 2003:508). **Sy** *ṅgyr^o* (< MPer *tangīr(ag)*) (Sokoloff 2009:538). **Ma** *tangara₂* (Drower – Macuch 1863:479). **CAr** *ṭinnḡir* (Lane 1863:1885). **Turk** *tencere* (< Arab *ṭanḡara*) (TDK 2005:1951). **Turk** *tencere* (Aytaç 1994:128).

² **Per** *bingān, pingān/l* (Steingass 1988:203, 258). **Turk** *pingyan* (< Per *pingāl/n*) (Redhouse 1996:455). **CAr** *fiḡḡān* (< Per *pingān/l*) (Lane 1863:2437). **ADDR** *fiṅḡān* (Seeger 2009, 2:200).

³ **Per** *kafk-gīr* (Steingass 1988:1038). **Turk** *kaf-gīr* (< Per *kaf-gīr*) (Redhouse 1996:1557). **SArD** *kafkīre* (< Per *kaf-gīr*) (Barthélemy 1935:722). **ADDR** *kafkīre* (Seeger 2009, 2:227).

⁴ **Pun** *lqnh* (< Gr *λεκάνη*) (Hoftijzer – Jongeling 1995:584). **JBA** *liqenā₁* (< Gr *λεκάνη* Krauss 1964:319) (Sokoloff 2003:633). **JPA** *lqnyth* (Sokoloff 1990:286f.). **MH** *laqenā* (Jastrow 1950:719). **Sy** *le/aqnā* (Sokoloff 2009:697). **CAr** *laqan* (Lane 1863:3012). **Gr** *λεκάνη* (Liddell – Scott 1996:1037). Or **JBA** *l^cgīnā* (Sokoloff 2003:618). **JPA** *lgyn* (< Gr *λάγυνος*, Lat *lagoena* Krauss 1964:305) (Sokoloff 1990:277). **Sy** *lgūntā, lagīnā* (< Gr) (Sokoloff 2009:672f.). **Ma** *lugiana* (Drower – Macuch 1863:232). **MH** *lāḡīn* (Jastrow 1950:692). **Eth** *lāḡ^wən* (Leslau 1991:308). **Lat** *lagoena* (Lee 1968:997). **Gr** *λάγυνος* (Liddell – Scott 1996:1022). **SArD** *laqan* (Barthélemy 1935:765). **ADDR** *laqan* (Seeger 2009, 2:238).

⁵ **CAr** *mi^claqa* (Lane 1863:3011). **ADDR** *ma^claqa* (Seeger 2009, 2:175).

⁶ **Akk** *tinūru* (Oriental Institute T 420). **Pun** *tnr₂* **OldAram** *tnwr* (Hoftijzer – Jongeling 1995:1224). **BH** *tannūr* (Koehler – Baumgartner 2001:1763). **JBA** *tannūrā* (< Akk *tinūru*) (Sokoloff 2003:1217). **JPA** *tnwr* (Sokoloff 1990:585). **Sy** *tanūrā* (Sokoloff 2009:1654). **MH** *tannūr* (Jastrow 1950:1680). **Ma** *tannūrā* (Drower – Macuch 1863:480). **CAr** *tannūr* (Lane 1863:318).

pot rests',¹ *ziffāti* (DA) 'a cubic metal container for asphalt',² *şōğ*, *şāğ* 'baking sheet made of tin or iron',³ *firn*, *furin* 'oven'.⁴

Section three: Water

Water and Watering installions: The inhabitants were forced to adapt to their environments and developed many methods to use water responsibly for their daily activities. Through these methods, people were able to have continuous access to water in order to use it for their animals and to irrigate their plants. These water sources are categorized as natural water sources, *ʿān*, *ʿēn* 'spring',⁵ *nib^c*, *nab^c(a)* 'spring',⁶ *nahr* 'river',⁷ and as artificial water sources through which water, for irrigation either flowed naturally or was pumped through these installations. *ğibb*, *ğubb*

¹ < **CAr** *dafā'a* (Lane 1863:889). **Per** *taf* (Steigass 1988:312). **Turk** *tef* (< Per) (Redhouse 1996:568f.).

² **Akk** *zibtu* B (< Sy *ze/apṭā*) (Oriental Institute Z 104). **Sy** *ze/apṭā* (Sokoloff 2009:392). **JBA** *zepetā* (Sokoloff 2003:410). **BH** *zæpæt* (Koehler – Baumgartner 2001:277). **MH** *zepā*, *zepetā* (Jastrow 1950:408). **Eth** *zēft* (Leslau 1991:632). **CAr** *zift* (Lane 1863:1236), (< Aram Fraenkel 1962:151). **Turk** *zift* (< Arab *zift*) (TDK 2005:2236).

³ **Turk** *şāğ* (Redhouse 1996:1025). **ADDR** *şāğ* (< Tur) (Seeger 2009, 2:147). **Turk** *sac* (Aytaç 1994:114).

⁴ **JBA** *pūrenī* (< Gr φούρνος, Lat *furnus* Krauss 1964:434) (Sokoloff 2003:892). **Sy** *pūrānī* (Sokoloff 2009:1170). **Lat** *furnus* (Lee 1968:749). **Gr** φούρνος " = Lat *furnus*" (Liddell – Scott 1996:1191:1952). **CAr** *furin* (Lane 1863:2387). **Turk** *firin* (< Gr φούρνος, Lat *furnus*) (Eren 1999:144).

⁵ **Akk** *īnu* (Oriental Institute E 153). **Ph. Nab. Palm** *ʿyn₂* (Hoftijzer – Jongeling 1995:839f.). **BH** *ʿayin* (Koehler – Baumgartner 2001:818-20). **MH** *ʿayin* (Jastrow 1950:1072). **JBA** *enā₂* (Sokoloff 2003:857). **Ma** *aina* (Drower – Macuch 1863:15). **Sy** *ʿinā* (Sokoloff 2009:1079). **Eth** *ʿayn* (Leslau 1991:79f.). **CAr** *ʿayn* (Lane 1863:2215). **ADDR** *ʿēn* (Seeger 2009, 2:182).

⁶ **Akk** *nabā'u* A (Oriental Institute N/1 223). **BH** *mabūa^c* (Koehler – Baumgartner 2001:541f.). **MH** *mabbū'ā* (Jastrow 1950:725). **JBA** *mabbū^c* (Sokoloff 2003:639). **JPA** *mbw^c* (Sokoloff 1990:289). **Sy** *nab'ā* (Sokoloff 2009:704). **Ma** *mambuga* (Drower – Macuch 1863:245). **ADDR** *nab^c* (Seeger 2009, 2:253). **Sab** *ʿyn* (Beeston – Ghul et al. 1982:24). **SArD** *naba^c* (Barthélemy 1935:813).

⁷ **Akk** *nāru* A (Oriental Institute N/1 368f.). **OldAram** *nhr₂* (Hoftijzer – Jongeling 1995:720). **BH** *nāhār* (Koehler – Baumgartner 2001:676f.). **JBA** *naherā₁* (Sokoloff 2003:734). **Ma** *nahra₁* (Drower – Macuch 1863:281). **Sy** *naherā* (Sokoloff 2009:894). **MH** *nāhār* (Jastrow 1950:882). **Sab** *nhr* (Beeston – Ghul et al. 1982:94). **CAr** *nahr* (Lane 1863:2858). **ADDR** *nahr* (Seeger 2009, 2:264). **Turk** *nehir* (< Arab *nahr*) (TDK 2005:1466).

‘cistern, well’,¹ *birki*, *birka/e* ‘pool, dug pit to catch rainwater’,² *sāqi(/ye)* ‘water channel, installation with a rotating wheel which draws water from wells’,³ *arqa* (DA) ‘water channel’,⁴ *nāfūra* ‘fountain in gardens or fields’,⁵ *nā’ūra* ‘water wheel’,⁶ *dalū* ‘bucket or pail’,⁷ *ḥanaḥī*, *ḥanaḥīyya/e* ‘roadside water fountain, water pipe’.⁸

Section four: Animals

Animals have played an important role in the lives of the agricultural communities and were extensively used in domestic and agricultural activities. This section includes the tools that were used to facilitate their role in ploughing, threshing and transport, as well as to enable man to benefit from their breeding, milk and meat production.

Animal breeding: To ensure regular and healthy breeding of their livestock and protect their animals from thieves and

¹ **Akk** *gubu* A (Oriental Institute G 117). **Nab. Palm** *gb₂* (Hoftijzer – Jongeling 1995:207). **JBA** *gūbetā* (Sokoloff 2003:265). **JPA** *gwb* (Sokoloff 1990:122). **BH** *gæbæ^o* (Koehler – Baumgartner 2001:170). **MH** *gæbæ^o* (Jastrow 1950:203). **CAr** *gi/ubb* (Lane 1863:371). **SArD** *gi/ubb* (Barthélemy 1935:101).

² **EpHeb** *brkh₂* (Hoftijzer – Jongeling 1995:202). **BH** *b^orekāh* (Koehler – Baumgartner 2001:161). **Sab** *brkt* (Beeston – Ghul et al. 1982:31). **CAr** *birka* (Lane 1863:194). **ADDR** *birke* (Seeger 2009, 2:22).

³ Cf. **Akk** *šāqū* A, *šāqītū* (Oriental Institute Š/2 28). **OldCan** *ša-qi-tu₄* **OffAram. Palm** *šqy₂* (Hoftijzer – Jongeling 1995:1186). **BH** *mašqæh* (Koehler – Baumgartner 2001:1639-40). **JBA** *šāqeyā₁* (Sokoloff 2003:1173). **Sy** *šāqeyā* (Sokoloff 2009:1594). **CAr** *sāqiya* (Lane 1863:1386). **SArD** *sāqye* (Barthélemy 1935:348).

⁴ **MH** *‘areqā* (Jastrow 1950:1123). **JPA** *‘rqh* (Sokoloff 1990:421). **CAr** *‘irq* (Lane 1863:2018ff.). **Sab** *‘rq* (Beeston – Ghul et al. 1982:19-20). **ADDR** *‘irq* ‘Stamm (Seeger 2009, 2:168).

⁵ **SArD** *nāfūra* (Barthélemy 1935:839).

⁶ **Sy** *nā’ōrā* (Sokoloff 2009:928) (< Sy Fraenkel 1962:134). **CAr** *nā’ūra* (Lane 1863:2815). **SArD** *nā’ūra* (< Sy *nā’ōrā*) (Barthélemy 1935:839). Cf. **BH** *na^orāh* III (Koehler – Baumgartner 2001:708).

⁷ **Akk** *dālu* A (Oriental Institute D 56f.). **EpHeb** *dly₂* (Hoftijzer – Jongeling 1995:249). **BH** *delī* (Koehler – Baumgartner 2001:222). **MH** *d^olī* (Jastrow 1950:283-84). **JBA** *dawewlā* (Sokoloff 2003:316, 338). **Sy** *dawlā* (Sokoloff 2009:282). **Ma** *daula₁* (Drower – Macuch 1863:98f.). **CAr** *dalw* (Lane 1863:909).

⁸ **CAr** *ḥanaḥ*, *ḥanḥā^o* (Lane 1863:658). **ADDR** *ḥanaḥīyye* (Seeger 2009, 2:63). **SArD** *ḥanaḥīye* (Barthélemy 1935:181).

predators and keep them safe and warm during the cold winter months, many different types of installations were built. These structures were made of dry stones, wood and sometimes clay and straw inside or outside the house. *āxūr*, *yāxūr* ‘small stable in the house courtyard’,¹ *ma^clif*, *mi^clafa/e* ‘feeding trough’,² *widd*, *mi^dwad* ‘circular or rectangular trough’,³ *šīri*, *šīra/e* ‘sheep enclosure’,⁴ *ğaras* ‘copper bell hung around a sheep’,⁵ *rašmi*, *rašma/e* ‘nose rope, short cord used as a halter’,⁶ *abqa* (DA) ‘halter, leading rope, short cord’,⁷ *samor* (DA) ‘packsaddle’,⁸ *ʔiṣbi^c*, *ʔiṣba^c* ‘pin said of the two wooden shafts of the packsaddle’.⁹

Bird farming: In the two regions, birds were farmed as their products were in great demand and thus very lucrative for trading purposes. Wild birds such as doves, partridges, and sparrows were hunted and eaten or sold. *fix*, *faxx* ‘iron or wooden tarp’,¹⁰ *tāfūḥa* (DA) ‘small tarp’,¹¹ while chickens, and geese were kept

¹ **Sy** *ʔkūr* (< MPer *āxwarr*) (Sokoloff 2009:40). **Per** *āxūr* (Steingass 1988:26). **Turk** *axūr* (< Per) (Redhouse 1996:47). **ADDR** *yāxūr* (Seeger 2009, 2:286). **Turk** *ahur* (Aytaç 1994:30).

² **CAr** *mi^claf* (Lane 1863:2132). **SARd** *ma^clef* (Barthélemy 1935:544). **ADDR** *ma^clafa* (Seeger 2009, 2:174).

³ **Akk** *dūdu* A (Oriental Institute D 170). **BH** *dūd* (Koehler – Baumgartner 2001:215). **MH** *dūdā* (Jastrow 1950:283). **Palm** *dwd₂* (Hoftijzer – Jongeling 1995:242). **JBA** *dūdā* (Sokoloff 2003:315). **Ma** *duda₁* (Drower – Macuch 1863:104). **Sy** *dūdā* (Sokoloff 2009:278). **CAr** *mi^dwād* (Lane 1863:988). **SARd** *midwad* (Barthélemy 1935:255).

⁴ **CAr** *šīra* (Lane 1863:1754). **ADDR** *šīre* (Seeger 2009, 2:148).

⁵ **CAr** *ğaras* (Lane 1863:409). **ADDR** *ğaras* (Seeger 2009, 2:42).

⁶ **Sy** *rašmā* (Sokoloff 2009:1492). Cf. **Eth** *šmr* (Leslau 1991:531). **SARd** *rašme* (Barthélemy 1935:281).

⁷ **Ma** *qba₂* (Drower – Macuch 1863:356). **Sy** *eqb(t)ā* (Sokoloff 2009:1128).

⁸ < **CAr** *samor* (Lane 1863:1425). Or < **Turk** *semer* (< Modern Gr σαμάρι ‘Lastsattel’) (Eren 1999:361). **Turk** *semer* (< Gr) (TDK 2005:1728). Modern **Gr** σαμάρι (Dimitrakou 1958:6462).

⁹ **BH** *ʔaṣba^c* (Koehler – Baumgartner 2001:81). **JBA** *ʔaṣbe^cā* (Sokoloff 2003:159). **Ma** *ʔṣbā* (Drower – Macuch 1863:355). **Sy** *ṣeb^cā₂* (Sokoloff 2009:1272). **CAr** *ʔiṣba^c* (Lane 1863:1646f.).

¹⁰ **Eg** *px^c* (Erman – Grapow 1971, 1:543). **Ph** *ph₂* (Hoftijzer – Jongeling 1995:904). **BH** *paḥ* I (Koehler – Baumgartner 2001:921). **MH** *paḥ* I (Jastrow 1950:1150). **JBA** *paḥā* (Sokoloff 2003:895). **JPA** *ph* (Sokoloff 1990:427). **Sy** *paḥā* (Sokoloff 2009:1177). **CAr** *faxx* (Lane 1863:2348). (cf. Fraenkel 1962:119).

¹¹ **JBA** *tpwh^c* (Sokoloff 2003:512). **Sy** *tephā* (Sokoloff 2009:545).

as domestic birds. The protection of these birds was ensured through the construction of special installations built of mud, wood and small stones such as: cages and clay coops. *qafos*, *qafaş* ‘metal or wooden cage’,¹ *qinn*, *qunn* ‘chicken coop’.²

Conclusions: Both areas have historically experienced a case of mixed communities and multilingualism where many Semitic and non-Semitic languages have been used. Many linguistic influences were consciously or sub-consciously adopted by the locals, including divergent cultures of writing and speaking. It is hardly likely that these influences would not have had an impact on a linguistic level of the names of the tools and objects in question. The influence of social and economic contact and different political entities and various formations, have all demonstrated that this kind of communication influenced the linguistic features of the names of their tools and objects. Some geographical and political factors and obstacles are reflected on a linguistic level, therefore, also contributing to the differences in the name of tools. Two main issues are presented within the conclusion of this study particularly involving the factors that have created these names and the linguistic strata they represent.

The factors that influenced these nomenclatures

1. Fauna: It has been noticed that both dialects borrowed names of body parts from human and animals which roamed in the surrounding environments and applied them to the tools because of their similarity in shape.

- **body parts:** *balğūm*, *lğām* ‘jaw > bit as part of a bridle, bridle’, *xnāq* ‘throat > collar, cord’, *rafš*, *rafaš* ‘shoulder blade > triangular metal spade’, *ʿiṣbi^c*, *ʿiṣba^c* ‘finger > pin, the two shafts of the packsaddle’, *ʿarqa* ‘vein > water channel’, *ʿabqa* (< *ʿaqba*)

---

¹ **MH** *qapešāh* (Jastrow 1950:1403). **JBA** *qps^o* (Sokoloff 2003:1033). **Sy** *qafsāz* (< **Gr** *καψος*, Lat *capsa*) (Sokoloff 2009:1395). **Ma** *kbašiatāz* (Drower – Macuch 1863:202). **CAR** *qafaş* (Lane 1863:2551). (> Sy > Arab Fraenkel 1962:118). **ADDR** *kafaş* (Seeger 2009, 2:215). **Lat** *capsu*, *capsa* (Lee 1968:273). **Turk** *kafes* (< Arab *qafaş*) (TDK 2005:1032).

² **Akk** *qimmu* (Oriental Institute Q 257). **BH** *qen* (Koehler – Baumgartner 2001:1109). **MH** *qen* (Jastrow 1950:1387). **JBA** *qinā* (Sokoloff 2003:1013). **JPA** *qn* (Sokoloff 1990:496). **Sy** *qen(ā)* (Sokoloff 2009:1379). **Ma** *qinaz* (Drower – Macuch 1863:411). **SARd** *qenn* (Barthélemy 1935:686).

‘heel > halter, leading rope’, *‘ān*, *‘ēn* ‘eye > spring’, *kaff*, *kaffa/e* ‘the palm of the hand > gloves, *miṣib‘āni*, *muṣab‘āniyye* ‘finger > gloves’, *čabbūqa* ‘leg > stick with curved end’.

- **Insects:** *nāmūsī*, *nāmūsīyya/e* ‘mosquito > mosquito net’.

2. Flora: The names of plants from the surrounding areas were also borrowed to refer to the tools that are made of these plants: *hawra* ‘wooden beam made of poplar tree’, *samor* ‘packsaddle, *acacia*, or *mimosa*, *gummifera*’,¹ *rōṭ* ‘stake, branch of poplar or willow’, *‘ūd* ‘bough, wooden stick or branch, the plough’s wooden pole’, *billāni*, *blāne* ‘thorny plant’.

3. The physical shape of the tools: The physical appearance of the items is expressed by substantives which are borrowed to refer to some of the tools like: Flat (*lōḥ* ‘wooden tablet’), (*tbaqqī*, *tbaqq(a)* ‘circular dish’). Hollowed (*blām* ‘muzzle’, *miḏwad* ‘circular or rectangular trough’). Pointed, sharp (*sikke*, *sikka/e* ‘ploughshare’, *sēf* ‘ploughshare, sword’, *niššāb(i)* ‘the pulling shaft of the plough’). Circular, rounded, cylindrical (*ğaras* ‘copper bell’, *šar^c*, *šar^a* ‘loop of the yoke’, *ṭāsa/e* ‘cylindrical metal cup, can’). Curved *ḥanafī*, *ḥanafīyya/e* ‘fountain, water pipe’. Reticulate, ropes (*hyāša* ‘belt, strap’, *rašmi*, *rašma/e* ‘nose rope’).

4. Names according to the functions that the tools perform: Drinking, feeding: (*dalū* ‘water bucket, pail’, *saqqa* ‘metal container, large goat skin’, *sāqi(ye)* ‘water channel, installation with a rotating wheel which draws water from wells’, *nāfūra* ‘fountain’, *ma‘lif*, *mi‘lafa/e* ‘feeding trough’). Carrying, wrapping, and yoking: (*qiffi*, *quffe* ‘basket’, *ḥzām* ‘belt to tie a packsaddle’, *mayzor* ‘a sheet of cotton below dough’, *kiddāni*, *ki/ardāna/e* ‘collar’, *šimd* ‘yoke’, *fiddān*, *faddān* ‘yoke’). Breaking, drilling, striking (*ğibb*, *ğubb* ‘well’, *xāzūq* ‘metal pole’, *bismōr*, *mismār* ‘nail’, *lābūte*, *nabbūt* ‘wooden stick for beating straw’). Cutting, pruning: (*tirrāmi* ‘small table, small wooden seat’, *šāṭūr*, *šāṭūra* ‘cleaver with wooden grip’, *qālūš* ‘unserrated lunate sickle’, *mirğ*, *mōrağ* or *nōrağ* ‘threshing tablet’, *maṅgal*, *miṅgal* ‘unserrated large sickle’, *miṣšāra*,

---

¹ Probably originally means a packsaddle stuffed with the leaves and branches of this tree.

munşār(a) ‘saw’). Threshing, winnowing, sifting: (*gīrbēl*, *gurbāl* ‘grain sifter’, *midri*, *midrā(ya/e)* ‘winnowing fork’, *mixbōt*, *muxbāt* ‘wooden stick for beating’). Grinding, crushing: (*ğirn*, *ğurⁿ* ‘mortar’, *tāhūna/e* ‘hand-millstone’, *daqmūq*, *doqmāq(a)* ‘mallet’). Storing: (*haşl*, *hāşil* ‘storage shed or storeroom for grain’, *kīs* ‘medium sack used for transporting or storing hay, grain, flour and rice’). Swinging (*marğūha*, *murğēha*). Supporting: (*sāmūk*, *mismāk* ‘forked pole’, *‘āmūd* ‘pole, column’). Leading, directing: (*missēs*, *missās* ‘goad’, *nīr* ‘yoke’). Sweeping away, scooping out: (*mağirfī*, *miğrafa/e* ‘spade or hoe with a broad plate’, *ma/i‘laqa/e* ‘wooden or metal spoon’). Heating: *tft* ‘metal tripod on which a cooking pot rests, heat, warmth’. Hunting *fīxx*, *fāxx* ‘tarp, snare’.

5. Names according to the material used to make the tools: *ziffāti* ‘pitch > a cubic metal container for asphalt’, *şam‘a* ‘wax > candle made of wax’, *şōğ*, *şāğ* ‘tin > baking sheet made of tin’, *libbāda/e* ‘felt > piece of felt, fur or pad’.

6. Numbers: *fiddān*, *faddān* ‘pair (of oxen) > yoke’, *şimd* ‘pair, team of oxen > yoke’.

7. Miscellaneous: A number of tool names have been difficult to classify according to the above mentioned categories: *barmīl* ‘barrel’, *balta/e* ‘hatchet’, *dist* ‘tray or crater’, *xirğ*, *xuruğ* ‘pannier’, *zambīl*, *zambīla/e* ‘small sack’, *sillom*, *sillam* ‘ladder’, *sifrēwi*, *şurrāf(a/e)* ‘long wooden pegs’, *čākūč*, *šākūš* ‘small hammer’, *čwāl/šwāl* ‘sack’, *fīrn*, *furin* ‘oven’, *qaddūm* ‘adze’, *qatrīb*, *qotrīb* ‘wooden pin in the pulling pole’, *qazma*, *qazma* ‘double-headed axe’, *maştrīn*, *maştarīn* ‘trowel’, *miştof* ‘wooden stick’, *kafkīra/e* ‘ladle’, *laqn*, *laqan* ‘bathing basin’, *tırnāqa* ‘harrow’, *tāfūha* ‘small trap’.

The linguistic strata of the tool names

Some tool names in the current vernaculars have been borrowed from different languages and periods and employed with the same meaning, others have been used and phonetically modified to indicate an exact, or a close meaning. We have little to say with regard to when these lexemes were loaned into the both colloquials so the exact period when this lexical borrowing took place is very near impossible to ascertain. This part will specify

the origins of these names when possible, as well as the languages to which these names belong. The Semitic languages included are: Akkadian, Canaanite, and Aramaic and Arabic. While the non-Semitic languages are Turkish, Persian, Greek, Latin, and Egyptian.

Semitic words: total 81

Akk: 11: *dalu, dalo, raḫš, raḫaš, sikke, sikka/e, sillom, sillam, salle, zambīl, zanbīla/e, fās, qiffi, quffe, kīs, qinn, qunn, mayzor.*

Can: 6: *šalḫa, šīri, šīra/e, šimd, qaddūm, mirğ, mōrağ or nōrağ, maḅgal, miḅgal.*

Ar: 29: *bismōr, mismār, balğūm, lğām, tannūr, ġibb, ġubb, ġirn, ġurⁿ, ḫawra, rašmi, rašma/e, rōṭ, ziffāti, šātūr, šātūra, tāḫūne, tāḫūha, °abqa, °arqa, ġirbēl, ġurbāl, fiddān, faddān, qaṭrīb, qoṭrīb, kiddāni, ki/ardāne, lābūte, nabbūt, libbāda/e, missēs, missās, mišṭōf, mašṭbi, mašṭaba, nib^c, nab^c(a), nāfūra, nācūra, nahr, nūr.*

Arab: 21: *tirrāmi, tft, ġarra, ġaras, xāzūq, xnāq, xaḫḫa, mxāḫa/e, ḫzām, ḫašl, ḫāšil, ḫanafti, ḫanaftiyya/e, ḫyāša, samor, šar^c, šar^ca, šam^ca, šaynī, šiniyye, °ūd, marğūḫa, murğēḫa, mišib^cānī, mišib^cāniyye, ma^clif, mi^clafa/e, ma^claqa, niššāb(i).*

CS: 14: *birki, birka/e, sāmūk, mismāk, saqqa, sāqi/(ye), °iṣbi^c, °iṣba^c, tāsa/e, °amūd, °ān, °ēn, kaff, kaffa/e, lōḫ, mağirfi, miğrafa/e, mixbōṭ, muxbāṭ, midri, midrā(ya/e), minšāra, munšāra, widd, miḫwad.*

Eth: 1: *šahin*

Non-Semitic words: total 35

Per: 15: *°āxūr, yāxūr, billāni, blāne, xirstāni, xirğ, xuruğ, dist, raff, čabbūqa, čwāl, šwāl, ṭbayqī, ṭbaqa(a), ṭaḅgara, ṭu/aḅgara, °arabī, °arabāya/e, °anbor, °anb/ar, fiḅḅān, kaḫkūra/e, qālūš.*

Turk: 7: *baḫṭa/e, ṭirnāqa (< tirmuq), takna, takane, daqmūq, doqmāq(a), qazma, čākūč, šākūš, šōğ, šāğ.*

Gr: 6: *sēf, šaṭl, qafoš, qafaš, firn, furin, laqn, laqan, mašṭrīn, mašṭarīn.*

OldFr: 1: *barmīl*

Eg: 1: *fixx, faxx*

Uncertain origin: 4: *babsi, sifrēwi, šurrāf(a/e), misiblāni, nāmūsī, nāmūsīyya/e.*

The percentage of Semitic lexical contributions to the names of tools and objects:

Nr.	Akk	Can	Ar	Arab	Eth	CS	Total
116	11	6	29	21	1	14	81
100%	9.4%	5.2%	25%	18.1%	0.9%	12.0%	70.5%

Percentage of Non-Semitic lexical contributions:

Nr.	Per	Turk	Gr	OldFr	Eg	Uncertain	Total
116	15	7	6	1	1	4	35
100%	13%	6.03%	5.2%	0.9%	0.9%	3.4%	29.5%

Percentage of commonalities of lexicon of the agricultural tools in: DA and DR.

Total	116	100%
Matching in etymology and meaning	94	81.0%
Not matching in etymology and meaning	22	19%
Attested words in DA but not in DR with their equivalents in DR:	17 words, <i>babsi</i> (= <i>swāra</i> , <i>ḫālūq</i>), <i>tirrāmi</i> (= <i>farrāme</i> , <i>lōḫa</i>), <i>tḫī</i> (= <i>miṣṣab</i>), <i>xirstāni</i> (= <i>miṣṣaṭ</i>), <i>rōṭ</i> (= <i>ʿibbiyye</i>), <i>ziḫḫāti</i> (= <i>tanaka/e</i>), <i>samor</i> (= <i>bird/da^a</i>), <i>ṣimd</i> (= <i>nīr</i>), <i>ṭirnāqa</i> (= <i>miṣṭ</i>), <i>ṭāḫūḫa</i> (= <i>faxx</i>), <i>čabbūqa</i> (= <i>ʿūd</i> , <i>ʿaṣā</i>), <i>ʿabqa</i> (= <i>rasan</i>), <i>ʿarqa</i> (=	

	<i>kanā</i>), <i>misiblāni</i> (= <i>miğzal</i> , <i>zağlūl</i>), <i>mišṭōf</i> (= <i>muxbāt</i>), <i>mayzor</i> (= <i>minqala</i>), <i>sēf</i> (= <i>sikke</i> , <i>sikka/e</i>).
Attested words with the same etymology in DA and DR but in DR they contain a different meaning.	5 words, <i>ḥawra</i> (= <i>ḥōra</i> poplar tree), <i>xnāq</i> (neck), <i>šalḥa</i> (undershirt), <i>niššāb(i)</i> (wooden shaft with a pointed end), <i>ḥaṣl</i> , <i>ḥāṣil</i> (storage room).

Languages and dialects

ADDR	Der arabische Dialekt der Dörfer um Ramallah
Akk	Akkadian
Aram	Aramaic
Arab	Arabic
BH	Biblical Hebrew
Can	Canaanite
CAr	Classical Arabic
CS	Common Semitic
Eg	Egyptian
EpHeb	Epigraphic Hebrew
Eth	Ethiopian
Gr	Greek

JBA	Jewish Babylonian Aramaic
JPA	Jewish Palestinian Aramaic
Lat	Latin
Ma	Mandaic
MH	Middle Hebrew
MPer	Middle Persian
Nab	Nabataean
NPer	New Persian
OffAram	Official Aramaic
OldCan	Old Canaanite
OldAram	Old Aramaic
OldFr	Old French
Palm	Palmyrenean
Per	Persian
Ph	Phoenician
Pun	Punic
Sab	Sabaic
SArD	Syrian Arabic Dialect
Sy	Syriac
Turk	Turkish

BIBLIOGRAPHY

- Arnold W. (1998): *Die arabischen Dialekte Antiochiens*. Wiesbaden: Harrasowitz Verlag.
- Aytaç B. (1994): *Arap Lehçelerindeki Türkçe Kelimeler*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük ve Yazım Kılavuzu Çalışma Grubu, (2005): *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Barthélemy, A. (1935): *Dictionnaire Arabe-Français. Dialectes de Syrie: Alep, Damas, Liban, Jérusalem*. Paris: Librairie Orientaliste Paul Geuthner.
- Behnstedt, P. – Woidich M. (2012): *Wortatlas der arabischen Dialekte Band II: Materielle Kultur* (Handbook of Oriental Studies, Section one 100/II). Leiden/Boston: Brill.
- Beeston, A.F.L. – Ghul, M.A. et al. (1982): *Sabaic Dictionary (English-French-Arabic)*. Louvain-la-Neuve: Éditions Peeters, Beyrouth: Librairie du Liban.
- Clauson, S. G. (1972): *An Etymological of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. London: Oxford At the Clarendon Press.
- Dimitrakou D. (1958): *Mega Lexikon Ellinikis Glossas*. Thessaloniki: Aristotelio Uni.
- Drower, E.S. – Macuch, (1963): *A Mandaic Dictionary*. Oxford: the Clarendon Press.
- Eren, H. (1999): *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*. 2th ed. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Erman, A. – Grapow, H. (1971): *Wörterbuch der Ägyptischen Sprache*. Berlin: Akademie Verlag.
- Fraenkel, S. (1962): *Die Aramäischen Fremdwörter im Arabischen*. Hildesheim: Olms Verlagsbuchhandlung.
- Hoftijzer, J. – Jongeling, K. (1995): *Dictionary of Northwest Semitic Inscriptions*. Part I-II, (Handbuch der Orientalistik I. Der Nahe und Mittlere Osten I/21). Leiden: Brill.
- Jastrow, M. (1950): *A Dictionary of the Targumim, Talmud Babli and Jerushalmi and the Midrashic Literature I-II*. New York: Parider Publishing House.
- Krauss, S. (1964): *Griechische und lateinisch Lehnwörter im Talmud, Midrasch und Targum II*, Hildesheim: Georg Olms Verlagsbuchhandlung.

- Koehler, L. – Baumgartner, W. (2001): *Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament I-II*. Leiden: Brill.
- Lane, E.W. (1863): *Arabic-English Lexicon in 8 Parts*. New York: Frederick Ungar Publications Co.
- Lee, G.M. (ed.), (1968): *A Oxford Latin Dictionary*. Oxford: the Clarendon Press.
- Leslau, W. (1991): *Comparative Dictionary of Ge'ez*. Wiesbaden: Harrassowitz.
- Liddell, H. – Scott, R. (1996): *Greek English Lexicon*. Oxford: Clarendon Press.
- Leslau, W. (1991): *Comparative Dictionary of Ge'ez*. Wiesbaden: Harrassowitz.
- The Oriental Institute of the University of Chicago, (1956ff.): *The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago*. Illinois/Glükstadt.
- Redhouse, J.M. (1996): *A Turkish and English Lexicon*. New Impression. Beirut: Librairie du Liban.
- Seeger, U. (2009): *Der arabische Dialekt der Dörfer um Ramallah*. Teil 2 Glossar (Semitica Viva 44,2). Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Steingass, F. (1988): *A Comprehensive Persian-English Dictionary*. 8th ed. London: Routledge and Kegan Paul plc.
- Sokoloff, M. (1990): *A Dictionary of Jewish Palestinian Aramaic of the Byzantine Period* (Dictionaries of Talmud. Midrash and Targum II). Ramat Gan: Bar Ilan University Press.
- (2003): *A Dictionary of Jewish Babylonian Aramaic of the Talmudic and Geonic Periods* (Dictionaries of Talmud. Midrash and Targum III). Ramat Gan: Bar Ilan University Press.
- (2009): *A Syriac Lexicon, A Translation from Latin, Correction, Expansion, and Update from Brockmann's Lexicon Syriacum*. Winona Lake: Eisenbrauns: Gorgias Press.
- Tietze, A. (2009): *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı I. A-E*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- Tobler, A. – Lommatzsch, E. (1925): *Altfranzösisches Wörterbuch A-B*. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung.

ADVANCEMENT OF PERSIAN BY TURKS IN INDIA

BERNA KARAGÖZOĞLU*

ABSTRACT

India is the country where different languages are spoken. It is an astonishing truth that the country like India that has a huge numbers of its own indigenous languages from different language groups, some foreign languages like Arabic, Persian & English etc. get recognition & respect in such a level that some of them like Persian & English didn't only establish themselves duly in India & influenced Indian languages but also enjoyed the position of royal & official languages too. The most interesting fact is these languages were also accepted & respected by heart by the Indians which is a remarkable surprise.

In this research paper, an analytical attempt to investigate the role as well as the contribution of the *Turkish* descendant promoters of the Persian language & literature in India was made.

Key words: Persian, India, Turks,Turkish descendant, Persian language, Persian literature, Ghaznavid, Muslim Kings in India, Moghul, King Akbar

India is the country of diversities; this fact is true in the field of languages too as India is having a great treasure of rich literatures of different languages speaking of India as well as of the languages that entered India from outside like *English, French, Arabic, Persian* etc. Among these outsider languages, Persian can be said the language that enjoyed the most respect & highest prestige in Indian subcontinent and flourished in the home of every educated & elite person of India. Now English enjoys the same respect & prestige what Persian had before the arrival of Britishers in India. Persian is the language that flourished most in Indian climate after its homeland Iran. The most astonishing fact is that Persian, the language of Iran, was sheltered & promoted in Indian subcontinent not by the Indians but by the people of Turkish origin i.e. by them who were of

---

* Dr, Assistant Professor of Persian language & Literature, Ağrı İbrahim Çeçen University, Turkey, (brnkrzgzl@gmail.com)

Turkish origin or descendants directly or indirectly. The main reason of the advancement of Persian in Indian subcontinent was the royal patronage by the Turkish descendant rulers & administrators.

India & Iran were very closely connected to each other since the ancient time even before the arrival of Islam but the relationship between India & Iran saw new horizons in almost all the fields especially in the Islamic era. After the invasion of Mahmud Ghaznavid¹, *Turkish king*, there occurred many changes in India from political administration to literature.

It would not be an exaggeration if India would be referred as the *second home* for Persian language & literature after Persia (Iran). India was known '*the land of Persian lovers far from Iran*' as Persian poets were given royal patronage by the Turkish descendant rulers of India composing verses for their praise. This facet is also extremely surprising that the amount of Persian literature which was produced in India since 11th century till 19th century² by the royal patronage of Turkish descendant Indian rulers is much larger than what produced in Iran during the same period.

From the very beginning of the Ghaznavid's invasion to northern India, Persian, as the language of the Ghaznavid court³, gradually achieved the status of the most prestigious language of an increasingly large region, where subjects were mostly Hindu, the speakers of different Aryan languages & the rulers predominantly of Turkish descendant Muslims.

Persian was the royal court language of Ghaznavid & during his reign the Indian city '*Lahore*' gained its popularity as the first literary centre of Persian in Indian subcontinent. After the Ghaznavid's reign, Ghurids who were also the Turks gained power in Indian subcontinent in 1192 A.D. This was the time when the literary centre shifted to '*Multan*' & '*Delhi*' but they also kept Persian as their court language following Ghaznavid's

---

¹ Mahmud Ghaznavid, son of Sabuktigin, was a Turkish ruler whose capital was in Ghazna. He was famous to patronage Persian poets & writers. Many famous Iranian and Turkish scholars of Persian were in his court including Al-Biruni, Firdowsi and Mas'ud Sa'ad etc.

² Turkish descendants ruled Indian subcontinent during this period.

³ Ghaznavids accepted Persian as the official while Arabic religious & Turkish conversational language.

tradition. Mohammad Ghurid handed the authority to rule Indian subcontinent over one of his Turkish commanders “Qutubuddin Aibak” and that was the real duly start of Turkish rule in Indian subcontinent known as the “*Slave dynasty*” in Indian history. After the foundation of the ‘*Slave dynasty*’ of the Central Asian Turks in 1206 A.D., the munificence of its rulers attracted many Persian poets & scholars to India from Persia & Central Asia. Persian literary trends were thus assimilated & refashioned in the complex and intricately multi-layered cultural milieu of India.

Several Islamic missionaries & Sufi saints who came India, they made Persian the medium of their expressions, philosophical teachings as well as the advertisement of their Islamic teachings. Cheshtiya, the famous school of Sufi teachings in Indian subcontinent that had a strong impact besides on Indian mass even to the royal courts, supported spiritual music and poetry and all of these were in Persian¹ and this patronage & favor to Persian went on after the Slave dynasty in the Khilji² & Tughlaq dynasties too who were also the Turks of Central Asia.

The influence of Persian language & literature as well as the Persianized Islamic culture spread further south with the decision of Muhammad Tughlaq’s highly ambitious decision to transfer Delhi’s cultural elite to his second capital ‘*Daulatabad*’.

Under enlightened sovereigns & governors, like the Bahmanid minister Mahmud Gavan (1411-81), the Muslim courts that flourished in Deccan between 14th and 17th centuries became the flourishing centre of literary & cultural production in Persian & Arabic languages in South India.

Participation of Hindu mass in Persian writing is praiseworthy with the advent of Lodi rule (1451-1526), when the knowledge of Persian language & literature began to filter through to the Hindu administrative class. Tekchand ‘*Bahar*’, Raja Todarmal, Chanderbhan Barhman, Saav Ji etc. are some very names of some Hindu Persian scholars occurred during the Turkish descendant Muslim rule in India.

The Turkish descendant Moghul dynasty that ruled the longest in India provided such glory to Persian & its scholars that

---

¹ Chaubey, Asha Shukla, Confrontation & Assimilation, Hindu- Muslim Identities in Medieval India, *Think India quarterly*, pp. 100, 102, 103.

² Known as Hilji also.

it was not enjoying such even in Iran itself. Although the founder of Moghul dynasty Babur & his son Humayun were men of letters and the admirers of Persian and composed some Persian couplets too, Akbar's period is considered to be the best period for the high progress of Persian literature where many translation works from different languages to Persian & vice versa took place. Besides these his ministers & related governors used to promote Persian language & literature and among them some were the great Persian poets too like Abdul Rahim '*Khan-e-Khanah*'. He was a great Turkish descendant scholar & poet of Persian like his father Bairam Khan¹. In his court, there was many Iranian as well as Indian Persian poets while some among them got the way to the royal court of Akbar too.

Many cultural & literary exchanges between Hindu & Muslim world took place in the same period of Akbar that resulted a remarkable number of literary works of translation from Sanskrit to Persian. Great Indian books like *Mahabharata*, *Ramayana*, *Panch-Tantra*, *Singhahasan Battisi*, *Yog Vashishtha*, *Leelavati* etc. were translated into Persian languages by the order of Akbar.

After the long reign of Akbar, Persian enjoyed the same regard and prestige in the reign period of his son & successor Jahangir also. Some of the great Persian scholars remained from the Akbar's period went on to produce great literary works in the period of King Jahangir also. Jahangir himself was the lover of Persian & his court was also full of Persian poets. Jahangir used to like composing and writing in Persian in his free time. The famous Persian book with the Turkish title '*Tuzuk-e-Jahangiri*' written by himself following his grand grandfather Babur's² memoir in Turkish '*Tuzuk-e-Baburi*'.³

Such glory of Persian went on till the Shahjahan's reign. Shahjahan was also a good Persian poet. During his reign besides Persian poetry, other branches of Persian arts too got promotion especially Persian architecture whose best model is the Taj Mahal.

---

¹ Bairam Khan's collection of poetry is in Persian & Turkish (Chagatai).

² Babur was a Turk belonged to Faraghana and used to speak Chagatai Turkish. He was fluent in Persian & composed some Persian couplets too.

³ Babur's famous memoir is in Chagatai Turkish.

Persian language & literature saw its decline during the period of Aurangzeb, nevertheless some great books were written in this period also and some great scholars also existed in his reign but mainly fatwa (religious order or declaration) and royal orders which are also the major and important source of medieval Indian history are found in Persian rather than the pure literary works.

Aurangzeb's elder brother Dara Shikoh was a great Persian scholar and researcher. He had translated Hindu scriptures '*Upanishadas*' into Persian language & enriched Persian literary treasure by some of his great works based on his deep research to seek similarities between Hinduism & Islam. He was the great scholar of Persian as well as of Sanskrit language and duly learnt Sanskrit in Varanasi.

During the time of Aurangzeb the political & cultural relation between India & Iran also become colder & this dearth of patronage & discontinuity of contacts between India & Iran led to the decline of Indo-Persian literature in Indian subcontinent & the birth of a new language *Urdu*¹ that was till the language of the soldiers having a vast mixture vocabulary of Arabic, Persian, Turkish & Indian languages. Thus Urdu language & literature started its journey in Indian sub-continent and Persian that saw its golden period in India was ousted by English language gradually.

References:

Ahmad, Dr. Laeek, Madhyakalin Bharatiya Sanskriti, *Sharda Pustak Bhavan, Allahbad, India*, 2010.

Ahmed, Prof. Nazir, Essays on Persian Literature, *Idarah-e- Adabiyat-e- Dehli, New Delhi, India*, 2005.

Alam, Muzaffar, The Languages of Political Islam in India, *Permanent Black*, 2004.

Allchin, Bridget & Raymond, The Rise of Civilization in India & Pakistan, *Cambridge University Press, New Delhi*, 2003.

---

¹ The word '*Urdu*' means 'the army' in Turkish language. The language with the vocabularies of different languages Arabic, Persian, Turkish, Hindi, Punjabi etc. with the grammar of Hindustani later was known as '*Urdu*'.

Chattopadhyaya, Brajadulal, The making of Early Medieval India, *Oxford University Press*, 2010.

Chaubey, Asha Shukla, Confrontation & Assimilation, Hindu- Muslim Identities in Medieval India, *Think India quarterly*, pp. 100, 102,103.

Chowdhary, Roy M.L, The State & Religion in Mughal India, *Calcutta, Indian Publicity Society, Calcutta, India*, 1951.

Fallah, Murteza, Jayegaah-e-Farhang-e-Farsi dar Shibhe Gharre Hend, *Faslname Mutalaye Melli, Tehran, Iran*, 1388, pp. No: 2, 10th year.

<http://britishlibrary.typepad.co.uk/asian-and-african/2013/01/a-hindu-scholars-contribution-to-persian-literary-studies.html>

Mahajan, V.D., History of Medieval India (Sultanate period & Mughal Period), *S.Chand & Company Ltd., New Delhi, India*, 2010.

Nayini, Sayyid Mohammad Raza Jalali, Hend Dar Yek Nigah, *Shirazeh Publication, Iran*, 1375.

Nehru, Jawaharlal, The Discovery of India, *Penguin Books, New Delhi, India*, 2004, pp.150.

Rahman, Sayyid Sabahuddin Abdul, Bazm-e-Taimuriya, vol. 1, *Darul Musannafeen, Shibli Academy, Azamgarh, India*, 1995.

Raza, Dr. Jafar, Bharatiya Sahitya mein Musalmanon ka Avadaan, *Lokbharati Prakashan, India*, 2011.

Rizvi, Sayyid Athar Abas, Religious & Intellectual History of the Muslims in Akbar's Reign, *Munshiram Manoharlal Pvt. Ltd., New Delhi, India*,1975.

Safa, Dr. Zabiullah, Tareekh-e-Zaban-o-Adabiyat-e-Farsi, *Amir Kabir, Tehran, Iran*.1369.

Sobhaani, Dr.Taufeeq, Negahi be Tarikh-e-Adab-e-Farsi dar Hend, *Dabeerkhaneh-e-Shoraye Gostaresh-e-Zaban wa Adabiyate Farsi, Tehran, Iran*, 1377.

معرفی و بررسی نسخه خطی شهنشاهنامه اثر احمد تبریزی

د. روح‌الله هادی^۱

حقی اویغور^۲

INTRODUCTION AND SURVEY ON MANUSCRIPT OF
CHANGEEZNAME OR SHAHANSHAHNAME OF AHMAD TABRIZI

RUHULLAH HADĪ - HAKKI UYGUR

ABSTRACT

This essay provides some essential information on literary and content from unique manuscript of Changeezname or Shahanshahname which has been written by Ahmad bin Tabrizi in 1337. The only copy of this valuable source of Ilkhani History is in British Library with the number of Or. 2780/2, 41a-132a.

چکیده

شهنشاهنامه اثر احمد تبریزی منظومه‌ای حماسی است. تبریزی که در دربار ایلخانان مغولی به سر می‌برده‌است، در سال ۷۳۰ به نظم این اثر پرداخته و پس از هشت سال آن را به پایان برده‌است. بن مایه این منظومه تاریخ مغول به ویژه ایلخانان مغولی است. اگرچه این اثر از لحاظ ادبی، با آثار شاعران بزرگ ایران زمین قابل مقایسه نیست، اما به جهت ثبت وقایع تاریخی، بیان رسوم و آداب زمان مغول و نام بردن از ایلخانان مغول و همچنین تاریخ و زمان دقیق و تعداد دفعات حملات و کشورگشایی‌های آنان به سرزمین‌های گوناگون از منابع باارزش تاریخ ایران است.

نسخه ظاهراً منحصربه‌فرد این اثر، نسخه‌ای به تاریخ ۸۰۰ ق به کتابت محمد بن سعید بن عبد الله القاری در موزه بریتانیا است، به جهت نزدیکی با عصر شاعر و زمان سرودن آن و نیز اطلاعات تاریخی و نکات اجتماعی مربوط به زندگی مغول حائز اهمیت است. با توجه به اهمیت تاریخی و ادبی این اثر، در این مقاله ضمن بیان مقدمه‌ای در باب سراینده این اثر، به معرفی ویژگی‌های این نسخه خطی پرداخته شده‌است.

واژه‌های کلیدی: شهنشاهنامه، تبریزی، نسخه، سبک‌شناسی

مقدمه

از جمله آثار ارجمند ادبیات فارسی که تا کنون تقریباً ناشناخته مانده و دوران روزگار آن را از دیدگان پنهان داشته، کتاب شهنشاهنامه اثر احمد تبریزی است. شاهنشاه در لغت به معنی پادشاه پادشاهان و سلطان سلاطین و ملک الملوک است. این لقب در

^۱. دانشیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه تهران

^۲. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه تهران. پست الکترونیکی:
hakkiuygur@gmail.com

دوره اسلامی از جانب خلفا به علت آنکه تحت نفوذ عادات و تقالید فارسی قرار گرفته بودند، به حکام و امیران با نفوذ و قدرت ایران داده می‌شد. (دهخدا، ۱۳۷۸، ذیل لغت "شاهنشاه")

تاریخ‌نگاری در دوران مغول از اهمیت بسزایی برخوردار بوده‌است و به گفته مرتضوی: "تاریخ نویسی به اتفاق آرای محققان یکی از بزرگترین ویژگی‌های ادبی و فرهنگی عهد ایخانان ایران محسوب می‌شود و در هیچ دوره از انوار ادبی ایران فن تاریخ‌نویسی تا این حد پیشرفت نکرده و آثاری به عظمت و اهمیت کتاب‌های تاریخ روزگار ایخانان به وجود نیامده‌است". (مرتضوی، ۱۳۸۵، ص ۳۶۹) گذشته از آن، از دیرباز تا کنون آثار متعددی با عنوان شاهنشاهنامه در دوره‌های مختلف تاریخی به رشته نظم درآمده‌اند. سرایندهگان این نوع آثار به کار حکیم فردوسی نظر داشته‌اند و مضمون غالب بر آنها مضمون حماسی بوده‌است. علت دیگر این نامگذاری آن بوده که به شاهی تقدیم شده یا از بزرگی یا حاکمی در آن سخن به میان رفته‌است. در اینجا از برخی آثاری که در طول تاریخ با این نام خوانده شده‌اند، نام برده می‌شود: شاهنشاه-نامه قاسم گنابادی از شاعران دوره تیموری و صفوی و در قرن دهم می‌زیسته، شاهنشاهنامه صافی اصفهانی که در اوایل دوران قاجار و با موضوع معجزات پیامبر و جنگ‌های حضرت علی به نام فتحعلی‌شاه به نظم درآمده‌است. (منزوی، ۱۳۴۸، ص ۲۴۳) دیگر شاهنشاهنامه فتحعلی خان صبا، مثنوی بلندی در حدود چهل هزار بیت به بحر متقارب و با موضوع جنگ‌های فتحعلی‌شاه به همراه تاریخ سلسله قاجاری است. از دیگر آثاری که این عنوان را دارند شهنشاهنامه مرادی اثر شاعر عثمانی ابراهیم ارزرومی که به نام سلطان مراد چهارم عثمانی در اواخر قرن دهم هجری در حوادث پادشاهی این سلطان است. همچنین شهنشاهنامه اثر میرزا تقی عنوان‌نگار که به نام مظفر الدین شاه پرداخته شده‌است. (همان، ۲۶۹۰/۴) شاهنشاهنامه حسینی اثر خاموش یزدی نجفی (متولد ۱۲۸۷ ق) شامل ۶۰۰۰۰ بیت در زندگی امام حسین (ع) است. ویژگی مشترک این نوع آثار حماسی بودن و تقلید از شاهنامه فردوسی و موضوع اصلی آن تاریخ منظوم است.

شهنشاهنامه تبریزی از آثاری است که کتابخوانان و بلکه بیشتر ادب‌دوستان و ادب‌پژوهان جز نامی از آن نشنیده‌اند. برخی از فهرست‌نویسان نیز این کتاب را از دست رفته دانسته‌اند. نگارنده از یکی از دوستان فاضل از یک نسخه این اثر که در کتابخانه موزه بریتانیا نگهداری می‌شود، آگاه شده و تمام همت خود را مبذول داشته تا شاید نسخه‌ای دیگر از این اثر در کتابخانه‌های جهان بیابد، اما تلاش او به جایی نرسیده‌است. زمانی هم که در فهرست‌واره دست‌نوشته‌های ایران، اثر مصطفی درایتی، از نسخه‌ای با نام و مشخصات "شهنشاهنامه = شاهنامه = منظومه احمدی؛ تبریزی، احمد بن محمد (قرن ۸ ق.)؛ تهران: دانشگاه، ۸۰۰ ق." خبردار شده‌است، با اشتیاق فراوان سراغ آن رفته‌است، اما عنوان یک چیز بوده و نسخه چیزی دیگر. نسخه مذکور مجموعه‌ای بوده‌است که قرار بود شامل چهار داستان گرشاسب‌نامه، کوش‌نامه، بهمن‌نامه و شهنشاهنامه باشد که کاتب پس از استنساخ اولین داستان، بقیه را رها کرده‌است. (درایتی، بی تا، ص ۹۵) پس ناگزیر به همین نسخه منحصر به فرد اکتفا شده‌است. در اینجا، ضمن بیان پاره‌ای اطلاعات راجع به ناظم این اثر، به معرفی نسخه خطی شهنشاهنامه محفوظ در کتابخانه موزه بریتانیا به شماره ۲۷۸۰

خواهیم پرداخت. باشد که از این طریق، وجه پنهان‌مانده‌ای از وجوه آشکار و پنهان فرهنگ غنی ایران، هویدا و غبار غربت از چهره این شاعر و نسخه مهم زوده شود.

زندگی‌نامه شاعر

متأسفانه اطلاعاتی دقیق در مورد تاریخ تولد سراینده و همچنین حوادث زندگی او در متن شهنشاها نامه موجود نیست. جستجو برای یافتن شرح احوال تبریزی در تذکره‌ها هم تا کنون به نتیجه‌ای نرسیده‌است. تنها چیزی که از وی می‌دانیم این است که نام وی احمد بن محمد تبریزی از شاعران نیمه اول قرن هشتم در دوره ایلخانی است. اما آنچه از متن شهنشاها نامه بر می‌آید این است که شاعر تا سال ۷۳۸ در قید حیات بوده و پس از آن از وی خبری نیست. همچنین نام شاعر در بیتی از این اثر ذکر شده‌است:

درین گفت‌وگو شد مرا هشت سال   گر احمد بنالذ که گوید منال

(تبریزی، ن. خ. ۲۷۸۰، ۱۳۲ ب)

و او در بیتی دیگر به تبریزی بودنش اشاره می‌کند و فخر می‌فروشد:

مرا خاک پاک و سخن این‌چنین   ز تبریز نه از خراسان زمین

(همان)

حاجی خلیفه در کشف الظنون کتاب دیگری با عنوان تاریخ النوادر به شاعر نسبت می‌دهد که از اثری از آن باقی نمانده‌است. (حاجی خلیفه، ۱۹۷۱، ج ۱، ستون ۳۰۸)

از دیگر نکته‌هایی که از متن شهنشاها نامه به دست می‌آید این است که زندگی شاعر در دربار مغول او را از اهتمام به زبان و فرهنگ خود دور نکرده‌است، چراکه او همواره علاقه خود را به زبان و ادب فارسی ابراز می‌کرده‌است:

اگر پاک یزدان کند داوری   نگویم به جز پارسی و دری

همه پارسی این نگفته است کس   اگر نسخه ای هست اینست و بس

(تبریزی، ن. خ. ۲۷۸۰، ۱۴۲ الف)

از این کوه و کوماله زین آب و خاک   چنین پارسی کس نگفتست پاک

(همان، ۱۳۲ ب)

مشخصات نسخه

نسخه مورد بررسی علاوه بر شهنشاها نامه، سه منظومه دیگری نیز در بر دارد. روی جلد نسخه آمده‌است: فهرست کتاب شامل: گرشاسب‌نامه از منظومات حکیم اسدی، چنگیز نامه از منظومات احمدی، بهمن‌نامه از منظومات حکیم آذری و کوش-نامه از منظومات آذری. همچنین اسم صاحب نسخه به چشم می‌خورد "استصحابه العبد الفقیر الی الله القدیر احمد نزهت مهرداد راغب وزیر عفی عنهما".

منظومه نخست گرشاسپ‌نامه اثر اسدی طوسی (۳۹۰-۴۵۶ ق) است و از برگ (۱ ب) تا برگ (۴۰ ب) نسخه گنجانده شده است.

بیت اول: سپاس از خدا ایزد رهنمای
ببیای که از کاف و نون کرد گیتی

بیت آخر: چنان کم بد اندر سخن دستگاه
بگفتم نبشتم سپردم بشاه

تعلیقه: "تمام شد گرشاسپ‌نامه بحمد الله و منه و الصلوة والسلام علی نبیه"

منظومه سوم بهمن‌نامه اثر حکیم آذری است که محققان در مورد شخصیت وی توافق نظر ندارند (برای اطلاعات بیشتر در مورد سراینده این اثر رک به دایرة-المعارف بزرگ اسلامی، ذیل "آذری طوسی" و "آذربزین نامه") است. بهمن‌نامه با برگ (۱۳۴ ب) شروع و با برگ (۱۸۷ ب) ختم می‌شود. بیست بیت اول این منظومه با اختلاف بسیار اندک با گرشاسپ‌نامه یکی است.

بیت نخست: سپاس از خدا ایزد رهنمای
که از کاف و نون کرد گیتی بیبای

بیت آخر: ببخش و بخور کین سرای سپنج
یکی دیگری را نهران کرده گنج

تعلیقه: "تمت الكتاب بعون الملك الوهاب الموسوم بهمن‌نامه فی عشر اواخر ربیع الاول سنة ثمانمائة. حرره العبد الضعیف المحتاج الی رحمة ربه الباری محمد بن سعید بن عبد الله القاری أصلح الله شأنه و غفر لوالديه و لجميع المؤمنین و المؤمنات"
منظومه چهارم کوش‌نامه است و برگ‌های (۱۸۸ ب) تا (۲۴۳ ب) را شامل می‌شود.

بیت اول: ترا ای خردمند روشن روان
زبان کرد یزدان ازین سان روان

بیت آخر: همه ساله دور از بد بنگمان
شده زبردستان او شادمان

تعلیقه: "تمت هذا الكتاب بعون الملك الوهاب فی شهر المبارک صفر ختم بالخیر و الیمن و الظفر سنة ثمانمائة علی یدی العبد الضعیف المحتاج الی رحمة ربه الباری محمد بن سعید بن عبد الله القاری أصلح الله أحواله و غفر لوالديه و لجميع المؤمنین و المؤمنات".

شاهنشاه‌نامه دومین منظومه این نسخه است و برگ‌های (۴۱ ب) تا (۱۳۲ ب) را شامل می‌شود.

معرفی شاهنشاه‌نامه و بررسی ویژگی‌های آن

چنگیز‌نامه یا شاهنشاه‌نامه: علیرغم اینکه نام کتاب در صفحه نخست نسخه با نام "چنگیز‌نامه از منظومات احمدی" ذکر شده است، اما با توجه به اینکه خود سراینده در برخی ابیات، تصریح کرده است که نام این منظومه شاهنشاه‌نامه است:

شاهنشاه‌نامه نهم نام این
به نام شاهنشاه روی زمین (همان، ۴۲ ب)

این اثر بیشتر به نام دوم؛ یعنی شهنشاهنامه معروف شده است. این منظومه به دستور ابوسعید بهادرخان (متوفی ۷۳۶) (حافظ ابرو، ۱۳۵۰، ص ۱۸۸-۱۸۹)، پسر الجایتو و به نام او به نظم در آمده و تقدیم شده است:

میان سخن پروران برکشید	مرا پادشاه جهان بوسعید
جهان داد ما را روان شاد باد	جهان را نگویم که آباد باد
ز ما کس نماند بماند سخن	مرا گفت بشتاب کاری بکن
مکن هیچ اندیشه داننده هست	بگو سرگذشتی که داری به دست

(همان، ۱۳۲ ب)

این منظومه که در قالب مثنوی و به شیوه شاهنامه فردوسی و در بحر متقارب و با وزن فعلون فعلون فعل سروده شده، در سال ۷۳۰ شروع شده و پس از هشت سال پایان یافته است:

گر احمد بنالد که گوید منال	درین گفت و گو شد مرا هشت سال
دمی پیش دانا به از عالمیست	اگر گفت و گوی اگر همدمیست
ستمیدیه این نامه را درنوشت	چو از سال شد هفصد و سی و هشت

(همان)

شاهنشاهنامه منظومه‌ای است درباره حوادث تاریخ مغول و حکومت ایلخانیان به خصوص پادشاهان و نوادگان مغول (چنگیزیان) و جنگیدن آنها با التانیان و تاتاریان و رومیان و خوارزمشاهیان و غیر تا سال ۷۳۸ هجری.

نسخه مورد بررسی ۹۶ برگ یعنی ۱۹۲ صفحه دارد. هر صفحه جدولی ساده دارد و اشعار در شش ستون آمده و هر دو ستون ۳۳ بیت دارد و در مجموع هر صفحه حدود ۱۰۰ بیت و هر برگ حدود ۲۰۰ بیت دارد. عناوین نیز به همان خط ابیات، اما با خطی درشت‌تر نوشته شده است. نسخه سه مینیاتور به اندازه یک صفحه و یک مینیاتور به اندازه نیم صفحه دارد. تعدادی صفحات خالی هم در این اثر دیده می‌شود. ابیات تکراری فراوانی در نسخه به چشم می‌خورد. با وجود اینکه اکثر منابع تعداد ابیات آن را ۱۸۰۰۰ بیت معرفی کرده‌اند، اما با توجه به مطالب پیش گفته، و با شمارش دقیق ابیات این منظومه، تعداد ابیات آن حدود ۱۶۳۵۰ بیت است، نکته‌ای است که فقط نویسندگان مقاله ارزیابی جایگاه مغولان و ایرانیان در شهنشاهنامه احمد تبریزی به آن اشاره کرده‌اند. (گوهری و...، ۱۳۹۲، ۵۸)

این نسخه به دست محمد بن سعید بن سعد حافظ قاری و در ۱۴ رجب سال ۸۰۰ یعنی ۶۲ سال پس از اتمام منظومه به نگارش در آمده است: "تم الكتاب الموسوم به شاهنشاهنامه. فرغ من تحريره العبد الضعيف المحتاج الى رحمة ربه الباری محمدبن سعیدبن سعد حافظ القاری اصلح الله احواله فی تاریخ رابع عشر رجب المرجب سنة ثمانمائه". (همان، ۱۳۲ ب)

نسخه در اصل خوش‌خط و خوانا است و کاتب نهایت دقت خود را در تمیز نوشتن و مرتب‌نویسی رعایت کرده‌است. به احتمال زیاد کاتب آن از خوشنویسان زمان خود بوده و در خط مهارتی وافر داشته‌است. با این حال، برخی کلمات و گاهی یک مصرع یا بیشتر مانند اغلب کتب خطی و کهنه بر اثر استعمال و به مرور زمان دست‌مالی و خدشه‌دار شده‌است و در نتیجه درست خوانده نمی‌شود. متن با جوهر سیاه، عناوین هم با جوهر سیاه اما درشت‌تر نوشته شده‌است. هدف عمده مؤلف از تدوین شاهنشاهنامه، ثبت سرگذشت مغولان به ویژه ایخانان است.

منظومه با این بیت آغاز می‌شود:

به نام خداوند جان آفرین   نگارنده آسمان و زمین
(همان، ۴۱ ب)

و با این بیت پایان می‌یابد:

همیشه دل و جان او شاذ باذ   سر دشمنانش ابر دار باذ
(همان، ۱۳۲ ب)

این اثر حماسی مانند بیشتر آثار ادبی با ستایش خدا و نعت پیغمبر و خلفای چهارگانه و تقدیم اثر شروع می‌شود. بسیاری از آثار تاریخی، تاریخ را با داستان آفرینش شروع می‌کنند، اما این منظومه تاریخی با توجه به موضوع آن، با داستان یافتن بن نوح که به روایت شاعر جد اعلا مغولان به شمار می‌رود، کار خود را می‌آغازد. داستان بعدی داستان قباد و تکور است. تعداد داستان‌های منظوم در این اثر ۱۵۳ داستان است که عنوان برخی از آنها به شرح ذیل است: بیرون آمدن مغول از کوه و گرفتن، داستان آلان قوا، اندر زادن فرزندان آلان قوا از مادر، گرفتار شدن همتای خان به دست لشکرالتان، نشستن قوتله بر پادشاهی، داستان یسوکا بهادر، داستان تموچین و خاتون او، داستان جاموقه ساجان و...

تاریخ دقیق حوادث: با توجه به هدف سراینده از سرودن این اثر، تاریخ حوادث در جای جای منظومه مشاهده می‌شود.

ز سالی که چون باد ناگه گذشت   نود روز و پانصد شد و رفت هشت
(همان، ۵۳ ب)

خدیو جهان گاه و بی‌گه براند   چو ششصد شد از سال و هفده براند
(همان، ۶۰ ب)

حواشی نسخه: حاشیه‌نویسی مانند برخی نسخه‌ها که به‌وفور یافت می‌شود، در این نسخه وجود ندارد و تنها در یک مورد در حاشیه برگ (۷۴ پ)، کاتب چند بیت را که تکرار برخی بیت‌هاست، ذکر کرده که برای نگارنده هدف از تکرار ابیات در آنجا مشخص نیست. از نکات دیگر آوردن کلمه اول بیت صفحه بعدی در پایان هر صفحه است تا خواننده در صفحه‌خوانی دچار مشکل نشود.

وجود نقاشی‌هایی از مغولان نیز در بین برخی صفحات به چشم می‌خورد. در این منظومه چهار مینیاتور به شرح زیر درج شده‌است: اولین تصویر مربوط به تولد آلان قوا، جد اعلاى چنگیز، تصویر دوم جنگ تیموجین با لشکر خطای نشان می‌دهد، در تصویر سوم منبر رفتن چنگیز خان در مسجد بخارا مشاهده می‌شود، و تصویر آخر صحنه آورن خلیفه عباسی مستعصم نزد هولاکو پس از اشغال بغداد توسط سپاهیان مغول را به تصویر می‌کشد. (همان، ۴۴ ب، ۴۹ ب، ۶۱ الف، ۶۹ ب)

در برخی قسمت‌های نسخه به خصوص قسمت‌های آخر، شاعر و یا کاتب به جای ذکر عنوان و تیتر خاص، از کلمات "صفت" و "داستان" به‌عنوان تیتر مطالب استفاده می‌کند. اما این کلمات در معنای حقیقی خود یعنی بازگویی قصه یا داستان و یا توصیف به‌کار نمی‌روند، بلکه بازگویی و ادامه همان تاریخ است.

ویژگی‌های نگارشی و رسم‌الخط نسخه

در این مختصر پاره‌ای از این ویژگی‌ها ذکر می‌شود:

- حذف "ه" غیر ملفوظ پس از واژه‌هایی همچون "چه" و "که" طبق رسم معمول روزگار، مانند آنک به جای آنکه، آنج به جای آنچه.

- کاربرد "ج" به جای "چ" فارسی، بنابر سنت رایج در آن روزگار مثل جنین، چوپان، چشم، جاره به ترتیب به جای چنین، چوپان، چشم و چاره.

- کاربرد "ک" به جای "گ" فارسی: نسخه حرف گ ندارد و همه جا به جای گ از ک استفاده شده‌است؛ مثل کر، سنک، کفت، کرفتن، جکر.

- کاربرد "ب" به جای "پ" مثل بور، بلنکان، سبرده، سپاه، پادشاه. به جای پور، پلنگان، سپرده، سپاه، پادشاه.

چو شد نیم شب پور خوارزم شاه به خویشان خود گفت از گرد راه

(همان، ۷۳ الف)

یکی ترک هندو شده نام او بلنکان درنده در دام او

(همان، ۱۰۵ ب)

- استفاده از ذ به جای د. توجه شاعر به زبان کهن باعث شده به تلفظ قدیمی برخی از کلمات روی آورد و آن را به جای صورت مرسوم روزگار خود به کار برد. یکی از نشانه‌های این توجه کاربرد ذ به جای د در کلماتی نظیر باذ، پادشاه، بوذ، رسذ، دیده اند، داد، شد، نشاید و نبوذ به جای باد، پادشاه، بود، رسد، دیده اند، داد، شد، نشاید و نبوذ.

- کاربرد "بی" جدا از اسم، مانند بی سر، بی راه و بی نیاز.

- "را" نشانه مفعول: در برخی موارد به کلمه پیش از خود می‌چسبد؛ مانند بتانرا، جانرا، جهانرا و در مواردی دیگر نمی‌چسبد مثل کس را، آب را، جهان آفرین را.

- "ار" به جای اگر:

به یکباره آتش برافروختند اگر مسجد از خانه سوختند

(همان، ۶۱ الف)

- "است" گاهی جدا از کلمه قبلی نوشته می‌شود و گاهی به آن می‌چسبد: چنین است، زمینست، منست.

- "الف است" بعد از کلمات مختوم به "ی" حذف می‌شود و "است" به کلمه قبلی می‌چسبد؛ مثلاً جایست، دارویست، سروروست، خوردنیست، نادانیست، ویرانیست، مهمانیست.

- "الف است" گاهی بعد از "ه" غیر ملفوظ ثبت می‌شود، مانند گفته‌است، پسندیده‌است، فرموده‌است و گاهی حذف می‌شود، که در این صورت به کلمه پیش از خود می‌چسبد؛ مانند آوردست، نبودست، شدست.

- "ب" تأکید: این حرف در بیشتر موارد جدا از کلمه نوشته شده‌است: به بسته به جای ببسته.

- کاربرد "ب" بر سر فعل ماضی؛ مانند بر رفتند، بکردند و ببستند.

- "به" حرف اضافه: این حرف در بیشتر موارد به کلمه پس از خود می‌چسبد: بناکام، بمردم، بخود، بدست، بیکبارگی، بفریاد، بجز.

- "می" و "همی" همواره جدا نوشته می‌شود.

- "که" ربط در بیشتر موارد به کلمه پس از خود می‌چسبد: کایرانی.

- ضمایر متصل ام، ات، اش و... هنگام اضافه شدن به کلمات مختوم به "ی"، "الف" شناسه حذف می‌شود: دانی‌اش به صورت دانیش و فریدونیم به جای فریدونی‌ام آمده‌است.

- کاربرد همزه پس از اسم به جای وحدت یا نکره مانند خانه به جای خانه ای، که به جای که ای.

- آوردن "ن" نفی جلوی فعل به صورت "نه" و جدا از فعل، مانند نه بینی، نه باشد، نه دانسته به جای نبینی، نباشد و ندانسته.

- حذف "ه" ساکن از کلمات مختوم به "ه" ساکن هنگام جمع با ها: دانها و آدینها به جای دانه‌ها و آدینه‌ها.

- جا به جایی برخی حروف اضافه، مانند با به جای به:

سراسیمه شد گفت با سروری ندیدم چو تو در جهان رهبری

(همان، ۹۱ ب)

- ادغام حرف‌های "د" و "ت" در کلماتی مانند بتر که در اصل بدتر بوده‌است.

بتر گفت بسیار هر کس که خواست   کنون گاه پاداش و روز سزاست

(همان، ۷۱ الف)

- در موارد بسیاری بی‌ثباتی کاتب در سرکش‌گذاری یا نقطه‌گذاری و آوردن یک نقطه واحد برای کلمه دارای چند نقطه، مصحح را دچار تردید می‌کرد، که سعی شد تا حد امکان صورت صحیح تمام کلمات خوانش شود.

- واژه نویسی:

کلمات مرکب گاهی سر هم و گاهی جدا نوشته شده‌است. مثال: خوارزمشاه و خوارزم شاه، یکران و یک ران، جوانبخت و جوان بخت، یکسر و یک سر، دلخواه و دل خواه، یکدگر و یک دگر که ما در تصحیح با توجه به رسم‌الخط امروزی موارد مشابه را در همه جا به یک صورت نوشتاری نوشتیم.

- اعدادنویسی: برخی اعداد به دو صورت نوشته شده‌است؛ به عنوان مثال عدد ۶۰ به صورت شصت و شست، عدد ۱۸ به صورت هجده و هشده، عدد ۱۵ به صورت پانزده و بانجده و عدد ۷۰۰ به دو صورت هفتصد و هفصد نوشته شده‌است.

سبک شاهنشاهنامه

سبک به تعریف بهار، پیشگام سبک‌شناسی در ایران، عبارت است از "روش خاص ادراک و بیان افکار به وسیله ترکیب کلمات و انتخاب الفاظ و طرز تعبیر، سبک به یک اثر ادبی وجهه خاص خود را از لحاظ صورت و معنی القا می‌کند و آن نیز به نوبه خویش وابسته به طرز تفکر گوینده یا نویسنده درباره حقیقت می‌باشد." (بهار، ۱۳۶۹، د) اما با توجه به محدود بسیار گسترده این دانش، شمیسا راهی را برای بررسی متون از نظر سبک‌شناسی مطرح می‌کند: "برای آنکه بتوانیم متنی را به لحاظ سبک‌شناسی تجزیه و تحلیل و بررسی کنیم، باید روشی داشته باشیم. یکی از ساده‌ترین و در عین حال علمی‌ترین راه‌ها این است که متن را از سه دیدگاه زبان، فکر و ادبیات مورد دقت قرار دهیم تا بدین وسیله به اجزای متشکله متن اشرافی پیدا کنیم و ساختار متن را با توجه به رابطه اجزا با یکدیگر دریابیم." (شمیسا، ۱۳۷۸، ص ۱۵۳) بر این اساس، در اینجا به بررسی سبک‌شناسانه شاهنشاهنامه در سه حوزه مذکور می‌پردازیم:

۱) ویژگی‌های معنایی و محتوایی

گذشته از آنکه شاهنشاهنامه از لحاظ وقایع‌نگاری می‌تواند مفید باشد و به عنوان مأخذ معتبری در تاریخ ایلخانیان مورد استفاده قرار بگیرد، متضمن نکته‌های جالبی نیز هست. از جمله:

الف) تصویر مغول: از موارد جالب توجه و مربوط به مغول می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

- اصل و نژاد مغول: سراینده اصل و نژاد مغول را به یافت بن نوح نسبت می‌دهد و می‌گوید نوح چهار پسر داشت و از این بین یافت جد مغول است:

پسر بود او را دلاور چهار یکی بود یافت یل نامدار
مغول را پدر این سرافراز گشت همه دودها را به او بازگشت

(تبریزی، ن، خ، ۴۲ ب)

یافت در شهر واساع با زنی ازدواج می‌کند و صاحب پسری به نام دیب یاقو می‌شود که بعد از مرگ پدر به تخت می‌نشیند و شروع به کشورگشایی می‌کند؛ به قم و ساوه و آهر و قزوین، زنجان و تبریز حمله می‌شود و به کشت و کشتار می‌پردازد. تا اینکه از تبریز به نخجوان می‌رود و به ادامه کشورگشایی و ویرانی می‌پردازد.

مغولیان برای نژاد خود ارزش و تقدس قائلند و عقیده دارند که فرزندان آنان قوا مانند داستان عیسی و حضرت مریم با دمیدن روح الهی و از خورشید تابنده خلق شدند:

مغول را نگر مردم دیگرند که یکرویه از پشت ماه و خوردند

سهی بارور شد چو مریم بهباد مسیحا دمی را به ناگاه زاد

(همان، ۴۵ الف)

عقاید و آداب و رسوم مغول:

از نکات قابل توجه دیگر، کاربرد عدد نه به عنوان تقدس یا شگون برای مغولان است؛ به عنوان مثال در صله‌بخشی یا تخت نه پایه داشتن یا نه بار زمین‌بوسی و...

بر اورنگ شاهانه پیرایه‌ای ز نه پایه صد چرخ هر پایه‌ای

(همان، ۶۹ الف)

همه باده بر شادی او زدند به صد مهر نه بار زانو زدند

(همان، ۱۰۴ ب)

اعتقاد مغولان به سحر و جادو و تأثیر جادوگری و چشم در پیروزی یا شکست در جنگ یا از بین بردن تخت و پادشاهی با جادوگری، از مواردی است که در این اثر مشاهده می‌شود:

یکی گفت جادوست این تیره‌بخت نباید که گردد به نزدیک تخت

(همان، ۱۰۵ الف)

نبنشته که چشم بدت کار کرد خداوند خود را گرفتار کرد

(همان)

پسندید گفتار او پادشاه برون رفت افسون‌گر از پادشاه

(همان، ۵۳ الف)

نوعی سوگند خوردن عجیب مغولان بدین صورت است که سه حیوان نر سگ و گوسفند و بز را می‌کشند و بر آن قسم می‌خورند:

سرپای خوردند سوگند زود   بدان سان که آیین آن دوده بود
سگ و گوسفند و بز و هر سه نر   گرفتند و کشتند و گفتند اگر
ز پیمان کرده پشیمان شویم   بدین سان سرپای بی‌جان شویم
چو کیشی که سوگند او این بود   خُنگ دیده‌ای کو خدابین بود

(همان، ۵۲ الف)

از دیگر نکاتی که در این متن به چشم می‌خورد، توجه مغولان به سخن بزرگان و دانشوران است:

به او شهر بغداد یکسر سپرد   که او را ز دانشوران می‌شمرد

(همان، ۹۰ ب)

نشست و نشستند دانشوران   همه گوش گشته سخن‌پروران

(همان، ۱۱۵ الف)

اعتقاد به درویشان و نَفَس درویش و یاری طلبیدن و احترام به آنها نزد برخی شاهان مغول اهمیت داشته‌است:

همه روزه با مرد درویش بود   که در بند آسایش خویش بود

(همان)

به یک چند هفته به بسطام شد   سوی خاک مرد نکونام شد

سر رهروان جهان بایزید   نکوبخت او را خدا آفرید

(همان، ۱۰۶ الف)

شاعر در چند مورد برای عبرت گرفتن شاهان مغول از آنها می‌خواهد که مانند حضرت محمد (ص) باشند تا در دوران حکومت خود موفق باشند و سعادت دنیوی و اخروی نصیب ایشان شود.

(ب) اندیشه‌های بلند و مضامین حکمت‌آمیز:

شدت فساد اجتماعی در دوران مغول، باعث شده شاعر نگاهی نقادانه نسبت به احوال روزگار داشته باشد. از این روی او هر جا توانسته به بیان عقاید خود در این مورد پرداخته‌است. شاعر در بیان توصیفات و تعریفات، حد اکثر بی‌طرفی و بی‌غرضی را نشان داده‌است. در قلم وی هر قهرمانی چه موافق و چه مخالف با سپاه مغول، اگر از پهلوانی و به قول شاعر از "زبردستی" بویی برده باشد، قابل تقدیر و تعریف است، اما او هیچ‌گاه ظالم را نمی‌ستاید و هر کسی را که به تاراج و غارت و کشت و کشتار مظلوم (مردم) بپردازد، مورد ذم قرار می‌دهد. شاعر معتقد است پادشاهی و پهلوانی یعنی نگاهداشتن دل مردم نه اینکه نان و نمک خوردن و حق نمک را ندانستن (ستمگر چگونه بود پادشاه).

او با اینکه در دربار مغول به سر می‌برد و از حمایت آنان برخوردار بود، اما آدمی آزاده بود و اهل چاپلوسی و دورویی نبود. بنابر این گاهی هم به ظلم سپاه مغول و رفتار خشن آنها اشاره می‌کند:

ندادند و کشتند تا پنج ماه ز خون رسته لاله به جای گیاه
(همان، ۶۰ الف)
جهان را شب و روز بیداد بود زن و مرد را کار فریاد بود
(همان)
جهان از مرد و زن کشته شد ز سر دشت و دریا پر از پشته شد
به یکباره کشتند و و انداختند ز آشوب و تاراج پرداختند
(همان، ۶۰ ب)

از نکات چشمگیر این اثر، تأکید بر ستایش بخشندگی است که هر جا درباره بخشش و دهش شاهان سخن می‌گوید به تفصیل آن را بیان می‌کند؛ در همه جای مثنوی بعد از مرگ پهلوانانش علاوه بر بی‌وفایی دنیا درباره نیندوختن زر و سیم و بخشیدن آن به دیگران سخن می‌گوید.

تسلیم در برابر تقدیر الهی، از نکات مورد تأکید شاعر است:

به یکدم جهانی پریشان شود نه دشوار کاریست آسان شود
که یارد سستود آفریننده را به شاهی رساند یکی بنده را
کند هر چه خواهد که گوید سخن که گوید بکن یا که گوید مکن
(همان، ۱۰۷ الف)

نکوهش دروغ و تأکید بر راستی:

نبايست گفتن ازین سان دروغ کند مرد را بیدل و جان دروغ
(همان، ۱۱۱ الف)
بگویش مگو تا توانی دروغ دروغ از رخ و دل رباید فروغ
(همان، ۹۸ ب)

مذمت دنیا و بی‌وفایی آن:

جهان سال خورديست بدگوهری نسازد همه ساله با شوهری
(همان، ۴۲ ب)
ستمگر جهان داغ‌ها می‌نهد گهی می‌ستاند گهی می‌دهد^۱
(همان، ۱۲۰ ب)
دلی نیست کز دستش افگار نیست ندیدم چشمی که خونبار نیست
(همان، ۱۲۱ ب)

هشدار از آه مظلوم که خانه‌ها را ویران می‌کند:

۱. (پادآور بیت فردوسی: چنین است رسم سرای درشت گهی پشت بر زین و گهی زین به پشت)

یکی آه کوهی چو کاهی کند از آن کس بترسی که آهی کند
(همان، ۱۱۱ ب)
ت) بهره‌گیری از شخصیت‌های تاریخی و داستانی چون خسرو و شیرین و
فرهاد:

همه بهر خسرو برون آمدند چو فرهاد و چون بیستون آمدند
(همان، ۱۰۷ الف)

یا شخصیت‌های شاهنامه که گاهی در جهت تشابه با مغولان یا در جهت تحقیر آنان
در مقابل اشخاص مغول به چشم می‌خورد:

بر آن شد دلیر جهان شیخ علی به بازو چو صد رستم زابلی
(همان، ۱۲۰ الف)

چو گودرز و چون گیو در جنگ او سر رستم و دیو در جنگ او
(همان، ۱۰۵ ب)

خدیوی که در بزم خورشید بود گه رزم صد سام و جمشید بود
(همان، ۴۳ ب)

ث) مضامین عاشقانه: شاعر در ابتدای داستان‌ها و یا در خلال آنها ابیاتی
عاشقانه سروده و بدین‌گونه منظومه خود را آراسته‌است. به عنوان مثال شاعر در
داستان یسوکا بهادر می‌گوید:

خنک آنکه سر بر دری می‌زند در دیدن دلبری می‌زند
کم دردسر گیر و می‌نوش مل گر از خار ترسی مبر نام گل
دلاور به یک روز بی‌جان شود همان به که در کار جانان شود
نبوسی چرا پای سرو سهی ترا تار هاند ز خود واره‌ی
چو از مهر گفتیم و از ماه روی نشاید گذشتن از این گفت و گوی
فتادیم در تنگنای دگر برون برد ما را به جای دگر

(همان، ۴۶ الف)

ج) یکی دیگر از نکته‌های چشمگیر این اثر، بسامد بالای ستودن شهر تبریز؛
چه از زبان شاعر و چه از زبان مغولان است:

خدا راست آورد تبریز را به در برد از راه خون‌ریز را
(همان، ۴۳ الف)

ستودند تبریز را سرب‌سر سرای هنرپروران کان زر
(همان، ۱۱۴ الف)

د) استفاده از حیواناتی چون شیر و پلنگ که نماد غرور و سربلندی است، شتر و پیل که نماد زیادی و بزرگی است، رویاه که نماد حيله‌گری است، خرگوش که نماد غفلت است، از دیگر مواردی است که نظر خواننده را به خود جلب می‌کند.

۲) ویژگی‌های زبانی

- شاعر در حوزه واژگان نیز از حماسه‌سرای بزرگ ایران زمین اثر پذیرفته و کلمات شاهنامه‌ای به کار برده‌است. یکی از ابزارهای حماسی در دست شاعر در این مثنوی کاربرد واژه "به یکبارگی و یکبارگی" و "بی‌گاه و گاه" و دیگر کاربردهای آن بی‌گه، به‌گه است؛ بسامد این واژه‌ها در مثنوی شهنشاهنامه بسیار بالا است. همچنین کاربرد واژگانی چون "استاده و ستاده" "یک‌رویه"، "یکسر"، "سربه‌سر" و "جست‌وجو" و "گفت‌وگو" از واژگان با بسامد بالا هستند.

- دایره واژگان شاعر در برخی موارد وسیع به نظر می‌رسد؛ به عنوان مثال برای کلمه اسب از الفاظ زیر استفاده می‌شود: باره و بارگی، یکران، رخس، سمندر، سمند، تکاور، بادپای، خنگ، شب‌دیز.

- کاربرد کلمات قدیمی: رندآوری: صفت برای خوب جنگ کردن/ غرنگ: به معنی غرش و فریاد/ شخودن: ناخن زدن/ بسیجیدن: آماده کردن/ غرنیش کنان: خروشان/ پژوکنده گشتن/ یارانه: به شکل دوستی/ غریویدن: سرو صدای مهیب/ گریغ: فرار یا چاره/ دوستکانی یا دوستکامی و... جالب است.

- ساخت کلمه مرکب با واژه گیتی و جهان بسامد بالایی دارد: گیتی‌ستان، گیتی-پناه، گیتی‌فروز، گیتی‌گشا، گیتی‌بخش، جهانجو، جهان‌بخش، جهانگیر، جهان‌گشا و... - بر عکس آنچه که خواننده از کتابی که در برابر مغول نوشته شده، انتظار دارد، شاعر به جز اسامی مغولی، به ندرت از واژگان مغولی و ترکی استفاده کرده- است مانند:

یرلغ به معنی حکم و فرمان پادشاهان:

ز فرمان یرلغ که یازد گذشت به دلخواه او بوم و بر، کوه و دشت

(همان، ۴۲ الف)

آی به معنی ماه:

نه کون ماند و نه آی و نه هیچ کس از آن ژرف دوده سپه ماند و بس

(همان، ۴۴ الف)

یغما به معنی تاخت و تاراج و غارت:

شنیدند و گفتند ای دادگر نگردیم در گرد یغما دگر

(همان، ۵۳ الف)

تمغا به معنی مهر:

خردپیشه بنیاد تمغا نهاد ستودند نیکش که زیبا نهاد

(همان، ۱۰۲ ب)

- همانطور که در سایر آثار این دوره ملاحظه می‌شود، و بر اثر کمرنگ شدن زبان عربی پس از حمله مغول، لغات و اصطلاحات عربی به مراتبی کمتر از متون ادوار پیشین است.

- از نکات دستوری که در این اثر بیشتر جلب توجه می‌کند، می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

- آوردن دو حرف اضافه برای یک متمم:

چو گفتمی به سر اگر می‌بری تو را هر چه باید همه در دری

(همان، ۴۲ الف)

- تقدم صفت بر موصوف:

نگشتم ز گفت خردمند مرد برآوردم از جان اندیشه گرد

(همان)

- پرش ضمیر:

چه گویم که بر من چه بیداد رفت چو دیدم تو را پاکم از یاد رفت

(همان، ۵۰ ب)

به جای پاک از یادم رفت.

- کاربرد فعل به صورت دو مفعولی:

تر و خشک مردم خورانیده‌اند به بی‌راه گله چرانیده‌اند

(همان، ۴۸ الف)

- کاربرد "را" ی فک اضافه:

مغول را پدرین سرافراز گشت همه دودها را به او بازگشت

(همان، ۴۲ ب)

- کاربرد "را" حرف اضافه:

هراسی درافتاد با همگنان سران را درافتاد در تن روان

جهانی خرد نام اندوختی هنر جنگیان را درآموختی

(همان، ۴۸ الف)

- کاربرد اسم به جای صفت: سرد به جای سرما

- دل از سرد تیره چو لاله شده   پریشان چو مشکش کلاله شده
(همان، ۴۵ الف)
- استفاده از "می" به عنوان نشانه امر، مانند میکن به جای کن.
ولی چون کنم میکن اندیشه‌ای   نبودست چون تو خرد پیشه‌ای
(همان، ۱۰۵ ب)
- "م" نفی به جای "ن":
مگوییید بر درد پا بهترست   بتر از همه چیز دردسرست
(همان، ۹۱ ب)
- بر آمد ز شهر و ز بانو ز جان   چو از جان برآمد مه این و مه آن
(همان، ۷۶ ب)
- کاربرد صفت مانند صفت مطلق تأکیدی عربی:
روان شد روانی پدر با پسر   شب و روز راندد بی‌خواب و خور
(همان، ۵۰ ب)
- ابر مانند دوره‌های قدیم به جای بر:
ریلان نبرد و سران جهان   رسیدند یکسر ابر گورخان
(همان، ۵۳ الف)
- کجا به جای که:
سراسیمه شد سخت سرو سهی   کجا رفت از دست سرو سهی
(همان، ۱۲۴ ب)
- وزن و قافیه: شاهنشاهنامه به بحر متقارب و با وزن فعولن فعولن فعولن فعل سروده شده است. نظم این مثنوی، با منظومات فارسی همچون شاهنامه فارسی - که تبریزی بدان نظر داشته - به هیچ وجه همسنگ نمی‌توان شمرد. اشعار سست و قوافی نادرست در این مثنوی بسیار است، اما شعرهای محکم و استواری هم در میان آنها یافته می‌شود.
- سپه گفت سالار جانباز را   هزاران هزاران دور را
(همان، ۵۲ ب)
- که مصرع دوم از نظر وزنی ناقص است.
- قوافی نادرست در اثر زیاد به چشم می‌خورد؛ به عنوان مثال هم‌قافیه شدن گفت و بیش، دگرگون و کلاله، روی و کالا، چند و تیغ در ابیات ذیل:
ز بهر پژوهش بس و بیش گفت   دو داننده را دید بر پهن دشت
(همان، ۵۴ ب)
- ز خون سپر لاله دگرگون شده   سهی سرو خونین کلاله شده
(همان، ۵۹ ب)

شب تیره روشن شد از روی او   به صد جان خریدار کالای او
(همان، ۷۶ الف)
نبشت و فرستاد یک چند را   ببردند آن نامه و تیغ را
(همان، ۸۷ ب)

۳) ویژگی‌های ادبی

آنچه آثار ادبی را از روایت و نقل تاریخ صرف جدا می‌کند و آن را جزو آثار ادبی قرار می‌دهد، عناصری است که ادیبان جهت آرایش کار خود از آن بهره می‌برند. همانطور که معلوم است دوره مغول از متکامل‌ترین ادوار شعر فارسی است، به همین جهت از لحاظ ادبی نیز قابل توجه است. اثر مورد بررسی اگرچه به گفته ادوارد براون از لحاظ شعر امتیاز خاصی ندارد، (براون، ۱۳۸۷، ص ۱۲۶) اما با بررسی دقیق آن میتوان به نکته‌های حائز اهمیتی نیز دست یافت. با وجود سادگی و روانی این مثنوی، آرایه‌های معنوی مختلفی چون اغراق که بیشترین بسامد را دارد و بن‌مایه آثار حماسی است، و همچنین تشبیه، کنایه، تمثیل و تلمیح به چشم می‌خورد؛ از بین آرایه‌های لفظی می‌توان به مراعات نظیر، جناس، تضاد و واج‌آرایی و... اشاره کرد.

- تشبیه: در این حماسه تشبیه حضور پررنگی دارد و شاعر از انواع مختلف تشبیه بهره برده‌است. تشبیه ملفوف (مرکب):

سپاه ختن از سپاه مغول   چو از بند باد دمان برگ گل
(همان، ۴۵ ب)

تشبیه تفضیل:

نکو ماه تابان و سرو سهی   مه او را پرستار و سروش رهی
(همان، ۵۷ الف)

تشبیه مرکب:

زمین بانگ می‌زد ز آسیب رخش   چو در ابر گاه بهاران درخش
(همان، ۶۹ الف)

تشبیه عقلی به حسی: در بیت زیر اندیشه به مرغ تشبیه شده‌است:

سپه را به هم بر شکست و بزد   درو مرغ اندیشه را پر برد
(همان، ۵۳ الف)

- کنایه:

به یکباره شد تیز بازار او   یکی صد شد آوازه کار او
(الف، ۶۹ ب)

نه جز سال، او راست چیزی دگر   نه جز وام دارد پیشیزی دگر
(همان، ۸۰ ب)

- مجاز:

در و بام لرزان به کردار بید   جهانی نشسته ز جان ناامید
(همان، ۱۰۴ الف)

مجاز به علاقه حال و محل؛ جهان را گفته و مردم جهان را اراده کرده‌است.
شد از دست یکبارگی ماه رو سرش رفت و در سر بسی آرزو
(همان، ۸۶ ب)

سر را گفته و فکر را اراده کرده‌است.

- واج آرایی (حرف ز، خ، ک و گ):

چو دارد زر و زور و زهره پسر نکوشد چرا بهر تخت پدر
(همان، ۱۰۵ ب)

شمارا دهد رزم بسیار زر کمان و کمند و کلاه و کمر
(همان، ۶۸ الف)

اگر سیم اگر برگ اگر بارگی به تاراج دادند یکبارگی
(همان، ۵۵ ب)

- انواع جناس؛ مانند جناس تام:

در آورد یک رویه آورد جوی بسی کشته گشتند از هر دو روی
(همان، ۵۱ الف)

چو تیرش برون رفت از شست زه کمان آفرین کرد و زه گفت زه
(همان، ۶۰ الف)

و جناس محرف:

پیایی سر و مغز را خرد کرد دگر باره از بیم او مُرد مرد
(همان، ۵۹ الف)

- مراعات نظیر (تناسب):

سمرقند بر باد رفت و خجند بخارا و اترار و خوارزم و جند
(همان، ۸۷ الف)

- طباق (تضاد):

نشیبی بفرمود و شد بر فراز در و دشت را دید پربرگ و ساز
(همان، ۴۸ ب)

- تلمیح:

شبی دید در خواب آن شاه را که بشکافت اندگشت او ماه را
(همان، ۱۰۲ الف)

و یا در برخی ابیات، تلمیح به داستان سلیمان نبی و عبارت برون کردن انگشت از انگشت یا پوشیدن آن، در معنای آراستگی یا گاهی غیب شدن شخصی یا پریشانی کار در شعر به وفور دیده می‌شود:

در انگشتش آراید انگشتی   سلیمان شده شاه دیو و پری
(همان، ۱۳۲ الف)

برآمد ز شمشیر و از داوری   ز دست سلیمان شد انگشتی
(همان، ۴۷ الف)

برون کرد از انگشت انگشتی   شد از چشم مردم به سان پری
(همان، ۱۲۰ ب)

- اغراق: اغراق از عناصر اصلی حماسه به شمار می‌رود. این عنصر در این اثر نیز به فراوانی به چشم می‌خورد.

در این گفتگو او برانگیخت گرد   ز سم گله روی خورشید زرد
(همان، ۴۵ ب)

نشستند چندان که آمد تموز   ببارید آتش ز خورشید روز
(همان، ۷۴ الف)

- لف و نشر: لب خشک/ دیده تر

نه شب خواب و نه روز خورد داشتی   لب و دیده را خشک و تر داشتی
(همان، ۶۳ الف)

- وصف:

گاه به خاطر طولانی بودن مثنوی و تکراری بودن موضوع و مضمون، شاعر توصیفات مشابه و نزدیک به هم و مصراع‌های تکراری به کار می‌برد که ملال‌آور است. به عنوان مثال می‌توان گفت که توصیفات شاعر درباره میدان جنگ و "آوردگاه" برای همه رزم‌ها و همه جنگ‌ها تا حدوی به یک صورت است و شاعر در پی تنوع و توصیف صحنه‌ای جدید از جنگی به جنگ دیگر نیست؛ در توصیف همه جنگ‌ها می‌گوید "چنان آوردی که کسی مانند آن را کس ندید و خرد تا پیر را کشتند و شبگیر تا شام جنگیدند و صدای شمشیر گوش آسمان را کر می‌کرد و ستاره از گرد ستور ناپدید شدند". از صحنه‌سازی، رجزخوانی پهلوانان و تاب و تب و درگیری بین دو قهرمان و توصیف حالات و چهره خسته سربازان جنگی و غیر از آن چیزی که در شاهنامه فردوسی می‌بینیم، خبری نیست. توصیفات بیشتر کلی است و گویی هدف شاعر از بیان جنگ بیشتر جنبه تاریخی و ثبت مرگ شاهزادگان و پادشاهان و "گندآوران" و درج سال جنگ و بر تخت نشستن شاه بعدی است. زیباسازی ادبی و بهره‌گیری از عناصر و کنش‌ها آنچنان به چشم نمی‌خورد؛ صحنه‌های جنگ منفعل توصیف می‌شود و شور و هیجانی در خواننده ایجاد نمی‌کند.

همه روزه با جنگیان در نبرد   درازی پذیرد نگویم چه کرد

(همان، ۱۱۲ الف)

نتیجه

در کل می‌توان گفت وجود برخی اشکالات چون رعایت نکردن فاصله معمول بین کلمات، تفاوت رسم الخطی و املانی، ابیات اضافه، تکرار یک مصراع در جاهای دیگر، تکرار بیت‌ها، پس و پیش شدن کلمات در یک مصراع و ساخت مصراع جدید، در حاشیه آمدن ابیات تکراری، قرار ندادن سرکش‌ها و نقاط تا سر حد اشتباه بین دو کلمه، گذاشتن یک نقطه برای کل کلمه‌ای که نیاز به چند نقطه دارد و... این نسخه را از حد مطلوب و خوانایی به دور می‌کند. با وجود اینکه مصحح نهایت تلاش خود را در به‌گزینی و به‌خوانی واژه‌ها می‌ذول داشته‌است، اما تصحیح عالی و مجدد این نسخه نیازمند وجود نسخ بدل در کنار این نسخه به صورت تصحیح بر اساس یک نسخه اساس یا تصحیح قیاسی می‌باشد.

منابع:

- ابرو، حافظ، عبدالله بن لطف الله. (۱۳۵۰). *ذیل جامع التواریخ رشیدی*، به کوشش خانبابا بیانی، تهران: انجمن آثار ملی.
- براون، ادوارد. (۱۳۸۷). *تاریخ ادبیات ایران*، ترجمه غلامحسین صدری افشار، تهران: انتشارات مروارید.
- بهار، محمد تقی. (۱۳۶۹). *سبک‌شناسی*، تهران: انتشارات امیرکبیر، چاپ پنجم.
- حاجی خلیفه، (۱۹۷۱). *کشف الظنون*، به اهتمام شرف الدین یالت کایا و رفعت بلگه، ج ۱، استانبول: انتشارات آموزش ملی.
- درایتی، مصطفی. (بی تا). *فهرست‌واره دست‌نوشته‌های ایران*، مشهد: مؤسسه فرهنگی و پژوهی الجواد.
- دهخدا، علی اکبر. (۱۳۷۸). *لغتنامه*.
- شمیسا، سیروس. (۱۳۷۸). *کلیات سبک‌شناسی*، تهران: انتشارات فردوس، چاپ پنجم.
- گوهری، مهشید و دیگران. (۱۳۹۲). *ارزیابی جایگاه مغولان و ایرانیان در شهنشاه‌نامه احمد تبریزی*، تهران، مجله جستارهای ادبی، شماره ۱۸۰، بهار.
- مرتضوی، منوچهر. (۱۳۸۵). *مسائل عصر ایلخانان*، تهران: بنیاد موقوفات دکتر محمود افشار.
- موسوی بجنوردی، محمد کاظم. *دایرة‌المعارف بزرگ اسلامی*.
- منزوی، احمد. (۱۳۴۸). *فهرست نسخه‌های خطی فارسی*، تهران: مؤسسه فرهنگی منطقه‌ای.

بحث في تقنيات الصيغة السردية "التبئير أمودجا"

الدكتورة بوشفرة نادية*

الملخص

ما يزال مصطلح التبئير يشغل حيزا في الدراسات النقدية المعاصرة التي تبحث في الشؤون السردية، ذلك لأنه موضوع شائك، يتعلق بمجالات الإدراك، في النصوص السردية، منها و إليها، و منها و إلى الأعمال السمعية البصرية، و العكس صحيح.. هكذا تتداخل الرؤى و تتعاقب لدرجة التعاقب... تبئير للذات أو تبئير للموضوع، داخلي أو خارجي.. هي تقنيات قلما نجدها في الأعمال السردية الكلاسيكية، خاصة في الخطاب الروائي القديم أو الحديث، ما يعني أنّها آليات للمعالجة السردية المعاصرة، التي تتجاوز السرد البسيط أو العادي، لأنّها اشتغال دقيق للمؤلف المتحذلق و حبه رصين لعمله و إنجاز فريد له.

الكلمات المفتاحية: التبئير-الصوت-وجهة النظر-السارد-المنظور-الشخصية-المحكي..

SEARCH IN NARRATIVE TECHNIQUES FORMULA "FOCUSSING AS A MODEL"

NADIA BOUCHEFRA

ABSTRACT

Still the term "focussing" taking a space in the contemporary critical studies concerning narrative affairs, because its a delicate subject, dealing with awareness areas with in narrative texts, and from it to audiovisual works, and vice versa. thus how visions interferes in each other and looks as one! focussing on self or subject, internal or external... it's a techniques we could rarely found in classical narrative works, especially in novel speech whether old or modern, which means they are mechanisms of addressing contemporary narrative, that goes beyond simple or ordinary narrative, because it's a precise and accurate work of the brilliant author and a unique achievement to himself.

Key words: Focus-voice-point of view-narrator-perspective-personality-recit...

التبئير (Focalisation): إنّ مصطلح التبئير هو أكثر دقة من القول بالمنظور أو بوجهة النظر، ذلك لأنّ المنظور يتعلق أساسا بالرؤية أما وجهة النظر فهي توجي بالكثير من الدلالات، فلربما قد

---

* أستاذة محاضرة أ بقسم اللغة العربية و آدابها، كلية الآداب و الفنون، جامعة عبد الحميد بن باديس مستغانم

تعني فلسفة الكاتب أو موقفه الاجتماعي أو السياسي أو الديني.. أو قد تعني العلاقة بين المؤلف و السارد وموضوع الرواية.

يعرف جنيت التبئير في قوله: «أقصد بالتبئير تقييدا "للحقل" أي في الواقع انتقاء للخبر السردى بالقياس إلى ما كانت التقاليد تدعوه علما كليا وهو مصطلح عبثي تماما في المتخيل الخالص (المؤلف ليس لديه ما "يعلمه" مادام يخلق كل شيء) ويجدر أن يستبدل به الخبر الكامل-الذي يزود به القارئ فيصبح هو "العليم". وأداة هذا الانتقاء (المختتم بؤرة مومقة أي نوع من القناة الناقلة للخبر، التي لا تسمح بأن يمر إلا الخبر الذي يسمح به الموقع)» (١).

إن التبئير هو تضييق للحقل الذي يمدنا بالمعلومة السردية، حيث يتصرف السارد بمشيتته المطلقة في اختيار الصيغة الخبرية، بانتقاء وتصفية تلك المعلومة، لأن فعل التبئير قبل أن يكون فعلا للرؤية، فهو فعل للإدراك: إدراك للحدث في تعالق الشخصية بعملها وإدراك بالحواس أيضا من خلال السمع أو اللمس كما هو الحال في رواية الأيام لطف حسين أو الشم الذي يوجه الانتباه لرائحة طيبة كانت أو مرقفة، زيادة على استعمال حاسة البصر، لأجل الرؤية وذلك هو الغالب في المحكي. هو إذن إدراك للكون (Perception de l'univers) (٢) من خلال تعديله وتركيزه كما وكيفا.

يقسم جنيت التبئير إلى ثلاثة أنماط في المحكي وهي (٣):

١- تبئير في درجة الصفر أو المحكي غير المبأر: وتمثله المحكيات الكلاسيكية.

٢- تبئير داخلي وينقسم بدوره إلى:

أ- تبئير ثابت، حيث يضيق حقل المعرفة، فيخصص لشخصية واحدة.

ب- تبئير متغير، وهو يتجاوز حدود الشخصية الواحدة، لأنه يمر عبر عدة شخصيات.

ج- تبئير متعدد: ويتعلق بمحدث واحد يمكن تفسيره من وجهات نظر شخصيات مختلفة وهو ما تجسده رواية المراسلات.

٣- تبئير خارجي: وفيه يمثل البطل بأفعاله ومغامراته من غير أن تكون لنا دراية بأفكاره وعواطفه، لذلك يغيب البعد النفسي والمعرفي ليتواجد فقط البعد العملي له.

تجدر الإشارة إلى أنّ فكرة التبئير لا تعود على مجمل المحكي، إنما قد يحصر مفهومها من خلال مقطع سردي محدد وموجز يليه حوار أو وصف.. كما يتداخل التبئير الخارجي مع التبئير الداخلي والتبئير في درجة الصفر مع المحكي المتعدد البؤر، لذلك اقترح رولان بارث في هذا المقام ضرورة الفصل والتمييز بين ما هو شخصي وما هو غير شخصي باعتبارهما نظامين من العلامات الألسنية المتعلقة بضمير

المتكلم (أنا Je) وما يقابلها بضمير الغائب (هو II) ولكي نتميز هذا من ذلك يكفي كما يقول بارت: "أن" "تعيد كتابة" المحكي (أو المقطع) من "هو" إلى "أنا": وما دامت العملية لا تثير أي شذوذ أو انحراف آخر في الخطاب سوى ما كان من تغيير في الضمائر النحوية، فسيكون من المؤكد أننا بصدد نظام للشخصية (٤) ومثاله قول السارد عن جامس بوند-والتمثيل هنا هو بضمير الغائب-: "رأى رجلا في الخمسين من عمره، بمظهر أكثر شبابا"-وهي جملة تحمل صيغة شخصية، بإمكاننا تحويلها إلى ضمير المتكلم فيأتي القول: "رأيت رجلا في الخمسين من عمره، بمظهر أكثر شبابا..". في حين يستحيل تشخيص الملفوظ السردى الآتي: "يبدو أنّ رنين مكعبات الثلج في الكأس يوحي لبوند بإلهام مفاجئ".

فالمثال الأول الدال على التشخيص، هو الذي يحدّد لنا معالم التبئير الداخلي، فيما يحقّق المثال الآخر عدم التشخيص، ليفضي بالتالي إلى التبئير الخارجي، لأنّ السارد يجهل ما بداخل الشخصية من مشاعر وأفكار يضرها بنفسه ولا ييوح بها أو يفصح عنها.

لقد كان همّ جنيت في تصوّره للتبئير هو تفادي ذلك الخلط المؤسف بين الصوت والصيغة، أكثر مما كان حول تحديد المفهوم، لذلك انتقدته ميك بال (Mieke bal) في كتابها "السرديات"، معتبرة أنّ التبئير مرتبط بالرؤية، لا بفكرة تضيق حقل الرؤية، إذ إنّه في: «تعدد المصطلح خارج المجال البصري الخالص يسمح بفهم التبئير بالمعنى الواسع، الذي أشير إليه مؤقتا وفي غياب تحديد أفضل، بأنّه مركز الاهتمام» (٥).

ترى هذه الباحثة أنّ التبئير يتلخص معناه في الإدراك والفهم، لذلك يوجد ما أسمته بالفاعل المبيّر (Sujet focalisateur) والموضوع المبيّر (Objet focalisé) وعوض طرح السؤال الجينيّ التبئير على من؟ يصبح معها طرحه بكيفيتين: تبئير ماذا؟ ومن طرف من؟ ليشكلا معا تقابلا ضديا، كثيرا ما كان التركيز والاهتمام بالفاعل المبيّر، مع أنّه متغير، غير ثابت، في مقابل الموضوع المبيّر والمهتمش الذي تجده بال قابلا أو غير قابل للإدراك عن طريق الحواس الخمس (٦).

ومزيد من الدقة يعالج الباحث بيار فيتو (Pierre vitoux) في مقال له بعنوان «لعبة التبئير Le jeu de la focalisation» (٧) مفهوما جنيت وبال حول التبئير، فيرى أنّ الفرق بين التبئير في درجة الصّف والتبئير الداخلي يكمن في فاعل التبئير (المبئر، شخصية كانت أو ساردا)، أمّا الفرق بين التبئير الداخلي والتبئير الخارجي فهو خاص بالموضوع المبيّر، المدرك من خلال مظهره الداخلي أو الخارجي (٨).

تمّ إنّه يتحرّى القول "بالتبئير الداخلي" عند جنيت، فيجده أكثر ضبابية عمّا سواه من التبئيرات، فهو داخلي لأنّ المأوى البؤري (Le foyer de la focalisation) موجود أصلا داخل المحكي، وهو داخلي أيضا حينما يكون الموضوع مدركا من الداخل، لذلك يأتي التعارض بين ما هو داخلي وما

هو خارجي انطلاقاً من التعارض القائم بين الفاعل وموضوع الإدراك. والأمر سيّان بالنسبة إلى التبئير الخارجي، الذي ينظر فيه إلى الموضوع من الخارج وليس باعتبار المأوى البؤري يوجد خارج وعي الشخصية. ويضيف فيتو فكرة الوكالة التي تقربه من تصور جنيت، حيث يأتي الموضوع- في معنى التبئير- موكولاً ومنتسباً لشخصية ما أو غير موكول ولا منتسب إليها، وهو بتعبيره هذا حول "التبئير الموكول" يلتقي مع مفهوم جنيت المتعلق بتضييق حقل الرؤية.

«وعلى عكس النموذج الجيني، فإنّ تصنيف فيتو يتكوّن إذن من أربعة حدود:

التبئير-الذات الموكول	التبئير-الذات غير الموكول	الذات
التبئير-الموضوع الخارجي	التبئير-الموضوع الداخلي	الموضوع

هذا الجدول يصلح أساساً لتحليل لعبة العلاقات التي يقيمها كل نص بين التبئير الذات- و التبئير-الموضوع. يبدو أنّه هناك فكرتان، حسب فيتو، توجهان المنطق الصيغي للمحكي:

١- بالنسبة للتبئير الذات غير الموكول، قد يلائمه التبئير-الموضوع الداخلي أو التبئير-الموضوع الخارجي.

٢- بالنسبة للتبئير-الذات الموكول، لا يلائمه سوى التبئير-الموضوع الخارجي»(٩).

يظل موضوع التبئير شائكاً، لأنّه يطرح على الباحث جملة من الإشكالات هي في: تضييق أو توسيع حقل الرؤية، فاعل أو موضوع الإدراك، المعرفة الكلية أو المعرفة المحدودة، الثبات أو التعددية في الإدراك، ما هو داخلي وما هو خارجي...

التبئير بين التحريف والتحول: ينبغي لنا أن نوضح ما قد يخرق نظام التبئير في حالات سردية، يراد منها التحرر من القيود في الإبداعات المتنوعة وعدم الالتزام بها، ما أسماه جنيت بالشذوذات أو التحريفات(١٠) (Altérations) في الصيغة، وهي على ضربين(١١): ما يقصد به الإطناب (Paralepse) في البلاغة، بتقديم معلومات كثيرة حول فكرة واحدة يشتغل السارد على صياغتها مراراً وتكراراً، وضرب آخر مقابل له وهو الإيجاز أو الحذف (Paralipse) وعادة ما يكون مقصوداً لأجل المراوغة والمواربة بالقارئ. فهو حذف لحدث أو فكرة عالقة بذهن البطل أو السارد، يظل ذاك القارئ يبحث في جملة من الاحتمالات عن سد للموقع المحذوف إلى أن يقدّم له في النهاية من قبل السارد أو الشخصية فيكشف له ما كان غير متوقع ولا خاطر على باله. فقصّة سراسين لبلزك-مثلاً- التي قام بارت بدراستها حسب المنهج النصائي، تخفي حقيقة المغنية الحسنة التي يتهافت عليها الرجال، مع أنّها في الأصل ليست امرأة؛ إنّما خصي، كشف السارد قناعه في آخر صفحاته.

ففعل التحريف هذا يقع إلى حدّ ما في مجال الإدراك "المصْفَى" (Filtre) لأنّه يطمس الحقيقة، ويجعلها غير معلومة، يقوم السارد بالتلاعب بمخيلة القارئ/المسرود له، فيزيّف له الأخبار عبر تلك المصفاة التي قد تكون ذات طابع فيزيائي (إعاقة بصرية أو سمعية..) أو أخلاقي (من حيث القول بالمبادئ أو المعتقدات..) أو اجتماعي (متعلق بالتربية، أو الانتماء إلى طبقة-اجتماعية معينة) أو سياسي (كالانخراط في حزب ما) أو إيدولوجي أو ثقافي. (١٢).

أمّا فعل تحوّل التّبئير (Trans-focalition) فيقصد به «تغيير مأوى الإدراك ليس فقط بانتقال المأوى. ويكون إمّا من مستوى قصصي واحد، أو بانتقاله من مستوى إلى آخر.. فكل تغيير في الوضعية السردية يستدعي تغييرا في الوضعية التّبئيرية» (١٣).

وإذا كان الأمر عكس ذلك، فهل يصحّ القول بكلّ تغيير في الوضعية التّبئيرية يستوجب تغييرا في الوضعية السردية؟ يردّ جنيت على هذا السؤال قائلا: «إني لا أعرف أي مثال على تحوّل التّبئير المحض، حيث تروى "القصة الواحدة" تباعا حسب وجهات نظر متعددة ولكن يرويها سارد غيري القصة واحد» (١٤).

لكن ما قول جنيت لو تمثّل له مشهد، يكون فيه الشاهد على وقوع الجريمة إما مرتشيا أو مخمورا أو حتى خائفا، يقوم برواية ذلك المشهد بوجهات نظر مختلفة؟

أنماط عديدة لتحوّل التّبئير، تتجلّى أكثر في المحكيّات المعقدة والمركبة، فهناك تحوّل التّبئير المتراکز (Transfocalisation concentrique)، كأن تكون عدسة المصور مصوّبة نحو مصوّر ثان، وهذا يصوّر ثالثا.. فتنشأ التعددية في البؤر المركزية انطلاقا من تغير هذه البؤر من مستوى إلى آخر.

أمّا إذا كان التغيير في البؤرة على مستوى واحد-داخلي طبعاً- فهنا نتحدّث عمّا يسمّى بتحوّل التّبئير المتوازي (Transfocalisation parallèle) ومثالنا هو: لما تصحّح المعلمة إنشاء تلامذتها حول موضوع معين، فإنّها ستجد تغييرا في العرض والتعبير بحسب كفاءة هؤلاء.

أما النمط الثالث والأخير، ويتعلّق بالسارد كلّ المعرفة الذي يعمل على تحوّل التّبئير عن طريق الزيف، فهو تحوّل تبئير زائف (Pseudo-transfocalisation)، يتأرجح بين المتراکز والمتوازي (١٥).

إشكال آخر يجزّنا في موضوع تحوّل التّبئير إلى محاولة الاستفسار عن العلامات أو المؤشرات التي تدلّ فعلا على وجود ذلك التحوّل في النصّ السردية. تعرض الباحثة غابريال قوغدو تلك المؤشرات وتقدّمها كما يلي (١٦):

الأفعال الممهدة (Verbes introductifs): وهي جميع الأفعال أو الأسماء التي تقدم مرجعا لانتقال الإدراك في الحواس مثل: رأى، أدرك، أحس، سمع، ذاق، لمس... والأسماء الدالة على المعنى الحقيقي أو المعنى المجازي وأيضا الأفعال الخاصة بالنمو الذهني مثل: فكّر، تخيل، تذكّر، اعتقد، ظن..

تغير الشخصية (Changement de personne): يشير الانتقال من ضمير الغائب (هو) إلى ضمير المتكلم (أنا) عادة إلى تغيّر في الوضعية السردية، فهو يظهر تحوّلا للتبّعير، لما يصير هذا المبدأ (Focalisé) مبدئاً (Foclisateur) وهي تقنية جديدة، أكثر ما نلحظها عند إلياس خوري، ففي قصّته "رائحة الصابون" يظهر السارد بضمير المتكلم وضمير الغائب وشخصية "عادل" في الآن نفسه، «فمنذ البداية، يبدو الراوي راويا ملتبسا. الواحد والكل. من يروي، ومن يروي عنه. كأنه بهذا الالتباس يبغى إيهامنا بأن لا موقع هيمي له. على أنّ هذا الالتباس الذي يولده التركيب اللغوي، أو الصياغة الأسلوبية هو نفسه الفتي الذي يريد أن يوهم بأن لا صوت يحكم الأصوات الأخرى. أصوات الشخصيات المروي عنها. وأن لا موقع مهمين وطولي منه يسوس الراوي فعل القصة باتجاه بطولة له» (١٧). فينتفي البطل وتسحق هويته، لما يتشظى موقعه (١٨) ليسمح بهذا التداخل بينه وبين السارد، «إنّه المفعول به والفاعل في الوقت نفسه. المروي عنه والراوي. المقتول والقاتل. إنّه الملتبس في الفعل الملتبس. الفعل الذي يستدير، في نظر الكاتب طبعاً، فيلنقي فيه الطرف السبب، بالطرف المسبب عنه، فلا يعود المرئي سوى فعل بذاته ولذاته: إنّه فعل القتل والدمار، فعل الحرب، معادله الكلّي العام.. وعادل فيه واحد مع الجميع» (١٩). ويكون التغير في الشخصية من ضمير الغائب "هو" إلى ضمير المتكلم "أنا" بين فصلين مختلفين أو أكثر، مع اختلاف-طبعاً- في الشخصيات، فنكون هنا إزاء الحديث عن تحول تبّعير ناتج عن تحول في الصّوت حيث نجد في رواية عبد الكريم ناصيف "وجهان لعنقاء واحدة" فصلاً أوّلاً معنونا بالوجه الأول والخاص بالفنّانة "ديمة" وفصلاً ثانياً معنونا بالوجه الثاني والمتعلق بآبن عمها الفتى "همام" وفصلاً ثالثاً أخيراً معنونا بالنعقاء وهي أمّ ديمة وخالة همام. يقدّم الكاتب هذه الشخصيات على أنّها بطلّة ساردة، تشترك في جملة من الأحداث وتختلف فيما بينها من حيث اتّجاه ماوى التبعير.

أمّا إذا كان القول مستهلاً بالضمير المتكلم "أنا" ليتغيّر إلى ضمير الغائب "هو"، فالحديث يكون بعكس ما أسميناه بالتقارب، ونقصد التباعد و يكثر استعماله في المسرح البريحي، لما يتدخل مقدّم البرنامج (Présentateur) ليبرز وجهة نظره حول الشخصيات، كأن يفصح أمرها للمتفرج، فيكشف عن مشاعرها ومقاصدها.. لتصبح هذه مبالغة من قبّله، وهذا المقدّم هو المبدّر الذي يعمل داخل عالمها القصصي على رصد أفكارها وأعمالها، خاصة تلك التي تكون غير مرصّح بها، وكأنّ هدفه بل ووظيفته هي أن يوجّه المتلقي/ المتفرج إلى ضرورة المتابعة والانتباه، وأن يكون حيادياً، لا يتأثر بمهذه الشخصية أو تلك لأنّها ربما تضمّن من الدناءة والحسّة ما قد يحثّبه ظنّه فيها.

نوع آخر من التباعد نلاحظه في الخطاب العادي، لما يقبل المتكلم كلامه إلى الضمير الغائب، خاصة في علاقة الآباء بالأبناء، ليأخذ هذا الكلام بعده التربوي، كأن تقول الأم لابنها: "أمك إذا أردت أن تحب، فاعمل على سماع كلامها وكن نظيفاً، عاقلاً دائماً".

تغير على مستوى اللغة: وهو تغيّر في النظام الداخلي للمحكي، يعمده السارد ويتعمّده، ليخرق ذلك النظام، فيستعمل مثلاً بعضاً من الكلام الدارج أو الدخيل مع الكلام الفصيح، ليجمع بين اللغة واللهجة، ويغير من المستويات الألسنية. وهو ما قد أشرنا إليه في موضع سابق بتحول التبئير عن طريق الزيف. ومثالنا مأخوذ عن قصة لإبراهيم درغوثي "الغانية والتّخاس"، حيث السارد هو التّخاس يسميه ويجعله بضمير الغائب مع أنّه هو المتكلم، يقول: «أيها التّخاس.. قل لي: هل كانت لكم ذكائن تبغ أحمر الشفاه المستورد من "هونغ كونغ"؟» وتسيشوارات "كوريا! وفلائد الزمرد الياباني. قل لي: هل كانت لكم "سوبر ماركت" تعرضون فيه البضاعة! تعرضون إلى جانب التلفاز الملون والفيديو وآلة الغسيل والثلاجة وبيت النوم والآرائك الوثيرة.. تعرضون الجوّاري مكتوب على جبينهن بالخط الكوفي: "للبيع!" (٢٠).

ما يزال مصطلح التبئير يشغل حيزاً في الدراسات النقدية المعاصرة التي تبحث في الشؤون السردية، ذلك لأنه موضوع شائك، يتعلق بمجالات الإدراك، في النصوص السردية، منها وإليها، ومنها وإلى الأعمال السمعية البصرية، والعكس صحيح.. هكذا تتداخل الرؤى و تتعالق لدرجة التعانق... تبئير للذات أو تبئير للموضوع، داخلي أو خارجي.. هي تقنيات قلّما نجدّها في الأعمال السردية الكلاسيكية، خاصة في الخطاب الروائي القديم أو الحديث، ما يعني أنّها آليات للمعالجة السردية المعاصرة، التي تتجاوز السرد البسيط أو العادي، لأنّها اشتغال دقيق للمؤلف المتحذلق و حبك رصين لعمله و إنجاز فريد له.

الهوامش:

- ١- جبرار جنيت، عودة إلى خطاب الحكاية، ترجمة محمد معتصم، المركز الثقافي العربي، الدار البيضاء، بيروت، ط١، ٢٠٠٠. ص. ٩٧.
- أنظر أيضاً ترجمة مصطفى ناجي، نظرية السرد من وجهة النظر إلى التبئير، منشورات الحوار الأكاديمي والجامعي، ط١، الدار البيضاء، ١٩٨٩. ص. ١١٣.
- 2-Yves reuter, introduction à l'analyse du roman, Ed Dunod, Bordas 1er Ed, 1er trimestre, Paris, 1991. p66.
- 3-G.Genette, figures 3, Cérès Edition, 2e pub, Tunis, 1993, p.p:314.315.
- 4-R. Barthes, analyse structurale des récits, in poétique du récit, p40
- 5-Mieke bal, narratologie essai sur la signification narrative dans quatres romans modernes, ed klincksieck, p119.
- أنظر ترجمة ناجي مصطفى، نظرية السرد من وجهة النظر إلى التبئير، ص ١١٧.
- 6-Gabrielle gourdeau, analyse du discours narratif, Ed Magnard, Québec, 1993, p.67. 7-Pierre vitoux, le jeu de la focalisation, in poétique n=51, paris, 1982.
- 8-Pierre vitoux, le jeu de la focalisation in poétique n=51, p.359.
- ٩-جنيت و آخرون، نظرية السرد من وجهة النظر إلى التبئير، ترجمة ناجي مصطفى، ص: ١١٨، ١١٩.

١٠- يسميها بارث بخلط الأنساق Melange des systemes في مجلة علامات رقم ٨، الطبعة ٢، ١٩٨١، ص ٢٦.

11- G.Genette, figures3,p.p :322.323

12- Gabrielle gourdeau, analyse du discours narratif,p.p :72.73.

13-op.cit, p.p :73.

١٤- جبرار جنيت، عودة إلى خطاب الحكاية، ترجمة محمد معتصم، ص ٨٥.

15-Gabrielle gourdeau, analyse du discours narratif,p74.

16-Gabrielle gourdeau, analyse du discours narratif,p.p :74.78.

١٧- يمني العيد، الراوي:الموقع والشكل، بحث في السرد الروائي، مؤسسة الأبحاث العربية، ط١، بيروت، ١٩٨٦، صص ٨٧، ٨٨.

١٨- لقول إلياس خوري في قصة"رائحة الصابون":«ثم أتت، رأها، رأى عينيها الملونتين وهما تبحثان عنه، عيناها، أرى الأخضر والأزرق والأسود والأبيض. أقول لها عن عينيها، أسألها..»(ص.٧٤).

١٩- يمني العيد، الراوي:الموقع والشكل، ص.٩٠.

٢٠- إبراهيم درغوثي، النخل يموت واقفا، مجموعة قصص، دار صامد للنشر والتوزيع، ط٢، صفاقس، أبريل ٢٠٠٠، ص.٨٨.